

Omitê Mistefê

Bajarê

piştî

tifebaranê

(kurteçîrok, 2019-2023)

Naverok

1. Bajarê piştî tifebaranê
2. Trampeya jin û zarokan
3. Fantaziyên serokê paşerojê
4. Potûnfiroş û rojhilatnas
5. Kurê miqarnexurê
6. Tewrat, Încîl û teresa me
7. Hecî Eywazê Çavreşî
8. Qelsemêşên li ser afirê gamêşan
9. Wekî strana li pey lehengekî
10. Bîranînên mirovnasekî kurd
11. Qotika derebiharê
12. Kaniya Bilbilan
13. Rûpelek ji rojnivîska endamê Tevgera Nivîskarên Pirdeng
14. Mecbûrê goştê kewê
15. Çîrokê vegeerîna jîyanê û mirinê vegeerîna dîrokê

1. Bajarê piştî tifebaranê

Dehf dane merivekî bi rihdaneke çîlspî û ew avêtine hundir, pê re tu kel-mel tunebû, cil û bergên wî nû bûn û şaşika wî ya kurdî hê li sêrî bû, paşê bi şingêşinga zirze û kilîdan derî hatibû dadan. Paceyêke bêşûşe ya wekî kulekekê jûra girtiyan ji aliyê jorê ve ronî dikir, her kesî li erdekî bê raxistin xwe dirêj kiribû, hinek di xewê de bûn, hinekan jî xwe li ser kêlekekê avêtibû û milekî xwe ji serê xwe re kiribû pişte. Hema hema kesekî rûniştî tunebû, merivê tezehatî bi dengêkî nizim silav da û çavên xwe li cihekî rûniştinê gerand, hêdfika li ber serê kalekî rihspî yê velezîyayî rûnişt.

Kalê rihspî yê velezîyayî bi rûyekî pirçî û bi murizekî tirş got:

-Heta ku qesabek me nevéje vê gomê em nayên ba hev ne wisan?

Merivê tezehatî fehm nekir ku kalemêrî ji ber çî wisan got; lê dîsa jî bersiva wî bi hevokê-
diduyan da:

-Bexê nêr ji bo kêrê ye, mirin qedera her zindiyê ye, ha îro ha sibehê!

Kalê rihspî yê velezîyayî bi hemdê xwe rabû ser xwe û mînanî merivê tezehatî rûnişt, destekî xwe li çonga wî xist û got:

-Hevalê meydana qedere tu bi xêr hatî! Ez ji Necefê me û ji min re dibêjin Ebû Eliyê Necefî, êdî tu jî dizanî, ji ber şêbûna xwe li vir im. De bibêje bê ka tu kî yî û çima li vir î?

-Xêra Xwedê li ser te be şêx!, -merivê tezehatî dest bi axaftinê kir û xwe da nasandin:- Ez jî xelqê vê derê me û navê min Şawês e, êdî tu jî ji şaşik-kincên min dizanî ku ez jî ji ber kurdbûna xwe li vir im. Lêbelê ferqeke mezin di navbera rewşa min û te de heye: şêbûna te tercîha te ye; lê kurdbûna min ne tercîha min e.

-Belê, ferq ji erdê heta esmanan e; lêbelê tu jî bizanibî ku hezkirina Ehlê Beytê ne xwesteka min bi xwe ye, fermana Quranê ye, -Ebû Eliyê got, dîsa velezîya, wekî faydeyek ji axaftinê negirtibe piştî xwe pê de kir û piştî çend kêliyan tenê dengê xurexurê jê dihate bihîstin-.

Şawês carekê-diduyan li dora xwe nihêrî, kesekî ku pê re biaxive nedît û biryar da ku ew jî edetî nasan xwe dirêj bike. Lê xew dê neketa çavan ku dergehê jûra girtiyan dê dîsa vebûya, dê gazî yekî bikirana û bibirana rapirsînê yan jî dê yekî nû bianiyana; helbet derketin ne hêsan bû, heta hinekan şukir dikir ku derneketiye, ji ber ku carinan derketina ji zindanê çûyîna hatenehatê bû. Vê carê gazî wî kirin, ew birin û kesî nizanibû çî jê tê xwestin. Dema ku dîsa vegeeriyabû jûrê nivê rihê wî yê spî bi agirê hesteyan hatibû kurrkirin, hinarikên dêma wî ya rastê hinekî şewitî û soromoro bû, ciline reş lê kiribûn ku şûna solên leşkerî lê xuya dikir. Di wê kelekela havînê de her kesî şûna miriyê xwe digirt û di wê jûra hênik a binerd de li xewa xwe dinihêrî.

Piştî vegeerîna Şawês tenê Ebû Elî li ber rûyê wî yê şewitî ketibû, hêsirek ji çavan hatibû xwarê û wekî tîmsahekî çavgirtî li şûna xwe ve zeliqîbû. Şawês dîsa hate hinda Ebû Eliyê, bêyî ku lê binihêre rûnişt, destekî xwe da ber belegoşa xwe û kete nava ramanên bêbinî, geh velezîya û kete

xewê û geh hizirî û bêxew ma, bi vî awayî sê rojên wî bihurîbûn; lê xurexur û kufekufa girtiyên ne dihiştin bi aramî bihizire ne jî dihiştin bi rehetî razê. Lewre roja çaran Şawês niçande piyê Ebû Eliyî, ew ji xewa wî ya sivik hişyar kir û got:

-Şêx, madem ku te digot ez ji ber şîebûnê li vir im gotareke Îmam Eliyî hate bîra min ku dibêje "Kî herfekê hînî min bike ez dê çil salî bibim koleyê wî."

-Dev jê berde lo, ma kê dikaribû ilmekî ku nizane hînî wî bike? Ma Cn. Pêxember eleyhî we ela alihî wesellem negotiye ku "ez bajarê ilmê me û Elî dergehê wê ye"? Kê bi ser dêrî re gav bike û têkeve bajêr ew diz e yan jî sîxur e, ne wisan? -Ebû Eliyî bersiv dayê, xewa xwe xera nekir û bi pirsên xwe nezaniya Şawêsî wekî toraqa li ser keriyê nêna da pêşberî wî-

Şawês bi qasî nîv saetê li ser gotinên Ebû Eliyî hizirî û dîsa niçandê ku pê re biaxive; lê vê carê ew ji nişkê ve veciniqî ser xwe û rûnişt:

-Xwedê te efû bike, tu çî ji min dixwazî? Bihêle her kesekî me di derdê de xwe de bişewite; lêbelê na, hûn kurd di tevahiya dîroka xwe de kuştîyê di ber doza xelqê de ne û tu dixwazî îcar di ber doz û baweriya min de bişewitî. Na, neşewite! Her tişt di pirtûkan de nivîsî ye, gava ji vir derketî wan ji xwe re mutale bike.

-Kî dizane ez ê kengê derkevim? Lê heta wê rojê çî ji te hîn bibim ji min re kar e, herfek jî herfek e.

-Mereqan meke, ew ê te berdin, tu dê bi vî rihê xwe yê nîvşewitandî û fîstaneke erebî yê tipteze ve derkevî çarsû-bazarên Mûsilê, erebên sunî dê bi te bikenin, şî dê bi temtêla te ders-ibretê bigirin, file û cihûd jî dê çavtirsî bin. Tem fehm kir?

Şawês û Ebû Eliyî bi qasî sê mehan di wê zindanê de hevaltî kiribû, her cara ku rihê wî piçekî derdiket aliyê din dişewitandin, bi têra dilê xwe lê didan û ew dişandine jûrê. Diz û keleş çendekê diman û derdiketin; lê ew her du bûbûn milkê zindanê, ligel tawanbarên edlî bêyî darizandineke dadwerane radizan.

Rojekê dîsa bû şîngeşinga derî, zirze û kilîdan; Ebû Eliyê pispor texmîn dikir ku ew dê vê carê Şawêsî berdin, loma devê xwe kire guhê wî û got:

-Pirtûka Îmam Elî eleyhiselamî peyda bike, -di vê navberê de derî vebû, navê Şawês hate kişandin û ji tirsan wî jî guhê xwe ji ber devê Ebû Eliyî kişand, rabû ser piyan ku ber bi parêzvanê zindanê biçû; lê Ebû Eliyî bi dengêkî nizim axaftina xwe berdewam kir:- nameya wî ya 53an bike destûra jiyana xwe!

-Te ji wî çî name girtiye? Hela tu were ez diranekî te jî bikşînim ku heta mirinê ji bîr nekî!, -got parêzvanê simbelpoşe, di paştûya wî de girt û ji jûra girtiyên derxist-

Bi rastî jî Şawês kaşî odeya parêzvanan kir, ew li ser sandolîyekê da rûniştandin, dest-piyên wî girêdan û bi kelbetanekî bêhnkirêt qîlekî wî kêşa, pîneyekî tandirotkirî şîşî dewsa dirên kir, dest-pê dîsa vekirin, fîstan û egaleke erebî danê û got:

-Kincên te yê kurdî kêç-sipih ketibûnê, me şewitand ku nexweşî jê çênebin. Bi van cil û bergan here mala xwe û rehet bisekine! Karê te bi Elî û Hisên neketiye. Heke tu li vî welatî dijî tenê du navan ji ber bike: Sedam û Hisên. Te bihîst?

Şawêsî bi wateya "erê" de serê xwe hejand, hanzûka cil û bergên erebî li xwe kirin û li benda fermana parêzvanî sekinî. Parêzvanî bi dest îşaret kirê ku ji dêrî ve derkeve, Şawês saet, peredank û nasname di dêst de derkete derve; lê parêzvanên korîdorê bi cil û bergên wî tinazeyên xwe kirin, hema hema giştan tiffî rûyê wî kirin û yekî got:

-Bi xêr û xweşî biqetîni şêxê nîvrih! Lêbelê mora zindanê li ser cil û bergên te tune ye û tu nikarî wisan derkevî!

Yekî din got:

-Temenê wî mezin e, bihêlin ku ez morekê lê xim û bila here nav zar-zêçên xwe, jixwe esra dereng e û hindik maye ku êvar bibe!

Giştan bi hev re got "a niha bû, fermo, mor ke" û parêzvanê xwediyê pêşniyazê çepilê Şawês de girt, ew bi zexm zivirand û pehîneke bi dirêjahî li ser qarçîka wî xist, dema ku hevalên wî li şûna postala leşkerî ya li nîveka her du gilfikan dîtin bi hev re gotin: "Bi xêr û silametî, gêjna te pîroz be!" û bû hîkehîka kenê wan.

Dema ku Şawês derketibû derveyî zindanê êdî nîvro şkestibû û piştî çend kêliyan jî banga nivêja esrê ji minareyan belav bûbû. Destê pêşîn xwe gihandibû berberekî vekirî, rihê xwe yê li ser dêma xwe ya çepê jî kurr kiribû, çûbû nexweşxaneyekê, bi bihaneya ku tûpê malê vemirandiye birînên rûyê xwe derman kiribûn û vegeyabû mala xwe.

Şawês hunermendekî sînameyê yê kêmnaskirî bû, devî devî pênciyê xwe dikir, heta wê çaxê çend caran di hinek rolên biçûk de lîstibû û vê carê jî bi rola melayekî şafiî yê ku alîkariya malbateke şîî dike derketibû pêşiya kamerayan; lê wî nizanibû ku lîstikvaniya wî ya di filmeke siyasî de çî jê re veşartiyê. Dema ku tekstên para xwe xwendibûn didît ku melayê lîstikvan alîkariya malbateke şîî dike û dibêje: "Em kurd in, em tu carî alîkariya zilmê nakin, pêşengê mezheba me Îmamê Şafiî jî gotiye ku 'hezkirina Ehlê Beytê rafizîtû be, bila alem bizanibe ku ez jî rafizî me'. Li hemberî zilmê qedera me yek û têkoşîna me yek e." Wî ji bo vê rola biçûk a kurt pereyekî maqûl pêşîn girtibû, beriya ku derkeve ber kamerayan heqdesta xwe li ser zarokên xwe mezaxtibû û li gorî xwe biazilî jî kiribû.

Piştî demekê birînên wî pak bûbûn, rihê wî dîsa derketibûn, dewsa qîlê wî yê kişandî vala mabû, ji tîrsa şepirzebûnê dev ji sînema û sînemageriyê berdabû; lê gotina dawîn a kalemêrê şîî ji guhên wî derneketibûn: Gelo di hevoka xwe ya paşîn de qala kîjan 53iyê kiribû?

Rojekê Şawês ji nasekî xwe yê şîî pirsibû bê ka navê pirtûka Îmam Eliyî çî ye û hîn bûbû ku navê wê Nehc'ul-Belaxe ye; lewre hanzûka nusxeyeke wê peyda kiribû, pêşiyê li rûpela 53an nihêribû, paşê li xutbeya 53an, pişt re li nameya 53an û herî dawîn li gotara 53an çav gerandibû. Wî texmîn kir û paşê jî anî bîra xwe ku kalemêrê şîî qala nameya 53an kiriye; lewre biryar dabû ku heta mirinê nameya 53an a Îmam Eliyî bi xwe re bigerîne û naveroka wê bike destûra jiyana xwe. Heta ji bo vê yekê rêxistineke veşartî ya bi navê "Fîlma 53an" jî damezrandibû ku endamên wê zar-zêçên wî, çend xizmên nêzik û hinek dostên wî yên dilsoz bûn. Her cara ku bêhna wî teng dibû bîranîn xwe yên li ser sînema û zindanê vedigotin, rihê xwe yê şewitandî yê ji bo roleke çend saniyeyî dianîn bîra xwe, radihişte wan rûpelên ji Nehc'ul-Belaxeyê qutkirî, ji kesên li dora xwe re çend rêzik dixwendin ku naveroka wê ya dirêj tijî şîret bûn. Bi rastî ew şîret nebûn, fermanên Îmam Eliyî bûn ku bi xeyaleke kûr hatibûn ristîn û destûra bajarekî wî yê nuwaze bû. Heke ev xeyala wî bi cih bihata dibe ku welatê Misirê di bin femandariya Malikê Eşter de bigihîştayê zirweya şaristaniyên Efrîqayê; lê beriya ku bigihêje armanca xwe ji aliyê waliyê Muawiyeyî ve hatibû desteserkirin. Şawês wisan bawer dikir ku ew dê rojekê bigihêje mirazê Îmam Eliyî yan jî qe nebe ew dê li ser projeya wî ya şaristaniyê bimire, ma ew ne dergehê zanistê bû ku bi wasiteya wî mirov digihîşte bajarê Cenabê Pêxember eleyhiselamî? Herwiha li gorî wî projeya Îmam Eliyî "bajarê piştî tifebaranê" ku divê rojek ji rojan bigihîştayê; lêbelê her cara ku ew bajar dihate bîrê vediciniqî, tevziyek di rehên wî re derbas dibû û ji xwe re digot: "Sibê mirin e û mirin qiyameta mirovî ye, ka te çî kiriye ji bo roja qiyametê? Yan ji vê tifebaranê derbas bibe û here bajarê xwe yan jî beriya qiyametê li ser riya wî bimire!"

2. Trampeya jin û zarokan

Bajarê Qamişloyê wê sibehê di dema xwe ya asayî de hişyar bû; xebatkarên fermî çûn ser dezgehên xwe, dikandaran hêdî hêdî xefengên xwe bi dengê nas hilkişandin jorê, dor û berên firoşgehên xwe maliştin û hejmara kiriyaran bere bere zêde bû. Saet 11an siwareyeke fermî ya Sefaretxaneya Tûnisê kişiya ber avahiya navendî ya Asayîşa Qamişloyê û sê mirov digel ajovên jê peya bûn. Kalemêrê sist û du mirovên navsere berê xwe dane dergehê avahiyê. Di destê her du mirovan de çente û dosye, di destê kalemêrî de jî gopal, bi tevahî gihiştin xala kontrolê ya yekem. Piştî nîşandana ewraqên fermî endamekî asayîşê da pêşiya wan û ew derbasî jûreke taybet kirin. Çend kêlî derbas nebûbûn ku endamekî asayîşê yî din kete hundir, xêrhatina dîplomatên tûnisî û kalemêrî kir, ji bo civîneke taybet a fermî dîplomat hildan û kalemêr hişt.

Desteya tunisî ji bo wergirtina hemwelatîyên tûnisî û zarokên wê hatibû Qamişloyê. Mêrê jina tûnisî giregirekî DAIŞê bû ku ji ber sûcên şer dihate darizandin û ji serbestberdana xwe bêhêvî bû. Lewre bi endamên asayişê re ketibû bazarekê ku miqabilî hinek agehiyên girîng jin û zarokên wî serbest bûn berdan, bi awayekî fermî radestî Sefaretxaneyê Tûnisê bibin û qe nebe nifşa wî ji kokê ve neqele. Her du alî jî li ser sozên xwe sekinîbûn; bazara trampekirina jin û zarokan miqabilî agehî û belgeyan ji her du terefan re jî çareyeke kêrhatî bû.

Piştî danûstandinan kar û barên fermî qediyabûn, malbata girtiyê DAIŞê ji kampê guhastibûn Şamê û ji wir jî bi ser Libnanê re şandibûn paytexta Tûnisê. Kalemêrê digel dîplomatan hatî bavê girtiyê DAIŞê bû ku bi eslê xwe amazîxî, ango berberî bû û bi wî temenê xwe yê dirêj qirêjiyên kurê xwe yê serhişk paqij dikirin. Ji aliyekî ve dilxweş bû ku bûk û neviyên xwe dibirin malê û ji aliyekî ve jî xemgîn bû ku kurê wî di ber doza xelqê de bi cezayekî giran ve dihate darizandin.

Kalemêrê amazîxî tu wateyek nedida doza kurê xwe û di rê de hewl dida ku bûkê bi nêrînên xwe qanî bike. Dema ku li balafirgeha Beyrûtê li benda balafirê bûn wiha dest bi axaftinê kir:

-Keça min, bavê min ê rehmetî digot “dema dagirker ji welatekî vedikişin seg û pisîkên xwecihî li kolanê dihêlin, xwarin-zexîreyên xwe yên kartû diavêjin ber wan û diçin. Piştî çend danan ev xwarin diqedin, seg dîsa birçî û bêxwedî li hola merhemeta şênîyên taxê dimînin”.

Diyar bû ku bûk ji vê gotinê gelekî aciz bûbû, bi awirên tûj lê nihêrîbû û pir xwestibû ku xezûrê xwe li wê derê bihêle û here; lê rê û çareyeke wisan nîbû, divê pê re heta Tûnisê biçûya. Xezûrî jî ev mecbûriyeta wê dizanibû û hêrsa dilê xwe vala dikir, dizanibû ku ew dê jê re bûktiyê neke, gava roja xwe bibîne dê zarokan jî bihêle û biçê; herwiha gava li balafirê siwar bibûna wî dê careke din ev mijar venekira. Bûkê hewl dida ku bi zarokan re mijûl bibe û wî guhdarî neke; lê xezûr bi biryar bû û dê kula dilê xwe verêta:

-Hesen li xwişk û birayên xwe miqate be ez û dayika te diaxivin, -got kalemêrî û bi destekî zarok li neviyê xwe yî pişkûrî nîşan dan.-

-Apê Balxeyr, tu dibêjî em li wî welatî dagirker bûn? Na, ne em li wê derê dagirker bûn ne jî kesên mayî seg bûn. Qedereke kambax em ajotin vê herîrêtikê, bi Xwedê ev encam ne bi dilê me bû.

Kalemêrî pêwistî bi şîrovekirina gotina xwe ya bihurî dît û got:

-Keça min, gotina min hê neqediyabû û min ê wiha berdewamî bida axaftina xwe. Salên dagirkeriya fransî li gundê me yê amazîxî qereqoleke leşkerî ya fransî hebû ku hinek tûnisîyên dereke jî tê de dixebitîn. Ji bilî çend quranxwendîyan tu kesî erebiyeke baş nizanibû û heçî ku fransî ye hîç kesî nizanibû. Evên me yên quranxwendî carinan diçûne cem karmendên tûnisî yên ereb û hînî jiyana fransiyan dibûn. Balkêş bû ku fransiyan ji wan karmend û gundiyan quranxwendî zêdetir ji kûçikên me hez dikir. Dema ku dagirker vekîşîyan û çûn karmendên tûnisî û quranxwendîyên me şûna wan girtin, wan jî guh neda pirsgerêkên gund û li ser rikî me re demên xwe yên vala bi kûçikan re derbas kirin.

-Apê Balxeyr, dîsa tu vegeriya yî ser “rewşa kûçikan”. Ez nizanim tu ji me re dibêjî “kûçik” an ji kesên ku em radest kirin re? Em çûn hawariya xwişk-birayên xwe, me şer kir û em dîl ketin. Wan erdê xwe û me jî baweriya xwe parast, wan dixwest xaka xwe ya heta Deryaya Spî li gorî berjewendiyên xwe bi rê ve bibin û me jî dixwest bigihêjin dema zêrîn a împaratoriya erebî; lê çi bibêjim di encamê de... -hinekê sekinî, tûka xwe daqurtand û hevoka xwe kemiland- di encamê de wan qezenc kir û em dîl ketin. Îcar sedema windakirina me jî bibêjim: li gorî min ew siyasetmedar bûn û bi şoreşê re derbasî karên leşkerî yên pergalkirî bûn; lê em olnas bûn û di pêvajoya şer de derbasî asta wehşetê bûn, ji qanûna Xwedê derbasî qanûna daristanê bûn. Helbet mirovê kone hertim serwerî li ser erdê kiriye û gihiştîye mirazên xwe.

Wekî ku bixwaze tişteki din jî bibêje xezûrî dîsa hewl da ku bûkê qanî bike:

-Bûka min a delal, em amazîxî ne û dozeke me li bakurê Efrîqiyayê heye: divê ziman û çanda me ji aliyê ereban ve bi fermî bê qebûlkirin û nifşa me ya paşdemî ji dîrokê neheyibe, neçe. Em hê bi fermî negihiştine mafên xwe yên bingehîn û kurê min çûye, di ber ereban de xwe dide kuştin. Ka me doza xwe ya ligel sitemkarên xwe çareser kiriye? Em ê çima di ber doza wan de bîn kuştin an jî bikujin?

Kalemêrê gundî hewl dida ku bi erebiyeke şkestî bûka xwe ya erebîzan qanî bike; lê bûk jî wekî kurê wî serhişk bû. Lewre dengê xwe birrî, bi sebreke fireh li benda balafirê sekinî, bi neviyên xwe re suhbet kir û di dawiyê de navgîna hewayî digel rêwiyan ji Beyrûtê ber bi paytext Tûnisê firiya.

Pişû ku xezûr, bûk û nevî li Tûnisê peya bûn polîsên balafirgehê ew birine Rêvebiriya Ewlehiyê ya paytextê; du hefteyan xezûr, bûk û neviyên wî bersiv dane pirsên hêzên ewlehiyê û îstixbaratê. Di destpêka hefteya sisiyan de ji wan re hate gotin ku divê çendekê li mêvanxaneyekê (ango li nezaretekê) bimînin û heta ku biryarek li ser doza wan bê dayîn ew dê bi îqameta cebrî bijîn.

Roja çil û heştan a hatinê biryar derket ku girtiyên DAIŞê yê radestkirî dikarin ji xwe re barakayeke kampa penaberan bimînin, carinan bi destûr derkevîne nava bajêr û dayika zarokan dikare di nava karên kampê de bixebite jî; lêbelê divê her hefte îmzeyê bide qereqola kampê û bê destûr bi medyayê re pêwendiyên girênde.

Xezûrê westiyayî bêhneke fireh kişand ku ew dê ji devê polêz û îstixbaratan derkevin, qe nebe bi rehetî derkevin bazarê û parkan, jiyaneke nîvasayî bijîn. Bi rastî kalê temendirêj piraniya jiyana xwe li gundekî îzolekirî yê amazîxiyan jiyabû, ji bajarvaniya ereb aciz bû û kêzanzanîna wî ya erebî nedihîşt ku beşdarî jiyana civakî ya bajaran bibe; lêbelê çûn-hatina sazîyên dewleta erebî ji têkiliyên civakî diwartir bû. Lewre bi kêfxweşîyeke bêpayan neviyên xwe hembêz kirin, li hemberî bûka xwe rûnişt û bi rûyekî ken jê pirsî:

-Keça min, çavên te ronî bin! Tu li gotina polêzan nenihêre; mayîna li kampê, xebata te, îmzeyê hefteyanê û pêwendiyên bi medyayê gişt derew in. Di dawiya dawîn de ew dê me neqlî kampeke penaberan bikin û em dê çendekê li wir di bin kontrola wan de bimînin; lê qe nebe em dê carinan yeko dido derkevîne nava bajêr. Destûra min heye ku ez herime gund, lê ez dê we li vê derê nehêlim û neçim. Jixwe herim jî xwesûya te dê min dîsa bişîne ba we. A baş qe neçim çêtir e.

-Çawa min fêm nekîr? Çima derewan li me dikin? -bûkê ji bihîstinên xwe bawernekirî pirsî.-

Kalê dinyadîtî serê xwe kire ber xwe, bi bin çavan re li zarokan nihêrî û bi dengê wekî pistepistê got:

-Ev deyûsên Zeynelabidîn in. Lehnetî reviyaye, lê seg û berazên xwe ji me re hiştine. Bi rastî dilsafa min, ew dibêjin ku “tu dikarî li kampê bimînî, ez jî ji te re xaniyekî fuhşê kirê bikim ku tu tê de bixebitî; lê divê medya bi vê yekê nehese”.

Wekî ku tefşoyek li eniya bûkê bikeve veciniqî û ji şerman soromoro bû, nizanibû çî bibêje û tenê bi kurtî got:

-Wisan e di kampê de mayîn baştir e û mirin ji pêşniyara xebata wan xweştir e. Heta lihevkirina bi kurdan re ji xwedîkirina tûnisîyan bînsaftir e.

Li ser vê yekê xezûrê wê bi hemdê xwe axivî û paşê jê pirsî:

-De kurd jî hinekî dişibihin me amazîxiyan, ji bo mafên xwe yê bingeîn têkoşînê didin; lê ferqek di navbera me de heye: ew têkoşîneke siyasî û çekdar didin, em jî têkoşîneke civakî didin. Te kurd çawa dîtin, mirovên baş bûn?

Bûka wî carekê li aliyê zarokan û carekê jî li aliyê dêrî nihêrî û dest bi axaftineke dirêj kir:

-Bi rastî şervanên kurd baş bûn, ji ber ku piraniya wan siyasetmedarên kevn in û dîplomasiyê baş dizanin. Şer û qirêna heyî rewşeke awarte ye ji bo wan; lê dikarim bibêjim ku ji cil û bergên xwe yê leşkerî jî hez dikin. Bi texmîna min çareyeke wan a ji bilî şerkirin û qezenckirinê jî nîn e. Ji bo sazûmana wan hunera cengê pêwistiyeke heyatî ye, mijara jiyana û mirinê ye, herwiha rîyeke serkeftin an jî binkeftinê ye. Lewre hemû liv û tevgerên wan siyasî, dîplomatîk û leşkerî ne. Di ceng û aştîyê de qanûneke wan a exlaqî heye, erd-esmanê xwe baş nas dikin, ji gotina serokfermandarên xwe dernakevin û ... tiştê herî girîng pergaleke wan a giştî heye ku li gorî pêwistiyeke tê rojanekirin.

-Min ji gotina te wisan fehm kir ku hêza wan a rêxistinî xurt e, -Balxeyr beşdarî axaftinê bû, lê bûkê dîsa berdeyamî da axaftina xwe:-

-Qe nebe ji ya me xurttir bû, ahengek di navbera desthilatdar û welatîyan de hebû ku mirov diketin bin fermana serokê giştî. Êdî di bin rêvebiriya wî de dudilî nedikirin û ji encaman

neditirsîn. Bi şev û rojê, di serma û germayê de, her dem û demsalê bi dilsozî tevdişeriyên. Mesafeyên dûr û nêzîk, rewşên teşqele û ewlehiyê, besta rast û bihurên teng, îhtimala jiyan û mirinê ne xema wan bû. Fermanarê wan rûmeta zanatî, dilêrî, pakrewîştî, wêrekî û biryardariyê nîşan dida. Yekîneyên bingehîn ên sazûmana artêşê li gorî rêbazeke rasteqîn hatibûn keyskirin, serbazên serkeftî bi payeyan dihatin xelatkirin, riyên ku cebîlxane digihandin artêşê dihatine parastin, mezaxtinên leşkerî dihatine raçavkirin.

Balxeyr nihêrî ku bûka wî ne totikvala ye, dikare du hêzan li gorî rêbazeke analîtîk berawird bike û dema gotebêjê maqûltir dipeyive. Lewre xwest ku bi pirsan bûka xwe bide axaftin:

-Çima exlaqêkî pergala we tunebû û fermanarên we ne jîr bûn? Hema ez wiha bipirsim: Ji her du aliyan kîjanî zêdetir sûd ji derfetên erd û esmên werdigirt? Di kîjan artêşê de hurmeta rêzikan dihat girtin?

Bûkê bersiva wî neda û li nava çavên wî nihêrî, wekî ku bibêje “tu pirsên dozgeran li min dikî” mafê xwe yê huşbûn û bêdengiyê bi kar anî, li aliye zarokan nihêrî, çavên xwe mizdan û eniya xwe xwirand; lê Balxeyr gelekî meraq dikir bê ka kîjan artêş xurtir e, di kîjan artêşê de serbaz û leşker baştir hatine perwerdekirin, di kîjan artêşê de rêbazên xelatkirin û celadkirinê zelaltir xuya dibin?

Gava ku nihêrî bûkê bersiv neda bi xwe axivî:

-Keça min bibexşîne, ez jî li gorî temenê xwe hinek tiştan dizanim û dixwazim bi pirsan rewşê binirxînim. Xem nake, heke naxwazî bersiv nede.

-Wekî jin em beşdarî operasyonan nebûn; lê rêbazên xweparastinê hînî me kirin, -bûkê dereng dereng bersiv da û berdewam kir- lêbelê dema ku ez li kampa malbatên girtiyan bûm ez vê yekê hîn bûm: serbazên ku guh didan fermanan, rê û resm bi kar dianîn serkeftû dibûn û li ser peywîrê diman. Serbazên ku guh nedidan şîret û fermanan, rê û resm bi kar nedianîn jî hêza wan dişkiya, lewre ew ji peywîrê radiqetandin.

Di wê navberê de keça wê ya berşîr giriya; lewre ji cem xezûrî rabû, zarok hilda hembêza xwe, piştî xwe pê de kir û ew mêjand. Her çiqas piştî wê di xezûrî de bû jî mişkê pirsan hişê wê dikot, hûr-xaşe dikir. Carekê kete şîkê jî. Dibe ku xezûrê wê bi hêzên ewlehiyê re li hev kiribe, piştî hildana agehiyên zarokan jê bistûnin û tiştêkê bînin serê wê? Zû ji hewayê vê tasewasê derket; ji ber ku xezûrê wê mirovekî muxalîfê ereban û çanda erebî bû, herwiha li gorî wî Tûnis Franseyeke bi qalîteya sêyem bû ku bi rengê erebî hatibû hûnandin, hemû gendelî-qirêjiyên ku Fransayê ji ser xwe avêtibûn li Tûnisê hatibûn çikandin. Lêbelê dîsa jî wateyek nedabû gotinên Balxeyrê pîrsonê ku hejmara pirsên wî gihîştibû heftan: *Ji her du hêzan kîjan li gorî qanûneke exlaqî tev digere? Ji serfermandarên her du hêzan kîjan jîrtir e? Ji her du aliyan kîjan zêdetir sûdê ji derfetên zevîn û esmên werdigire? Di kîjan artêşê de giramiya rêzikan tê girtin? Kîjan artêş xurtir e? Di kîjan artêşê de serbaz û leşker zêdetir hatine perwerdekirin? Di kîjan artêşê de rêbazên xelatkirin û celadkirinê zelaltir xuya dibin?*

Bûkê derz kir ku xezûrê wê pirsên rêxistinî jê dike û ne tenê gundiyeke e, dibe ku têkoşerekî kevn be; lewre xwest ku bi pîrsekê serê axaftinê veke:

-Apê Balxeyr, bi rastî kurê te qe behsa te nedikir û min jî qe jê nepirsî, te ji bilî leşkeriya fermî perwerdehiyek dîtiye.

Balxeyrê ku tîzbî dikişand qasekê sekinî û di hişê xwe de pîrsa bûkê nirxand; ji xwe re got: “Va ye tu tîyî ser uslûba min a axaftinê, wisan e bandora şîreta min dest pê kiriye, êdî tu dê ji rewşa xwe ya asayî derkevî, bi her derfeteke kêrhatî hêza xwe ya hînbûnê xurt bikî û bi pirsên alîkar xwe bi min bidî nasîn.”

Bûkê bersiva xwe hilneda; lewre hewl da ku li gorî derfetên berdest di planên xwe de guherînekê çêke:

-Dibe ku di zemanê we de li gund qe dibistan-mibistan jî tunebûne, ne wisan?

-Keça min, ne pêwîst e ku mirov ji bo hînbûnê biçe dezgeheke perwerdehiyê. Mirov dikare derfetên heyî jî li gorî hevsenga enerjîya xwe bi kar bîne. Te qala leşkeriyê kir, leşkerî kar û barên şeran bi dîsîplînekê hînî mirovan dike; lêbelê di rastiye de şer bi fend û fûtan tê birêvebirin.

-Di heyama Zeynelabîdîn b. Elî de Tûnis welatekî çawa bû? Bi rastî şîrovekirina te ya gotinên polêzî ez şaş û mehtel hiştim. Wî çawa cesaret kir ku wisa bêşerm û bimehne bipeyive?

Kalemêrî şerm kir ku derbarê bêxlaqiya vê heyamê de biaxive; lê diviyabû dilê xwe jî rehet bike û bûka xwe ji enqaza kevnepergalê haydar bike:

-Li welatê ereban gava mêrekî bigota 'ez çûme Tûnisê' dihate wê wateyê ku çûye nava jinên wî karî. Îcar gava jinekê bigota 'ez li Tûnisê mame' jî tu bifikire. Ji bilî nava malê jinan nikaribûn laçikan bidin serên xwe, bi bihaneya tûrîzmê welat vegerandibûn kerxaneyeyeke giştî.

Bi bihîstina navê 'kerxane'yê re rûyê bûkê soromoro bû û teze derz kir bê ka çima mêrê wê ji heyama xortaniya xwe vir de venegeriyaye malê. Ji ber ku li derve hêza wî ya êrîşkirinê hebûye, li memleketê xwe bêpejn û bêtevger nîşan daye û gava derketiye derveyî welêt jî hertim êriş biriye ser pergala ku terikandiye. Lêbelê dîsa jî fêhm nedikir bê ka çima mêrê wê di xortaniya xwe de bi zend û bendan ranepelikiye tu kesekî vê sîstema bêexlaq, bi awayekî sistopisto xwe nîşan daye; gava li nêzîkê bûye wisan tevgeriyaye ku hêzên dewletê bi dûrbûna wî bawer bikin û gava li dûrê bûye jî dijminên xwe bi nêzîkbûna xwe dane bawer kirin.

Bûka bi navê Meryem ev cara yekem bû ku xezûrê xwe didît û zarokên wê jî cara yekem bû ku kalîkê xwe yê ji aliyê bavê ve nas dikir. Bi rastî Meryem keçeke çeçenî bû û li Qahireyê mêrê xwe dîtibû, pê re zewicîbû. Bavê wê Rûslan Zahirov digel jin û zarokên xwe ji bo xwendinê hatibû Misirê, di beşa mafnasiyê ya Zanîngeha El-Ezherê de qeyda xwe çêkiribû, piştî qedandina beşê dest bi masterê kiribû ku rastî Nizar Balxayrê mêrê wê hatibû.

Rûslan û Nizar, her duyan bi tevahî di heman beşê de dixwend; carinan diçûne serdanên hev û carinan Rûslan ji wî alîkarî werdigirt. Wê hingê Meryemê jî di dibistana amadehiyê de dixwend, bi çavên xwe yên sût û çermê xwe yê sipî û rengê xwe yê zerînî bala wî dikişand. Dil hebû ku vê keçê ji xwe re bixwaze; lê pirsgirêka sereke ew bû ku Meryem li hinda ciwanekî dîtibû ku bi hev re diaxivîn.

Ciwan bi rûsî bi Meryemê re diaxivî; lewre hêrsa Nizarî dihat û ji xwe re digot: Vê malbatê ji ber zilma Rûsyayê xwe avêtiye van çolan û keça wan zimanê rûsî li vê derê zindî dike. Lewre ev dîtina xwe bi Rûslanî re pareve kiribû, bi zarekî xweş ew qanî kiribû ku derbarê wî ciwanî de hinek lêkolînan bikin. Di dawîya dawîn de hîn bûn ku ev ciwan kurdekî azerbaycanî ye, mezheba wî şafiî ye, dixwaze li ser mezheba xwe bibe pîspor û wisa vegere nav ehlê xwe.

Rûslanê mezhebgir di destpêkê de kêfxweş bûbû ku keça wî rastî şafiîyekî hatiye, hinek hevpariyên wan hene û dixwest wî ji nêzik ve nas bike. Lêbelê Nizar bi hinek bêexlaqiyên berbelav tirs li Rûslanî firandibûn û pêşniyar kiribûyê ku bi keça wî re bizewice.

Rûslan li ser pêşniyara Nizarî fikirîbû, bi jina xwe şewirîbû û dê-bavan biryar dabû ku ciwên ji nêzik ve nas bikin. Bi rastî her duyan jî nedixwest ku zewaceke bêdil li ser keça xwe ferz bikin û jiyana wê pûç bikin. Lewre bêyî ku keça xwe bi pêşniyara Nizarî bihesînin jiyana xwe domandin û ji xwazgînan re jî gotin ku keça wan dixwîne. Lê Nizar vala nesekinî, bi silavekê dest bi hevnasînê kir, dema ku ciwên got ku azerbaycanî ye jê xwest ku bi peretî dersa rûsî bide wî. Hefteyê du-sê rojan diçû mala ciwanê kurd, jê dersa rûsî werdigirt û di dawîya mehê de tam 50 poundê misirî heq da wî.

Nizarî nihêrî ku pereyên wî têra perwerdehiyeke taybet nakin, ji ciwanê kurd xwest ku êdî miqabilî derseke "erebiya çapemeniyê" derseke "axaftina rûsî" wergire. Ciwên ev pêşniyar di cih de dît û her duyan ji zanyariyên hev sût wergirtin. Piştî van dersên dualî pêwendiya her duyan gelekî xurt bû, fikir û ramanên xwe bi dilekî rihet ji hev re vegotin û mîna du destebirakan têkiliyên xwe xurt kirin.

Ciwanê kurd Nizamedîn û tûnisîyê bi navê Nizar ji bilî rojên pêncşem û înan her roj berêvaran dihatin ba hev; rojên duşem û sêşeman Nizar diçû mala Nizamedîn û dersa rûsî werdigirt, rojên şemî û yekşeman jî Nizamedîn diçû Nizarî û dersa erebî werdigirt. Heçî ku rojên çarşeman bûn her du diçûne serdana hevalên hev.

Nizamedîn roj bi roj kurdên kurdistanî û dereke li Nizarî didan nasandin, Nizarî jî roj bi roj erebên muxalîfî rejîmên xwe li wî nîşan didan. Dostaniyeke wan a mîna biratiyê hebû ku bi hev re kul-derdên xwe vebêjin û şîretan ji hev wergirin.

Rojekê Nizarî got ku dixwaze piştî qedandina masterê here Çeçenistanê cîhad bike, gelo ew dê jî pê re here yan neçe; lê Nizamedîn li hemberî vê fikra wî sekinibû û gotibû ku azadiya li Rûsyayê li gelek deverên misilman baştir e, lewre naxwaze hêlîna misilmanên wê derê xera bike.

Vê carê Nizarî jê re gotibû ku malbateke çêçenan nas dike ku keçeke wan heye, ew dê bi keça wan re bizewice û li Çêçenistanê bi cih bibe, heke pêwîst bike ew dê here cîhadê, yan na ew dê li wê derê dersên îslamî bide zarokên çêçenî û jiyana xwe li wê derê berdewam bike.

Nizarî sedema vê koçberiyê pirsîbû û wî jî gotibû ku bi xwe amazîxî ye û ereb mafên wan ên çandî bînpê dîkin; lewre naxwaze bi wan re şer bike û dil heye ku biçê welatekî misilman ku bi kafiran re şer dike, qe nebe ew dê bi vî awayî nekeve xwîna birayên xwe yê misilman û li dijî kafiran şer bike.

Rojekê Nizarî ji Nizamedînê xwestibû ku çend nasên xwe hilde û tevahî bi xwezgînê herine mala çêçeniyekî, keça wî jê re bixwazin. Nizamedîn jî daxwaza wî bi cih anîbû, çend hevalên kurdistanî, daxistanî û çêçenî hildabûn bi rê ketibûn. Nizar ew anîbûn ber derê malbata Meryemê û hezkiriyê wê Nizamedîn kiribû xwezgînê wê. Êdî devê malbatê hatibû girêdan û nikah hatibû birîn. Rojekê dîsa Nizamedîn li metroya Tehrîrê rastî keça çêçenî hatibû, silav dabûyê, kena rûyê wê nedîtibû û sedema wê pirsîbû. Keçikê hinekî bi hêrs wiha bersiv dabûyê:

-Tu çend roj berê digel xwazgînan hatî mala bavê min û nikaha min li tûnisiyekî birî. Êdî ez helaliya kesekî me û tu çi ji min hêvî dikî?

Piştî vê bersivê Nizamedînê serê xwe kiribû ber xwe, carinan li der û dorê nihêribû û çavên wî rê kişandibûn. Dema ku her du li rawestgeha Rabîyê peya bûbûn Nizamedîn bi gavên xurt meşiyabû, navberê dabû xwe û wê, beriya wê gihiştibû xanmanê ku bi qasî sed metroyî dûrî xanmanê wê bû.

Nizamedînê ji wê rojê pê de careke din çavên xwe li Meryemê negerandibûn, pêwendîya xwe ya bi Nizar re jî qut nekiribû. Nizar jî her wekî berê bi kurdistanîyan re rûdinişt û bi wan re danûstanînen ramanê û çandî dikirin. Ji ber ku kurd jî wekî wî muxalif û rêxistî bûn gelekî bala wî dikişandin; lewre gelek caran li şûna ku bi wan re têkeve nîqaşê guh dida gotinên wan, hişê wî wekî aşê ku hebên gênim dihêre hevokên kurdan yek bi yek dinirxandin.

Nîqaşên kurdan hertim li ser “dijmenekî binavkirî û bertekên kurdan” digeriya; dewletên Rom, Ecem, Sûriya, Iraq û Ermenistanê li ser zar û zimanên wan bûn. Carinan taktîk û stratejî bi hev re pareve dikirin, gava Nizar li wir bûya bi erebî jê re şîrove dikirin. Nizarî carekê ji kurdekî mêvan çend hevokên wiha bihîstibûn: “Hewl bide ku tu dijmin bînî xapê, di nava refên eniya xwe de aloziyê nîşan bidî û di carekî de wî li hev bipiçikîne. Gava dijmin ji her aliyê ve arxweyîn be, divê meriv xwe jê re hazir bike. Gava ew li ser hemd û hêla xwe be, gotî meriv xwe jê biparêze.” Li ser vê gotinê Nizamedînê jî li Nizarî nihêrî bû û bi erebî wiha zêde kiribû: “Gava hevrikê de hêrsok be, bi berdewamî wî aciz bike û bihetikîne. Xwe lawaz nîşan bide da ku quretiya wî çavên wî şêlî bike. Gava ku dijmin kete lez û bezê, bêhna wî biçikîne û rihetiyê nedê. Gava tu di îstirahetê de bî, dijminê xwe bi tiştên bêbingeh biwestîne. Gava hêza wî yekgirtî be, wê hêzê tartarî bike. Dema ku ne amade be, êrîş bikê û dema ne li benda te be, ji nişkê ve pêrgî wî were.”

Nizar carinan ji ber van axaftinên Nizamedînê dikete şîkê, gelo ji bo wî ev tişt digotin an ev “rêzikên rêxistina wan” bûn. Piştê dilniya dibû ku hevalê wî xiyaretê nizane, nake û wê riyê nade pêşîya birayekî xwe yî misilman jî. Lewre êdî tasewas hiştibûn û ji wan hîn dibû.

Piraniya ramanên rêxistî yê Nizarî li ba kurdan bi pêş ve çûbû, ji rabûn-runîştina wan gelek agehî li hişê xwe tomar kiribûn. Herwiha nedixwest ji van rêbazên rêxistî yê ku mirov digihandin serkeftinê bêpar bimîne, bêsedem bi tasewas û danezanên beravêtî nezaniya xwe eşkere neke.

Ji aliyekî din ve Nizar ji ber hînbûnên xwe yê nû hertim diwerimî, -ji ber ku wî nedixwest bi erebên cînar re şer bike û mafên amazîxiyan biparêze- hertim li qadeke cengê digeriya. Wekî serfermandarekî -berî ku têkeve pevçûnê- gelek îhtimal di hişê xwe de digerandin, -ji ber ku ewqas îhtimal dabûne ber çavên xwe- wî jî dixwest ji cengê serkeftî vegere. Lewre bi îhtimalên beravêtî qîma xwe nedianî, dizanibû ku hesabkirina gelek îhtimalan mirovî digihêjînin serkeftinê û hesabkirina hindik îhtimalan jî mirovî digihêjînin sernîşîviyê, têkçûnê û şkestinê.

Dema ku şoreşên Bihara Erebi dest pê kiribû Nizarî li Şamê dixwend û li pey hawara şoreşgeran çûbû; lêbelê piştî demeke kurt şer vegeriyabû wehşetekê, hevsenga pevçûnan li gorî alîkariyên leşkerî takêş kiribû. Kîjan aliyê alîkariyeke mirovî û leşkerî pêşkêşî komeke serhildêr bikira lîsteyeke daxwazan jî dida pêşîyê; -wekî nexweşê ku mecbûr e pêşîyê reçeteya dermên bixwîne û paşê bixwe- van komên çekdar daxwazên destdirêjan radimûsan û tiffî destkurtan dikirin.

Di dawiyê de bi operasyonekê kete destê kurdan, badilhewa qala dostaniya xwe û kurdan, hevalên xwe yên xwendinê dikir; êdî kesî bi wî bawer nedikir û cezayê wî yê ji pişka wehşetê diyar bûbû: zindana sermedî yan jî kuştin. Lewre ji kurdan tika kiribû ku jin û zarên wî yên bêguneh ji vî cezayî dûr bihêlin, miqabilî vê qenciya wan ew jî hinek îtirafên kêrhatî bike û ji hev fit bin.

Nizar êdî -wekî bizina li ber kêra qesabî- ketibû heyra canê xwe, rojekê digel çend girtiyên wekî xwe hewl dabû ku bireve, serbazekî nobedar kuştibûn, kêmekê reviyabûn û di dawiyê de bi tevahî hatibûn kuştin. Ev agehî li ser gelek qanalên erebî û rojnameyan belav bûbû û gotin gihiştibû guhên malbata wî jî. Meryem -a ku di ciwaniya xwe de ji eşqa kurdekî hatibû bêparhiştin- jî ketibû heyra radestkirina zarokan li kalikê wan û revekê. Wisan e dê çawa bireviya û bi ku de biçûya?

Di dawiyê de Meryemê biryar da ku biçe Sefaretxaneyê Rûsyayê, daxwaza vegeza xwe ya li Çeçenistanê bike û li benda bersiva wan bisekine; lêbelê dev ji vê biryara xwe berda û li riyêke reva ber bi Ewropayê geriya. Ji çar bazinên xwe yên ku dema serbestberdanê ji kurdan wergirtibû du heb dane mişextîkarekî, zarok û xwesû-xezûrên xwe li Tûnisê ji bîr kirin, li keştiyêke penaberan siwar bû û ber bi asoyêke nediyar ve bi ser avê ket. Hemû xeyala wê ew bû ku bigihêje Ewropayê, rewşa xwe têkûz bike û li mêrekî kurd bigere ku pê re bizewice. Ji bo du sedeman dixwest ku vê rûpela nû di jiyana xwe de veke: yek ji bo Nizamedînê ku hezkiriyê wê yê yekem bû û li gorî wê bi komploya mêrê wê jê hatibû veqetandin; yek jî mêrê wê yê komploger gelek kurd kuştibûn, lewre dixwest bi kurdekî re bizewice û hejmara wan zêde bike.

3. Fantaziyên serokê paşerojê

Wê rojê cara yekemîn bû ku piyê xwe avêtibû dezgeheke siyasetê ya kurdî, bi rastî heke ji mala wî heta şaxa partiyê ya bajarokê wî xalîçeyên sor raxistana, bi rê û resmeke fermî ew vexwendana nivîsgeha partiyê û li ber piyê wî qurban ser jê bikirana ew dê neçûya wê derê; lêbelê bi piyên xwe û bi vîna yekî din ketibû avahiyê. Li Zanîngeha Colemêrgê beşa ziman û wêjeya kurdî qedandibû, piştî wergirtina dîplomayê karekî fermî li Çelê nedîtibû û bi pêşniyara hevalemî xwe yê zarokatiyê çûbû Şaredariya Çelê ku di nava xebatkarên çandî de cihekî ji xwe re peyda bike.

Beriya ku biçine şaredariyê hevalî ew biribû nivîsgeha partiya desthilatdar û ew bi serokê şaxa partiyê dabû nasandin. Serokê simbêlpoşe li ser kursiya xwe ya mitewazî rûniştibû, rojnameyêke kurdî dixwend û îskaneke çayê ya nîvtijî li ber bû. Bi ketina her du ciwanan re rûpelên rojnameyê dane hev, îskana çayê bi destekî da aliyekî û ji bo xêrhatinê destê xwe dirêjî wan kir.

Piştî hevnasînê û axaftina cidî ya serokê partiyê di dilê pisporê zimanê kurdî de jî eleqeyek bi siyasetê re çêbûbû; lê nizanibû dê ji ku dest pê bikira. Wî dizanibû siyaset dişibihe xebata zanyarekî biyolog ê ku bakteriyên bi dûrbînê lêkolîn dike û agehiyên bidestxistî hûrehûr dinirxîne. Ji ber ku siyaset jî sebr û tehemulekê dixwaze, di serê sêrî de divê siyasetmedar tevgera xwe ya hundirî kontrol bike, bi hêrseke gavgavî pîreyan hilneweşîne, bi pîrsên “çawa” û “çima”yê bûyeran binirxîne, wan bi zimanekî minasibî meqamê şîrove bike û muxatabên mixalif bi daxwazên xwe qanî bike.

-Hevalê Demhat, ev demek e difikirim; gelo mirov nikare beşa çandî ya şaredariyê bi kurdîzanan xurt bike?, -Resûlê ku hevalê xwe yê kurdîzan anîbû hevdtinê ji serokê partiyê pîrsî-.

-Helbet mumkin e; lêbelê divê mirov bi şaredar re bişêwire, -Demhatî bi kurtî bersiv da, berê xwe guhaste mêvanê kurdîzan û jê pîrsî:- Teza te ya qedandina zanîngehê li ser çî bû? Min mereq kir heval, heke pîrs şerm nebe!

Dara bi lezgînî bersiv da ku ferhengeke têgihên siyasetê amade kiriye û pêşîra xwe ji belaya tezê xelas kiriye; lê Demhatî bi vê bersiva wî ya kurt fêhm kir ku mêvanê wî xwedî hêvî û xeyalekê ye, lewre ji niha ve amadekariya paşerojêke siyasî dike. Bi rastî vê bersivê tevziyek di laşê wî de rakir, rehên stûyê wî hinekî şidiyan, wekî balafira ku dikeve valahiyekê bû pirtepirta dilê wî û tasewasekê hişê wî tevlihevî kir: Gelo siyasetmedarên nû yên ku bi perwerdehiya kurdî gihiştine dê pêşiyê li siyasetmedarên kevn bigirin û wan bişînin gilêşxaneyê kevneparêzan? Ma dewletên hilweşiyayî ji ber paşdemayînê û neşopandina geşedanên gerdûnî ji holê ranebûbûn?

Demhatî piştî hinek şîret û pêşniyazan mêvanên xwe şandine beşa çandî ya Şaredariya Çelê û dapeliya ber komputerê, dest bi lêgerîna ferhengeke têgihên siyasî ya bi tirkî kir, çend dosyeyên kin-dirêj bijartin, ew daxistin ser kompûtera xwe û bi nirxandina wan kir. Wî jî dil hebû ku çanda

xwe ya siyasî wergerîne kurdî, ji xwe re zimanekî siyasî yê kurdî ava bike û bi reqîbên xwe yên nû re bikeve pêşbaziyê. Wî bi rastî jî ev ciwanê kurdîzan ji xwe re wekî reqîbekî dijwar hesibandibû, divê çek û posata wî ya kurdî hanzûka bi dest bixista û ji nişkê ve keleke xwihê bi ser re avêt. Gelo êdî dema siyasîmedarên tirkîaxêv bihurîbû û etîketa kevneperestiyê li eniya wî ketibû? Ma ziman ne pergaleke wisan bû ku hertim xwe nûjen dikir? Hate bîra Demhatî ku pêşveçûna wî ya di tirkîyê de wî nêzîkî Enqereyê dike û ji Kurdistanê bi dûr dixîne. Divê tiştek bikira, heke bixwesta bibe berdevkê kurdan divê biketa rengekî kurdperwer û pêngava yekem jî kurdîyeke zelal bû. Rast e, her roj rojnameyên kurdî dixwendin; lêbelê bi feraseteke tirkî di pergala zimanê tirkî de bi pêş ve diçû. Wisan e reqîbê wî yê ku çekeke nukleerî bi dest xistibû ji wî xurttir bû. Gelo diviyabû vî kurdîzanî bide jibîrkirin an ji sermayeya wî sûdê wergire?

Di nava lêgerîn û ramanan de geh dilikumî û geh radipelikî ku bi zingîniya telefona xwe re banzda nava jiyana rasteqîn. Piştî destpêka silav û halpîrsînê rêvebirê beşa çandî bi pîrsekê ew hejand:

-Hevalê Demhat, tu vî camêrê ku bi Resûlî re hate vir baş nas dikî?

Demhat pêşiyê kire mizemiz û paşê bi kurtî got:

-Bircan, ez baş nas nakim. Heke pîvaneke we hebe hûn ê bejna wî bipîvin, nexwe her roj bi dehan mirov tîn ba me û em wan bi ser we de dişînin. Hûn bi dilê xwe ne!

Bi vê bersivê re peywirdarê şaredariyê jî zêde dirêj nekir û xatir jê xwest ku telefonê bigire.

Demhat dîsa vegeriya nav xebatên xwe yên ferhengî, têgihên xwe yên hîlbijartî yeko yeko rêz kirin û dest bi wergerandina wan kir. Di wê navberê de çend mêvan hatin û çûn, hinek kesan telefon kir û di dawiyê de jimaryarê partiyê bi deftereke mezin kete hundir. Demhatê ku di nava xebatkarên xwe de herî zêde ji vî jimaryarî nefret dikir reş qemilî û di dilê xwe de got “va ye, dîsa Mr. Matematîk hat û ew ê bi jimareyên xwe êrişê bibe ser tîpên alfabeya min”. Bi qasî saetekê her du ketine nava hesaban, Demhatê ku herî zêde ji navê xerab ê “gendelî”yê ditirsiya mecbûr ma ku xebera jimaryarî bike û bi hinek mezaxtinên xeyalî çend şermên ji ber danûstandinên dest bi dest veşêre. Piştî derketina jimaryarî hilmêke fireh berda, ji paqijker û çaygerê nivîsgehê yê tekane çayek xwest, hewl da ku xebata xwe berdewam bike; lê êdî destê wî neçûn ser textikê nivîsandinê yê kobersa li ser maseyê û bêyî hemdê xwe dest avête rojnameya li pêşberî xwe. Di gotareke nivîrûpelî de sernavê “Kurd û Teoriya Siyasetê II” bala wî kişand ku nivîskarî bi kurtî qala teoriyên Aristoteles, Hobbes, Locke, Rousseau, Marx dikir û di dawiyê de jî nêrînên hinek siyasîmedarên kurd rêz dikirin.

Dema ku Demhat gihişte hevoka dawîn a gotarê çavên wî bi nîşeyê xwaromaro ket ku wiha digot: “Kurd û Teoriya Siyasetê III: Kurd û Şerê Cîhanê yê Duyemîn, teoriya tevgerparêziyê, pergala û nûjenî, tercîha rasyonel û pragmatîst, nûjenkrina sazûmana siyasî û têkoşîna kurdan”. Piştî xwendina vê gotarê hişê mêrikî çelqiya, rojname girt û ji xwe re got: “ez ê zimanê xwe sêrêst bikim, hîni matematîkê bibim ku bi şefafî li dijî gendeliyê bisekinim, çand û dîroka kurdan vekolim ku nasnameya kurdî xurt bikim, pîrsgirêkên gel guhdar bikim an bi hemahengiya gel û partiyê xebatên şaredariyê bişopînim?” Wekî ku ji pîrsên xwe bi xwe, lêkolîna li ser têgihên siyasî û xwendina rojnameyê tengazar bibe derkete hêwana nivîsgehê.

Çaygerî çay dida hinek mêvanên kevn û teze, komeke sêmpatîzanên partiyê li ser maseyê bi dengê qure dipeyivîn:

-Wan rojên han ez û Rêzanê min li rawestgehê sekinibûn û mînbuseke ne aydî şaredariyê li rawestgehê rêwî peya kirin, min got ku em lê siwar bibin; lê Rênasê min got ku “êdî em iqtidar in û divê tenê li otobusên şaredariya xwe siwar bibin”, -bi pozbilindiya partîzanê desthilatdar got yekî û yê din pîrsî:-

-Ma te negot “kurê min, em duh li otobusên şaredariyê siwar nedibûn û me digot ku heta qeyûm hebe em ê vekişin dilê gelê xwe”?

Diyar e ku vê pîrsê axivgerê pêşîn aciz kiribû û lewre bi bersiveke kurt suhbet berdewam kir:

-Heval duh duh bû û îro jî îro ye! Bazara siyasî vî tehrî dişuxule. Em kîjan tayê terazûyê de bin em ê giraniya xwe bidine ser wî aliyê!

Demhatî li saeta bazinê destê xwe pêçayî nihêrî, dîsa vegeriya nivîsgeha xwe ya serokatîyê û ne dil bijande axaftina digel mêvanan ne jî hewesa axaftineke pêşeyî pê re mabû. Serokî dizanibû ku îdeolojî planên pêşvebirina civakê ne û gava îdeolojî vegere faşîzmê êdî betalkirina wê bi tevr û bêran e. Gelo axaftina wan mêvanên çî îdeolojî bû? Keysparêzî bû, yan berjewendîparêzî bû? Dîsa wî dizanibû ku nijadperestî îdeolojiya hera xurt e ku van rojan hêdî hêdî xwe berdide nava kurdan; lêbelê li gor zanyariyên wî kurdan nikaribû nijadperestî bikira, ji ber ku desthilatdariya wan nîvco û hertim di bin gefa serdestên dereke de bû.

Rojên xortaniya Demhatî hatin bîrê ku li şûna wan mêvanan rûniştibû, bi awayekî şermoke li devê serek, giregirek û mezinên partiyê dinêrî, îcar navên wekî Adam Smith, Edmund Burke, Lenîn û Marks dihatin kişandin, herwiha qala faşîzm, lîberalîzm, mihafezekarî, sosyalîzm û femînîzmê dihat kirin; lêbelê wî piştî xwe nedisiparte van îdeolojiyan û di dilê xwe de digot: “Ez hê ciwan im, ev mijarên kûr in; divê ez bi çavên tirsonek lê binêrim û tenê ji şîretên dê-bavên xwe bawer bikim.” Helbet demekê ew jî ketibû nava baskê ciwanan ê partiyê û heta berbangana li ser têngihên hevçerx ên wekî lîberteryanîzm, femînîzm, jîngehparêzî û îslamgiriye nîqaşên dûredirêj kiribûn; modernîteyê rojê têngihêk diavîte ber cûcîkên îdeolojiyan, wan jî bi qirteqirt û çîveçîv alifê xwe digemirand. Dema ku Demhat wekî serokê partiyê yî Çelê hatibû hilbijartin tîrsa dilê xwe ya berê bi dirûşmeke aforîzmayî vedigot: “Em lêkolînan li ser îdeolojiyên heyî dikin; lê bi wan îman nakin.”

Di wê navberê de kalekî goyî li derê wî xist û xişt kete hundir; pêşiyê destê xwe dirêj kir û paşê bi tirkî û kurdî silav da serokê partiyê:

-Boşqonim hurmetler, Xwa kîmosiyo wa nada!, -got û demeke dirêj behsa çîroka vê serdana xwe kir-

Serokê partiyê Demhat bi bêhneke fireh gotinên kalemêrî guhdarî kirin, geh bi pirsan û geh bi bêdengiyê çîroka wî bihîst. Bi rastî çareserkirina derdê wî kalemêrî karê dewletê, dadgehan û hêza sepandinê bû.

Li gor Demhatî li herêma kurdnişîn dewleta serdest ji bo mayindekirina dadweriyê ewqasî ne çalak bû, çerxa rêveberiyê qels bû, di gelek waran de binkeftî bû û lewre partiya wan hatibû damezrandin ku êş-azarên gelî sivik bike. Herwiha rêzîknameya partiya wî girîngî dida ramanên Aristoyî ku ferqek dixiste navbera dewleta rewşa û ya rîziyayî. Îcar divê siyaseta medarî çareseriyên xwe di asta hişê vî kalemêrî de vegotana ku dilê wî neşikanda, herwiha bi komisyonên partiyê û aqilmendên civakê re rûniştî ku bi biryareke tomerî derdê wî derman bikira.

Piştî ku Demhatî mêvanê xwe yê derdomerdo verê kir rahişt telefona li ser maseya xwe, êdî êşeke civakî bi laşê wî girtibû; divê tercîha partiyê ya sazûmanî bida xebatê, hêviyên hezkiriyên rêxistinê nekuştana.

Bi rastî hatina vî kalemêrî laşê Demhatî sivik kiribû, ew ji hewayê rewşenbîrî ya xwendin-nivîsandinê guhastibû jiyana rasteqîne ya tevger û çalakiyê. Êdî reqîbê xwe yê xeyalî, tasewasên xwe yê ji bo parastina text-postê desthilatdariyê, tîrsa ji jimareyên xapînok ên jimaryarê partiyê û gelek xemên dîtir ji bîr kiribûn. Divê wekî peywirdarê partiya desthilatdar êş-azarên wî welatîyî sivik bikirana ku bikaribûya bi rehetî li kuçe-kolanan bigere.

Gelo çî ji destan dihat? Qe nebe divê desteya dadweriyê ya partiyê gazî civîneke awarte bikira û Demhatî jî wisan kir. Dema ku endamên desteyê bi lezgînî berhev bûn serokê desteyê ji serokê partiyê destûr xwest û dest bi vekirina civînê kir:

-Kekê Demhat û hevalên birêz, dibêjin “sipih û rişk hêlîna xwe di nava hûrguliyên de datînin”. Ji ber ku “xwediyên sikurê” jî ne li vê derê ne divê em pêşiyê guh bidine çîroka bûyerê û paşê biryarekê bidin. Bila kekê Demhat kerem ke û meseleyê hinekî veke.

Axaftina destpêkê ya serokê desteyê hişê serokê partiyê mîna meşkekê çelqand û zanyariyên wî yê tîr ron kirin. Heta niha Demhatî gotina navdar a “şeytan di teferûatan de veşartîye” bi kurdî nebihîstibû ku vî camêrî şîrove kiribû: “Sipih û rişk hêlîna xwe di nava hûrguliyên de datînin.” Herwiha wî camêrî têngîha “aliyên dozêkê” ya qanûnî jî bi kurdî wekî “xwediyên sikurê” bi nav kiribû. Rast e, Demhatî di nava jiyana rojane de ev gotin gelek caran bihîstibûn; lê tu carî ewqasî bala wî nekişandibûn. Êdî fêhm kiribû ku zimanê siyaseta kurdî ne bi wergera qalibên biyanî, lêbelê divê li ser xîmê dab û nêrîtên kurdî yê qanûnî bihata avakirin. Wisan e pêwîst nedikir diranên xwe yê jîr bikişandana û taximek diranên lek têxistana devê xwe.

Ji wê bûyerê şun de fantaziya serokê partiyê bûbû berhevkirina peyv-têgihên siyasî yên kurdî; êdî ji qalikê xwe yî yek-kesî derketibû, xwe berdabû nava daristaneke bêserûbin û qanûnên urfî yên gel didane ber qanûnên gerdûnî yên pêşketî. Li gor Demhatî her peyv-têgihêke siyasî-qanûnî ya kurdî hêjayî barek zêr bû, ev sermayeya gelêrî aboriya rastûn a rêxistina wî bû. Lewre carinan ji xwe re digot: “zêr rijiyane nava zeviyane, ka ew mêr ku wan berhev û paqij bike”.

Rojek ji rojan saet dihate duwanzdehan û xebatkarên şaredariyê ji bo navrojê hêdî hêdî dikişiyane derve; lê gîşeya berhevkirina heqê fatûreyan hê dixebitî. Demhat di destekî de fatûreya avê û destê din di cêbê de amade ku pereyan bide li paş gîşeyê sekinibû. Di wê navberê de dengê kêmnas bihîst; lêbelê tam seh nekir bê ka kengê û li ku derê ew deng di kerika guhên wî de maye. Ji xwe pirsî “min teqez ev deng bihîstiye, helbet nasekî ji partiyê ye ku îro hatiye şaredariya partiyê; lê çima bi îngilîzî diaxive?” Tam jî li der û dora xwe dinêrî ku ew kurdîzanê ciwan dabû pêşiya komeke biyanî û derbarê xebatên şaredariyê de agehî didan.

Serokê partiyê pişt re hîn bûbû ku kurdîzanê ciwan bi karekî din ve hatiye peywirdarkirin û ew ê êdî mêvanên şaredariyê yên ji derveyî bajêr hatî pêşwazî bike.

Siyasetmedarê paşerojê bi xemgînî vegehiya nivîsgeha xwe; lê bi kêfxweşî dest bi fantaziya xwe ya tekane kir: Wî yê çanda xwe ya siyasî ji feraseta gelêrî û pêwistiyên zanistî wergirta. Lewre di hiş û ezbera xwe de sazûmana rêveberiyê gerand: pergala yekperest a ku tenê kesek biryaran werdigire û pergala cemawerî ya ku ji aliyê desteyeke pispore ve tê rêvebirin, ango dewleta uniter û federal berawird kirin. Li gor Demhatî divê mafên mirovan bihatana garantîkirin û bi belgeyan bihatana fermîkirin, wisan e divê hertim bi komîsyonên partiyê û aqilmendên civakê re bicivîya, encamên civînên xwe ji bo partiyê rapor bikirana, peyv-têgihên siyasî yên kurdî li ba xwe tomar bikirana.

Vê fantazyê tirs a wî ya bêwate firandibû: bila ewqasî sînorek ji hêza wî ya rêveberiyê re hebûya, bila ewqasî mafê axaftina gel zêde û ya wî kêmnas bibûya, bila ewqasî matematîk têteta nava siyasetê û rêbazên wê zelal bikirana, bila ewqasî reqîbên wî yên xurt hebûna, bila ewqasî text-postê wî biketa destê hevalekî jêhatîtir, bila bila bila...

Xem û kêfxweşî di meydana dilê wî de kom bûbûn, her yekî hespê xwe bi awayekî dibezand û her yekî dixwest bi ser bikeve. Xemê dixwest ku bibêje “tu ewqasî ji wî ciwanî ditirsîyayî, va ye kaniya wî ya kurdnasiyê miçiqî” û kêfxweşiyê dixwest ku bibêje “va ye wijdana te hê sax e, tu dikarî xwe bidarizîni; wisan e gazî wî ciwanî bike û hêza wî ya kurdî vejîne”. Êdî divê Demhat pergala rejîma xwe ya hundirîn dameziranda, hesab bida xwe û doraliya xwe, rastiyan hevrikê xwe bipejirandana û bikaribûya hevrikê xwe yî jêhatî bike serokê xwe û di bin fermana wî de xizmeta rastiya bilind bike. Wisan e divê bizanibûya ku rastî û durîstî ne pergaleke jixweber û otomatîk in.

Gelo ew ji bo vê yekê amade bû? Belê fantaziya wî ya tekane êdî ew bû. Êdî dilê wî aram bûbû, sedemeke serhildana derûnî jê re nemabû û ji pêşketina kurdînasan neditirsîya. Bi wê dilrehetî û dilsaxiyê rahişte textikê nivîsandinê yê kompîtura xwe, li ser spî “tu şaşiyên xwe ji berîka kê dikî?” nivîsî, çend nusxeyên nivîsa xwe şandin çapera xwe, nusxeyek li fêza serê xwe û yek jî li pêşberî çavên xwe daliqand, pişt re dîsa li şûna xwe rûnişt û gote xwe: “Mirîşka min a fantazyane, îro hêka te ya zêrîn ev nivîsa lewhekirî ye! Hêvîdar im ku me ji hêkên xwe mehrûm nekî, dîsa hêvîdar im ku çavbirçîtî li min siwar nebe û te ji bo berjewendiyêke rojane ser jê nekim?”

4. Potûnfiroş û rojhilatnas

Rojhilatnasê navdar ê frensî Jaques Le Baveianne li ser kurdên feylî lêkolînek amade dikir ku ji nişkê ve rastî malpereke wan hat, girêdanên malperê tikandin û gelek agehiyên nû bi dest xistin. Malpera taybet a kurdên feylî qala alfabeya wan a latînî û aramî, dîrok, hoz-tîre, niştewar û erdnîgarî, ziman û çanda wan a gelêrî dikir. Herwiha di malperê de gelek e-pirtûkên bêpere hebûn ku -li gorî vî rojhilatnasî- pirtûka herî hêja “Fehenga Gotinên Pêşiyane” bû û tê de bi qasî hezar gotinên pêşiyane hem bi tîpên latînî-aramî hatibûn tomarkirin hem jî raveyên wan ên îngilîzî li binî hatibûn nivîsandin.

Le Baveianne bi van zanyariyên berdest û hinek agehiyên ku ji çavkaniyên din wergirtibûn gotareke berfireh amade kir. -Piştî sererastkirin û xwendina paşîn- nivîsara xwe şande e-posteya kovara rojhilatnasîyê, gotar ji aliyê desteya weşanê û civata hakeman ve hate ecibandin û weşandin.

Rojekê posteger li derê Le Baveianne xist, namedanka du nuxzeyên kovarê derxistin, radestî wî kir û paşê forma radestkirinê pê da îmzekirin. Dema ku rojhilatnas vedigeriya hêwana xwe hê di korîdorê de devê namedankê vekir, bi coş û peroşiyekê çav li navê xwe û sernavê gotarê gerandin, rûpela destpêka nivîsara xwe dît û kêfxweşiyêke bêpayan laşê wî rapêça.

Rojhilatnas Jaques Le Baveianne hema wê çaxê biryar da ku vê gotara xwe berfireh bike û vegeirîne pirtûkekê. Lêbelê dema ku kombersa xwe vekir û heman malpera feyliyan tikand rastî tişteki sosret hat. Malpera feyliyan hatibû daxistin, bi heman navî û bi naverokeke cuda mezadeke solan hatibû vekirin. Solên potîn ên curecureyî şûna zanyariyan girtibû, li şûna e-pirtûkên bêpere potînen nîrxbiha hatibûn bicihkirin. Pêşiyê fikirî ku malpereke şaş vedike; lê gava vegeirya beşa çavkaniyan a gotara xwe pê hesiya ku şaş natîkîne û zanyarî hatine rakirin, li şûna wan malzemeyên bazirganiyê hatine danîn.

Jaquesê kalemêr hemû pirtûk li ba xwe tomar kiribûn; lêbelê ketibû rewşa pezeke kurmî ya ku ji kerban dev diavêje birîna xwe, cihê xwiriyaî gez dike û xwînê bi ser xwe de berdide. Çawa dibû ku di navbera çend mehan de malpereke çandî dihate daxistin û li şûna wê mezadeke înternetî ya solan dihate vekirin?

Komers û kovar li ser maseyê hiştin, derkete şaneşînê, bi her du destan caxên darebezînê girtin, hilma xwe kişand û berda, nermînga li ser sandolîyê rûnişt. Tebatiya wî li şaneşînê nehat, dîsa vegeirya hêwanê, kombersa xwe girt û berhev kir, kovar di cêbeke çenteyê kombersê de dewisand, ber bi jûra xwe ya razanê çû. Li jûra razanê çend parçe cil û berg, ji serşokê firçe û macûnê diranan wergirtin, di çentîkekî destan de danîn û peredanka xwe tesele kir bê ka têra rêpî û mesrefan diravên neqdî hene yan na. Bi qasî nîv saetê bi amadekariya gera xwe re mijûl bû, dakete kolanê û berê xwe da metroya lezgîn ku biçe navenda wê malpera potînfiroş.

Li Ewropayê pergala metroyên lezgîn gelekî xweş e û mirov bi rihetî ji wî serî diçe serê din ê parzemînê. Jaques li rawestgeha Frankfûrtê peya bû, pêşiyê li otêlekê navê xwe nivîsî, çentîkê destê xwe danî û bi çenteyê kombersa xwe ve berê xwe da navenda potînfiroşiyê.

Dem piştî nîvro bû, karker teze ji navrojê vegeiriyabûn û dest bi kar kiribûn. Rojhilatnasê frensî ji şewirgeha şirketê xwest ku gerîndeyê wan bibîne, civaneke wî ya pêşwext pê re tuneye û ji Parîsê hatiye. Gerînde destûr da vî mêvanê biyanî û berpirsiyara şewirgehê ew gihande ber derê rêveberiyê.

Dema ku derbasî odeya gerîndeyî bû xwe da naskirin û sedema hatina xwe jê re vegot. Gerîndeyê şaşwaz bi devekî şermoke got:

-Hûn dizanin di karên çandî de rîska birçîbûnê heye û me bi biryareke navendî malpera xwe ya naskirî vegeirande kargehekê. Ji xwe bazirganiya me li ser înternetê ye û nasên me potînan ji me distînin. Carinan jî kesên nenas malpera me jixweber li ser înternetê dibînin û daxwazên xwe radigihînin me.

-Bi rastî gelekî seyr e ku têkoşerekî çandî di navbera çav girtin û vekirinekê de vegere bazirganekî û çanda xwe dayne aliyekî, -got rojhilatnasî û serê xwe bi wateya “na”yê hejand.-

-Madem ku cenabê te qala têkoşînê kir, -gerîndeyê kurd got û wekî mirovekî neksçikîyayî bi carekê de kula dilê xwe verêt- têkoşîn operasyonek e: di her operasyona leşkerî de li meydana cengê siwareyên cengî yên sivik, bi qasî wan jî siwareyên giran tînan bikaranîn. Herwiha çend sed leşkerên peyar ên zirxpûş digel cebilxaneyên wan ve jî diçine eniyê. Wê hingê mezaxtinên li baregehê û li eniyê digel mazûvaniya mêvanan, malzemeyên hûrik-mûrik, mesrefên ji bo siwara û mertalan dê her roj bigihêje çendî çend hezar dolar an jî euroyî. Ev mezaxtin tenê ji bo meşandina artêşeke biçûk e. Îcar dijminên me ne tenê dewlet in, bêpergalî û kêzananîna me jî dijminekî xedar e.

Rojhilatnasê rojavayî ne li benda bersiveke wiha bû. Ji ber ku li gorî texmîna wî divê ev gerînde mirovekî kêmaqil bûya û vî rojhilatnasî jî hinek şîret lê bikirana ku dîsa vegere karê xwe yê çandî û zimanî. Lewre mecbûr ma ku ji herka axaftina wî dernekeve û devê xwe bi çepeliyekê neşehitîne. Gerîndeyî nihêrî ku mêvan naaxive dîsa dest bi axaftinê kir:

-Li vê derê em noqî cengeke rasteqîn bûn, me bi derfetên gelekî kê m ev karê çandî meşand; lê mixabin mizgîniya serkeftinê dereng ket. Lewre çekên me şervanan sistesist dixebitin û heyecana me damiriye. Dema ku me bajarê zilmê bi ronahiyê dorpêç kir, em ketin kemîna penaberiyê.

Rojhilatnasê kal û ceribî fê m kir ku gerînde dê rexneya minafiqtiya ewropiyan bike; lewre bi koneî û fêlbazî dest bi pesna mazûvanê xwe kir:

-Bi rastî ev biryara we gelekî afirîner e; demekê rojnamevanekî iraqî jî sola xwe avêtibû rêveberkî amerîkî û gotibû ji welatê me derkevin. Îcar min fê m nekir bê ka hûn sola xwe li kê werdikin.

Gerîndeyê navsale bizavek da xwe, pişta xwe siparte paldankê û dîsa xwe rasteve kir; lê neaxivî û li benda berdewamiya gotinên mêvên ma. Le Baveianne bi kuxtîniyeke sexte çend hevokên din ên pesnê jî rêz kirin, gerîndeyî derz kir ku binê dîzika mêvên qul bûye û zêde ew neda şermê:

-Em ji mazûvanên xwe bêhêvî ne, me zend û bend badane ku pêşiyê bigihêjin statuyeye aborî ya baş û bêyî destekî alîkar birîna xwe derman bikin. Heke şerê meşandî zêde demdirêj be bidçeya dildaran têra mezaxtinan nake. Tu jî dizanî, gava çekên te sistesist xebitûn, peroşiya te damirî, hêza te bizdiya û gencîneya te vala bû, wê hingê giregirên cîranên te tavilê dê li keysa ketina te bigerin û encamên diltezîn dê biqewimin. Wê hingê tu kes -çiqasî zana be jî- dê nikaribe vê rewşê biguherîne. Lewre me dest bi vî karî kiriye, îcar li gorî texmîna te ya pêşîn me çima navbereke demkî daye xebatên xwe?

Rojhilatnas ne li benda pirseke wiha bû. Lewre çend kêliyan bêdeng ma û pêşniyarek li gerîndeyî kir:

-Min dil heye ku pirtûkekê li ser feyliyan binivîsim û bidim weşandin. Bi rastî ez jî dixwazim bi awayekî piştgiriye bidim doza we. Gelo hûn dikarin alîkariya zanyarî û belgeyî li min bikin?

Gerîndeyî bi zimanê kêfxweşekî bersiv da:

-Bi rastî em dikarin û em ê alîkariya te bikin. Lê ji bîr neke ku pirtûka kaxez hertim kaxez e û ewropayî qedrê zêde didin pereyê kaxez, kanên madenan û petrolê. Ji me re dostaniya cenabê te pêwîst e û cihê rûmetê ye jî. Hêvîdar im ku nivîsarên te îstiqameta bedbextiya me vegeîrin xweşbextiyê.

Piştî vê axaftinê gerîndeyî dest bire çavîyeke dolaba li kêleka xwe, CDyek jê derxist, di kombarsa xwe de ceriband, kopyeyek li ba xwe tomar kir û dirêjî rojhilatnasî kir:

-Fermo, di vê CDyê de hinek zanyariyên neweşandî hene û dikarî navê komeleya me wekî çavkanî nîşan bidî.

Jacquesê kalemêr guma paşîn li qehweya xwe xist, CD avête cêbeke çentikê xwe, nusxeyeke kovara rojhilatnasiyê pêşkêşî mazûvanê xwe kir û bi xatirxwestinê re ji şirketê derket, riya otêla xwe girt. Di kolanê de hem difikirî hem jî gotinên wî kurdê feylî dinirxandin: "Mêrik rast dibêje. Em carinan dibihîzin ku têkoşerekî ehmeq bi leza bayî rahiştîye cengeke çekdar, lêbelê min di têkoşinên demdirêj de hişmendiyek nedîtiye. Heta niha di tu mîna keke dîrokî de nehatiye dîtin ku welatekî ji şerekî demdirêj sîd wergirtibe. Tenê kesê ku karesatên cengê ceribandine tê digihêje bê ka qedandina cengê rêbazeke çiqasî berhemdar e."

Rojhilatnasê fransî yê ku qedrê çanda xwe digirt qe nebe di wijdana xwe de maf dida vî kurdî: "Şervanê jîr yekîneyekê du caran naşîne peywîrekê. Ji ber ku dostên alîkar herdem mil nadine ber mesrefên têkoşîna hevalên xwe. Wîsan e navgînên raguhastinê bi cebîlxane û zexîreyê barkirî sê caran zêdetir têr û tijî venagerin eniyê. Ev koma feyliyan mafdar e ku li pey aboriya xwe bikeve, bi destê xwe birîna xwe bikewîne. Lêbelê şaristaniya me ya ku qaşo li ser mafên mirovan avakirî dê ava rûyê xwe çawa biparêze?"

Jacques di nava vê gotebêja takekesî de gihişte jûra xwe, çentikê destê xwe danî ser maseya li kêleka karoliyê û bi qasî çend deqeyan li ser piştê vezeziya. Di vê navberê de qurequrek ji zikê xwe bihîst û nermînga rabû ser xwe, dermanekî xwe yê zikê birçî daqurtand û berjêrî xwaringeha otêlê bû.

Piştî xwarinê dîsa derkete jûra xwe, çavek li CDya kurdê feylî gerand, çend tiştên balkêş li lînûskeke biçûk tomar kirin û raza.

Danê sibehê rojhilatnas bi hinek ramanên nû ve hişyar bû, ji bo taştîyê danekete xwaringehê, çentikê xwe yê destan avête pişta xwe û çenteyê kombersê di dêst de kilîda jûrê radest kir. Vê carê berê xwe da komeleya ku gerîndeyî qala wê kiribû. Dîsa xwe xiste şûna feyliyekî û li ser navê wî kesê afirandî axivî: “Divê mirov pêwistiyên xwe yên cengê ji eniya xwe ya destekê wergire, lê xwarina xwe ji serdegirtina dijminî derxe. Bi vî awayî bi qasî têra xwe erzêq bi dest bixîne.” Bi vê fikrê re zikê wî yê birçî hate bîrê, çavên xwe li xwaringehê gerandin û li kafeteryayekê rûnişt. Beriya ku daxwazên wî werin dermanek bi gulmeke avê qurt kir. Tam jî “ez çima alîkariya feyliyan dikim?” ji xwe dipirsî ku karkereke ciwan siniya taştîyê da pêşiyê, fîşa hesaban jî danê kêlekê û vegehiya. Bi çûyîna karkerê re ew dîsa vegehiya gotebêja xwe ya derûnî. “Ev camêr rast dibêje, heke bidceya komeleyê vala bibe, sexbêriya lêkolînên zimanî-çandî dê bi pars û pûrsa kesên dereke bê pêkanîn. Heke dost û heval xêr û xêratên xwe ji bo riyeke dûr xerc bikin dê tûşî tengasiyên aborî werin. Lewre divê aboriya têkoşînê bê garantîkirin û bi texmîna min ev biryara wan di cih de ye.”

Jacques heqê xwarinê da, dîsa kete riya çûyîne û di dawiyê de gihişte ber derê komeleyê; li ser aliyê rastê yî dêrî tabelayêke daliqandî bi almanî û ingilîzî digot ku ev der cihê Komeleya Feyliyên Ewropayê ye. Kalemêr ji ingilîziya bawer bû, herwiha ji almaniya xwe jî. Belê çawa dibû ku feyliyan êdî xwe wekî ewropî pênase dikirin? Li gorî wî divê navê saziyê wekî “Komeleya Feyliyan a Ewropayê” bibûya û di nava dilê damezrîneran de hêvî û bêrîkirina welatê wan hebûya; lê ev nasnameya li ser tabelayê digot ku feyliyan ku hatî vê derê êdî ewropî ne û dê heta hetayê li vir bimînin. Di nava van ramanên de destê wî hêdîka çû ser zengilê dêrî, piştî çend çirikan dengê nalçeya sola jineke kubar hate bihîstin û di dawiya dawîn de derî vebû. Xanimeke navsale derî vekir, xêrhatiniya wî kir û ew vexwende hundir. Çavekî kalemêr li ser tevgerên mazûvanê û çavek li ser wêneyên korîdorê gihişte hêwana mêvanan, bi destnîşandana xanimê rûnişt û dest bi axaftinê kir û sedema hatina xwe ragihand. Xanim ji cihê xwe rabû, derbasî jûrekê bû û digel camêrekî kal vegehiya bal mêvanî. Camêrê kalemêr jî xêrhatiniya wî kir, ew vexwende gereke li nava hêwanê û dest bi şîrovekirina serpêhatiyên feyliyan kir:

-Ev dîwarê şermê ye, -got kalemêr feylî û li ber wêneyekî zarokên jar û jihêzketî sekinî-dema ku êrîşa artêşa Iraqê nêzîk bûbû kel û pelên xwarinê peyda nedibûn, nirxan serê xwe hildabû û diçû, van nirxên zêde roj bi roj destkeftî û kanên xelqê ziwa dikirin, zarokan nikaribû li ber xwe bida û diketin vî halî.

-Rast e, dema ku çavkaniyên aboriya xelqê bimiçiqin û bacên giran li ser welatiyan bînin ferzkirin rewş aloz dibe, -got rojhilatnasê dinyadîtî û li pey mazûvanî derbasî ber wêneyekî din bû.

-Belê, -got kurdê feylî û dest bi şîrovekirina wêneyekî din kir- dema ku debar nema û hêz şkest, malên welatiyan dê rût û repal bimînin û mezaxtina wan dê bigihêje sê qatî derhata wan. Binêre, kûçikên taxê ji birçînan dora pîrejinekê girtine û dikin ku nêr ji destê wê derxin; lê jinikê bi şimika xwe hewl daye ku wan biqewirîne.

Rojhilatnasê ji bûyerên Şoreşa Fransayê dersgirtî bi baldarî li wêneyan dinêrî, weşeta li dijî feyliyan pêkhatî di hişê xwe disêwirand û ji xwe re digot: “Ev mezaxtinên leşkerî yên li dijî feyliyan meşandî ne tenê mala kurdan herwiha mala ereban jî xera kiriye; duçerxeyên şkestî, siwareyên betilî, zirxpoşên şewitî, tankên rûxandî, çek-pûsatên parastinê yên mezaxtî çar qat bar dane ser pişta derhata giştî ya dewletê. Lêbelê diyar e ku ne xema desthilatdaran e.”

Piştî danasîna karesatan kalemêrê feylî mêvanê xwe yê akademîsyen da rûniştandin, qehweyek îkram kirê û derbarê gelek mijarên sergirtî de agehiyên girîng danê. Dema ku Jacques ji avahiya komeleyê veqetiya û berê xwe dîsa da Parîsê gelek zanyarî berhev kiribûn ku li ser maseyê nedihatî peydakirin. Li ser riya xwe ya ber bi Parîsê dîsa noqî nava fikaran bû, xwe xiste şûna pêşengekî feylî û bêdeng hizirî: “Bi rastî mayîna van feyliyan a li vir û bicihbûna wan a hetahetayê gelekî girîng e. Ji ber ku pêşengê zana debar û pergala xwe ji serdegirtina dijminî bi dest dixê. Nasirgeyeke ji cebilxaneyê dijminî hevtayî bîstên mirovî bi xwe ye. Her wiha erebeyê barkêşiyê ya ji zexîreyê dijminî hevtayî bîstên ji embara mirovî bi xwe ye. Heke feyliyan vê derê bikaribin dîplomasiyêke xurt li vir bimeşînin di qada navneteweyî de ew dê xurtir bin, herwiha ewlehiya wan dê têk neçe.”

Jacques bi torbikekî têtîjî yê zanyariyan gihişte malê, aveke hênîk bi ser xwe de kir û bi lezgînî vepeliya ber kombersê, hînbûnên xwe tomarkirin. Heta demeke dereng a şevê bêrawestan

xebitû, carinan bi vexwarina qehweyekê û carinan jî bi derketina li ser şaneşînê ramanên xwe rêz kirin, bi ser hev de anîn. Ber bi berbanga sibehê êdî nikaribû li ber xwe bida, xewê eman jê standibû û jixweberê dihênijî. Lewre kombers bi dijwarî girt, xwe gihande nivînên razanê û kete xeweke kûr.

Akademîsyenê fransî sibe tirê nêzikî nivro şiyar bû, pendeke kurdan anî bîra xwe ku digot: “Xew him rizqbirr e him jî serbirr e.” Dihizirî ku xew her çiqas dostê aramiyê be jî carinan dijminekî xedar e. Jacques li şûna ku vî dijminê xwe bi temamî bikuje û di laşê xwe de bertekên nerazîtiyê peyda bike bi serweta xewê xelatek dabû bedena xwe. Niha hinekî rihet bûbû, taştêyeke baş heq kiribû û nivîsa wî ya avis li benda roja zayînê bû.

Rojhilatnas Jaques Le Baveianne li ser taştîyê bîra xwe ya kevn teze kir, noqî nava bûyerên heyama Sedamê gorbîgor bû û li ser destkeftinên kurdan fikirî. Di wê şerê azadîxwaziyê de kurdan gelek derfet bi dest xistibûn, pêşengên xwe bi serkeftinê xelat kiribûn, li şûna alayên dijminî “alaya rengîn” daçikandibûn û derfetên bidestketî kiribûn xizmeta gel, herwiha ligel leşkerên dijminî yên dîlgirtî bi awayekî mirovane miamele kiribûn û ew xwedî kiribûn, bi rastî hem dijmin serberjêr kiribûn hem jî hêzên xwe xurt kiribûn.

Ji aliyekî ve akademîsyenê pîspor dizanibû ku armanca ji cengê bidestxistina serkeftinê ye, ne dirêj kirina operasyon û rapêrnan e. Îcar mijara feyliyan cuda bû: ne hêzeke wan a leşkerî hebû ne jî tevgerê wan a siyasî ya destxurt. Bi rastî ew li benda piştgiriya kurdên Herêma Kurdistanê, Yerkîtiya Ewropayê û Neteweyên Yekbûyî bûn; lê mecbûrî merhemeta hevmezhebên xwe yên şîî mabûn. Tê zanîn ku pêşewayên gelan derheqa paşeroja peyrewên xwe de biryaran didin, bi gotineke din bi biryarên van pêşewayan ewlehiya gel tê parastin û xetereyên peydabûyî tîr têkbin.

Piştî vê werzişa ramanî-xeyalî lêkolînerê fransî noqî nava belgeyên berdest bû û ji bo afirandina mirovatiya xwe ya li hemberî karesatên feyliyan dest bi nivîsandinê kir. Ev nivîsa wî divê bibûya belgeya mirovatî û wijdana wî.

5. Kurê miqarnexurê

Salên 90î bûn, ji esmanan kevir û ji çarmedorê gule dibariyan ser hinek deverên kurdan. Wê çaxê li deverê ewle ya kurdan rewş ciyawaz bû, jiyanê asayî ya şênîyên gund hebû. Sedema wê ewlehiyê cihwarbûna gund a li besteke rast bû û serhildêrên kurd nediketî rîska îxbar û kuştinê. Ji aliyekî din ve gund di heyama Komara Tirkîyayê de bi koloniyê tirkên asayî hatibû dagirtin ku kurdên deverê bibişevîn; lê bi domana dewranê re tirk şibihîyabûn kurdan û hinekên wan xwedî li doza kurdan jî derdiketin. Gundê Dehedeh ê bi ser Agiriyê ji taxan pêk dihat: li taxa berê ya kurdan gelek malên wêrane, nivwêrane û neh malên teze hebûn; lê li taxa tirkên bicihkirî bi qasî sêzdeh malên xweşik û nû hebûn. Li gorî gundiyan kurd bavê wan ê pêşîn digel neh eqrebayên ev gund ava kiriye, paşê ji eşîrê deh malên din jî hatine, lewre navê gund “Dehedeh” danîne; lê dewletê navekî nêzik li gund kiriye ku hem navê kurdî bide jibîrkirin him jî atmosfereke Dede Korkutê xwe bide saz kirin. Kurdan ev gund bi destê tazî ava kiribûn; lê ji ber bêkariyê û kêmbûna debarê ber bi bajarên tirkan çûbûn, êdî venegeriyabûn. Tirkên bicihkirî jî bi belaşî tê de hatibûn çikilandin, bi destî saziyên fermî hatibûn piştîmizdan, her roj gavekê bi ser erdê kurdan de hatibûn, piraniya eraziyê wan bi pereyên dewleta tirk kiribûn, tê de çandinî dikirin û hilberîna xwe bi bihayekî baş difrotin saziyên çandiniyê yên fermî. Lewre kurd her roj hejar û tirk her roj xurt dibûn.

Fehmî li gundê Dehedehê hatibû dinyayê, li wir mezin bûbû, li wê derê dibistana seretayî qedandibû, ji bo xwendina dibistana amadehiyê jî çûbû Agiriyê. Di sala dawîn de nikaribû têkeve zanîngeheke baş; lê derfetek çêbûbû ku biçê Ewropayê û perwerdehiyê çêtir bibîne. Bi rastî pêşiyê wekî karkerekî avahîsaziyê gihiştibû hinek xizmên xwe yên li Fransayê, paşê bi lezgînî hînî fransî bûbû û bi alîkariya van eqrebayan dest bi xwendinê kiribû.

Dema ku Fehmî bi awayekî fermî dibe xwendekar êdî bi rehetî li Ewropayê digere, carinan tê Agiriyê û fortên xwe diavêje û carinan jî bi mebesta geşt û seyranê diçe hinek welatên Asya û Efrîqayê. Di dawîya dawîn de Fehmî dibe biyologekî pîspor û di zanîngehên fransî de dibe hîndekar.

Piştî ku dibe hîndekar havînekê tê Agiriyê, wekî her carê diçe gola avê ya li bintara gund û digel ciwanan dikeve pêşbirka avjeniyê. Bi rastî ev ne goleke xwezayî bû: berê gundiyan ji kêleka Çemê Muradê xweliya narîn kişandibû û bûbû kendalekî kûr, paşê lehiyê xurt xweliya li navbera

kendêl û çêm şuştibû, tepî hundirê çalê kiribû û bi vî awayî golek çêbûbû. Ji ber ku xortên gund li wê derê diketine avê jê re digotin Kendalê Xortan; lê ji bo Fehmiyê xwenda ew Kendalê Nezanan bû.

Fehmî di heyama xwe ya nûgihaniyê de gelek caran digel dayîka xwe ya hirîşo hatibû ber vê golê, alîkariya wê kiribû û hinek bîranînên wî yên “qedexe” li vê derê rûdabûn. Dayîka wî ya hem malxweyê malê hem jî xizmetkara der-cîranan piştî mirina mêrê xwe zarok bi zehmetî mezin kiribûn. Ji ber xizaniya malbatê û xwarina wan a miqarneyê zarokên gund navê “kurê miqarnexurê” li Fehmiyê sêwî danîbûn; lêbelê newêribûn li hindê vî navî wisan bêminet bikişînin. Wê heyamê Fehmî zarokêkî pale, çepilxurt û êrişkar bû; bêtirs dikete nava her kar û barî û ji der-dora xwe re hertim digot “rehmetiyê bavê min gotiye ku xebat mîna kerekî ye, gava tu lê siwar bibî ew dê bi xwe bimeşe”.

Îcar dîsa hatibû li ber wê golê, pakêtek besteniyên ji dikana gund standî li ciwanan belav kiribû, piştî hevnasîn û sohbekeke kurt kinc ji ser xwe şimitandibûn û ji kendêl noqî avê bûbû; lê bîranînan hişê wî dikotin, poşmanî û şermê rûyê wî sor dikirin: Carekê dîsa ji kendêl xwe berdabû nava avê, di bin avê re heta hinda jineke hirîşo hatibû, dehfek dabûyê jinik li erdê xistibû, derpiyê wê kaş kiribû û vekîşiyabû qeraxê avê. Bi vê tevgera xwe ya şûm jina Yilmazê feqîr di nava jinan de kiribû pêkenok û Yilmaz bi xwe jî kiribû şindokê mêran; lê ji ber ku temenê wî pir ne mezin bû hate efûkirin. Fehmî carekê jî ev yek anîbû serê jina Ehmedê kevirbir û rastî xezeba gundiyan hatibû; lêwre ji bo kenandina xelqê û efûkirina xwe carekê jî derpiyê diya xwe revandibû ku xezeba lêqewmîyan sivik bike. Vê carê him ji aliyê diya xwe ve him jî ji aliyê xalanên xwe ve lêdanek mehkem xwaribû û dev ji vê nehstiya xwe berdabû.

Vê carê jinên hirîşo tunebûn, keçên bedew li dora avê tunebûn: tenê ciwanên tîztîzok û tengijok hebûn ku tirane-laqirdiyên wiha qebûl nedikirin, dibe ku cezayekî nedîtî jî bidana tevgerake wisan şaş û fehş. Di wê navberê de dengê merivekî hate bihîstin ku digot:

-Gelî qeşmeran hûn bêyî apê xwe îdman û werzişê dikin, de ka werin bi min kalemêrî re bikevin pêşbirkê. Binêrin, di sê destan de kî ji min derbas nebe ew dê qirşan belav bikin û çayekê bikelînin.

Apê Delîl -ê ku wê rojê ji dêla şivên ve pez diçêrand- devî ciwanên avjen kir, hêdî hêdî şal û kurtikê xwe danîn aliyekî û hate ber kendêl. Dema ku bi rûkenî li rûyên ciwanan dinêrî çav bi Fehmiyê ket, xwe neavête avê û bi kêfxweşî silav dayê:

-Kuro, derpiyên hirîşoyan revandiyo! Tu ji ku re derketî?

Bi bihîstina “derpiyên hirîşoyan revandî” ciwanek-dîdu kenîyan; lê yên mayîn ber bi cil û bergên xwe çûn, kesên kenîyayî jî dan pey wan, bi lez û bez ji ser golê vekîşiyên û vegeyane gund. Apê Delîl çiqasî kir û nekir kesî sedema çûyîna xwe negot; lê Fehmiyê derz kir bê ka laqirdiya “derpiyên hirîşoyan revandî” çi bablîsok di hişê ciwanan de pêk aniye. Ji ber ku hê di nûgihaniyê de navê wî derketibû “derpiyê diya xwe revandî”, ev nav vegeyiyabû dijûneke şermê û li navê wî yê “kurê miqarnexurê” zêde bûbû.

Apê Delîl û Fehmî tenê li ber golê mabûn, pez -serî di bin hev de- ji german ketibû kiwê, bêdengiyekê dorhêl hingaftibû. Apê Delîl dil hebû ku vê seqirtiyê raweşîne, lewre pêşniyarî Fehmiyê kir:

-Ciwanên vê dewrê mîna mirîşkên makîneyê ne û tevgera wan ne asayî ye. Bila ew herin, ma dîk nebe sibeh nabe, were em hinekî têkevin avê û paşê çayekê ji xwe re bidine ser kuçikan.

Çareyeke Fehmiyê tunebû, serê xwe bi wateya “erê” hejand, ji nişkê ve vekîşiya û bazda ava golê, bi Apê Delîl re kete pêşbirkê. Her çiqas wî reqîbê xwe têkberibû jî kêfa wî tunebû, digel Apê Delîl qirş jî belav kirin û çay jî keland. Hişê wî belawela bûbû: ciwanan ji aliyekî lawaz ve êrişî derûniya wî kiribûn, bi hunereke karîger dil û hişê wî bi giştî dagir kiribûn, bêyî ku bêfila yekî wan xwîn bibe derseke giran dabûnê û ji meydana cengê vekîşiyabûn. Bi rastî ciwanan nedixwest ku bala wî mêvanî ewqasî belawela bikin û birûxînin; lê êdî çiyê qewimî nedihate guhartin, dîlgirtina dil û hişê wî çarenûseke mecbûrî bû, li şûna lêxistineke mehkem bertekeke tund bes dikir û wan jî wisa kir.

Fehmî wekî mirovekî xwenda li pêşberî Apê Delîl rûniştibû, kêman caran pê re diaxivî û pîrî caran guh didayê; lê wisan dihizirî ku ev ciwan ne ciwanên dema wî ne. Ciwanên nifşa nû -li gorî

xwe- bi şerekî fîzîkî û serkeftineke berbiçav jîrtiya xwe nîşan nedabûn, giyanê berxwedanê yê vî “zarokê duhîn ê şûm” şikandibûn, serkeftina hera hêja û exlaqî bi dest xistibûn.

Ciwanan bi feraseteke leşkerî êriş biribûn ser Fehmiyî, pileya hera berz bi dest xistibûn û bi êrişeke dijraber planên wî yên kêfxweşiyê feşkilandibûn. Di pileya duyem de jî derfeta şîrovekirina rewşê nedabûn Fehmiyê nehsok, mafê diyalogê nedabûnê û asta xwendina wî tiştek nehesibandibûn. Herwiha ciwanan di pileya sêyem de Fehmî kaşî şerekî rû bir û kiribûn; lê wî nizanibû çawa tevbigere: gelo bi desteyeke ciwanan re têkeve nîqaşeke bêncam an bi tevgerê çors êrişî vê hêza xweparastî bike.

Xema Fehmî giranî li dilê wî dikir, ew dibire tevger û bertekên hevalên wî yên hevtemen. Di heyama wî de ciwan ewqasî ne rêxistî bûn, ewqasî bertekên tund nîşan nedidan, ji bo baweriyên xwe ewqasî zû dil nedişikandin. Bi rastî di heyama wî de takekesî hebû, hevderbaskirin hebû, baweriyên hevpar ên civakê ewqasî ne sext bûn. Ji aliyekî din ve di zaroktiya wî de urf-edet hebûn ku teşe didane rabûn-rûniştina mirovan; lê niha rêxistin û bîrdoziyan reng dida jiyane.

Fehmî nedixwest ku ji Apê Delîl bipirse bê ka ciwanan çima wisa kir û quretiya xwendayekî raxe ber piyê şivanekî; lewre bi zanatiya kesekî ewropadîtî deng dernexist û mafê xwepêşandanê da wan ciwanan.

Piştî vexwarina çend îskan çaya biyanî Fehmiyî telefona xwe ya destan derxist, nêzikî Apê Delîl kir û tika kir:

-Apo, îcar ji xêra xwe re stranekê bibêje ku wekî yadîgariyekê li ba xwe biparêzim. Ez ê dengê te tomar bikim haaa, paşê nebêje ku negotiye!

Apê Delîl pêşiyê hewl da ku straneke mêrxasiyê bîne bîra xwe; lê wekî her stranbêjî serê pêşîn straneke evîndariyê hate bîrê û destê xwe bêtî hemdê xwe bire ber belegoşa xwe:

Ay delal, ay delal, ay delal!

Were delal min ê diyara diyarê sermîn e

Te avekê diye Qerecdaxa şewitî,

Gulê bavê mam delala rengîn e

Tîrêjekê xwe berdayê welatê Bozhewayê,

Welatê Cûlê, beriya Bavê Bozîn e

Qasida xelkê rêwî û elçî ne

Qasida min û xelkê delal çelê mubareka havîna

Pirîskê berfê, peşkê baranê, helkîna bayê xerbîn e

Xwedê miradê ne ji dil be bira ji axa gora ra bimîne ayy...

Were delal lawiko çiya sar e ji berfê ra,

Zozan xweş e ji keyfê ra,

Qerecdax xweş e ji koçeriyê ra

Xwedê miradê ne ji dil be bira ji axa gora ra bimîne ayy...

Delal ay delal ay, delal ay delal ay, delal ay delal ay delal.

Ay delal ay delal

Were delal Xwedê beriya jêrî nav riya da

Eşqa rast tune ji lingê xamciwaniya delêl ra

Min li diyara diyarê xana xerîb im

Tavek hilkişayeye beriya Bozhewayê, xwe berdide beriya Cûlê Binî

Were delal min ê diyara diyarê Mergemînê

Pezê lawikê min naxwe pelê melwendê, koka kalelişînê

Ez ê qurbana tilîyê delalê dilê xwe bim, qerimî ser darê bilûrê

Delal ay delal ay, delal ay delal ay, delal ay delal ay delal.

Ay delal ay delal

Were delal li ser me ra çiya ye,

Di biniya me ra pozê Cûlê, pozê Tûgêl û Xêl û Yarimcê gişt xuya ye

*Taximê sîng û berê min keçikê ji delalê dilê min ra
Mîna porteqaleke ji porteqalê Yafeyê ye,
Hingivê Sêrtê ye,
Xurmeka Bexdayê ye,
Hêjîreka Şingalê ye.
Na welleh, taximê sîng û berê min keçikê ji delalê dilê min ra
Nola mêtîjê Hebabê, dimsa Tizyanê, wişiyekê tiriye layê Qocecûbur
Li Diyarbekira şewitî di sindoqa de bi ser hev da şîrêz daye ay...
Were delal hatiye mala sêvê zer e
Alemê kirî bi weqiyana e
Min ji delalê dilê xwe ra kirî rû berber e ay...
Delal ay delal ay, delal ay delal ay, delal ay delal ay delal.*

*Ay delal ay delal
Were delal xeberek ji min re hatiye dibê:
Delalê dilê te nexweş e,
Li serê min, go: Rebî ta delêl bi mirina wî be, ruhê min bike ber e
Were delal mala me va ye şev çira me vêketiye, agirê me dadayî ye
Birayê min biçûk in mekteba ye
Bavê min ixtiyar e li odê ye
Pîrek diya min heye ji êvar da lihêf li serê xwe werdaye
Delal were taximê sîng û berê min ji te re muxela maye
Delal ay delal ay, delal ay delal ay, delal ay delal ay delal, ez sorgul bûm.*

Apê Delîl strana xwe qedand, bi çavên xwe yên dinyadîtî li Fehmiyî nihêrî û got:

-Fehmîcan, tu xwenda yî, dilê xwe ji strana min neke. Bi Xwedê, ez jî dizanim ku ev stranên me yên servekirî û li ser taximê sîng û beran avakirî ruhê me êrişkar dikin. Bawer bike berteka ciwanan a li hemberî te jî bi wê sedemê bû. Îcar te çi wate ji tevgera wan fehm kir?

-Welleh apo, min tu wateyek nedayê; lêbelê ew ciwan in, divê mirov zêde li ser hal-herketên wan serê xwe neêşîne, jixwe rojke wan naşibihe rojke din, -got Fehmiyî û rabû ser xwe ku vegere gund; lê dîsa jî wiha berdewam kir:- Heke ji destê mirovî were, rêbaza rast ew e ku êrişê nebe ser agehiyên qedexekirî. Şerekî heyamên berê bîne ber çavên xwe. Îcar amadekirina birc, kelehên seyar û amrazên cengî yên curecureyî dê çiqas zamanî dikişîne, ne wisan? Ji aliyekî din ve tijîkirina berê bedenana bi xweliyê ve jî dê gelek demê bikêşe. Lewre serê ku naêşe, qe bi bend û gilêyan naêşînim.

-Rast e, ciwanên niha pêşengên bêqusûr digerin. Dema ku tu bi besteniya hatiye ba wan û xwe daye naskirin ew li bendê bûne ku tu qala şaristaniya Ewropayê û mafên mirovan bikî; lê min bi gundîtiya xwe serê te li ber wan reş kir. Hey kilîda reş li zimanê min bikeve!

Fehmî bi ber dilê vî camêrê posîde ve hat û hinekî xwe egle kir mêrik li ber xwe nekeve:

-Xwedê neke Apê Delîl, xem nake! Îcar ew derbarê min de çi difikirin niha?

Apê Delîl dest bi ravekirina hinek nav-nûçikên li ser Fehmiyî kir, paşê pêşniyar kirê ku guh nede rojeva welêt û bi silametî vegere ser karê xwe ku nûneriyeke baş ji gelê kurd re bike:

-Bi Xwedê, li vir qulpa dinyayê qetiyaye û xeyalên aşvên li dijî gera aşê wî ne. Tu xwenda yî, xwendatiya xwe bike. Ma pêşiyana negotiye “Îsa û Mûsa tunebûna jî Xwedê dê xwendatiya Xwe bikira”?

Pişî vê hevoka Apê Delîl êdî sedemeke eglebûna Fehmiyî nema. Lewre her duyan xatir ji hev xwest; Fehmiyî xwe qurafte hev û ber bi gund gavên xwe şidandin, Apê Delîl jî şiv di dêt de pez ji guherê rakir û ber bi çêrandinê bir.

Gava Fehmî gihişte gund ji nêz de wisan bêtaqet ketibû ku wekî nexweşekî gihiştibû malê. Ji xwişkê re gotibû ku xwarinekê jê re bîne û bêyî hemdê xwe li ser kêlekekê veketibû. Rast e mirov serfermandarê cendekê xwe ye; lêbelê birçîbûn tatêleke wisan kambax e ku di vê rewşê de mirov nikare bêaramiya xwe aşt bike. Car heye hiş nikare daxwazên cendekî peyda bike; lewre endamên mirovî wekî tûpeke leşkerî ya bê serkar noqî nava cengê dibin, yan jî wekî komeke moriyên çavbirçî radiweşin nava keftelefa berhevkariyê. Helbet di encama êrîşa vê tûpa leşkerî de ji sê paran pareke leşkeran qir dibe; herwiha moriyên çavbirçî jî rastî heman encamê tên: dixeniqîn, dişewitin, dipirçiqin. Wisan e birçîtî bobelatek e û mirovî rehîn digire. Hê hizir û ramanên xwe yên îroyîn zelal nekiribûn ku xwişkê siniya xwarinê da ber, hêdîka niçandê ku rabe ser xwe û xurekê li ber xwe bixwe. Piştî çend kevçiyên ronahiya çavên wî zêde bû, masûlkeyên wî şidiyan û asayiş hate nav endamên wî yên engirî.

Xwişka wî ya Besra bi çavên matmayî li kekê xwe dinêrî: belengazê Fehmiyî ne hebû xwarinê qurt bike, ne hebû bicû û bihêre. Piştî paqijkirina binê tasê li xwişka xwe ya biçûk nihêrî, hîqîka xwe ya têrbûnê bi destekî xwe veşart û laqirdikî got:

-Keçê birçîtî dijminekî zehf xedar e.

Besrayê jî qebûl kir ku gotina wî rast e; lê dîsa jî çend hevok li pey hev rêz kirin:

-Lêbelê pêşengê jêhatî leşkerên dijminê bêyî şerkinê stûxwar dike; bajarên wî bêyî danîna gemaroyê bi dest dixîne û pergala desthilatdariya wî bêyî rapêrînên meydanî yên dûvedirêj rûdixîne.

-Keçê, te ev gotin ji kîjan malper an jî filmê hildabin ferq nake, dîsan jî gelekî watedar in û dubarekirina gotineke qenc zirarê nade aqilan, -got Fehmiyî, sipasiya Besrayê kir û derkete nav darên bêxçe.-

Di nav daran de çavên Fehmiyî bi hêlekana di dareke sêvê de daliqandî ketin, heta ber hêlekana xwe ya zarokatî û nûgihaniyê çû û dît ku bendên wê gelekî kevn bûne. Lewre pêşiyê dudil bû ku tê de rûne û çend hejan lê xe; lêbelê paşê da hişê xwe ku lê siwar be, qe nebe ew dê wekî Einstein ji hêlekanê bikeva û dibe ku ramanêke afirîner were bîrê. Bi rastî jî wisan kir; her du bendên kêlekê hişkehişk girtin, qarçîka xwe di hîmê hêlekanê de dewisand û kilek da xwe. Di kila yekem de meşka diya wî hate bîrê ku bêrawestan diçû-dihat, êdî bi dilekî rihet çend kilên din jî dane xwe û hinekî sekinî. Paşê dîsa di hêlekanê de rûnişt, hemû bûyerên dewkiyandina diya xwe anîne bîra xwe, gilî-gotinên jinan ên wê heyamê û tevgera zaroktiyê di ber çavên xwe re derbas kirin.

Di vê navberê de Fehmiyî xiştîniyek bihîst, li pişt xwe nihêrî ku kaxezek li kêvir pêçayî ji derve de hatiye avêtin û tê de peyameke bi tirkî ya wiha heye: “Kurê miqarnexurê, ev gund binamûs e, te di zarokatiya xwe de derpiyê jinan direvand û paşê tu çûyî Ewropayê. Êdî pêwistiya te bi revandina derpiyên misilmanan tuneye, here Parîsa xwe ya berazxur û bi têra te jinên bêderpî hene. Hez dikî neçe, bibîne bê ka çi tê serê te.” Fehmiyî di navbera çend kêliyan de nivîs xwend û banzda ser kolanê, du ciwanên ku îro pê re ketibûn avê bi gavên zû diçûn. Fehmiyî dil nekir ku tiştêkî ji wan bipirse û bersiveke beletewş wergire. Lewre dîsa vegeriya bêxçe û li ser tevgera ciwanan fikirî; lê hate bîrê ku ji Apê Delîl re gotiye: “Divê mirov zêde li ser hal-hereketên ciwanan serê xwe neêşîne, jixwe rojê wan naşibihe rojê din”. Lewre vegeriya bêxçe, wekî nedîtî û tiştêk nebûyî li hêlekana xwe siwar bû; hem xwe dînanê hejand hem jî dest bi analîzkirina van ciwanan kir: “Pêşengê van ciwanan jêhatî ye û hevalên wî jî xebera wî dikin. Heta ku feraseta wan sax û silamet bimîne, dê nîqaşêke germ li ser hebûna min a li vir bimîne. Divê ez bêyî windakirina rûmeta xwe serkeftinekê li dijî wan bi dest bixînim, ez ê jî êriş bikim; lê divê stratejiyêke kurdewarî ya aştiyane bi kar bînim.”

Hema wê lezê vegeriya malê, kincên xwe yên bêdestnimêj guherandin, destnimêjek girt û berê xwe da mala melayê gund ê fexrî. Mela Xalidê Kurdîkî ji Qersê hatibû gundê Dehedehê û bi salan bû ji taxa kurdan re melatî dikir, bi fitir-zekat, xêr-înfaca millet debara xwe dikir. Dema Fehmî nêzikî mala wî bû, zarokên wî li pêş malê dilîstin û bêyî ku ji wan bipirse bi hev re gotin:

-Seyda li mizgeftê ye, jin mala me hene.

-Emrê we dirêj be, -got Fehmiyî û li ser milê xwe yê çepê zivirî kuçeya mizgeftê-.

Mela Xalid pirtûkek di dêst de tenê li hucreyê, ango li jûra melayî rûniştibû û di hênikahiya esrê de mitale dikir. Fehmiyî hemû pirs-ramanên xwe di hişê xwe gerandibûn: “Madem ku ciwanan şerekî neheq dane destpêkirin divê ez jî parastina xwe bikim. Bila rêbaza min a tevgerê wiha be: ji

aliyê rêjeyê ve hêza ciwanan bi qasî çend qatî ji ya min zêdetir e; lewre divê ez pêşiyê gemaroyê daynim ser wan, pişt re wan her du ciwanên keviravêtî li hafa mezinan bigirim, demildest êrişeke devkî bibim ser pêşengê wan û neheqiya wan şermezar bikim. Gava baskên wan ciwanên keviravêtî şkestin ez dê tiraneyên xwe bi hişê wan bikim ku çawa peyrewiya wî mirovê êrişkar dikin û serên xwe yên ter-can dikine berîka wî hoqebazî. Bi vî awayî ez dê hêza wan bikim du paran û paşê wan berdime hev.”

Di nava van fikar û nixandinan de Fehmiyî silav da melayî û hewl da ku destê wî ramûse; lê melayî nehişt û xêrhatiniya wî kir. Piştî suhbeteke kurt a derheqa xwendina wî ya li Fransayê axaftin vegeriya ser sedema hatina wî. Fehmiyî mijar ji sêrî de hilda û di dawiyê de got: “Welleh, seyda hal-mehde ev e.”

Seydayî pirtûka di destê xwe de dabû bin çengeya xwe, bi hişekî vekirî guhdarî dikir û di dawiyê de dest bi pirsan kir:

-Diyar e ku rêjeya hêzên we ne hevtayî hev e. Heke wisan bibûya tu nedihatî ba min, bi min nedişewiriyî, te dê şer bikira û paşê em ê pê bihesiyana ne wisan? -got û keniya-.

Fehmiyî sermilên xwe hinekî rakirin û bi her du destên xwe nîşana erêkirinê da; lê dîsa jî axivî:

-Seyda, welleh ez hatime serdana dayika xwe ya belengaz û porrişkên xwişk. Ez ne hatime şer-dozan ne jî hatime ku rûmeta xwe bişkênim. Di dawiyê de ez jî xelqê vî gundî me û naxwazim rasterast bibim nêçîra van ciwanên ku nizanim ji ku tav û hîva xwe werdigirin.

-Min wisan fehm kir ku tu ji her aliyê ve ne hevtayî wan î, dixwazî ji çapa wan derkevî û bi nivîştî melayekî ji aloziyê birevî, ne wisan? -melayî dîsan pîrsek raber kir û li benda axaftina Fehmiyî ma-

-Seyda, bi rastî ez dikarim bi serhişkî têkevîm şerekî, lêbelê di dawiyê de ez dê ji aliyê vê komê ve bêm pirçiqandin. Min got îcar tu stûn û çepera gund î. Heke ev tu vê mijarê berk bigirî û rê li ber derketina teşqeleyekê bigirî aramiya gund dê xurt bibe. Lê heke di çareseriyê te de qelîştekek hebe, rewşa gund jî dê lawaz bikeve.

-Îcar ez belengazê Xwedê çi dikarim bikim? Di vî gundî de çar kesên xwenda hene: mamosteyê dibistana gund, melayê mizgefta taxa tirkan, tu û ez. Mamoste ji aştîya civakî dûr e, li benda fermaneke wezaretê perwerdehiyê ye. Melayê mizgefta taxa tirkan ciwanekî devrût e ku teze dibistana amadehiyê qedandiye. Taxa tirkan digot ku bila melayê wan tirk be û xutbeya tirkî bixwîne, hema çi dibe bila bibe, hez dike bila zindîqek be, mî bi piyê xwe û bizin bi piyê xwe tê daliqandin. Tenê dimîne ku ez û tu çareseriyekê bibînin da ku bê teşqeleyê van her çar rojên xwe derbas bikî û vegeerî ser karê xwe.

Piştî vê axaftinê Mela Xalidî di riyê xwe de girt, hinekê ponijî, hilda-danî û ev ciwan bi Fehmiyî dane naskirin. Li gorî gotina wî melayê taxa tirkan demekê ev xort birine komeleyeke tirkan a Agiriyê. Çi bûye, çi qewimiye êdî Xwedê baştir dizane; lêbelê tevgereke wan a dijminane li hemberî gundiyan çêbûye, pirtûkên tirkî dixwînin, bi tirkî nîqaşan dikin û her roj pesna nivîskarekî tirk didin. Di berdewamiya axaftinê de jî got ku ev ciwan bê pere-pûl bûne cerdevanên dilsoz, pêşniyarên serokê komeleya Agiriyê li gund bi cih tûnin û bi ser wî re hinek girêdanên derve saz dikin; mumkin e ku serokê nebixêr jî bi ser wan re hinek girêdanan li nava gund peyda dike û bi tîrekê du armancan zêft dike.

Mela Xalidî pêşniyar kir ku bi tevayî herine mala mezinê kurdan, wî jî bi rewşê bihesînin û bi riya sereke ya gund herin ku bala gundiyan bikêşe, mereq têkeve dilên wan. Dema her du gihiştine ber dergehê Hecî Salih nihêrîn ku li bêxçe tenê qireqira mirîşkeke berhêk tê bihîstin, seg bi şivanan re çûne çolê û dû ji bixêriyê radibe. Melayî çend caran bi destê vekirî li dêrî da û keçeke ku destmala xwe sererast dikir derkete pêşwaziya wan. Keça malê ya ku destmala xwe keçanî girêda xêrhatiniya mêvanan kir, kulavekekî pêçayî ji hewşê anî, li bin daran raxist ku mêvan rûnin û got ku ew dê gazî kalikê xwe bike. Hecî Salihê heftê-heştê salî di destê çepê de gopal û di destê rastê de jî tizbiya nod û neh hebî giran giran ber bi mêvanan hat, silav da, xêrhatiniya wan kir û gazî kebanîyan kir ku çayekê amade bikin; lê Mela Xalidî got ku êdî esra dereng e, bila zehmet nebînin, ew ji bo karekî awarte û ferz hatine, divê beriya êvarê vegere mizgeftê ku azanê bixwîne.

Hecî Salihê ku tirkên dereke jê nefret dikirin û navê “Hecî Fişfiş” lê kiribû pirsra “karê ferz” ji mêvanên xwe kir û bûyera qewimî serdanpê guhdarî kir. Bi rastî xisletê wî yê aşûsaz wisan bû, pêşiyê mijar bi tevahî dibihîst, bi çend pirsan hinek agehiyên berfirehtir werdigirtin û paşê biryar dida. Wê berêvarê jî wisan kir û dest bi biryara xwe ya dawîn kir:

-Gelî camêran desthilatdar artêşa xwe rasterast kaşî nava bobelateke bêplan nakin, di destpêkê de diniçînin sîxurên xwe yên civakî û bingehekê ji tevgera xwe re amade dikin. Di vê navberê de ev sîxur bi hinek fermanên êrişkar û pêşniyarên rûmetşikên peyrewên xwe hînî îtaeta desthilatdaran dikin û tevna civakê sist dikin. Ev ciwan jî pareke vê operasyona neheq in, lê divê em bizanibin ku zarokên me ne û divê em hanzûka wan wekî dijmin destnîşan nekin.

Hem melayî hem jî Fehmiyî gotina Hecî Salihî piştrast kir û diyar kir ku armanca wan jî qezenckirina van ciwanan e û dijminahiyeke wan bi kesî re nîn e; lê ji bo astengkirina xetereyekê ew dixwazin bergiriyê pêşwext daynin û rîyeke çareseriyê pê re bişêwirin.

Piştî axaftina mêvanan Hecî Salihî dîsa serê xeberekê vekir:

-Seyda, desthilatdar dixwazin vî gundî wekî parleşkerê bi rê ve bibin, lêbelê baş nizanin bê ku rewşa rastîn a pêwendiya gundiyan çawa ye. Rast e, ev kesên dereke wekî xencerekê li nava me hatine çikilandin, lewre di hişên wan de bêaramiyek heye û ew hew dizanin ku em dê bi şev an jî bi roj êrişî wan bikin. Ji aliyekî din ve karmendên ku ber bi aliyê me ve tîn şandin bi awayekî keteber tîn hilbijartin, bêyî ku bizanibin bê ka tevna civakî ya herêmê çawa ye. Ji ber ku baweriyê karmendan bi gelê me tune ye, xwe li ser me qure dikin û desthilatdarên xwe jî xurt dikin.

Mela Xalidî jî xwest di vê babetê de tiştêkî bibêje, loma li gotina mazûvanê xwe zêde kir:

-Hecî, gava gund nêram û bêbawerî be mumkin e ku hinek pûlperest bi helwestên neyînî derkevin holê, bi asanî aloziyan derxin û aştîya gund bi ro de berdin. Îcar camêrên mîna cenabê te divê pêşiyê giliyê taxa kurdan bikin yek û paşê bi mezinên taxa tirkan re biaxivin.

Piştî vê hevoka dawîn melayî sipasiya Hecî Salihî kir, destûr jê xwest ku rabe û ji bo azana nimêja êvarê xwe bigihîne mizgeftê. Mela Xalidî dîsa bi heman rîya sereke ya nava gund vegehiya mala xwe ya li kêleka mizgeftê, Fehmî di nîvê rê de şande mala wî, bêyî ku bikeve malê li bêxçe destnimêjeke lezebez girt û azan da.

Dema ku Fehmî gihişt malê melayî dest bi azanê kiribû jî, dilê wî hinekî rihet bû. Ji ber ku edî wî hem hevrikên xwe hem jî dostên xwe nas dikirin û ji encameke awarte neditirsiya. Heke wî dostên xwe nas bikirana û hevrikê xwe nas nekirana, wê hingê dibe ku çend serkeftin bi dest bixistana; lêbelê ew dê rojekê tûşî teşqeleyeke nediyar bihata. Heke wî ne hevrikên xwe ne jî dostên xwe nas bikirana, wê hingê wî yê nikaribûya xwe biparasta.

Hecî Salih wê êvarê hinek mezinên taxa kurdan gazî malê kiribûn, êrişkariya ciwanan a li hemberî belengazekî xwenda rexne kiribû û ji wan xwestibû ku roja îne beriya nimêjê bi giregirekên taxa tirkan re biaxivin û wan jî haydar bikin. Dema ku giregirekên tirkan Hecî Salih li pêşiya mêran dîtin û nihêrîn ku ber bi taxa wan ve tîn hev re hev re gotin “xêr e, Hecî Fişfiş çima daye pêşiya eşîrê û ber bi me ve tê?”

Hecî Salih li taxa tirkan rûnenişt, di destê de gopal li piyan axivî:

-Gelî camêran, ciwanên me û yên we bûne tiryakkêşê komeleyên bajêr, mezinan tiştêkî nahesibînin û îro gef li gundiyeke me yî mêvan xwarine. Bi rastî ew ciwanekî nuwaze ye, ji wêrana gundê me derketiye û çûye derketiye cîhana medeniyetê. Mêrik î li wir hîndekar e, karekî wî bi reqabeta di navbera me de tune ye, ji bo dîtina malbata xwe hatiye û divê em hovîtiyê pê re nekin. Em ê ciwanên xwe hişyar bikin û hêvîdar im ku hûn ê jî heman helwest û berbirsîyariyê nîşan bidin. De bi xatirê we!

Bi vê gotinê re Hecî Salih zivirî û mîrên pê re hatî jî dane pey. Mezinên taxa tirkan li hev nihêrîn û bi hev re gotin:

-Baş e Hecî, tu xema wê yekê nexwe!

Sibetirê Hecî Salih gazî Fehmiyî kir, xwarinek jê re da amadekirin û hinekî pê re galegal kir; pirsra welatê Fransayê, eqrebayên xwe yên li wir kir û di dawiyê de axaftin anî ser kar-xebatên wî. Piştî ku bersiv da pirsan Hecî Salihê dinyadîtî berê xwe da Fehmiyî, dest bi pêşniyareke xîretkêşan kir û wê demê kademîsyenê mêvan derz kir bê ka çima tirk jê hez nakin, nav-nûçikan li rêz dikin:

-Fehmiyê biraziya, şukir te xwendiyê û dîtiye; herwiha tu teknolojiyê jî baş bi kar tûnî. Ji kerema xwe re telefona xwe derxe, hinekî min û hinekî jî mezinên gund bide axaftin, gotinên me tomar bike, dîroka avabûna gundê me hilde qeydê. Heta tu dikarî here nava gundiyan; urf-edetên me yên kurmançî, stran û zêmarên me, lîstikên zarokên me û gelek tiştên têkildarî kurdîtiya gund hilde ba xwe. Gava tu çûyî ser karê xwe wan girtevidyoyan hêdî hêdî bi şiroveyên dirêj biweşîne. Bila dinyaya pêşketî bizanibe em xan in û çûyî-hatî mêvan in.

6. Tewrat, Încîl û teresa me

Bayê hovistanê li zeviya malbatê xistibû, her simbilek bi aliyekî de şandibû û êdî malxweyan nikaribû tovên xwe berhev bikin. Zarokên ku tovên jiyana nifşê ne li welatên dûr dijiyan û dê-bavan her roj û şev qe nebe carekê qala wan dikir. Dê-bav ji ber fermana qirkirinê reviyabûn, xwe spartibûn çil-çiyayan; bi riya şikêr, kendal û geliyan ber bi bakur hilkişiyabûne tixûbê Êris. Mêrên destbidar jî rahiştibûne çekan û çendekê li ber xwe dabûn, gava nihêrbûn ku rizgarbûna ji mirinê tuneye wan jî riyên bakurî hilbijartibûn. Her çi zarok û kal-pîr bûn mîna keriyekî bêxwedî li çola misilmanan mabûn û Dêra Meyremanê xwedî li wan derketibû. Keşîş û rahibeyan wisan dihesiband ku misilman dê êrişê nebine ser perestgehan; lê şaş bûn, qe nebe bi hêviyên çewt dijiyan.

Kurdan nedixwest ku kirîvên xwe yên ermenî bi fermana siltanê osmanî bikujin, malên wan talan bikin û dest daynin ser perestgehên wan; lêbelê ferman ferman bû û muxalefeta wê sûcekî giran bû ku sizayê wê “exdama siyaseten” bû.

Muhafizê Keleha Bazîdê divê li gorî vê fermanê artêşek rakira û li pey reviyayîyan bixista, artêşek rakira û li pey şervanan bixista, artêşek jî digel karmendên îdarî bişanda ser bermayîyan û dest bida ser serweta ermenîyan.

Cimşîd Axayê Şeşperî berpirsiyarê komkirin û qeydkirina serweta ermenîyan bû; ligel sî û çar siwariyên çekdar û çendek karmendên îdarî yên Seraya Ishaq Paşayî bi ser gundê Meyremanê de girtibû. Mal vala û wêrane bûn, xwedîyan çi biribû êdî biribû, hemû bermayeyên xwe şewitandibûn, dûkel li ser her malekê diket.

Gava Cimşîdê Şeşperî, axayê kurd bi alaya Keleha Bazîdê gihişte qada gund; ji bilî dengê kûçikên dirinde, qirçeqirça şewata max, kêran û stûnên avahiyan, bêhna bîso û dûkela jehrîn tiştekek nemabû. Li gorî zanyariyên xwe yên leşkerî axayî dizanibû: kî pêşiyê xwe bigihîne qada cengê û li benda hatina dijminê bisekine ew kes ji bo şerkirinê çalak e; kî jî piştî hevrikê xwe bigihêje qada cengê û ji bilî şerkirinê tu çareyê nebîne ew dê westiyayî û bêtaqet be. Piştî wê fermana nebixêr ermenîyan serê pêşîn kal-pîrên xwe ber bi Rewan û Tiflîsê şandibûn, bi daketina tarîbanê re kal-pîr bi guhdîrêj, hêstir û hespan ji gund bi dûr xistibûn. Nîvê şevê jî jin û zarok li pey wan derxistibûn serê rîyan; her çi mêrên navsale, jinên ciwan-jêhatî û ciwanên çalak-çekdar bûn heta berbangê amadehiyên xwe kuta kiribûn, warekî şewitî û agirdadayî li pey xwe hiştibûn.

Axa piştî hevrikên xwe yên ermenî gihiştibû qada tunekirinê; lê ermenî bi can û malê xwe yê sivik rizgar bûbûn, bermayeyên xwe bi hêza êgir dagerandibûne arî û rijiyê, goşt û xwarin wisan dabûne kûçikan ku her yek bûbû gurekî hov û enqazên xwedîyan diparastin. Zilmê û neheqiyê meslekdar, pîşekar û bazirganên ermenî veqerandibûne şervanên jîr; dilê wan hebû ku daxwaza xwe ya pêkvejiyaneke aştîyane bi osmanîyan bidin pejirandin, bi rastî haya wan ji bayê azadiyê û dewleta neteweyî hebû, pere û hêza wan a pîşeyî jî hebû ku bandorê li ser osmanîyan bikin; lêbelê nizanibûn ku dora wan rapêçayî ye û di zikê civaka misilman de nikarin bipirpitin. Lewre nedihîştin ku osmanî daxwazên xwe bi wan bidin sepandin, hewl didan derfetan têxin bin destên xwe da ku bikaribin Dûgela Osmanî kaşî xwestekên xwe bikin. Her wiha gava ziyan didane gund-bajarên misilmanan wisan dihesibandin ku ev kiryar dê bêsize bimînin, yan jî ew dê bi hêza destebirakên xwe yên ewropî û rûsî serederiyê pê re derxin.

Beriya ku were keşfê û desteseriyê Cimşîd Axayê Şeşperî çend fermanberên xwe yên pêbawer dabûne kêleka xwe û bi kêf ji wan re gotibû: “Jinên bedew ji min re, min ji wan çi dane we razî bin. Di zêr û cewheran de jî em şîrîk in. Her çi ku erzaq e para leşkeran e. Em ê raporê bidin ku ermenîyan malên xwe şewitandine û tiştekekî kêrhatî nehiştine.” Hevalên wî jî bi vê pêşniyarê, bi rastî bi vê fermanê razî bûbûn. Jixwe razî nebûna dê çi bikirana? Divê hemû tiştên bidestxistî radestî

xezneya Serayê bikirana, bi raporekê Paşayê Kelehê pê haydar bikirana û li bendê bisekinyana bê ka çi bersiv ji wan re tê. Bersiv dê çawa bibûya? Helbet dê bigota ku hêsîran bişînin Serayê, zêr û cewheran bişînin xezîneyê û kel-mel û erzaqan bikin zexîreya artêşê.

Siwaran gund serobino kirin, segên li ber malan kuştin, ketin hundirên malan, nexweş û kal-pîrên ku nikaribûn li heywanan siwar bibin û birevin bi saxîfî girtin û anîn; herwiha ajalên pinik, gom û tewleyan ligel her tiştê bikêrhatî berhevî qada gund kirin.

Cimşîdê Şeşperî berî desteseriyê ferman dabû ku kesên bêçek neyên kuştin, îfadeya wan bê girtin û di vê navberê de Dêra Meyremanê jî were teselekirin bê ka çekdarên ermenî xwe spartinê yan na?

Çardeh siwaran dora dêrê girt û li derî xistin, keşeyê herî kal bi destên lerizî û lêvên kizgiriyo derî da ser piştê û xêrhatiniya wan kir. Siwaran got: “Ferman heye ku em li dêrê mêze bikin!” Keşeyî bersiv da: “Lêbelê hem di dînê îslamê de hem jî di qanûna Dewleta Aliye de pîroziya dêr û kiniştan heye.” Siwarekî dilê keşeyî rihet kir: “Em ê tenê ji bo tedbîrê tesele bikin, heke çekdar tê de tunebin jixwe pîrozî berdewam e; lê gava hebin wê hingê em ê binêrin bê ka serfermandarê me çi dibêje.”

Keşeyî da pêşiya siwaran, dêr qul bi qul nîşanî wan da, di dawiyê hate ber derê rahibeyan û got: “Ev jî jûra xwişkan e û niha di çilexaneyê de ibadet dikin, Rebî Tu ferasetekê bide mirovahiyê ku xwîna hev nerijînin û hev nekujin.” Sersîwarê ku ferman di destê wî de bû hêvî kir ku li çilexaneyê jî binêre û raporê bide fermandarê xwe. Keşeyî bi bersiveke mizmizok û dest-lêvên lerizok derî vekir û got: “Axir min gotibû ku xwişk tê de ibadetê dikin.” Sersîwarî destê xwe bilind kir û “merheba” gote rahibeyan û wan tenê li ser qefesên xwe îşareta xaçî kirin. Siwarekî pirsî: “Ma xwişkên me zimanê me nizanin?” Rahibeya hera ciwan û bêxaç bi kurdî bersiv da ku ew bi qasî çend mehan e hatine û piçekî tirkî dizanin; lê bi kurdiyê şkestî dikarin bersiv bidin. Sersîwarî ferman da du siwaran ku bidine pêşiya keşe û rahibeyan; wan bibine hinda Cimşîd Axayê Şeşperî ku îfadeya wan bigire, ji ber ku ew nizane bê ka ev rahibeyên nû sîxur in an na.

Sersîwêr dêr da girtin, şikbar dane pey siwaran, ew şandine qada gund; bi xwe jî digel neh siwaran karê keşfê domand, carinan bi qemçikê destê xwe û carinan bi devkî ferman dida hevalên xwe ku çawa tevbigerin. Heft kes, sê keşe û çar rahibe li pey siwaran dimeşyan û bi keşeyê temendirêj dişewirîn. Keşeyî digote alîkarên xwe:

-Li gorî wan em dijmin in. Îcar heke dijmin di bêhnvedanê de be divê şervanê jîr wî tengazar bike, niha ew ê me canbêzarî bikin. Heke dijmin ji aliyê debarê ve ne di kêmasiyê de be, divê wî ji nêz de bikuje; lewre dibe ku xwarin-vexwarinê ji me bibirin. Heke dijmin bargeha xwe xurt kiribe divê şervan wî mecbûrî terikandina wê bike; lewre ew ê me qels bixînin. Diyar e ku ew dê me bişînin derinan; êdî Xwedê bizanibe em ê di riyana de rastî çi werin. Herwiha dibe ku xwişkan ji me bisînin, dêrê bişêlînin û bişewitînin, me mêran jî bikujin û biavêjin kendalekî.

Keşeyekî navsale gotina mezinê xwe peyitand:

-Ne mumkin e ku li Deştê Bazîdê şervanên me derkevîne holê, osmaniyan şaşwaz bikin ku ew têkevîne tatêla xweparastinê û em jî derfeta revê bibînin. Me nizanibû û texmîn jî nedikir ku ew dê pîroziya dêr û kiniştan bidirînin. Xwezîla şervanên me zûtirkê bigihîştina hewara me, bi rêbazeke wisan çalak em rizgar bikirana ku osmanî ne li benda wê yekê bûna.

Mezîna rahibeyan hişyarî da mêran ku neaxivin û şikê nebîne ser xwe; lewre bêdeng derketine qada gund. Cimşîdê Şeşperî destek li ser şûr û dizgîna hespê di destekî de li meydana tevgera keşfê dipa. Gava çavên wî bi keşe û rahibeyan ket ji xwe re got: “Sersîwar nehişî bûye? Çima ev belengazên bêguneh şandine ser vê karesatê?” Siwarên ku keşe û rahibe anîbûn sedema şandinê ji axayî re got û wî jî bi destê xwe îşaret da wan ku êdî herin.

Cimşîdê Şeşperî ji qazîeskeriyê derbasî nava muhafizên kelehê bûbû, lewre mirovekî huqûqnas û medenî bû; lê dîsan jî bi perwerdeya leşkerî dîtîbû, carinan hov dibû û carinan kedî. Pêşiyê wekî ku qe tiştêkî nizane tevgeriya:

-Keşeyê birêz, bibexşîne! Me nedixwest bêhurmetiya temen û zanyariya te bikin; lê fermanber ketine wê şikê ku rahibeyên nû sîxurên biyanî ne. Îcar bêyî ku we bidarizînim pêşniyareke min ji we re heye: heke hûn li vir bimînin jî ewlehiya we êdî nemaye, dora we vala bûye, jixwe bi şev gundî yan jî çeçel-çûçelên bêxwedê bi rehetî dikarin êrişê bînin ser we, bawer

nakim ku ew dê we rehet berdin. Heke hûn jî bi hinek şertan razî bibin ez dê we bi silametî bigihînim sînorê Îranê, jixwe Dêra Qerekilîseyê nêzîk e û ji Çiyayê Agiriyê wêdetir hûn dê serfiraz bibin.

Keşeyê mezin nihêrî ku riyeye jiyane dide pêşiya wan pesna Cimşîdê Şeşperî da û got:

-Axa xweş be, ez di xizmeta we de me. Cenabê te jî dizane ku em terkedinya ne û milk-serweta me tune, di dêrê de çi hebe malê Xwedê û mêvanên Wî ye. Me tenê canek, xaçek û çend pirtûk hene. Fermo şertê cenabê te çi ye? Heke riyê însafê... -got û gilî di qirikê de ma, bi qasî çend çirikan tûka xwe daqurtand ku bikaribe biaxive; lê bû pîrepîra hêşiran û ji çavan daketin ser rihên wî yên çîl-qerqaş-.

Dilê rahibeya pîr bi keşeyê temendirêj şewitî û got:

-Xwedê rehmê bide ber dilê cenabê axayî, tu êş-kederê lê nîşan nede! Can, xaç û îkon-pirtûkên me bibexşîne me û serweta dêrê ji we re. Hema em ê zadê çend rojekan ji xwe re hildin û herin.

-Rahibeya hêja, we hê şertê min nebihîstiyê. Hûn çima wisan lavahiyan dikin? -got Cimşîdê Şeşperî û piştî çend kêliyan berdewamî da axaftina xwe- Ev her sê rahibeyên ciwan dê bimînin, em ê lêpîrsînekê bidin destpêkirin û hûn ê jî bi şev gund biterikînin.

Rahibeyê jî dest bi girî kir û got:

-Ew baş tirkî û kurdî nizanin, jixwe teze hatine, ez ê jî bi wan re bimînim.

Cimşîd Axayî rapora siwaran anî bîra xwe û pîrsî:

-Ma rahibeyek kurdî nizane û nikare gotinên wan wergerîne?

Rahibeyê hanzûka bersiv da:

-Camêro, ev bendeyên Xwedê terkedinya ne. Ditirsim ku di bin lêpîrsînê de rastî hinek teşqeleyên mêran werin. Her kes mîna cenabê te ne dilrast e ey xasmêrê hêja, delîl li halên van kesokan be!

Rast e, Cimşîdê Şeşperî dixwest çend jinên ermenî ji xwe re peyda bike; lê qe nedihate bîrê ku şervanên ermenî jin û zarokên xwe şandine cihine dûredest, hêlînên xwe yên kevn şewitandine, xwe spartine kendal û geliyan, êdî dikarin bimeşine mesafeyên dûr û qet bertekên tengezariyê nîşan nedin. Alîkarekî wî yê payebilind di guhê wî de pistepist kir:

-Li gorî rêzikên leşkerî heke tu êrişê bibî ser warên neparastî tu dikarî ji serkeftina xwe bawer bikî. Heke tu şûnwarên dûr êrişan di destê xwe de bigirî, tu dikarî ewlehiya hêza xwe ya parastinê bîme bikî. Şîreta min li cenabê te ew e ku van bernedî heta ku em hinek agehiyan wergirin. Şewata gund ji kelehê ve xuya dike, gelo ev gund çawa vegehiyaye wêraneyekê?

Cimşîd Axa zivirî ser alîkarê xwe û got:

-Kîjan agehî mesela?

-Mesela kengê şênîyan gund terikandine, çawa agir berdane malan, ajal ser jê kirine û avêtine ber kûçikan ku her yekî wan bûye gurekî û em mecbûrî kuştina wan bûn.

Serfermandar Cimşîd Axa di êrişbirinê de wisan pispor bû ku hevrikê wî nizanibû bê ka çawa xwe biparêze. Herwiha di xweparastinê de jî wisan şareza bû ku hevrikê wî nizanibû bê ka çawa êrişê bîne ser wî. Lêbelê dîsan jî vê şîreta alîkarî di hişê wî de çirûskek vexist û hanzûka dest bi lêpîrsîneke meydanî kir:

-Hey Xwedayo, Te nîgara vê surîştê bêqusûr kişandiye û hezar hezar razên Xwe tê de veşartine! Em gunehkar di nava vê surîştê de xwe ji çavan vedişêrin, dengên xwe dinixêmin û çarenûsa hevrikê xwe di destên xwe de digirin. Gelî canik û camêran, werin em lêpîrsîneke eşkere bikin! Ma we nedîtiye bê ka ev gundê delal çawa, kengê û ji aliyê kê ve hatiye şewitandin?

Axayê Şeşperî dixwest ku hertim gavekê li pêş be û kesek nikaribe xwe li ber hêza wî ragire, lewre li lawaziyên muxatabê xwe digerî û di tûşa wî ya qels de lê dixist. Tevgerên wî ji yên muxataban bileztir bûn, loma jî wî dikaribû bi qasî têra xwe bêhna xwe vede û ji payîna her kesî ewle bibe.

Lêvên keşeyê temendirêj hejiyan û xwest ku biaxive û pîrsê bêbersiv nehêle; lê keşeyê herî ciwan dest bi axaftinê kir:

-Ez sibehê rabûm û piştî hilatina rojê derketime birca dêrê ku li zêngil bixim, min nihêrî ku çend ciwan êgir berdidine mal û lodan. Piştî lêdana zengilê duayê ez daketim xwarê û min agehî da mezinên xwe.

Dilê axayê kurd bi şer û bezê hebû, lê nedixwest heyfê ji van keşe û rahibeyan derxe; her çiqas baregeha xwe li pişt çepereke bilind an jî di kortaleke kûr de danîbû jî dil hebû ku muxatabên wî dest bi êrişê bikin û sûc têkeve stûyên wan. Di vê rewşê de pêwistiya wî tenê bi tişteki hebû: divê ji cihine wisan pirs rakira ku muxatab mecbûrî rastaxaftinê bibûna; lêbelê dilê keşe û rahibeyan bi şerkirinê tunebû, -her çiqas şopandina dêra wan pêkan bû jî- nedihîştin ku di navbera wan û axayê kurd de temas çêbe. Di vê rewşê de pêwistiya wan tenê bi tişteki hebû: divê tiştine wisan seyr û sosret biavêtana ser riya wî ku nizanibe bê ka çi bike.

Axayê Şeşperî vê carê berê xwe da keşe û rahibeyên din û bi pirsekê zanyariyên wan hilqefşandin:

-Baş e, îcar dema ku hûn bi rewşê hesiyan we çi kir?

Keşeyê navsale li benda kesî nesekinî û bersiv da:

-Ez jî derketim bircê û min nihêrî ku çend ciwan ji gund direvin û besta Bazîdê dane ber xwe. Dema ku ghiştine serê Pozê Zinêr êdî Keleh û Seray bi wan ve xuya nedikir, hema li wir li hespên zînkirî siwar bûn û ber bi Çiyayê Agiriyê reviyên.

Alîkarê axayî dîsa daqûlî guhê serfermandarê xwe bû:

-Diyar e ku keşe wan ciwanên agirdadayî nas dike.

Li ser vê agehiyê Şeşperî serê xwe bi wateya “erê”yê de hejand û bi kurtepiştê got:

-Heke em tevgerên dijminî bipên û wî baş nas bikin, her wiha xwe li ber çavên wî nexin da ku bêminet raweşe wê hingê hêzên me dê yekpare bibin û hêza dijminî jî dê belawela be. Siyarekî bişîne Serayê ku bila tûpek siwarên keşfê derxe şopandina rêça agirdadayiyên. Bila pêşiyê bi riya Elê herine Îdirê, alîkariyekê ji wir hildin û li aliyê dinê yî çiyê kozik çeperan amade bikin. Bi texmîna min ew dê îşev di xilxileyên keviran û şkeftan de xwe veşêrin, heke derfetê bibînin ew dê bi şev ber bi Tiflîsê bibezin. Heke em wekî endamên cendekekî bi hev re tevbigerin û bikin ku dijmin jî parparî bibe wê hingê koma dijminî ya pizirî û riziyaî dê derkeve pêşberî yekîneyên me yê yekgirtî. Ev jî tê wê wateyê ku em dê kom bi kom herin ser komikên lawaz.

Alîkar ji bo sepandina fermanê Axayê Şeşperî li wir hişt, ber bi siwarekî çû, ferman ragihandê û dîsa vegeriya. Di vê navberê de axayî ji muxatabên xwe pirsî:

-Gelî canik û camêran em kurd êrişê dibin ser hevtayên xwe û lawazan diparêzin. Û heke em bi hêzeke xurtir êrişê bibin ser hêzeke lawaz, wê hingê dijrabêrên me dê rastî teşqeleyên pir dijwar werin; lê em wê bêbextiyê nakin. Mijara agirdadana gundekî êdî tawanekî gelemperî ye û divê em sûckar û bersûcan derxin holê ku edaletê bi cih bînin. Îcar we dît ku gund dişewite we çima agehî neşande Serayê? Qe nebe we yê zimeta xwe paqij bikira û neketana ber şik û şubheyê. Niha paşeyê kelehê li benda rapora me ye.

Rahibeya hera ciwan dît ku hevalên wê şaşopaşo bûne, ziman di devê wan de bûye kulav û li çavên hev dinihêrin. Lewre bi xwe dest bi parastinê kir:

-Axa xweş be, keşeyê mezin hê di destpêka aloziyan de gote me ku ‘em dê bêalî bimînin û bila mesele venegere şerê navbera du dîn-ayînan’. Lewre me derî bi ser xwe de girtin û bûyer raçav kirin.

-We qenc kiriye, -axayî got û jê pirsî- îcar tu kî yî? Çima xaçê stûyê te tuneye û karê te yê li dêrê çi ye?

Rahibeya mezin wekî dayikeke dilovan di ber rahibeya piçûk de axivî, parastina wê kir:

-Cenabê axa, wê salê fermana êzdiyan hatibû rakirin. Êzidiyên zozana Sînegê ber bi Tiflîsê vedikişiyên û ev zaroka nexweş divê bihata dermankirin. Şevêke siwarekî li derê dêrê xist û min bi tirs pirsî bê ka kî ye. Camêrî got ku êzdiyek e, zarokeke nexweş pê re ye û muhtacî alîkariyê ye. Kuxtekuxt û zarezara zarokê dilê min nerm kir û min derî vekir, camêr ji hespê peya bû û zarok radestî min kir, dîsa li hespê xwe siwar û got ‘Xwedêyo min zaroka xwe sparte malek ji malên te’. Piştî vê duayê berê hespê xwe guhast, qamçiyek lê da, hesp rakire çargaviyan û di tarîbana şevê de minê bû. Me jî keçik derman kir, dema ku mezin bû me bûyer jê re vegot, wê jî got ku ew dê li ser dîne bav û kalên xwe bimîne; lê xizmeta dêrê bike û li benda vegera xizmên xwe bisekine.

Muhafizê Keleha Bazîdê Qolaxasî Cimşîdê Şeşperî Axa serê xwe bi xemgînî kire ber xwe û got:

-We çi nav li keça me daniye?

Rahibeya mezin hanzûka bersiveke kurt dayê:

-Axa xweş be, ez xwişkan bidim naskirin ev Angelîna ye, ev Tora ye û ev keça êzdî jî Tereza ye.

-Çi navine xweş in, ango Încîl û Tewrat ; lê navê Teresê bi keça me nehatiye, -got axayî û bi devekî ken ramana xwe ya derbarê navan de derbir.

-Heta negihêjim dê-bav, xwişk-bira, qewm-pismamên xwe ez dê her teres û teresbav bim axayê hêja! Nav û nîşanên dinyayê li dinyayê dimînin, karê pak derdikeve hafa Xwedê, -got Terezayê û çavên xwe yên şil bi huçikê xwe malaştin-.

Cimşîd Axa di ber dilê wê de hat û hewl da ku birîna wê merhem bike:

-Xwişkê ayîkên te ji bayîsan re nemînin, her çiqas em li vê derê serbixwe bin jî bendê me di destê Stenbolê de ye; lê heta ku ji destê me were em bi wijdana xwe hereket dikin.

Muhafizê Keleha Bazîdê ji aliyekî ve diaxivî û ji aliyekî ve jî çavên wî li der û doran bû, di hişê xwe de stratejiyên xwe saz dikirin, li hev dibirin û dianîn: “Ew qada ku em dixwazin lê şer bikin divê ji aliyê dijminî ve neyê zanîn da ku dijmin li gorî ihtimalên êrişan ji çend aliyan ve amadehiyên xwe bigire û hêzên xwe di çend şûnewaran de bi cih bike. Heke her hêzeke wî li şûnewarekê hatibe bicihkirin em dê bi hêzine giran derkevin pêşiya hêzine biçûk û wan yekeyek bipirçiqînin. Gava dijmin ji wan siwarên reviyayî re destek û alîkariyê bişîne; divê ez peyarên wî ji holê rakim. Heke giraniya xwe bide ser eniya xwe ya rastê divê ez eniya çepê bihincirînim; lê gava giraniya xwe da ser eniya xwe ya çepê divê ez eniya rastê şerpeze bikim. Bi vî awayî ew dê di her aliyê de hêzên destekê bişînin û dê ji her aliyê ve qels bimînin.”

Sersîwarê yekîneyê Tîtalê Gêloyî jî di hişê xwe de ketibû gerînekeke kûr: “Heke tu xwe ji çend êrişên muhtemel re amade bikî, ji aliyê jimarê ve hêza te dê zêf bikeve. Lêbelê heke tu dijmin mecbûrî van amadekariyan bikî û nekevî kemîna ku ji te re daniye, di hengameya cengê de tu dê ji aliyê rêjeyê ve ji dijminê xwe xurtir bî. Beriya ku em derkevin riyên dûr divê em dews û dema qada cengê hê di pêş de diyar bikin da ku li gorî wan daneyan hesabê xwe bikin; lê gava ku dews û dema cengê neyê diyarkirin, wê hingê ne baskê rastê dikare here alîkariya baskê çepê ne jî baskê çepê dikare here hewariya baskê rastê. Her wiha baskê pêşîn nikare barê baskê paşîn sivik bike û baskê paşîn jî nikare destekê bide baskê pêşîn. Her çiqas yekîneyên artêşê bi qasî çend sed mêtroyan nêzikî hev bin jî dê nikaribin vê lawaziya xwe veşêrin.”

Keşeyê mezin li çavên Cimşîd Axayî dinêrî, çirûska rehmê tê didît; lê her du keşeyên din li erdê dinêrîn û çavên wan bibûn kasikên xwînê. Te digot ku ji xwe re diaxivin û dibilînin, te digot poşman bûne ku tevî serhildêrên gelê xwe nebûne û doza wan mil nekirine. Keşeyê ciwan axaftina keşeyê mezin anî bîra ku digot: “Li gorî osmaniyan em dijmin in.” Gelek ihtimal di hişê keşeyê ciwan de digeriyan, carekê dibû xizmetkarê keşeyê mezin û dengê xwe nizm dikir, carekê jî dibû serhildêr û hesabê doza xwe dikir: “Her çiqas rêjeya artêşa dijminî ji jimara artêşa me zêdetir be jî ev zêdehî ne sedemkareke serkeftinê ye. Ez dibêjim ku di vê rewşê de jî derfeta serkeftinê heye. Dibe ku jimara artêşa dijminî pir zêde be, lêbelê em dikarin astengiyan daynin pêşiyê da ku ji cengê vekişe. Wisan e divê em plan û bernameyan daynine pêşiyê xwe da ku tu niyêta dijminî hîn bibin. Her wiha divê em plan û bernameyên dijminî binirxînin da ku derfetên serkeftina wî têk bibin.”

Dengê Cimşîd Axayî ji nişkê ve hate bihîstin:

-Sersîwar, tu bi xwe digel çend siwaran here Kelehê, yekîneyekê hilde û derkeve Zozana Şêresîwarê! Berwarkî hilkişe Kêrtê Şehîd kozikekê ji xwe re dayne, doralîyê bipê. Heta ku ez fermaneke duyem a nivîskî ji te re neşînim ji temtêla xwe dernekeve!

Keşe û rahibeyan li çavên hev nihêrîn, rûçikên her du keşeyên ciwan guherî û soromoro bû, her duyn jî di dilên xwe de got: “Me ji wî re got ku serhildêr ber bi Deşta Bazîdê reviyane û li Pozê Zinêr hespan siwar bûne; diyar e ew di şîroveya me de ketiye şikê û lewre yekîneyekê jî ber bi çiya û zozanê radike.

Cimşîd Axayî dixwest ku bersûcan sil bike û bitengijîne, hînî rewîştan wan bibe û bizanibe bê ka kengê çalak û kengê sersist dibin. Bi pirsên mîna şeteleyekê derdikete pêşiya wan da ku rastiya

tevgerên wan derkeve holê û teniştaya wan ya tenik tazî bimîne. Herwiha artêşa xwe û çekdarên hevrikê xwe bi baldarî dida ber hev. A wê hingê baş fderz dikir bê ka hêz û wizeya kîjan artêşê zêdebarî an jî kêmasiyan dihewîne.

Ji nişkê ve Cîmşîd Axayî piyê xwe kire zengiya zîn û banzda ser hespê; bi wê tevgerê re hemû fermanberên wî rahiştine hespan û çavên wan wekî beraşê aşan li dora hev zivirîn. Bû sihîniya hespan, li dora hev zivirîn û siwaran bi dijwarî ew zeft kirin. Kesî nizanibû Axayî çima wisan kir; lê li gorî rêzikên leşkerî tevgeriyên û hemû ketin dilqê mirovekî, gotin-kirina wan bû yek.

Cîmşîd Axayî fermaneke wisan da ku êdî pirtûnî ji kesî nehat:

-Mêran bibine Baxçeyê Keşîş, heta ku fermaneke nivîskî neyê bila tu bendeyê Xwedê nêzikî van camêran nebe, bila Keşîşê bêxçe mazûvaniya wan bike. Herwiha jinan hildine qesra jêrîn a ku li Baxçeyê Keşîş dinêre. Hemû can di emana min de ne, kî emanê bînpê bike ez ê wî di bin simên hespê xwe de bipirçiqînim.

Endamên Yekîneya Keşîfê fêhm kir ku Axa derdikeve lêgerînekê yan jî operasyonekê; lewre bi vê bizava xwe ya lap veşartî şûnpêyên xwe winda dike, bi vî awayî ew dê xwe hem ji payîna sîxuran hem jî ji têkdana zanayê herî hişyar biparêze. Helbet mirovê ji rêzê nizanibû bê ka Şeşperî dê çawa ger û tevgerên dijminî nas bike û ji gelê xwe re serkeftinekê bi dest bixîne.

Şeşperî ji xwe re digot: “Ev fermana qirê ne fermana min e, taeta sitemkaran ne caîz e; lêbelê kiryarên van ermeniyan jî karekî edlî ye û divê li gorî dadweriya rast û durist bêne darizandin. Heke ez serkeftinekê bi dest bixînim her kes dikare vê yekê hilsengîne; îcar tu kes nizane bê ka serkeftin girêdayî kîjan rê û rêçikên cengê ye. Rêbaza cengî ya ku siltanê Stenbolê bi kar anî negihiştê tu encame û ji bilî wêranê tiştê negihand tevgera civakê. Madem ku ev rêbaz negihiştê tu armancê wisan divê em cardin dubare nekin; lêbelê divê em wisan bikin ku her serkeftineke me bibe guhertoyeke bikaranîna derfetên heyî.”

Şeşperî qemçikek li hespê xwe xist û riya Kelehê girt. Riya ku wekî marekî hildikişiya Keleha Bazîdê di bin simên hespan de bûbû kulavekî livayê û siwaran hesp radikirin çargaviyan. Bi wê kel-bîne siwar digel Qolaxasî Cîmşîd Axayê Şeşperî ghiştin dergehê Keleha Bazîdê, ji hespan peya bûn, seyîsan wê lehze dizgînen hespan girtin û kaşî xana kelehê kirin.

Şeşperî destûr ji Paşayê Kelehê xwest ku rapora xwe pêşkêş bike û piştî kêliyêkê desteya Yekîneya Keşîfê hate qebûl kirin. Paşê kiryarên wî bilind nirxandin û bêyî ku dilê wî bişkîne hinek biryarên wî guherandin. Bi rastî rê û rêçikên leşkerî pir dişibihin avê. Çawa ku av di rewşa xwe ya suriştî de ji derine bilind bi lezgîni datê xwarê û berejêrkî diherike, biryarên Paşayê Kelehê jî wekî aveke zexm kiryarên Şeşperiyî dane ber xwe û şûştin; hinek biryarên wî di kendalan de avêtin û hinek jî li zinaran asê kirin. Wekî numûne biryara şandina keşeyan ber bi Dêra Qerekilîseyê qet nehat pejirandin û bênîqaş hate redkirin. Li şûna wê biryarê fermaneke din hate dayîn: “Bila keşeyên mêr li ba keşîşê bêxçe bibin mêvan û heta demekê ji bela û teşqeleyan bînan parastin.”

Paşayê Kelehê nedixwest rahibeyan bişîne ba keşeyan, li bêxçe bimînin û rastî destdirêjîyên zarokên mîran werin; lewre ev biryara Şeşperiyî bikêrhatî dît, xwe li ber çavên wî reş nekir, û nexwest ku hêza wî ya zexm bişkêne. Diyar bû ku Paşayê Kelehê bi van hêzên zexm li piyan bû û bi zexman biçûk dadiqurtandin. Herwiha Şeşperiyî jî dizanibû ku pariyê gir gewrîdir e û di vê qir û qiyametê de serhişkî ziyana pêşîn li xwediyê xwe dixê.

Di wê hevdîtî de ava xurtan hevraz avêt, Paşayê Kelehê biryar û fermanên xwe ragihandin, katiban demildest gotinên wî tomar kirin. Divê Yekîneya Keşîfê bi aliyên leşkerî yê din re jî biciviya û ramanên xwe yê derbarê şkandina hêza agirdadayîyan de jî pêşkêş bikira. Şeşperiyî di vê civînê de zanyariyên xwe wiha rave kirin:

-Av bi ser kîjan erdî re bikişê li gorî xwezaya wî riya xwe diyar dike. Leşker jî bi kê re têkevin cengê li gorî ger û tevgerên wî ji xwe re rîyeke serkeftinê vedikin. Çawa ku av di qalibekî sabit û domdar de nasekine her wiha ceng jî her tim li gorî rewş û mercên diyarkirî û sabit berdewam nake. Divê em baş bişopînin, rast tevbigerin û bi duristî miameleya reqîbê xwe bikin.

Fermandarê ku serokatiya civînê dikir guh dida şewirmendên xwe û di nava wan de herî zêde kêfa wî bi axaftinên payenizman re dihat, bi wan re dikeniya û hukumraniyeke hişk nedikir. Şeşperiyî jî didît ku serfermandar rêbazên xwe yê cengî li gorî raman, liv û tevgerên muxatabê xwe sererast dike û bi vî awayî ji şaşiyên dûr dikeve. Lewre dilê wî ji biryar û fermanên Paşayê

Kelehê û serfermandarê civînê neêşiyabû. Bi kêfeke mezin ji kelehê ber bi qesra xwe ya li bintara Serayê hespê xwe bezandibû.

Dema ku gihişte ber dergehê baxçeyê xwe yê duqesrî Hediye Xanim li ber paceyê dît, xanimê pace vekir, serê xwe daxiste jêrê, dengî berdestiya malê kir ku dêrgehî veke. Bi peyabûna Cimşîd Axayî re berdestiyê dizgîna hespê wî zeft kir û rahişt ku bikşîne tewleyê; lê ji ber pirsaxayî sekinî:

-Mêvan gihiştin malê, we pêwistiyên wan dîtin?, -got Şeşperiyî û li aliyê qesra jêrîn nihêrî.-

-Belê, axayê min! Xanima min digot ku bila cenabê te kerem ke qesra jorîn, ser û kincên xwe biguherîne, şîvê bixwe û paşê here nav mêvanan, -got Lûnayê û rûyê wî soromoro bû.-

Cimşîd Axa bi pêşniyara wê kêfxweş bû û bi devekî nîvken got “baş e” û derbasî qesra jorîn bû. Lûna cêriyeke rûsî bû ku Hediye Xanimê taybet ji bo mêrê xwe yê serhişk kiribû û hefteyê carekê diduyan demên xweş li wî xwe didan derbaskirin. Dema ku Cimşîd xwendekarê Medreseya Bazîdê bû dilê wî ketibû keça seydayê wî û piştî ku dest bi kar kiribû jî ew dabû xwestin; lêbelê xisletê Cimşîdê ciwan gelekî hişk bû, wekî merivekî bi mehan tû dihate malê û ji kaniya Hediyyê têr nedibû. Îcar Hediyyeya sofî, nimêjkar û rojîgirtî ji ber xwestekên wî yê bêdawî ji ibadetên xwe dima û bêhuzûrî jê re çêdibû. Lewre rojekê biryar dabû ku ji mêrê xwe re cêriyeke ciwan bikire, sînorekî dayne ber fantazyên wî, bi qenciya xwe wî minetdar bike û wî li hemberî xwe sist bike. Bi vê mebestê cêriyeke şanzdeh-hevdeh salî ya rûs peyda kiribû, li ser zimanê kurdî û urf-edetên misilmanan dabû perwerdekirin û dabû ber xizmeta Cimşîd Axayê birçiyê jinan; bi rastî mêrê wê jî ev yek fêhm kiribû û dizanibû ku dawî li fendên jinan nayê. Ji aliyekî din ve Cimşîd Axayî jî bersiva qenciya wê dabûyê: wekî “Diyariya Xwedê” gazî dikirê, navê wê bi hurmet hildida, tevahiya karên navmale dispartin wê û bi miameleya mîrxanimêkê pê re derbasî dikir.

Av, agir, dar, kanza, erd bi awayekî sermedî serdest namînin. Her çar werz derfetê didin hev da ku karê wan bi dorvegerî pêk were. Hinek roj kin in û hinekên wan jî dirêj in. Hilatin û firîna hîvê jî li gorî hin heyamên diyarkirî teşe digirin. Di her du qesrên Cimşîd Axayê Şeşperî de Hediye Xanim roj bû û Lûna jî hîv bû. Her car dema ku Axa dikete hundir, Xanimê cêriya xwe ya bedew û çavşîn dişande hindê, kêfa wî dida xweşkirin, kerba wî dida şikandin û paşê bi xwe pê re rûdinişt û şîv dixwar. Heke mêvan û civat hebûna destûr nedida Lûnayê, piştî nimêja êvarê bi cilwe û nazan ew gazî nivînê dikir, serî lê dida şûştin, bi cil û bergên bêhnxeş ew dişande nava mêvanan; lê vê êvarê hişê wê tevlihev bûbû, ji edeta xwe ya şevane derketibû. Îşev mêvan hebûn, li gorî edeta wê divê piştî nimêja êvarê mêrik şa bikira û bişanda civatê; lê vê êvarê wisan nekir, pêşiyê cêrî avête paşila Cimşîd Axayî, ew sist kir û paşê derxiste pêşiya xwe.

Dema ku Cimşîd Axa ji serşokê derdiket -mêvan hebûna û tunebûna- cil û bergên nava malê li xwe dikirin, şîv dixwar û paşê li gorî temtêlê tevdigeriya. Heke mêvanên fermî hebûna bi taxima xwe ya axatiyê, heke hevalên wî yê medreseyê hatibûna serdana wî bi ebayê aliman û heke hatî kesine ji rêzê bûna jî destyek kincên bazîdî li xwe dikirin. Îcar vê êvarê dema ku Axa ji serşokê derket Lûnayê desteyeke kincên bazîdî jê re amade kiribû û li piyan rawestiyabû. Pêşiyê bi wateya “xêr e? çi bûye” îşareta dev û lêvan da berdestiyê; lê beriya ku bersiva “nizanim, xanima min wisan got” wergire derz kir ku mêvanekî ji malê heyê.

Cimşîd Axayî nimêja xwe ya êvarê qedand, derbasî hêwana xwarinê bû û li ser maseyê rûnişt. Li derve dengê jinekê û Hediye Xanimê dihat û ji aşxaneyê jî bêhneke goştî ya xweş. Axayî pêşiyê îskaneke avê vexwar û dest avête hirmiyekê; lê Hediye Xanim kete hundir û got:

-Şîreta min li te, sêv û qeysiyên Îdirê tehm bike!

-Min teze dengê jinekê bi te re dibihîst, kî ye ew? -got Şeşperiyî, qeysiyek kire du paran dendika, wê derxist û parçeyek jê avête devê xwe.-

-Tu dê li ser şîvê bibînî, -bersiv dayê Hediye Xanimê û ber bi aşxaneyê xwe çû.-

Di vê navberê de Lûna bi siniyeke mezin kete hêwanê, xwarina Cimşîd Axayî danî ber û dîsa vegeheriya ber derê aşxaneyê û li piyan sekinî. Hediye Xanim derkete şaneşînê, destê Terezayê

girt û anî ser maseya Axayî. Şeşperiyî serdanpê li Terezayê nihêrî, demekê li bedewiya wî ya xaskurdî mêze kir û bi kurtî got “fermo” û serî di ber de kete ser xwarina xwe. Hediye Xanimê nizanibû gelo Axa bi rûniştina êzdiyekê re kêfxweş nebûbû yan nedixwest mêvanê bide şermê; lewre bi ken û nazî bêdengiya heyî teriband:

-Axayê êlê û kelê, dibêjin leşkerên te dane ser dê-bavên keçeke me û di wê sûresatê de zaroka nexweş ketiye bintînên dêra filehan. Îcar serbarê ser ê ku piştî şikandî jî ew e ku filehan navê “Teres”ê lê kiriye.

-Bi rastî ez jî bi mijarê êşiyam û min ji rahibeyê re got ku ew nav li keça me nehatiye, -got Cimşîdê Şeşperî û vegeriya ser Terezaya- ma ne wisan e? Min jê re wisan negot? Tu bi xwe jî şahid î!

Hediye Xanimê sedema anîna wê û derxistina li qesra jorîn wiha şîrove kir:

-Dizanim cenabê te mêvanan li qesra jorîn qebûl nake; lê dil û xîreta min qebûl nekir ku kurdekê bi filehan re yek bigirim.

-Te baş kiriye, lê ew hevalên hev in, hinekî jî hevqeder in, -got Axayî û heta ku xwarina xwe qedand êdî neaxivî-

Hediye Xanimê jî fehm kir ku piştî vê bersiva kurt divê zêde bi ser ve neçe û dengê xwe birî. Dema ku hemûyan xwarin xwar, malxweyê malê qehweyeke kizwanan ji Lûnayê xwest û dest bi axaftinê kir:

-Xanimê, divê piştî qehwevexwarinê ez û Teresa derbasî aliyê mêvanan bibin, îfadeyên wan her sêyan bikim rapor û rakime meqamên pêwendîdar.

-Ka lez mekeve seydayê min! Teresa me keçeke êzdî ye, bihêle em derbarê Mishefa Reş û Kitêba Cilweyê de tiştinan jê hîn bibin, -got Hediye Xanimê û çavên xwe ji mêrê xwe re qirpandin.-

-Bi Xwedê heta ez wan her du pirtûkan bi çavên serê xwe nebînim bi hebûna wan bawer nakim. Heke bi elifbêka erebî nebin dîtin jî pere nake, -got Şeşperiyî, destê xwe bire simbêlên xwe û her du jî kenyan-

-Seydayê min, tu mela yî, bismilahekê bikşîne û dest bi xwendinê bike. Heke bû, jixwe bû. Heke nebû bi rûpelên Tewrat û Încîlê re bide ber hev û wisan bixwîne, -got Hediye Xanimê, ji maseyê rabû, bi dest îşaretî berdestiyê jî kir ku derkeve û mecal ji Cimşîd Axayî re hişt-

Vê bersiva Hediye Xanimê axaftina Şeşperiyî ya li qada gundê Meyremanê anîna bîra Terezayê ku ji bo navên Angelîna û Torahê gotibû “Încîl û Tewrat”. Keça kurd bi feraseta xwe ya reşekurmancî demildest fêhm kir ku jin û mêr, ango Cimşîd Axa û Hediye Xanim bi şifreyan diaxivin; lê nikaribû texmîn bike bê ka çi plan dikin. Bi rastî jinê ji mêrî re digot ku Terezayê gazî îslamê bike, gava qebûl kir li xwe mehr bike û bila bibe hêwiya min; gava qebûl nekir wan tevan dîl bigire û bike rêza Lûnayê, bi wan kêfa xwe derbas bike.

Piştî ku Hediye Xanim ji ser maseyê rabû Cimşîd Axayî dest bi pirsan kir, hînî kitekit û hûrgiliyên jiyana Terezayê û her du hevalên wî bû. Di dawiyê de gilî anî ser wê yekê ku li gorî biryara paşeyê kelehê divê wan neşîne Îranê, wan bike mêvan û ew bi xwe jî nizane dê çarenûsa wan çawa be, lewre pêşniyara xwe wiha rave kir:

-Keça kurd, di dawiya dawîn de ez jî berpirsiyarekî pergala dewletê me û divê sazûmana wê biparêzim. Heke tu bi min re şû bikî ez dê a niha gazî melayekî bikim, te li xwe mar bikim, xwedî li te derkevim û te teslîmî kesî nekim. Heke na, bi Xwedê divê ez rapora we rakime Kelehê û ew dê derheqa paşeroja we de biryarekê bide.

Terezayê teze fêhm kir bê ka ew axaftina şifrekirî ya Cimşîd Axa û Hediye Xanimê tê çi wateyê; lewre hinekî serê xwe kire ber xwe û paşê giran giran dest bi axaftinê kir:

-Axa xweş be, îcar em wekî sê hevalan hatin mêvaniya cenabê te. Li ser navê xwe û her du hevalan ez sipasiya we dikim; lê çarenûsa wan her du kesokan dê çawa be?

Beriya ku bersivê bide Terezayê Cimşîd Axa êpêcekî ponijî û kete nava mitaleyan: gelo her sêyan li xwe mar bikim an Terezaya kurd li xwe mar bikim û her duyan bikim cêriyên wê? Di dawiyê de bijarteya duyem hîlbijart û gotina xwe wiha bi ser hev de anî:

-Hediye Xanim tava vî baxçeyê min e, bêyî wê ev baxçe li ber çavên min reş û tarî ye; lêbelê divê meriv hem hesabê rojan bike hem jî hesabê şevan. Lewre pêwistiya min hîvekê û stêrkên wê jî

heye. Rabe here cem hevalên xwe, avekê bi ser xwe de bike û amade bibe! Ez dê a niha gazî melayekî û du şahidan bikim ku bila riya xwendina Mishefa Reş û Cilweyê li ber min hêsan bike.

Tereza rabû ser xwe ku ber bi qesra jêrîn here; lê bi ser Cimşîd Axayî de zivirî û got:

-Xwedê dilê cenabê te şa bike! Bi vê biryara xwe ya bimbarek te dilê min canikê jî şa kir û ez ghişstandim refan. Îcar ji kerema xwe êdî navê terestiyê ji ser min rake û navekî kurdî jî li min bike. Pêşniyara min ew e ku berginda navê Hediye Xanimê li min bikî, navê wê bi erebî ye û bila navê min jî kurdiya wî navî be, bila "Diyarî" be.

Cimşîd Axayê Şeşperî ji aliyekî ve dikeniya û simbêla xwe badida, ji aliyê din ve jî di dilê xwe de digot: "Koro çavek dixwest; lê Xwedê du çav bi hev re danê! Şukir ji dayîna zatê Wî re."

7. Hecî Eywazê Çavreşî

Beriya ku li ser postê "pîrê elewiyan" rûne Hecî Eywazê Çavreşî henekbazê Semsûrê yî herî navdar bû. Ji eşîra Ziravkan a konfederasyona Çavreşan bû, henekên xwe hem bi dimilî hem jî bi kurmancî pêşkêş dikirin, her çiqas ne sunî be jî gelê herêmê yê elewî jê re Hecî Eywaz digot û suniyan jî navê Hecî Vajî lê kiribûn. Rojnamevaneke kurd a holendî di gera xwe ya li bajarê Koxikê de navê vî kesayetê henekbaz bihîstibû û dixwest ku hevpeyvînekê pê re li dar bixe. Bi pirs û pirsiyaran ghişte hevalekî wî yê nêzîk û di dawiyê de mirazê wê hasil bû.

Eywazê Çavreşî li qehwexaneyê gelêrî bi rojnamevanê re civiya û ew vexwende mala xwe ku bi rehetî pê re biaxive. Êvariyekê Çavreşî digel keça xwe ya mezin rojnamevan ji hotêla wê hilda û bi siwareya xwe bire malê. Xwarin û vexwarin hatin-çûn û çay-qehweyan dane pey hev. Êdî dema hevpeyvîne hatibû û rojnamevan rahişte teypa xwe ya denghilgir û dest bi pirsan kir:

-Guhdarên hêja em niha li Koxika Semsûrê ne, li mala henekbazekî navdar î kurd in ku em dê bi tevayî pê re bibin nas. Ji kerema xwe re bibêje guhdarên Radyoya Holendayê bê ka tu kî yî û çawa navdar bûyî?

-Navê min ê rastîn Eywazê kurê Pîr Heyder e; lê ez bi navê xwe û meqama xwe zêdetir bi navên Hecî Eywazê Çavreşî û Hecî Vajî tîm naskirin -hemû kesên hazir beşeve tîm; lê ew bi cidiyeteke hunermendane berdewam dike-. Sedema vê navkirinê jî henekên min ên xortaniyê ne. Ji ber ku ez kurê pîrekî elewî bûm milletê me li bendê bû ku cidî bisekinim; lê min guh neda kesî, bi laqirdiyan rûyê heval, dost û nasên xwe dane kenandin. Lewre xêrnexwazên elewî û sunî ez bi van navên beletewş dame navdarkirin, heta ez carinan difikirim ku komedyenên cîhanê ji min didexisin, pereyan didin van kurmîkên xwemalî û navê min reş dikin.

Te digot ku Hecî Eywaz li pêşberî girseyekê ye û hemû temaşevan hêza wî ne; lewre rêvebirina vê rojnamevana temensivîk dişibihande rêvebirina hêza girseyeke giran. Bi rastî jî wisan bû, ferqa di navberê de tenê dabeşkirina jimarên van hêzan bû. Heke bikaribûya peyamên xwe bigihîne cîhanê mirazê wî dê hasil bibûya. Rojnamevanê bi pirseke din axaftina wî geştir kir:

-Îcar heke dilê xwe nekî em dixwazin hîn bibin bê ka sedem û dîroka van nav-nûçikan ji ku tê?

Hecî Eywazî destê xwe yê rastê bire eniya xwe, bi tiliya xwe ya navîn fêza birûya xwe ya çepê xwirand. Te digot ku şerm kiriye û naxwaze di vê bareyê de bipeyive; lê ew ne mîrê şermê û tengezariyê bû, di bin gotina tu kesî de nedima û bi hêsanî dest bi çîroka van navan kir:

-Heyama xortaniyê bû, bayekî ez girtibûm û min digot ez dê pereyên bavê xwe nexwim, bi qezenca destê tazî li ser piyên xwe bisekinim. Min ji bavê xwe hinek pere stand û jê re got ku ez ê herime Necef û Kerbelayê; lê bi rastî ez tevî karwaneke karkerên avahîsaziyê çûbûme Bexdayê. Li îşê Xwedê binêre ku koma me dabûne avakirina mizgeftê, hewa germ bû û xebat bi dijwarî dimeşiya. Min ji kerban dest bi henekan dikir ku kêmbixebitim; lê çavîşê tirk ê şirketê bi fêlbaziya min hesiyabû. Rojekê ez gazî hinda xwe kirim û got: "Eywaz Efendî, demekê Orhan Gazî mizgeftê li Bûrsayê dida çêkirin û du xebatkarên wî bi henekan kar radiwestand. Îcar siltanê osmanî ferman da ku her du jî bîst kuştin û piştî kuştina wan siltan poşman bû. Lewre henekên wan bi zimanê yekî din hatin vegotin. Ew kes Hacîvat û Karagoz bûn. Te bi henekên xwe ji wan derbastir kiriye, ez ê toraqa te bidime ser nanê te û te bişînime malê, bila hevalên te jî bi henekên te yê kevî kêfa xwe bikin haaa!" Helbet ez di bin gotina wî de nemam û min bersiv dayê: "Çavîşê delal, siltanê we hemû mîmarên xwe yê qenc kuştine ku ji bo tu kesî avahiyên xweşik çênekin. Li

vê derê em her du jî xulam in; lê yekî me ji yê din pariyekî mezintir dixwe û li esmanan dikeve. Bi Xwedê ez toraqa bavê xwe bi goştê serokê te nadim, hesabê min bibire ku sibehê herim.”

-Bi rastî jî tu ji kar derketî? Heke derketî bi ku ve çûyî? Melûm e Iraq welatê ereban e, rojnamevanê bi mereqeke zarokane pirsî-.

-Belê derketim, -got Hecî Eywazî û piştî kêliyeke rawestanê dîsa dest bi axaftina xwe kir- lê divê bizanibî ku Iraq ne tenê welatê ereban e û sê-çar zaravayên kurdî û bi qasî wan jî devokên van zaravayan lê hene. Welhasil ez bi bihaneya Nefes û Kerbelayê hatibûm Iraqê, îcar min biryar da ku herime wan ziyaretgahan. Ez demeke dirêj li wan deran mam, min Cenabê Elî û îmamên din nas kirin û zewicî vegehiyame cem bavê xwe. Dibêjim cem bavê xwe, ji ber ku dema ez li wê derê bûm dayika min ji penceşêrê wefat kiribû mixabin... -haziran giştan bi hev re got: ‘rehma Xwedê lê be’ û wî jî bersiv da: ‘rehma Xwedê li miriyên we be’, paşê dîsa berdewamî da axaftina xwe:- Bavê min ji bûka xwe ya ereb hez kir, ew jî hînî zimanê me bû û ev keriyê zarokan ji wê ne.. -got, li navçava jinê nihêrî û beşera wî xweş bû-. Îcar ji ber ku navê min bi navê Hacîvat ve hatibû girêdan elewiyên me ji min re digot Hecî Eywaz û îşaretî wî navî dikir; lê ji ber ku ez bi elewîtiya xwe mam û nebûme sunî hevalên min tinazeyên xwe bi min dikirin, qaşo ez çûme Kerbelayê jî dîsa nehatime ser îmana suniyan û vajî bûme.

Hecî Eywazê ku xwe fermandar û rojnamevan jî wekî fermanber dihesiband ketibû şerekî, divê xêrnexwazên xwe bidana şermê. Ji bo wî kesê ku tevî şeran dibû divê li kêr-zêdehiya hêzê nenihêriya; bi rêvebiriyê baş, bi raz û nîşaneyên hesibandî li pêşiya xwe binêriya. Herwiha divê çend minaweriyên rasterast û nerasterast pêk bianiyan û xêrnexwaz serkut bikirana da ku bikaribûya xwe li ber bertekên wan ragirta û neşikiya.

Rojnamevan jî pê hesiya ku Hecî Eywaz ji kesayetiya xwe ya henekbaz zêdetir qala hinek dijminên xwe yê xeyalî dike, xwe wekî zinarekî xurt û wan jî wekî hêkekê dibîne, xalên lawaziyê û xurtiyê yê xwe û dijminên xwe berawirdî hev dike. Lewre rojnamevanê xwest ku bi pîrsekê rêça axaftinê biguherîne:

-Birêz Eywaz, heke destûra we hebe ez dê werim ser mijara henekên we? Hûn hê henekan didomînin? Ji kerema xwe re çend henekên xwe yê navdar ragihîne temaşevanên me.

Hecî Eywaz hê di hewayê şerê xwe û dijminên xwe yê xeyalî de bû, carinan rêbaza rasterast bi kar dianî û dikete cengê; carinan jî bi şeweyên nerasterast serkeftina xwe diparast û dabîn dikir.

-Hevala hêja, beriya ku ez herime Nefes û Kerbelayê henekên min gihiştibûn ber perê esmanan, li gund û bajarên dorhêla me bi henekên min tinaze li hev dikirin û qerfên wan êdî bûne anonîm jî, kesek nizane ku min ew bi xeyala xwe afirandine. Ji wan laqirdiyan yek hebû ku nizamî min çima afirandibû; lê gelekî kêfa min pê re dihat. Min digot:

“Hecîvat û Qeregoz ne du meriv in; lê merivek tenê ye û ew jî kalikê min î mezin Hecî Badikê Çavreşî ye. Hecî Badikê Çavreşî dîwarjenekî navdar bûye û heyama osmaniyan di avakirina mizgefta Bûrsayê de xebitiye. Melûm e hostayên dîwarjen rêzek kevir datînin, navberêkê didinê heta ku kevir baş bi hev ve bigirin û cardin dest pê dikin. Îcar gava kalikê min cêrgeyek kevirên şehkirî rêz dike, navberêke xurt didê ku dîwarê mizgeftê qahîm bibe û gelekî li ber xwe bide; lê osmaniyan ev yek fêhm nekiriye û gotiye ku hosta maweya avahîsaziye zêde dike ku destmizeke zêde ji me bistîne. Lewre serê wî lê xistine û ketine xwîna wî ya paqij. Piştî kuştina kalikê min hemû kurdên pale û tirkên xwedîwijdan vê zilmê qebûl nakin û şevêkê bi dizîka direvin. Begê osmanî neçar dimîne ku gazî dîwarjenekî romî yê nemisilman bike. Gava dîwarjen tê û dest bi kar dike dinêre ku hostayê berê çî xweşmêr bûye; lewre derdikeve cem begî jê re dibêje: “Begê min, heke destûra te hebe ez ê navbera te û hostayê berê çêkim ku dîwaran ew bijene û ez ê jî keviran bidime ber destê wî. Bi rastî ez nikarim bibim şagirdê wî jî.” Begê osmanî şaşwaz dibe û dibêje ku wî hosta daye kuştin ku karê avakirinê zû biqede. Dîwarjenê fileh ê nû ji rewşê ditirse û dibêje: “Beg wisan e, serê min jî lê xe; ji ber ku ez ê ji wî girantir bixebitim.” Beg dipirse bê ka çima nikare zûtirkê bijene. Hosta dibêje: “Ev mala Xwedê ye, divê bi rêbaza hera xurt were avakirin ku bi ser nimêjkarî de hilneweşe; nexwe gunehên wan dê bikeve stûyê wî. Mixabin hostayê berê gelekî berpirsiyarane xebitiye û ez nabim tiliyeke wî.” Beg gelekî poşman dibe û dibêje xulamên xwe bê ka nav û nîşanên hostayî çî bûne. Paşê gazî du mirovên henekbaz dike ku rola wî bilîzin û di

rawestana paleyana de nehêlin bêhtengî çêbe. De hesab bikin, ev kalikê min ê çargurçikî karê çar mêran kiribûye û dîsa jî bi osmaniyan ne xweş bûye. Kalikê min ê Hecî Badikê Çavreşî hem hosta bûye, hem bêyî alîkarekî xebitiye, hem jî nehiştiye ku paleyên wî tengezar bibin. Piştî kalikê min osmanî neçar mane çar qatî kalikê min pereyan bidin paleyana û karê wan demeke dirêjtir kişandiye. Hecî Badikê Çavreşî hem hosta û berdestiyê xwe bûye hem jî henekbaz û rikeberê xwe bûye. Wê rojê vir ve çî çaxa ku tirk kurdekî bikujin, ji kar biavêjin û biqewirînîn hertim dikevin çar qatî wê mesrefa ku jê ditirsin. Îcar loma osmaniyan navê kalikê min li du henekbazên xwe kiriye: Navê yekî danîne Hacî Bad û bi domana demê re bûye Hacîvat, navê yekê jî danîne Qeregoz, ango Çavreş. Hey mala te ava be kalikê min î çargurçik!”

Rojnamevan destek li ber çengeyê û di destekî de jî mîkrofon şaş û mehtel mabû. Vî camêrê li pêşberî wê çîrokeke efsûnî jê re vegotibû, hema hema hişê her mirovî hildida û hindik dima ku bibêje “ev ne çîrok e, bi rastî dîrok e”. henekbazî bi awayekî nerasterast çîroka xwe dihûna, rexneyên xwe tê de vedîşartin û mirov didane kenandinê-fikirandinê. Hûnaka vegotinên wî serkeftî bû; çîrok wekî erd û esmên lihevhatî bûn û qet neqediyana, wekî herka rûbar û lehiyana qet nedimiçiqîn, wekî tav û hîvê ji ber çavan wînda dibûn û cardin hildihatina, wekî çar demsalan diçûn û cardin vedigeriyan. Awaza vegotinên wî bi hevahengiya pênc newayên mûsîqayî yên sereke derdiket; lê ji vî pênc newayî ewqas dengên ciyawaz derdiketin ku hinekên wan hê hê jî nehatine bihîstin. Wî çîroka xwe pêşiyê bi sê rengên sereke sor, qîçîk û hêşîn dineqîşand. Paşê rengên xwe li hev dixistin, sê rengên navberî yên zer, kesk û pembe bi dest dixistin. Di dawiyê de ewqas reng derdiketin holê ku hê hê jî çavan hinekên wan rengan nedîtine. Bi bihîstina çîrokên wî re pênc çêjên bingehîn tîrş, tûj, şor, şîrîn û tehl bi tevahî li zimanê mirovî diketin; lê ji van çêjan ewqas çêj peyda dibûn ku hê hê jî hinekên wan nehatine tehmîkirin.

-Birêz Çavreşî, ev çîroka te dişibihe teoriya “Guneş-Dil Teorisi”ya tirkana ku her tiştî bi nijada tirk ve girêdide; lê bi rastî pir xweş û afirîner bû -got rojnamevanê û kenîya-.

Beriya ku rojnamevan bi pirsekê wî ber bi daxwazên xwe ve bibe Hecî Eywazê amadebaş xwe ji cengekê re tûj kiribû, her du rêbazên êrişbirinê yên rasterast û nerasterast di hişê wî de digeriyan; lê wîsa xuya dikir ku ji bilî van her du rêbazan bîra wî ya afirîneriyê tijî rêzeminawere û rêzeçalakiyên bêpaya bû. Bi rastî di dawiyê de her du rêbazên wî jî digihiştin heman encamê. Bikaranîna wî ya her du rêbazan dişibihîya meşa di hundirê çenberekê de û tu carî dawî li vê meşê nedihat. Nexwe kî dikaribû ji bo van rêbazên lihevxiştî jimareke misoger bide?

-Bi rastî li ser vê teoriyê jî laqirdiyeye min heye, -got Hecî Eywazî, pêşiyê li çavê mêvanê û paşê jî li çavên endamên malbatê nihêrî-.

Hecî Eywazî dixwest bi ser vê çîroka xwe re înk û kîna xwe ya li hemberî hemû hêmayên faşîstiyê raweste, bertekekê nîşan bide û bi şahidiya dîrokê bêdeng nemîne. Divê êrişî wî bi çekên nûjen bibûya, meşa hêzên wî dişibihîya herka lêkêndeke ku kevîran jî total dike, dide ber xwe û bi ro de dibe. Hecî Eywazê rûniştî daqûlî ser îskaneke avê bû, çend gulm li avê xistin û dîsa danî ser mêza li pêşiya xwe; lê wî minawereya xwe amade dikir ku çalakiyeye hêja li dar bixe. Divê bi hûnakeke hêja derketa pêşiya hemûyan, bi rastî endamên malbatê jî ev çîroka nû nebihîstibûn. Wî hêjatiya biryarê dişibihande daqûlbûna eyloyê ku di demeke bikêrhatî de êrişê dibe ser nêçîra xwe û nahêle ku bipirpîte. Her du hestiyên çengeyên wî mîna şervanekî jîr dixebitîn, zimanê wî di êrişî xwe de wekî ciwanekî destsivik kar digerland û hişê wî wekî pisporê krîzan di biryardana xwe de zêhnsivik bû. Ji aliyekî din ve enerjîya wî dişibihî kevîna ku tîra wê rakişandî ye û biryara wî jî dişibihî tîra ku berê xwe daye armanca xwe ya diyarkirî:

-Piştî têkçûna Şoreşa Şêx Seîdê Kal dewleta romê ji kurdên dimilî ditirsiya; lewre sîxurên xwe berdabûne nava kurdîaxêvan. Pisgirêkek hebû ne kurmancan ne jî tirkana kesî ji zaravayê wan kurdî fêhm nedikir. Carinan ji dimiliyan dipirsîn ‘bav û kalên we ji ku hatine?’ û wan digot ku ‘hingî ku Xwedê serê me daye em li vir in’. Vê yekê sîxur aciz dikirin; lewre ji elewiyan tirkmen sîxur peyda kirin û piraniya wan ji Sêwazê bûn. Van sîxurên tirkmen ji dimiliyan re digot ku ‘bav û kalên me elewiyan ji Xoresanê hatine, em li ser tirkmeniya xwe sekinîne; lê hûn çûne ser darê kurdan û we ziman û nijada xwe ji bîr kiriye’. Herwiha digotin: ‘Tirkmenan pêşiyê li Xoresanê zimanê xwe wînda kirine û paşê jî di nava farsan de bûne şî. Piştî ku Arpaslan ew kom kirine û anîne Anadoluyê hinekên wan dîsa vegeyriyane ser tirkmeniya xwe, li zimanê xwe xwedî derketine; lê tu

carî venegeriyane mezheba wî. Bi rastî şaşî kirine, mezheba Alparslanê rehmetî henefî bû, wekî ku Îmam Ebû Henîfe dostê Cenabê Hisên bû ew jî dostê elewiyan bû. Tirkên henefî dostê me ne û tekane riya xelasbûna me ji destê kurdên şafiî alîkariya henefiyên me ye. Bav û kalên me yên tirkmen navê Xoresanê ji bîr nedikir û hertim digot 'welatê rojê zimanê me dizî'. Sîxuran li ser vê derewê xwe berdidan nava gel û digot ku bibin dostên tirkên henefî. Ev derew hêdî hêdî hate mezinkirin û vegeriya teoriyekê. Heta ku sîxurekî ji bo qanîkirina elewiyan peşiyê destê xwe yê rastê li pêşberî cimaeta elewiyan dax kiribû û gotibû: 'Ev dax nîşaneya Xoresanê ye, wê zimanê me diziye'; paşê destê xwe yê çepê dax kiribû û gotibû: 'Ev dax nîşaneya Îranê ye, wê dînê me dizî'. Di dawiyê de her du destên xwe yên daxkirî pêçabûn û gotibû: 'Ev pîne nîşaneya birayên me yên henefî ne, Xwedê ji wan razî be!'

Gelo Hecî Eywazî çîroka xwe qedandibû û li benda pirseke din a rojnamevanê sekinîbû? Helbet na, li bendê bû ku her kesekî beşdar derbarê hûnaka vê çîrokê de tiştekî bibêje û pesnan bibihîze. Bi rastî hişê wî fenanî hêzeke perwerdekirî û amadebaş berteka temaşevanan dişopand. Kesên hazir her çiqas di nava geremol û heyteholâ bûyerên çîrokê de belawela xuya bikirana jî di rastiyê de ew belawela nebûbûn. Her çiqas beşdar di nava alozî û xirecira dîrok û çîrokê de noq bûbûn, dîtin-bihîstinên xwe berawird dikirin jî di rastiyê de ew dûrî windabûnê bûn, wan xwe ji nû ve keşf dikir.

Rojnamevanê sipasiya Hecî Eywazî kir, xatirê xwe ji temaşevanan xwest û îşaret da kameramanî ku êdî dawiyê li kişandina filmê bîne. Lewre mîkrofona xwe danî aliyekî û dest bi mereqên xwe yên kesane kir:

-Birêz Çavreşî, te hem şî hem jî elewî baş nas kirine. Îcar dîtinên te çi ne? Tu dikarî ayîna her du aliyên berawird bikî?

Hecî Eywazî qe dîsîplîna axaftina xwe xera nekir û li ser pergala xwe ya berkemal rawestiya; lê dîsa jî di hişê xwe de çend pirsên derûnî gerandin: Gelo pêwîst bû ku wêrekiya xwe diyar bikira yan tirsonekiya xwe veşarta? Gelo hêza xwe ya zanîne pêşkêş bikira yan bigota ku zêde nizane û xwe lawaz nîşan bida? Bi rastî wî hêza xwe ya axaftinê di dilqê nezanan de veşartibû, cil û bergên derwêşan lê kiribûn, def û erbaneya qereçiyên dabûn dêst, ji dek û dolabên çil roviyên mê û nêr giyanekî sivik pif kiribûyê. Ev jî dihate wê wateyê ku wî zanyariyên xwe baş nixandine, şablonên hişmendîya xwe bi tîkûzî dabeş kirine. Hêzeke wî ya derbirinê ya wisa hebû ku 'ji hîçê qûç derdixistin' û 'sûçê giran bi laf û gefekê pûç dikir'. Wî -ji mêj ve- ji bo rojên reş enerjî û zanyariyên pêwîst berhev kiribûn, êdî wî dikaribû wêrekiya xwe di dilqê newêrekan de nîşan bide.

-Xwişka hêja, ez sipasiya te dikim ku tu heta vê derê hatî, dest û piyên te canikê û tîma te neêşin. Ev mijarine gelekî kûr in, ne tenê di suhbetê kurt de, reng e di şevbihurkekê de werine axaftin û şîrovekirin. Hûnê bibêjin Çavreşî solên me dide bin çengê me û me diqewirîne. Na welleh, ez dikarim heta sibehê jî bi axivim û îşev bikim mêvan jî; lê hûn mijûl in, divê sibehê herine ser karê xwe. Ne wisan?

Rojnamevan baş tîgihiştibû ku Çavreşî xurtiya zanyariyên xwe vedîşêre û di dilqê mirovekî lawaz de tevgereke taktîkî nîşanî wan dide; lewre bi zimanê lavahiyan got:

-Birêz Çavreşî, em dizanin ku di xapandina xêrnexwazan de hunermend î, wan bi helwestên xwe dikî nava liv û tevgerê, vê temtêla xwe ya cidî hetanî dawiyê berdewam dikî û devên wan tehl dikî. Îcar em xêrxwazên te ne, em bûne dost jî û me nan-ava te jî xwar-vexwar. Bizanibe ku em dê xiyaretê li te nekin. Ji kerema xwe re, ji bo şahidiya dîrokê zanyariyên xwe bi me ve pareve bike.

Eywaz ji ber tikaya wê canikê hinekî soromoro bû, rengê çûyê û yek hatê. Paşê di hişê xwe de beziya xwe: 'Ev jinik ne dijmin e ku berjewendiyên wê tîxî bin destên xwe, da ku ber bi te ve bikudîne û bibizde. Lewre lazim nake tu li pêşberî tîma wê û malbata xwe li bendê bisekinî ku wê daqurtî.''

Hecî Eywazî bi xem û tatêla siyasetmedarekî jîr berê xwe da rojnamevanê, wekî ku li qada mîtîngê be li girseyê nihêrî, bala xwe ji malbatê guhaste rojnamevanê, ji malbata takekes guhaste cemawera komboyî. Bi vî awayî ev mirova bikêhartî danî cihê layiq, ji derfet û dilsoziya wê sîd wergirt, çengeyên xwe yên mîna du beraşan da xebatê:

-Ji xwişka xwe ya delal re bibêjim, beriya ku îslam were nava kurdan jî gelek ayînên kurdan hebûn: êzdî hebûn, zerdeştî hebûn, mîtrayî hebûn, mazdekî û filan û bêvan. Piştî ku gelên aryayî li pêşberî ereban têk çû, serweriya xwe ji dest da xwediyê her ayînekê mezhebe îslamê ya minasibî ayîna xwe vebijart. Loma jî di nava kurdan de nêzikî şêst-heftê ayînî hene. Ez zêde serê te neêşnim, ev dîroka ku em dizanin derew e. Ma te dizanibû ku Sefewî kurd in û kurdên ku ghiştine osmaniyan bi terefdariya mezhebî Kurdistan parçe kirine? -rojnamevanê bi wateya 'na'yê sermilên xwe hejandin û wî gotina xwe kemiland:- Dema ku ez li Necefa Şerîf bûm min ji baweriyên zêdetir bala xwe dida dîroka Ehlê Beytê, ango malbata Cenabê Pêxember. Di dawiyê de ez ghiştim dîroka sefewiyan û hîn bûm ku damezrînerê wan kurdekî şengalî bûye, pêşiyê kurdekî şafiî û sofî bûye, paşê li hemberî osmaniyan alaya şîetiyê rakiriyê ku bikaribe kurdan komî dora xwe bike; lê mixabin kurdan dora wî vala kirine û xelqê biyanî lê xwedî derketine.

Hecî Eywazî bi destpêkeke balkêş dil û guhên haziran bi hevokên xwe ve girêdabû; lewre diviyabû ku bikaribe yekîtiya van dil û guhan biparêze, hişên wan wekî zinarê ku berejêr digindire çalak dike. Ji ber ku xwezaya zinaran wisan e: Heke li erdekî rast bin bi dijwarî dileqin, lê heke li hevrazekî bin him zû dileqin him jî bi lez digindirin. Her wiha heke ev zinarê gindirandî çargoşeyî be dê zû bisekine, bi tiştêkî sivik bialiqe; lê heke girover be her çiqasî bixijike dê zêdetir ber bi pêş ve bipeke, çî derkeve pêşiyê bipirçiqîne, bipelixîne û bi erdê ve bike xesîl.

Kameravanî destûr ji Hecî Eywazî û rojnamevanê xwest ku li bersiva pirseke xwe bigere:

-Te çima guh neda rê-rêçikên baweriyê û li dîrokê kola? Madem ku ew der kana zanyariyên li ser malbata Pêxember bûn tu çima tî nebûyî, te çima qe çengek ji wan zanyariyan hilneda û kerba xwe neşikand?

Dema ku qala 'tîbûn'ê û 'çengeke avê' bû hêsirek jixweber ji hinarikên wî yên şitî gindirî xwarê, kete ser cêba paşilê ya çepê. Lewre bi kelogirîkî got:

-Bi rastî ez carinan difikirîm ku biçime dersên Nehculbelaxeya Cenabê Îmam Elî û min wisa jî kir. Mamosteyî piştî axaftineke dirêj dest bi xutbeya wî ya pêşîn kir ku cenabê wî wiha wesfa Xwedê dikir: 'Sipas hemû ji bo Xwedê ne, Ewê ku bêjer nikarin tevahiya pesnên Wî bidin, jimaryar nikarin dayîn û nimetên Wî bijmirin û xebatkar nikarin heqê Wî pêk bînin. Ewê ku hizirên kûr û bilind Wî derz nakin û hişên jîr têngahêjin.' Piştî bihîstina van hevokan mamosteyî dest bi şîrovekirinê kir û bi qasî nîv saetê peyivî; lê derûniya min serobino bûbû. Min ê ev hevokên ewqasî kûr çawa biguhastana nava elewiyan? Elewiyan jî mîna êzdiyan xwendin-nivîsandin ji xwe re qedexe kirine. Binêrin, êzdî hê êzdî ne; xwendin, nivîsandin û belavkirina zanyariyên olî hîna jî qedexe ye. Îcar çawa dê bikaribin li hemberî vê cîhana xwendewar li ber xwe bidin? Şêx Safiyedînê Sefewî li çareyekê geriya, ji şaffîtiyê derbasî şîetiyê bû, dewleta xwe ava kir; lê tiştêk ji bîr kir: nikaribû suniyan jî bihewîne, bi çavê neyaran li wan nihêrî û gurên osmanî nerazîtiya wan bi kar anî. Osmaniyan kurd hildane bin çengên xwe; lê ne xema wan bû ku hinek kurd li derve mane, bi rastî wan wisa jî dixwest. Parçebûna kurdan ne di berjewendiya sefewiyan de bû; lê nikaribûn kurdan giştan bihewînin. Parçebûna kurdan di berjewendiya osmaniyan de bû; ji ber ku ew hêzeke dagirker bûn û ji xwe mezintir hez nedikirin. Wê çaxê ji aliyê gelheyê ve kurd ji tirkên Anatolyayê zêdetir bûn.

Wizeyeke sosret hatibû Hecî Eywazî, dîrok bi ser siyasetê re û civak bi ser ayînê re dinirxand. Bi wê wizeya xwe dişibihî gindirîna zinarekî girover î ku ji çiyayekî pir bilind berejêr dihate berdan. Jixwe erka wizeyê jî heman tişt bû, Hecî Eywazî heta destê berbangê got û got, mêvanan û carinan jî endamên malbatê pirsîn û pirsîn, hey wextekê nihêrîn zerekiyê tavê penc vedane erdê. Kebaniya malê rabû ku taştîyekê amade bike û rojnamevanê pirsî:

-Ev pirs min a dawîn e? Gelo ew tirkmenên ku dora sefewiyan girtin û şerê Çaldiranê bi sefewiyan dane windakirin sîxurên osmaniyan bûn, ji ber ku piştî sefewiyan pehlewî û qecerî yên tirknijad bûn desthilatdar?

-Bi rastî ez vê yekê nizanim, ez ne xwenda me û zanyariyên min tenê bihîstinên dersan in. Divê dîroknas li van tiştan bikolin, -got Hecî Eywazî û li kameraman î nihêrî, wekî ku dixwest ew jî pirs xwe ya dawîn bike-.

-Birêz Çavreşî, em ji bo henekên te hatin û li dîwarê cidiyet û hikmeta te ketin; lê tiştê ku min ji vê axaftina te ya dîrokî û dirêj fêhm kir ev e: Kurdan dikaribû digel gelên aryayiyên din

yekîtiyeke mîna Yekîtiya Ewropayê ava bikin, mezhebên xwe bidine aliyekî û li berjewendiyên xwe yên hevpar bigerin; lê mixabin olperestî û mezhebperestiyê mala wan xera kiriye.

Kesî bawer nedikir ku vê laqirdiya xwe ya hekîmane bike, dawiyê li axaftinê bîne û dergehî li fikir û ramanên bêdawî veke; lê Hecî Eywazî bi kenekî sivik bersiv dayê:

-Lê hertim Brexitek dê hebe, yek dê ji yekîtiyê bireve û giştan belawela bike, yek dê êgir bidize û dijmanan şa bike. Îcar dibe ku ev Brexit di destpêkê de be yan jî di demeke pêştir de be. Ma dinya milkê Silêman e? Bi rastî Cenabê Silêman jî mir; lê cin dereng pê hesiyar û gelek salan xizmeta pergala wî ya damezrandî kirin.

Hemûyan bi îştahê bêpayan dapeliyane ber taştîya kurdewer, piştî xwarinê mêvan vegeyriyane hotêla xwe û malbat kete xewê.

8. Qelsemêşên li ser afirê gamêşan

Heyama zanîngehê ciwan pir hilberîner û afirîner dibin, ji hemû derdên cihanê re dermanekî dibînin; lê piraniya wan xwe ji bîr dikin û piştî kutakirina perwerdehiyê pê dihesin ku êdî derdekî wan jî heye: divê ji xwe re karekî peyda bikin, malbatekê ava bikin û ber bi paşerojeke geş bibezin.

Dema ku Cewherî li Stenbolê beşa antropolojiyê, ango fakulteya mirovnasiyê dixwend çûbû qurseke zimanê kurdî, hînî xwendin û nivîsandinê bûbû. Beriya ku asta duyemîn a qursê biqede mamosteyê zimanê kurdî ji xwendekaran xwestibû ku beşeke jiyanê xwe bi şeweyê çîrokekê binivîsin, ew jî kontrol bike, bi sererastkirinên pêwîst riya xweşnivîsandinê li wan nîşan bide. Li gorî xwestina mamosteyî divê çîroknivîsî navê leheng, cih û waran biguheranda.

Cewherê Gihadîni jî dê çîroka xwe binivîsanda; lê nizanibû dê ji ku dest pê bike. Di dawiyê de da hişê xwe ku li ser navê ciwanekî bazîdî çîrokekê binivîse. Ev yek jê re gelekî hêsan dihat; ji ber ku heyameke jiyanê xwe li Bazîdê derbas kiribû û dibistana amadehiyê li wê derê qedandibû.

Heta ku roja şemiyê ji qursê hate malê hema hema senaryoya çîroka xwe amade kiribû. Li maleke xwendekaran dima: jûreyeke malê ya biçûk para du hevalan ketibû û jûreke mezin jî bûbû para sê hevalan. Hevalê wî yê jûrê kurdekî şêxbizîni yê devera Hayamanê yê bû, beşa civaknasiyê dixwend û kurmancî kêm fêmdikir, hema hema bibêje nizanibû; lewre pîranî bi tirkî li hev dikirin. Her du hevalan carinan derbarê peyv, rêziman û adetên hev de agehî didane hev; lê dîsa bi tirkî.

Êvarê Cewher li ser maseya xwe rûnişt û dest bi çîroka xwe kir. Divê bi qasî du-sê rûpelan tiştin çilovîlo bikirana û pêşîra xwe ji sparteka mamosteyî xelas bikira. Gelekî mijûl û bêdeng bû, dinivîsî û her dinivîsî; hevalê wî mereqa vê bêdengiyê û mijûlahiyê kir, ji şûna xwe rabû hate hindê. Cewher çav li ser ekranê zoqbûyî dixebitî, bi hatina hevalî re kêliyekê berê xwe dayê û mijara nivîsandinê jê re şîrove kir; paşê dîsa noqî nava nivîsandinê bû, destên wî yên li ser klavyeyê dengê kotekota mişkekî derdixistin, lê haya wî jê tunebû. Carinan diçû ser înternetê, hinek agehî berhev dikirin, dîsa vedipeliya ber nivîsandinê û vedigeriya ristin û hûnandina çîroka xwe. Hevalê wî pirtûkek di dêst de derbasî hêwanê bû û Cewherî jî ji saet sisêyên piştî nîvro heta heştê êvarê ev çîroka bi navê 'Jaro' nivîsibû.

Piştî qedandina çîrokê birçîbûna wî hate bîrê, derkete hêwanê û dît ku hevalê wî pirtûk li ser sîng razaye. Îro dora aşpêjiyê aydî wî bû, hevalê wî ji şerman tiştê jê re negotibû û birçî birçî ji xewre çûbû. Êdî karê şermê ketibû stûyê wî, divê hanzûka ve xurekek amade bikira û gazî hevalî bikira. Kerrekerr çû aşxaneyê; qeyxaneyek çêkir, saleteyek hûr kir û digel hinek pêxwarinên sivik ên taştîyê mase xemiland. Gazî hevalî kir ku rabe şîvê û dîsa vegeyriya aşxaneyê û ava çayekê jî da ser êgir.

Li ser şîvê xwendekarê haymanayî yê bi navê Nimet pîrsa çîrokê kir û wî jî bersiv dayê ku qedandiye. Piştî taştîyê Cewherî bi kelecaneke çîroka xwe ji Nimetî re xwend û jê xwest ku şeweyê hûnakê rexne bike. Nimetî demildest bersiv dayê:

-Bira ev çîrok neqediyaye, heke berdewam bikî dê bibe roman.

Cewherî bi laqirdiyekê bertek nîşan da:

-Bi rastî çîrok dibin dîrok, dîrok dibin ansîklopedî û ansîklopedî dibin pirtûkxane...

-Pirtûkxane dibin arşîvxane û êdî ji bo akademîsyenan kesek nikare têkeve hundirê, -got Nimetî, hinekî kenîya û berdewam kir-. Wisa xuya dike ku ava te û bazîdiyan di heman cihokê de nakişê, hinekî dilê we ji hev maye.

-Di vê gotina xwe de mafdar î, lihevnekirineke dîrokî di navbera me de hebûye û hê jî berdewam dike.

-Çima? Sedem çi ye? -Nimetî xwe li nezaniyê danî û pirsî-.

-Ji bûyera Kor Hisên Paşa dest pê kiriye û bi pîrsgirêka ceşan berdewam dike, -got Cewherî, him şerm kir him jî beşeve hat-.

Her du hevalan bi qasî saetek û diduyan qala bûyerên Haymana û Gîhadînê kir û di dawiyê de her du bi tifaqî gihîştine wê biryarê ku her yekî wan ji jiyana lehengekî welatê hevalê xwe çîrokeke hunerî binivîse. Bi qasî nîv saetê li ser înternetê derbarê teknîka çîroknivîsînê de hinek zanyarî xwendin û her duyan bi hevdem dest bi hûnandina çîrokên xwe kir; lê dîsa ziman bi tirkî bû.

Cewherî gelek caran ji Nimetî bihîstibû ku mêrxasekî haymanayî yê bi navê Cemaliyê Kurd hebûye û ji aliyê mafyaya tirkan ve hatiye kuştin. Herwiha ji înternetê jî derbarê jiyana wî ya navdar de hinek tişt xwendibûn û bihîstibû ku bi rastî 'Keşanlı Ali Destani/Destana Eliyê Keşanî' ya nivîskarê tirk Haldun Taner jî dizîna wê jiyana ye. Nimetî jî biryar dabû ku çîrokeke hunerî li ser jiyana Kor Hisên Paşa binivîse, jixwe wî ev mijara dîrokî baş dizanibû, nivîsandina wê ewqasî ne dijwar bû; lê divê baş bihûna, bixemilanda û ramanê kûr tê de veşarta. Cewherî nedixwest Cemaliyê Kurd wekî mêrxasekî kurd î ku bi destî mafyaya tirk kuştî nîşan bide; lewre dîmena pêvajoyê guherand, bi senaryoyeke nû ev çîrok a bi navê "Rev ji gunehan" derxiste holê ku jiyana wî bi mirina bextewaran biqede:

Yekê Newrozê bû, kurdên Şêxbizinî nûrojên hev pîroz dikirin û li gorî adetê divê biçûna serdana mezinên xwe jî. Heke di navbera mezinan de xeyidîn û lihevnekirin hebûna divê ji derfeta vê rojê wergirtana. Şêx Bozanê giregirê êla Şêxbiziniyên Haymanayê ji tevgera mêrxasê kurd Cumaliyê Kurd aciz bû, carinan meriv dişandine hindê ku towbeya wan karên xwe yên qirêj bike.

Cumaliyê kurd salên sihî -li paytexta Komara Tirkiyayê- li Enqereyê hatibû dinê; zarokatiya wî di nava nûçeyên li ser kurdkujiyê de derbas bûbû û xwe di nava şer de dîtibû. Ew beriya gelek kurdên li Kurdistanê bi nûçeyên şerê li dijî kurdan dihesiya, ew şahidê qada cengê bû û hertim ji şerekî nû re amade mezin dibû. Wî pêşiya kurdên welêt xwe gihandibû qada şer û pevçûnan a bi navê 'Meydana Hergeleyê' û li benda hatina dijminên xwe yên kevn-teze sekininibû; lewre ew ji bo şerkirinê çalak bû, dikaribû ji xwe mezintiran jî bikeve qayîşkêşanê. Hevrikên wî yên ku ji bajarên din dihatine paytextê ecemî bûn, ji ber ku dereng gihîştibûn Meydana Hergeleyê ji bilî şerkirinê tu çare nedidîtin, westiyayî û bêtaqet bûn.

Cumaliyê Kurd wekî mêrxasekî jîr dikaribû daxwazên xwe bi dijminan bide pejirandin, bacê ji wan bistîne, destûra vekirina meyxane û qumbarxaneyan bide; lêbelê nedihîşt ku dijmin daxwaza xwe bi wî bide sepandin. Ji bilî Şêx Bozanî hedê kesî tunebû bi dengê bilind û zimanekî tund pê re biaxive. Roja Newrozê Şêx Bozan piştî taştîyê berê xwe dabû mala Cumaliyê Kurd, merivên wî aqehî dabûnê ku Şêx dê roja Newrozê were ziyareta wî û hinek şîretan lê bike da ku sala kurdan a wê salê xweş û baş derbas bibe. Her çiqas Cumaliyî pê kutabû erdê, gotibû ku ew dê here ber piyê Şêx jî xwesteka wî nehatibû qebûlkin.

Cumaliyî wê şevê şerab venexwaribû ku sibehê zû û zindî ji xewê rabe, beriya merasimên Newrozê pêşwaziya Şêx Bozên bike û wisa texmîn dikir ku piştî nimêja berbangê hesîbanî Şêx li ber derê wî ye. Bi rastî jî wisa bû: Şêx beriya tavê xwe gihande mala wî, rûnenişt û li piyan çendekî axivî û veqerîya.

Piştî çûyîna Şêx Bozên bêdengiyek kete nava malê; lê Cumaliyî zû ev seqirtî teriband û gazî endamên malbatê kir:

-Gelî malbata min a hêja, ji vê saetê şun de ez ê êdî derkevime ger û geşteke nediyar. Êdî birayê min ê Mîralî hem berpîrsê kar û baran e hem jî sexbêrê malbatê ye û hurmeta wî bikin.

Deng ji kesî derneket, bi rastî ne hedê kesî bû ku bipirse bê ka çima wisa dike; lewre wî sedema vê biryara xwe vegot:

-Şêx Bozan hate malê, nan-ava min nexwar, li ser nivîna min rûnenişt û got ku hemî heram in. Ji min re şîretek jî kir ku ez ê êdî amadekariya bicihanînê bikim. Li gorî gotina wî hedîsek hebûye: Merivekî mîna min î mêrkuj û heramxur hebûye û rojekê biryar daye ku tobe bike; lê aliman jê re gotiye ku tobeya wî qebûl nabe. Loma jî her kîjan alimê ku wisa gotiye ew jî kuştiye; lê dev ji tobeyê bernedaye û her carê li alimekî mezintir geriyaye. Piştî ku sed meriv kuştine dîsa pirsîye bê ka alimê herî mezin î cîhanê kî ye û çûy cem wî jî. Çîroka xwe jê re vegotiye û alimî gotiye ku tobe heye; lê divê ew jîngeha xwe biguhere û ber bi welatekî qenc here. Mêrik dikeve riya xwe ku ji welatê gunehan biçe welatê qencan; lê li ser sînorî dimire. Milyaketên rehmê û ezêb tên ku wî bibin; lê li hev nakin û her yek dibêje aydî min e. Xwedê milyaketekî hakem dişîne ku cihê ketina cinyazî bipîvin, bejna miriyî zêdetir li kîjan erdê be bila ew bibe para wî. Dipîvin û dinêrin ku bi qasî bihustekê zêdetir ketiye ser erdê qencan; lewre milyaketê rehmê wî dibin û tobeya wî qebûl dibe.

Malbatê fêm kir ku êdî Cumalî bi çavê dijminatîyê li jiyana xwe ya berê dinêre; ew mêrxasê jîr derfetên li bin destê xwe dihêle û diçe, hê hê jî xurt e û dikare dijminên xwe kaşî xwestekên xwe bike. Rast e, wî bi destvekişandina xwe ziyar dida malbat-dostên xwe yên berê û dijminên xwe yên nû; lê kesî newêribû û nikaribû xwe nêzikî wî bike. Cumaliyî jî ev yek dizanibû û gotina xwe berdewam kir:

-Ez nabêjim ez ê bi ku de herim û we jî bi xwe re nabim. Bi rastî ez ji dinyaya we tu tiştî bi xwe re nabim, ez ê hinek pereyan hildime ser xwe heta ku ji erdê we derketim. Gava ez ji erdê we qetiyam ez dê hemû hebûna xwe bişewitînim û dest bi jiyanê nû bikim. Ji ber ku hebûna we dê min tûşî gunehan bike. Êdî bes e, ez ê gunehê kesî nekêşim. Min ji şeytên derbastir kiriye; lewre e ketiye bêhnvedanê û ji min re 'aferîn' dibêje.

Yekê Newrozê bû, di nava eşîrê de her kes diçû serdana hev û niyazên xweşbextiyê li hev dikirin. Cumalî jî beşdarî mezin eşîrê bû, çû mala mezinên êlê û di dawiyê de bi rê ket. Şêx Bozanî jê re gotibû:

-Ev erdê gunehan û qetl-qutlê her mirovî ji rê derdixe; lê ji bo camêrekî mîna te ne layiq e ku bi guleya diz-keleşan bimire. Here Kurdistanê, here cem Mele Mistefayê Barzanî! Heke dimirî jî di riya camêran de bimire!

Cumaliyê Kurd bi rê ketibû, derbasî Kurdistanê bûbû û Mîralî li şûna wî rûniştibû; lê mafyayên tirkan dest ji pêşîra wî bernedidan. Mîralî ewqasî dişibihîya Cumaliyî ku tenê eqrebayên nêzik dizanibûn kî kîjan e.

Mîralî ji kekê xwe zordartir bû û ferman dabû merivan:

-Heke hevrikên kekê min di bêhnvedanê de bin hûn wan tengezar bikin. Heke dilnexwaz ji aliyê aboriyê ve têr bin wan birçî bihêlin. Heke xêrnexwazan sitargehên xwe xurt kiribin wisa bikin ku li wan deran nesitirin.

Mîralî qadine wisan derdikete holê ku hevrikên Cumaliyî şaşwaz dibûn û diketin tatêla xweparastinê. Ew û merivên wî zûtirkê xwe digihandine çavkaniyên hevrikan, dest didane ser mekanên bac û xeracan. Bi lezgîniyê nedîtî diçûne cihine wisan ku hevrik lê peyde nabin, mesafeyên dûr didane pêşîya xwe û qet bertekên tengezariyê nîşan nedidan; lêbelê Mîralî tengezar bû û nedixwest vî karî bidomîne. Carinan ji xwe re digot: 'Mêrekî mîna Cumalî tehmeke ji vê dinyayê hilneda û dev ji lezetan berda. Ma hişê min bi qasî hişê qijikekî jî tuneye ku herim û bigihêjim kekê xwe. Bila nanekî me yî tisî û helal hebe bastir e ji vê keda heram.'

Roja heftan a piştî çûyîna Cumaliyî tengezarî û canbêzariyê mêjiyê Miraliyî dikot û dihêra; hema ji nişkê ve qeretûyê fikrekê di ber derê hişê wî re derbas bû û wî jî da pey. Li ser vê yekê gazî çend xasmirovên xwe kirin û ev şîret dayê:

-Vê kaseyê vekin û bikine sê paran. Parekê bidin malbata min û kekê Cumaliyî, parekê ji xwe re hilgirin û parekê jî ji bo rişwetê xerc bikin.

Mirovekî xwe negirt û ecêbmayî pirsî:

-Her du daxwazên pêşîn maqûl û beraqil in; lê rişweta çi? Em xerac û rişwetê ji dinyayê dîstinin, îcar em ê çawa rişwetê bidine hinekan? Rayîşa karê me vî karî qebûl nake, tu jî dizanî me heta niha tiştekî wisan nekiriye.

Mîraliyî dengê xwe bilind kir û mijar şîrove kir:

-Gelî birayan kekê min ji vî karî vekîşiya, ne wisan e? -piştî ku gişkan bi yek dengî got: 'belê' wî axaftina xwe berdewam kir:- Em ê yeko yeko dev ji vî karî berdin û duristiya xwe nîşan bidin; lê gava em bi carekê dev jê berdin tirk dê me navîna rojekê de bixwin û pirteve kin. Divê em hêdî hêdî dev vekîşin.

Wî merivê bêsebr û bêhedûr nefeseke kûr kişand û dîsa axivî:

-Baş e, çi riyê didî pêşiya me?

Weloyê Laz û Mihoyê Mêrxas gazî min kirine ku roja yekê avrêlê li qumbarxaneyan bi wan re qumbar bilîzim. Bi rastî ew gazî kekê min dikan; lê ji ber ku ez niha rola wî dilîzim divê ez biçim. Helbet ez ê neçim û planeke min heye: Em ê rişweta mehkem bidine polîs û tiba edlî ku plana min veşêrin. Şeva yekê avrêlê polîs dê bi ser qumbarxaneyê de bigire û bibêje ku Cumaliyê Kurd li wê derê ye; ew dê ji morgêkê miriyekî bînin, cil û bergê mînanî yên min lê bikin. Ez ê du-sê destan qumbar bilîzim, pereyan ji wan bibim û destûrê bixwazim ku biçime destşokê. Dema ku ez çûme destşokê ez ê pereyan li ser maseyê bihêlim û derkevim; hûn jî bibêjin ku 'jiyana te ji pereyan girantir e' û bi min re derkevin, herwiha bibêjin ku 'kesên rûniştî camêr in û tenezilî diziyê nakin. Dema em ji wir derketin bila elektrîk were birîn, polîs bikevin hundir, miriyê morgê gullebaran bikin û li Weloyê Laz û Mihoyê Mêrxas bigerin. Em ê jî bi tevayî herin ku herin. Helbet polîs û tiba edlî êdî dizanin ew dê çi bikin. Bila şopa me veşêrin û li pey 'qaşo tawanbaran' bikevin. Di vê navberê de hûn jî di serî serî de protestoyan li dar bixin, paşê hêdî hêdî vekîşin qalîkê xwe û diravên xwe bi noşî can bixwin, ji teşqeleyan dûr bisekinin.

Mîralî dizanibû ku heke êrişê bibe ser cihên neparastî ew dê bikaribe ji serkeftina xwe bawer bike, heke şûnwarên ku rastî êrişan nayê di destê xwe de bigire ew dê bikaribe ewlehiya hêza xwe ya parastinê bîme bike. Mîralî di êrişên xwe de wisan pîspor bû ku hevrikê wî nizanibû bê ka çawa xwe biparêze, herwiha di xweparastinê de jî wisan pîspor bû ku hevrikê wî nizanibû bê ka çawa êrişê bîne ser wî.

Çavên hinek rêhevalên wî yên salan kenyan û çavên hinekan bi şaşwaziyeke nedîtî di kort de çûn xwarê. Pismamekî Mîraliyî bi destûrê dest bi axaftinê kir:

-Hey Xwedao, Tu çi qasî mezin î! Te bi qelemkê nîgara vê surîştê bi raz û bêqusûriyê ve kişandiye! Ji te re şukir ku roja mêrxasiyê em pêşengê van meydanan bûn û roja softiyê jî em ê bibin pêşengên vî bajarî. Bi destî Te em xwe ji çavan vedişêrin, bi destî Te em dengên xwe dinixêmin û em bi vî awayî çarenûsa hevrikê xwe di destên xwe de digirin.

Mîraliyê zana nexwest ku hêviyên pismamê xwe bişkêne; lê dîsa jî dizanibû ku paşerojeke tarî li pêşiya wan e û divê rolên xwe baş bilîzin. Lewre Mîraliyî pêwîst didît ku çend şîretên din jî li hevalên xwe bike:

-Gava ku hûn dixwazin her tim gavekê li pêş bin û kesek nikaribe xwe li ber hêza we ragire, divê hûn li lawaziyên hevrikê xwe bigerin û di tûşa wî ya qels de lê xî. Heke tevgerên we ji yên hevrikan bileztir bin, hûn dê bikaribin bi qasî têra xwe bêhna xwe vedin, ji şopandin û payîna wan ewle bin.

Birayê wî yê herî biçûk Rûşen Elî bi destûr pirsek ji kekê xwe kir:

-Gava dilê me bi şeran tunebe û hevrikên me rarûyî me bikevin, bibin qîra sîrê em ê çi bikin?

Mîraliyî bi beşereke xweş berê xwe da birayê xwe, ji şûna xwe rabû û hate hindê, destê xwe li ser ê wî xist û qelêtkî stûyê wî rast kir, paştûyê cakê wî serrast kir û got:

-Biraçan, gava dilê te bi şerkirinê hebe, divê cihê te yê ewle li apartmaneke bilind û parastî be yan jî di jêzemîneke xurt de be ku tu hevrikê kaşî şeran bikî. Di vê rewşê de pêwîstiya te tenê bi tiştêkî heye: Divê tu di cihine wisan de êrişê bibî ser wan ku mecbûrî derketina derve bibin.

Paşê Mîralî derbasî ser rûniştêka xwe bû û axaftina xwe domand:

-Gava dilê te bi şerkirinê tunebe, her çi qas şopandîna rîya mala te pêkan be jî divê tu nehêlî ku di navbera te û hevrikan de temas çêbe. Di vê rewşê de pêwîstiya te tenê bi tiştêkî heye: Divê tu tiştine wisan seyr û sosret bavêjî ser rîya wan ku nizanibin bê ka çi bikin. Heke em tevgerên hevrikan bipên û wan baş nas bikin, herwiha xwe li ber çavên wan nexin da ku bêminet raweşin wê hingê merivên me dê yekpare bibin û hêza hevrikan jî dê belawela be.

Şeva yekê avrêlê ya bi roja diduyan ve girêdida plana Mîraliyê hate bicihanîn, hevrikên wî nizanibûn bê ka çi hate serê wan û her yek di aliyekî de reviya. Mirovên wî wekî endamên cendekê bi hev re tevbigeriya bûn û dijminên wan parparî bûbûn. Hişê mafyayê yê pizirî û riziya derketibû pêşberî yekîneyên Şêxbiziniyan ên yekgirtî. Ev jî dihat wê wateyê ku şindokê mêran di navîna çav girtin-vekirinekê de bûbûn cûcîkên bê mak û serkêş. Şêxbiziniyên mîrxas bêyî ku guleyekê biteqînin gulokek ta bi serê laz û tirkên alandibûn, bi hêzeke xurtir êriş biribûn ser hêzeke qelsemêr, ew rastî teşqeleyên pir dijwar kiribûn. Madem ku wan dê towbe bikira divê mafya û polîs wisan berdana hev ku kesek li wan negeriyaya.

Piştî reva her du birayan ji gunehên civaka Enqereyê Rûşen Elî wekî ciwanekî bêguneh derkete pêşberî raya giştî û daxwaza cezakirina kujerên kekê xwe yê Cumalî kir. Rojname û kovarên heftane qala vê bûyerê dikirin, carinan bi wî û hinek endamên malê yên din re hevpeyvîn li dar dixistin. Giştan digot ku mafyayê kekê wan ê Cumalî kuştîye û divê dewlet berpirsiyaran darizîne û di binê zindanan de birizîne; lê di rastiyê de malbatê û hevrêyan amadehiya vekişîneke sexte dikirin û gav bi gav ber bi cihên ewle û bêguneh diçûn.

Cumaliyê Kurd jî derbasî aliyê Zaxoyê bûbû, bi nasname û pasporê sexte dest bi jiyaneke nû kiribû; lê meha Îlonê ya wê salê, ango 1961ê şoreşa kurdan bi pêşengiya Mele Mistefayê Barzanî dest pê kiribû û ji ber hinek xiyanetan serhildan têk çûbû. Cumalî êpêcekê fikiribû bê ka çi bikira: gelo biçûya Bexdayê û nêzikî tirba Şêx Evdilqadirê Geylanî dest bi jiyaneke nû bikira yan derbasî Sûriyayê bibûya û di nava kurdên wê derê de bisitiriyayê? Di dawiyê de biryar da ku van nêzikan neçe Bexdayê û tevî pêşmergeyan derbasî aliyê Hewramanê bibe. Ew cihê ku niha biçûyayê qet nedihate hişê hevrikên wî û dewleta romê; êdî ihtimala êrişên çend aliyên li wir tunebû, pêwîst nedikir ku di amadebaşiyê de bisekine.

Refên pêşmergeyan li serê çiyayan di amadebaşiyê de bûn, her hêzeke wan li şûnewarekê hatibû bicihkirin, bi hêzine giran derketin pêşiya hêzine biçûk û ew yekeyek dipirçiqandin. Dema ku dewleta Iraqê tank û zirxpoş ji destekê re dişandin pêşmergeyan hêza peyar ji holê radikir. Heke giraniya xwe bida ser eniya xwe ya rastê pêşmergeyan eniya çepê dihincirandin; lê gava giraniya xwe bida ser eniya xwe ya çepê jî eniya rastê şerpeze dikir. Bi vî awayî iraqiyan di her aliyê de hêzên destekê dişandin û ji her aliyê ve qels dima.

Cumaliyê berê, dema ku li Enqereyê bû hertim xwe ji çend êrişên pêkan re amade dikir, lewre ji aliyê jimarê ve hêza wî hertim lawaz dima. Lêbelê bi vê reva xwe êdî xêrnexwazên xwe mecbûrî hinek amadekariyan kiribû û nediket kemînên ku jê re dihatin danîn, di hengameya vî şerê giyanpaqijiyê de ew ji her aliyê ve ji dijminên xwe xurtir bû. Ew ê êdî ji qumbarxaneyan û meyxaneyan bireviya, ew dê li ber derê kexaneyan re derbas nebûya, bi neheqan re neketa lec-nîqaşan. Belê ji qadeke cengê reviyabû qadeke din, dîmenên şerê xwe yê jiyanê guherandibû, rêgezên nû hilbijartibûn û dê ev karê xwe yê nû bigeranda. Beriya ku Cewher derkeve vê riya dûr û dirêj dews û dema şerê xwe yê nû hê di pêş de diyar kiribû, bi rastî li gorî agehî û daneyên Şêx Bozanî hesabê xwe kiribû. Heke Şêx Bozên dews û dema şerê wî diyar nekira, wê hingê ne baskê wî yê rastê dikaribû here alîkariya baskê çepê ne jî baskê çepê dikaribû bigihêje hewariya baskê rastê. Herwiha baskê wî yê pêşîn nikaribû barê baskê wî yê paşîn sivik bike û baskê paşîn jî nikaribû destekê bide baskê pêşîn. Her çiqas endamên malbata wî bi qasî çend sed mêtroyan nêzikî wî bûn jî wî nikaribû lawaziya xwe ya derûnî perpût bike.

Cumalî çendekê bi kurmanciya xwe ya şkestî li Hewramanê jiya, li otêlan û malên nasên xwe yên zaxoyî sitirî; lê ev ne çare bû. Rojekê di nava sohbetekê de ji kesên li dora xwe pirsî bê ka Şêxbizîni li kê derê dijîn û nivbersivek wergirt ku Şêxbizîni bi ser lekiyan tînin hesabandin. Piştî wergirtina vê bersivê wekî mirovekî tî yê ku çiravek av bi dest xistiye li kaniyê kola û gihişte avzêmekê: Navenda kurdên lor, lek, şêxbizîni, kuhgêloyî û biwêrehmedî Xuremava ye. Rast e, di wê gavê de çûyîna wî ya ber bi Xuremavayê ne pêkan bû, diviyabû amadekariyê baş bike ku li wan deran şerpeze nebe; lê dîsa jî ji jiyana xwe ya kevn dizanibû ku rêjeya hêza hevrikî ji ya wî zêdetir be jî ev zêdehî ne sedemkareke serkeftinê ye. Wî hêvî dikir û digot ku 'di vê rewşê de jî derfeta serkeftinê heye; dibe ku jimara hevrikan pir zêde be, lêbelê ez dikarim astengiyan daynim pêşiya wan da ku ji reqabetê vekişin.'

Divê Cumaliyî plan û bernameyek dayna pêşiya xwe da ku tu niyêta hevrikên xwe hîn bibe. Herwiha divê plan û bernameyên hevrikî hilsengandana ku tu derfetên serkeftina wî têk bibirana. Li gorî Cumaliyê mêrxas her kes û dezgeh êdî hevrikek bû; ji bo mebesta alîkariya şoreşa Mela Mistefayî çûbû nava kurdên Zaxoyê, lê xiyaneteke navxweyî şoreş têk biribû û berê şoreşvanan ketibû çiyayên dost, hembêza dê û bavên ku zarokên xwe radestî xetereyan nakin. Hewremanî gelekî zana û xwendevan bûn, haya wan ji gelek deverên kurdan hebû û mîna landikeke mirovahiyê bû. Mirovên wê derê gelekî mirovdost bûn, ji zimanê tehl hez nedikirin û erdê wan tenê tovê bijare qebûl dikir.

Ferqek di navbera pêşmerge û akincihên Hewramanê de hebû: pêşmerge hertim ji siyaset û stratejiyan diaxivîn, qala hêlîna xwe ya şewitandî dikirin, lêvên wan ji kerban dilerizîn û wisa xuya dikir ku ew li evîndara xwe ya winda digeriyan. Carekê di civîneke mêran de pêşmergeyekî temenmezin şîret dida ciwanekî:

-Dijminî sil bike û bitengijîne. Hînî rewîsta wî bibe û bizanibe bê ka kengê çalak û kengê sersist dibe. Mîna şeteleyekê derkeve pêşiyê da ku rastiya tevgerên wî derkeve holê û tenîsta wî ya tenik tazî bimîne.

Herwiha vî pêşmergeyî çavên xwe li fermandarên yekîneyan digerland û digote hinekan:

-Artêşa xwe û artêşa hevrikê xwe bi baldarî bide ber hev, berawirdkirin gelekî pêwîst e ji bo biryareke baş. Wê hingê tu dê baş fêr bibî bê ka hêz û wizeya kîjan artêşê zêdebarî an jî kêmasiyan dihewîne.

Carinan Cumalî jî dikete hewayaya pêşmergetiyê û di hundirê xwe de stratejiyên kesane digerlandin, hevraz-berjêrên vî şerê neheq didane ber çavên xwe: “Dema ku ez dê derkevim raperînan bizava hera bikêrhatî ew e ku pêngavên xwe lap veşartî bigirim. Bi vî awayî ez dê xwe hem ji payîna sîxuran hem jî ji têkdana zanayê herî hişyar biparêzim. Dijmin gişt ne ehmeq in, di nava wan de jî hinek hene ku ji hingilê dayika xwe şîr mêtine, dinya dîtine û tevgera hevrikê xwe dinirxîne.”

Di vê navberê de kalekî nexweş balgehek da bin milekî xwe û şîretek li civatê kir:

-Ji bîr mekin ku mirovê ji rêzê nizane bê ka hûn dê çawa ger û tevgerên dijminî nas bikin û ji gelê xwe re serkeftinekê bi dest bixînin. Ji gotina serfermandarên xwe dernekevin, ne bi wan re ne jî bi hev re nekevin nîqaşê.

Van şîretan guhên Cumaliyî mest dikirin; lê kesekî guh nedida wî, ew biyaniyek bû, alîkarek bû, pasaport û pereyên wî di paşila wî de dikaribû here her dera dinyayê, hêlîneke wî ya ku li ber bikeve tunebû, ji xwe ji hêlîna xwe reviyabû û dilê wî hebû ku hêlîneke nû ji xwe re durist bike. Gelo dê çawa biçûya nava loriyan û şêxbiziniyên Xuremavayê bidîtana? Heke bikaribûya xwe bigihîne wê derê Cumaliyî dê serkeftinek bi dest bixista û her kesî dikaribû vê yekê hilsengîne; lêbelê tu kesî dê nizanibûya bê ka serkeftina wî girêdayî kîjan rê û rêçikên cengê ye.

Divê Cumaliyî rêbazek ji vê biryara xwe re diyar bikira û berdewamiya reva xwe bianiya. Heke bi vê rêbaza xwe bigihişt encameke erênî û armançekê divê cardin dubare nekira; wisan e divê her derfetên heyî ji bo serkeftinê bi kar bianiyana û li ser wê bingehê guhertoyeke nû û pêşketî biafiranda.

Wan rojan Cumaliyî dîsa çav berdabû civîneke bi hewramiyan re û hinekî ji hewayaya pêşmergeyan dûr ketibû. Wî dizanibû ku rê û rêçikên leşkerî pir dişibihin avê, wekî ku av di rewşa xwe ya surîştî de ji derine bilind bi lezgînî datê xwarê û berejêrkî diherike. Lewre di reva xwe de rêbaza hera bikêrhatî ew bû ku xwe ji hewayaya şer dûr bixîne, aramiyekê di hişmendiya xwe de çêbike, xwe li hêza zexm daynane û ji xwe re pariyên biçûk hilbijêre û daqurtîne. Gotina Şêx Bozan a ‘pariyê gir gewrîdir e lawo’ ji hişê wî dernediket, divê xwe hînî civaka nû ya kurdên rojhilatî bikira û ber bi reh û rîşeyên şêxbiziniyan û loriyan biherikiya. Wisan e divê ji hewramiyan hîn bibûya bê ka şêx û alimên mezinên ên Loristanê kî ne. Rojekê yekî jê re gotibû ku Baba Tahirê Hemedanî lorî bûye û pîrê edebiyat û sofîtiyê ye.

Cumalî ne xwenda bû, ne xwendayê dibistan û zanîngehan bû; lêbelê di dibistana jiyanê de pijiyabû û tecrubeyên wî yên tehl û şîrîn gelek bûn. Wî dizanibû av li ser kîjan erdî bikişe li gorî xwezaya wê axê riya xwe diyar dike. Wî av dişibihande tevgerên mirovan: ava sivik, gur û lêkend, ango lehî. Ava sivik dişibihande takekesekî ku di nava keftelefta jiyanê de têkoşîna mirin-mayînê

dide, ava gur dişibihande komeke rêxistî ya ku xwe digihîne hinek armancên berdest û lehî jî dişibihande artêşekê. Ji xwe re digot 'ava xurtan ber bi jor diavêje' û zêdetir li ser tevgerên lehiyan disekinî. Her cihok û cobarekî ku digihişt rûbarekî dişibihande leşkerekî ku bi kê re têkeve cengê li gorî ger û tevgerên wî hevrikî ji xwe re riyêke serkeftinê vedike. Wî dizanibû ku çawa ku av di qalibekî sabit û domdar de nasekine her wiha ceng jî hertim li gorî rewş û mercên diyarkirî û sabit berdewam nake. Ev jiyana wî ya li rojhilatê Kurdistanê jî dê hertim li gorî rewş û mercên diyarkirî û sabit berdewam nekira: rast e, xebera Şêx Bozanî kiribû, ketibû riyêke başûrî û sernişîvî hatibû Zaxoyê, li Zaxoyê tevgera kurdan sisit bûbû û xwe avêtibû aliyê din ê Kurdistanê; lê divê li vir jî nesekiniya, dîsa sernişîvî biçûya nava loriyan û Loristanê, li wê besta rast bisekiniya. Her çiqas Loristan herêmeke çiyayî be jî li gorî wî ew der dolek e, bestek e û divê lê qerar bigire, mîna zinarekî mezin ê ku naleqe li wê derê raweste. Ew fermandarê nefsa xwe û paşeroja xwe bû, dê rêbazên xwe yên şerkirinê li gorî liv û tevgerên hevrikê xwe yên nû sererast bikira, bi vî awayî serkeftinê bi dest bixista û di dawiya dawîn de bigihişta diyariya Xwedê.

Cumaliyî dizanibû ku pênc hêma bi awayekî sermedî serdest namînin: av, agir, dar, kanza, erd. Divê xwe bigihanda Xuremavayê, Hemedanê û Şîrazê; divê ji xwe re çerxeke saz bikira, aşekî nû peyda bikira, -wekî ku her çar werz derfetê didin hev da ku karê wan bi dorvegerî pêk were- divê ev çerxa nû ya jiyana wî hertim li dora hev biziviriya. Hinek roj kin in û hinekên wan jî dirêj in, hilatin û firîna hîvê jî li gorî hin heyamên diyarkirî teşe digirin; mirovê bîrbir, dinyadîtî û zana divê ji çerxa gerdûnê ibretê bigirin. Cumaliyî carekê ibret ji Şêx Bozanî girtibû, biryarek dabû û hatibû cihekî; lêbelê şert û mercên jiyanê berê dabûne cihekî din î nenas. Vê carê wî dabû pey dengê wijdana xwe, hilkehilka dilê wî dişibihî himehima dengê kûr, ji vê saetê pê ve ew dê ber bi armanca xwe ya bi xwe bijartî biherikiya; divê xwe bigihanda serkaniya bav û kalên xwe, xwe bida ber ava wê ya zelal û wijdana xwe bişûsta ku li Enqereyê gelekî qirêj bûbû.

Her du hevalan ber bi şevqê çîrokên xwe qedandin û Cewherî bi xwarinên taştêyê paşîvek amade kir. Wan ê xwarineke sivik bixwarana û razana; lê kelecaneke bi Nimetî girtibû û dixwest naveroka çîroka Cewherî hîn bibe. Lewre piştî çend pariyan bi destûra Cewherî laptopa wî kaşî hinda xwe kir û çîrok di nava milçemilça dev û diranan de xwend. Dema ku çîrok qedand, du hêsir ji çavên wî daketin xwarê û vê tevgera wî bala Cewherî kişand:

-Mala te ava, dawiyêke girîn û liberxweketinê di çîrokê de tune ye, tu çima kelogirî bûyî?, - pirsî Cewherî û çavekî xwe jê re qirpand, hewl da ku bide kenînê-.

Nimetî wekî ku bersiva xwe hê di pêş de amade kiribe dest bi raveya van hêsiran kir:

-Bira, ez ji bandora çîrokê nagirîm. Em du kurd, li vî bajarê xopan bi zimanekî biyanî ji hev fêm dikin. Edebiyata me ya bi qasî gamêşekî li dera han hatiye girêdan û em her du qelsemêş jî ketine ser afirê zimanê xelqê. Bi Xwedê bi vê meşê em ê biperitînin qûşê lê naçine Mûşê.

Piştî vê bersivê bêdengiyekê hêwan hingaft, bû teqeteqa firaqên vala û bi ser hev de hatin komkirin. Her duyan sifre rakirin û bi xemgîneyeke bêdawî berê xwe dana cih û nivînan. Êdî qala çîrokan nehate kirin, her tişt ma ji sibehê re, bi rastî ji nivroyê re; ji ber ku xewa wan giran û êşa wan kûr bû.

9. Wekî strana li pey lehengekî

Xwendekarekî Zanîngeha Tewrêzê perwerdehiya xwe qedandibû û dê biziviriya bajarê xwe yê Deregezê, ango Mihemedavayê; lê dilê wî hebû ku biçê serdana kurdên dora Çiyayên Agiriyê û bi taybetî jî rewşa eşîra Celaliyan bibîne. Ji bo wê yekê jî hatibû Makoyê, beşeke eşîrê dîtîbû; li wê derê celaliyan jê re gotibû ku çarmedora Çiyayên Agiriyê tev celalî ne û heke ber bi Bazîd, Îdir û Nexciwanê here ew dê gelek bavik, tîre û hozên celaliyan nas bike. Lewre dil bijandibû berdewamkirina geşta xwe, pêşiyê hatibû Bazîdê, ji wir derbasî Îdirê bûbû û paşê jî bi ser Nexciwanê re vegeyabû Tewrêzê. Di vê gera xwe de kesî jê nepirsîbû bê ka çima ewqasî mereqa celaliyan dike û wî jî negotibû bê ka çima vê eşîrê û tevgera wê dişopîne.

Mêhranê Deregezî dema ku gera xwe ya li Bazîdê qedandibû, pirsî siwareyên Îdirê kiribû, dawîya dawîn hatibû termînalê û bilêtek ji xwe re peyda kiribû. Ji ber ku siware teze tijî bûbû û bi rê ketibû êdî rêwî tunebûn, divê bi qasî nîv saetê bisekîniya ku çend kesên din jî werin ku barê mînîbusê tamam bibe. Wekî mirov tenê bû; lê di nava pergala xwe de dinya pê re bû, gelek stran û e-pirtûk di telefona wî ya destan de tomarkirî bûn, her gavê dikaribû gav biavêje kuçeya stranan an jî di kolana pirtûkan de firoşgeh bi firoşgeh bigere. Hate bîrê ku li warê celaliyan e û pir minasib e ku straneke li ser Serdar Êwez Xanê Celalî guhdarî bike; tiliyên wî ya beranekê mîna canbazekî li ser bendekî zirav dest bi teqleyan kir, rûpel û dosye li hev xistin û xwe gihande stranê. Ciwanê ku bêyî bihîstoka guhan nedîçû mizgeftê jî alava bihîstinê bi nazdarî di kerikên guhên xwe de dewisandin, dengê telefonê dengî zewqa xwe kir û wekî derwêşekî serê xwe hejand:

*Serdaran siyar bûn dane ber çîyan,
Her du zengûyên hespê serdêr bizdiyan,
Gullêk lê ket le nav pîl, yêk le bêçîyan,
Got: “pismamê Aras mirim je tiyan”;
Namirad û pir erman, Serdar Êwez Xan.*

Serê xwediyê nivîsgehê yê ku li ser maseyê rûniştî di nava hesaban de bû û demekê serê xwe bilind kir ku rêwiyê ciwan serê xwe li ber straneke dihejîne; lewre ji xwe re got ‘ev ciwanên nû mîna hespê ku serê xwe ji ber acizkirina mêş û mozan dihejîne dikevin rewşeke sosret’ û dîsa defterên li ber xwe bi ser hev de wergerandin. Wî perejimêrê belengaz ji ku dizanibû ku Serdar Êwez Xan kî ye, çawa piştî mirinê jî bandorê li hemşehriyên xwe dike, tevzî û lerezekan li canê ciwanan radike, wan dilerizîne û derwêşkî dike zikrê. Herwiha nizanibû ku strana Serdar Êwez Xan li ser lêvên her dengbêjî zîl dide û hêşîn dibe, çiqasî bê çinîne ewqasî jî tê avdanê û dîsa ajero dide. Bi rastî jî kî bû ev Serdar Êwez Xanê Celalî?

Ew serdarekî wêrek û mêrxas ê kurdên Xoresanê ye ku der û dora salên 1890î li bakurê Xoresanê jiyaye. Gundê wî yê bi navê Pîroze li serheda Qûçan û Şîrwanê bûye ku niha seyrangeh û bajarekî bedew ê Tirkmenistanê ye. Pîrozeya wê serdemê gundekî xweş û bedew ê di nav çîyan de bûye û ji ber vê yekê gelekî bala ûrisan kişandibûye ser xwe. Loma wan hewil daye ku bi her awayî vî gundî bi dest bixînin. ûrisan zext û zoriyeke nedîfî li dijî paşayên tirk ên Îrana Qecerî meşandine ku Pîrozeyê ji Îranê bistûnin û di dawiyê de bi ser jî ketine. Piştî sepandina Peymana Axalê ûrisatê Pîroze li axa xwe zêde kir; lê ne tenê ev gund, hinek deverên din jî bi ser axa xwe ya ejdehayî ve berdand. Êdî ji peravên Deryaya Xezerê bigire heta serhedên Mane û Similqan, Bijnûrt, Şîrwan, Qûçan, Deregez, Kelat û Serexsê yên li ser sînorê Îranê ketin bin serweriya Qeyseriya ûrisatê. Li gorî vê lihevkirina rayedarên xayîn ên Îranê -ji wan yek jî Nasireddîn Paşa ye- û rayedarên ûris pêwîst bû ku kurdên celalî war û diyarê xwe yê li Fîrûzeyê rengîn vala bikin û ber bi gund û bajarên Şîrwan û Qûçanê ve vekişin; lê kurdên celalî ev lihevkirin û ev peyman xayînanane qebûl nekiribû û bi serokatiya Serdar Êwez Xan soz dabûn ku war û diyarê xwe bernedin û neterikînin. Wan celaliyan tam duwanzdeh salan ji destpêka sepandina Peymana Axalê û lihevkirina ûrisan û paşayên xayîn ên Îranê dev ji Pîrozeya xwe ya rengîn bernedabû, wan bi şer û cengaweriya xwe Pîroze parastibû, guh nedabû zext û pêkûtiya ji aliyê Îran û ûrisan ve, herêm vala nekiribû, warê xwe parastibû. Helbet di salên dawîn de Pîroze ji dest dabûn; lê dîsa şerê li dijî ûrisatê domandibû. Di vî şerê Celaliyên Pîrozeyê de carinan xan û xelkê gundên dorhêlê alîkarî dabûn wan, carinan jî rayedarên Qûçan, Bijnûrt û Şîrwanê alîkariya wan kiribû, carinan jî kesî guh nedidan daxwaza wana hawarê! Ji ber ku ne kurdên herêma Xoresanê ne jî bi giştî gelên navçeya bakurê Xoresanê bi çavê tevgerike neteweyî li têkoşîna Serdar Êwez Xan nedinihêrin; şervanên wî piranî ji eşîra celaliyan, malbat û xizmên wî pêk dihat, beriya şer pergaleke parastinê ya neteweyî ava nekiribû. Helbet mêrxasî û wêrekiya ku Serdar Êwez Xan, xwişka wî Tofegul û serhildêran nîşan dan di wê serdemê de ewqas mezin û bêminak bûn ku êdî çîroka wan li her gund û deverî li nav kurdên Xoresanê belav bûbû. Lehengiya wan heta roja îroyîn jî li ser zimanê xelkê, di nava stranên dengbêjan û bexşîyan de maye. Belê çîroka Serdar Êwez Xan wekî çîrokeke hemasî maye û Êwez Xan jî bûye sembola mêrxasî û welatparêziya kurdên Xoresanê. Êdî her kes Êwez Xan nas dike, wekî ku Evdalê Zeynikê, Derwêşê Evdî, Xanê Çengzêrîn û bi sedan qehremanên din ên nejbîrkirî... Pîroze di dawiyê de ji Îranê veqetandin, bi ser zeviya ûrisatê ve berdand. Di vê heys-beysê de gelek xizm û

malbat ji hev veqetiyen. Erê, li wir jî serxet û binxetek çêbû. Gelek kurd dîl girtin û revandin, gelek ji wan heta Sîbiryayê birin, dîl û revandî li kampên olam û xebata îcbarî bi cih kirin, hinek ji wan heta dawiya jiyana xwe li wir man û hinek jî piştî pêncî-şêst salî veqetiyen welatê xwe...

Li termînalê rêwiyekî din jî diçû Îdirê û Mêhranî bi kurmanciya xwe ya xoresanî nasiya xwe dabûyê. Guzergêhên her duyan cuda bûn, rêwiyek diçû Cîhanbegiyê û yek jî vedigeriya Mihemedavayê. Siwarê Cûdikî ji Cîhanbegiya Qonyayê bi ser Wanê re hatibû Bazîdê û di vegera xwe de bi ser Enqereyê re diçû mala xwe. Mêhranê Deregezî ji Tewrêzê bi rê ketibû, bi ser guzergêha Mako, Bazîd, Îdir û Nexciwanê re dîsa vedigeriya xala destpêkê; dê dîplomaya xwe wergirta û biçûya mala xwe ya li Deregezê, angû Mihemedavayê.

Her du jî li pêşiyê, li kêleka ajokarî siwar bûbûn; bi rastî bazîdî hertim cihên baş didine mêvanên dereke û li gorî wan cihê her baş jî kêleka ajokarî ya pirdîmenî ye. Ajovanên bazîdî heke beriya siwarbûnê mêvan nas kiribin, teqez kêleka xwe ya rastê bi wan re pareve dikin û ji Bazîdê heta Îdirê yan jî ji Îdirê heta Bazîdê bi wan re suhbet dikin. Ji ber ku ev her du mêvan jî hinekî zû hatibûn nivîsgêha termînalê ajovanî cihê pirdîmenî yê pêşîn ji wan re veqetandibû; lê mînbûs tijî nedibû ku teql lê keve, bixijike û here. Xwediyê nivîsgêhê çavek li defterê û yek li rêwiyên digerland, tiştin dijmartin û kêfa wî direviya; diyar bû ku di hesêb de xeletiyek heye û vê yekê ji Mêhranî zêdetir bala Siwarî dikişand. Siwarî êdî çavên xwe ji wî bazîdiyî venediqetandin û Hesê Zir di bîra xwe de derbas dikir.

Hesê Zir ji gundê Qemeran a Cîhanbegiyê bûye û 157 salan jiyaye; li gorî salixên salixdaran Hesê dahiyê bîrkariyê bûye, her kesî hesabên xwe yê giran bi wî dane çareserkirin. Rojekê ev hesabdariya wî dibe belaya serê wî û nûçeya wî di ber guhê Ataturk dikeve, di dawiyê de wî gazî Qesra Çankayayê dikin û Hesê bi neçarî diçe; lê dilê wî pirtepir e û vê tîrsa xwe ji Ataturk re jî dibêje. Paşayê tirkan gazî dikê:

-Makîneya zindî, ka were vir!

Hesê bi zimanekî lertzok bersiv dide:

-Paşa, bi Xwedê ez ji awirên te tirsiyam.

-Netirse kuro, ji te re dibêjim were vir!, -bi zimanekî fermankî gazî dikê û wî dide rûniştandin.-

Di wê navberê de giregirekên komarê rûniştî ne, pê dikenin û radibin, diçin. Êdî Ataturk dest bi pirsan dike:

-Makîneya zindî, de ka bersivê bide: 150 hezar leşkerên min hene, ji bo her leşkerekî 3 qurîş diçe bîberan, 2 qurîş diçe xwêyê, 10 lîre diçe cil û bergan, 10 lîre jî diçe xwarinê. Binêre, ka salane mezaxtina artêşa min a 150 leşkerî çiqas e?

Hesê Zir destê xwe datîne ser cênîka xwe û piştî çend ser hejandinan dibêje ku ewqas e. Ataturk gazî jimaryarên xwe dike û bi qasî saetekê bi qelem-kaxezan li ser vî hesabî dixebitin û di dawiyê de dibêjin ku rast e. Paşê pirseke diwartir dipirse:

-Ji Stenbolê balafirek radibe, piştî saet û nîvekê digihêje Enqereyê û perwaneya balafirê di çirikekê de ewqas perwazan diavêje. Wisan e di vê maweyê de perwane çend perwazan dizivire?

Hesê Zir dîsa destê xwe datîne ser cênîka xwe û piştî çend çirikan dibêje ku ewqas e. Ataturk îşaretê dide jimaryarên xwe û bi qasî çend saetan bi qelem-kaxezan li ser vî hesabî dixebitin û di dawiyê de dîsa dibêjin ku rast e. Êdî paşayê tirkan qanî dibe ku ev kes derewan nake, nîşaneke bi navê “Çortika Zindî ya Tirkiyayê” dide Hesê Zir û bi vî awayî dibe makîneya hesaban a zindî. Ji bilî vê xelatê mehaneyek jî lê tê girêdan û heta mirinê vî pereyî distîne; lêbelê dewlet pêşîra wî bernade, wî li gelek bajarên xwe digerin, xelkê pê didin kenandin û qedrê wî dixînin. Heke Hesê Zir bi kurdî bixwenda dê bibûya profesor û xwedî xelatên cîhanî; lê kambaxiya bêdewletbûnê dahiyên jî dike pêkenokê destê sosyeyan.

Her du rêwiyên jî lehengên herêmên xwe nas dikirin; her duyan jî dizanibû ku nikarin bi têgeh û naverokên berê li cîhana îro bijîn, êdî kurdên cîhana îroyîn mihtacî zanist û têgehên nû ne. Her du jî xwendî bûn, ji paşxane û dîroka xwe haydar bûn, ew jî mîna gelên din bi ziman, pênase û nasnameya serbilind bûn. Herwiha her duyan jî bawer dikir ku hemû warên zanistî, civakî, felsefî û hwd ji wan re pêwîst in; lê divê ji her rojê bêtir ziman û çanda xwe biparastana. Lewre ewqas rê dabûne ber xwe û qederê ew li bajarê Mele Mehmûdê Bazîdî û Şêx Ehmedê Xanî gihandibûn hev.

Melayê ku mîrê dîrok, edebiyat û pexşanê ye; Şêxê ku serwerê efsane, helbest, dîrok, siyaset, tesewif û pêşbînîyê ye li vî bajarî jiyabûn û wan her du mêvanan dabû pey şopa wan û hatibûn...

Êdî tarîbanê erd rapêçabû û rêwî bi siwareya dawîn diçûne Îdirê. Dema ku mînîbus gihişte Kêrtê Elê komeke çekdarên kurd ew dane sekinandin û dest bi lêgerînê kir. Koma çekdaran pêşiyê ji rêwiyên xwest ku ji mînîbusê peya bibin û nasnameyên xwe amade bikin. Endamên komê yên ku bi tevgerê leşkerî miameleya rêwiyên dikir ji serfermandarê xwe ferman wergerandin ku bi bihaneya kontrola rê têkiliyekê bi gel re daynin û mebestên xwe ragihînin. Helbet serfermandarê hêmanên cihêreng gihandibûn hev û peyamên xwe di qalibekî de ro kiribûn, beriya ku wargeha xwe li vî kêrtî dayne yekîneya xwe têkûz kiribû û bi hêzeke xwe xurt derketibû pêşiya welatiyan.

Mêhranê Deregezî û Siwarê Cûdikî fêr kiribû ku ev minawereyê taktîkî ye û bi vê pêngava dijwar çekdarên kurd peyaman didine hatî-çûyîyan. Dijwariya minawereya taktîkî jî ew bû ku divê tiştê dûredest bikirana berdest û neyînî jî vegeandana erênîyê. Her du rêwiyên xerîb bi çavên mereqdar û bi dilên metirsîdar li tevgera çekdaran dinihêrtin. Mêhran divê bi bawernameyekê vegeyîyaya welatê xwe û jiyaneke nû ji bo xwe ava bikira; herwiha divê Siwar vegeyîyaya ser kar û barê xwe û digel malbata xwe jiyana xwe berdewam bikira. Çekdaran rîyeke dirêj û çemberkî dabûne ber xwe, li gorî wan dijminên xwe anîbûn xapê, ew ji rîya xwe dûr xistibûn û di çav girtin-vekirinekê de daketibûn serê rê. Diyar bû ku wan dizanibû dijmin ji wan xurttir e û her gav dikare êrişî wan bike; lê wan dikaribû beriya dijminan xwe bigihînin cihê armanckirî, bi vê tevgera xwe ya xapandinê de haya xwe nîşanî her kesî bidin.

Mêhranê Deregezî û Siwarê Cûdikî bi çarçavkî ji siwareyê peya bûn, cara pêşîn bû ev çekdarên kurd ên navdar ji ewqas nêzikiyê ve didîtin. Ji aliyekê ji cil û bergên wan ji aliyekê ve çek, rext û posatên wan temaşe dikirin. Çavên xwe ji hal-herketên wan nedibirîn, gelo çi tiştî ev çekdar ewqasî navdar kiribûn? Di dawiyê de her du jî bi dil û hişê xwe qanî bûbûn ku dîsîplîna wan roleke girîng dilîze. Heke tu ji mirovekî gundî jî bipirsî wê bibêje ku 'minawereya ligel artêşekê kêrhatî ye û minawereya digel coleke bêserûber pir xeternak e'.

Çekdaran plana operasyonê asayî kiribûn, tenê daketibûn serê rîyan, bejn û endama xwe li hatî-çûyîyan nîşan dabûn û bi pêşîvîkî vegeyîyabûn; lê ev xuyabûn-windabûna wan bandoreke kûr li ser rêwiyên kiribû. Helbet armanca wan ne serkeftineke mezin bû, hemû çek, posat û amûran ve derneketibûn raperînê, heke wisa bikirana dê pir dereng bimana. Ji aliyekê din ve heke wan ji bo armanca xwe ya diyarkirî amûreke leşkerî ya sivik piştguh bikira, ji bo anîna vê amûrê jî wan dê mecbûr bimana ku gelek mesref bikirana.

Mêhranê Deregezî û Siwarê Cûdikî dabûne pey fermana dilê xwe, zend û bendên xwe girêdabûn, bi şev û rojan meşiyabûn; ji bo xeyaleke mezin duqatî rîyeke asayî dabûne pêşiya xwe, gihiştibûn nivê daxwazên xwe û heke bi silameti bigihîştana malên xwe dê bi qasî teyrê sîmir qure û bextewar bibûna; lêbelê niha rastî komeke çekdar hatibûn û nizanibûn dê ji vê pêngavê çi were serê wan. Herwiha heke piştî lêgerîneke asayî rîya xwe berdewam bikirana gelo di ketina bajarê Îdirê de hêzên ewlehiya tirk jî dê ew bikişandana îfade û rapirsînê yan na?

Rêwî sistesist û tirsêtirs ji mînîbusê peya bûn, mirovên xurt da pêşiyê û yên jihêzketî, kal-pîr, jin-zar jî da dû wan. Mêhranê Deregezî û Siwarê Cûdikî xwe ji paş ve digirtin, qaşo rê didane merivan û nihêrîn ku kesekî din jî mîna wan xwe paş ve digire. Ji duwanzdeh rêwiyên sê kes ji ber sehma bûyereke degme bizdiyabûn, rengên wan spîçolkî bûbû, lêvên wan ziwa bûbû û tûka qirikên wan miçiqî bû. Di dawiyê de her sê rêwiyên xerîb li çavên hev nihêrîn, ji hev re gotin 'kerem ke' û kesê din çirp da pêşiya her duyan û banzda xwarê û bi vî awayî hêzeke nû hate çongên her duyan ew jî derketine derve; lêbelê derengmayîna wan rêwiyên ciwan û navsere bala çekdaran kişandibû, lewre pêşiyê li nasnameyên wan tessele kirin. Di nasnameya Siwarê Cûdikî de cihê ji dayîkbûnê Cihanbegî ya Konyayê xuya dikir, di pasporta Mêhranê Deregezî de cihê ji dayîkbûnê Deregeza Îranê û di nasnameya kesê çavtirsîyayî de Polatliya Enqereyê dinivîsî.

Çekdarê ku nasname kontrol dikirin her sê şandine cem fermandarê komê ku mirovî nizanibû gelo payeya wî çi ye, jixwe cil û bergên hemûyan yek bû. Fermandar mîna bazekî xwe qurafte hev, ew rêwî kişandine kêleka riyê, bi çavên tûj li wan nihêrî, biryar da ku di lêpîrsîna pêşîn de wan dijmin nehesibîne û tenê pîrsên asayî bike. Te digot ku wî jî tiştêkî wisan ji Xwedê dixwest

ku peyamekê bide çend kesên xerîb û doza xwe bi wan bide naskirin. Bi rastî heke wî fermandarî bi heman yekîneyê bida pey şopa van kesan divê mesafeyeke dûr bida pêşiya xwe, dibe ku nîvê hêza xwe winda bikira yan jî qe kesek sax nemaya û negihîştana armanca xwe, va ye ev kes hatibûn ber dezgehê wî. Belê, wî fermandarî dikaribû yekîneya xwe biajo her derê; lêbelê divê wî rêpiya xwe bikira stûyê hinekan, kel û pelên xwe yên li piştan dêrz nekirana, çavkaniyên xwe yên xwemalî ji dest nedana. Îcar ew jî herdem peyda nedibû, tê de rîsk hebû û berpîrsiyariyek li ser milên wî hebû.

Piştî axaftineke kurt û lêpîrsîneke ji rêzê derket holê ku her sê jî kurd in; lêbelê kurdê Polatliya Enqereyê kurmancî nizanibû û femandêr jî devoka şêxbizinkî nizanibû; lewre bi ser tirkî re lêpîrsîn hate temakirin. Diyar bû ku kurdê şêxbizîni bazirganek e û ji bo hinek karên xwe hatiye herêma Agirî-Bazîd-Îdirê, dê sibehê ji Îdirê ber bi Azerbaycanê biçûya. Femandar pisporê destgeli, çiya-newal, gund-bajarên Kurdistanê bû û surîştaya welatên her sê rêwiyan nizanibû; lê biryar da ku propagandayeke doza xwe bike:

-Gelî mêvanan, ez ji surîştaya welatên we baş nas nakim, di vê wê maweya kurt de em nikarin bi hev re bibin hevpeyman jî. Ji aliyekî din ve em çiya û daristanên erdê we, şîp, gelî û xetereyên wî erdî; hezge û avheriyên wî erdî jî baş nas nakin; lewre em nikarin yekîneyeke danasîne biajon wan deran. Lêbelê hûn rênişandêrên herêma xwe ne, gava hûn veqetandin nava gelê me yê li wir qala me bikin, hema tenê qala vê hevdişandin-hevnasîna me bikin, ne kêma ne jî zêde.

Piştî fermandarî nasname û pasport radesî her xerîban kirin û ew şandine ber mînbûsê, kesên mayîn li siwareyê siwar bûbûn û li benda hatina wan bûn ku hanzûka ji wê dorhêlê derkevin; lêbelê hemûyan mereq dikir bê ka ev rêwî çima ji wan veqetandin û çî ji wan re gotin. Ajovanî bi lezgîni mînbûs ji xala lêgerîne bi dûr xist; zêde nekişand ku di ketina bajêr de li ber xala polêsên sivîl ên dewleta tirk dîsa hate rawestandî. Vê carê jî wan nasname tesele kirin; lê vê carê her sê rêwiyan hewl da ku beriya hemûyan peya bibin ku dîsa ji rêwiyan mayîn neyên veqetandin û lêpîrsîn. Vê hewldana wan bala komîserê polêsan kişand, wî jî ew ji komê veqetandin û dest bi pîrsan kir:

-Îxbarek gihişte me ku terorîstan riya we birîne, li wî kêrtî çî bû, çî qewimî?

Her sê kurdan li çavên hev nihêrîn, ji tirsan her sêyan jî daxwaza fermandarî ji bîr kir û bersiva bazirganê zana aveke ser li ser agirê dilên her duyên mayîn de kir:

-Ji ber ku cihê jidayîkbûna min Enqere bû ji min pîrsîn bê ka ji ku tîm, ber bi ku ve diçim û karê min li vê derê çî ye. Min bersiv da ku ji bo kar û barên xwe hatime, wan jî ez serbest berdîm.

Komîserî hema ji nişkê ve li ser gotina wî zêde kir:

-Te çî kiriyê ku te serbest bernedî? Ma hedê wan e ku ji hatî-çûyîyan hesab bipîrsîn? Em dizanin ku ew xwe di nav dîmenên xapînok de vedişêrin, ciwanên nezan perwerde dikin û carinan rêwiyan aciz dikin. Netîrsîn, destê dewletê digihêje her derê!

Komîserî vê carê berê xwe da Siwarê Cûdikî, bi serê xwe îşaret dayê ku çîroka xwe vebêje. Tirseke nediyar kete dilê Siwarî û ji xwe re got: 'Dibe ku van şervanan li gorî mercên cengê yekîneyên xwe parparî kiribin, di nava bajêr de jî endamên wan hebin û tiştêkî bînin serê min? A ku min ji tevgera wan şervanan fêhm kir bi lez û beza bayî dimeşin û bi û hev girtina daristanê ji hev haydar in'. Lewre wî jî kurdê enqereyî teqlîd kir û got:

-Min jî ji wan re got ku ez geştîyarekî navxweyî me, min bihîstiye ku Seraya Îsheq Paşayî gelekî mezin e, hema hema piştî Seraya Topkapiyê seraya herî mezin e, lewre ez hatime gerê. Wan ji ber cihê jidayîkbûna min ez ji komê veqetandim û tiştêkî bi min nekirin.

Komîserî dîsa ji nişkê ve gotina wî birî û axivî:

-Mafê her welatîyê me heye ku bêtîrs bigere, em ji bo vê yekê hene. Hûn nenihêrin ku ew mîna agirekî êrişî zeviya ziwa dikin û dîsa vedigerin wî çiyayê han. Bi rastî planên wan mîna şereşê tarî û razdar in; dema ku ji cihê xwe dileqin wekî birûskê dipekin, wekî rêbiran derdikevin pêşiya mirovên destevala, talanê di navbera mirovên xwe de pareve dikin. Baş e ku hûn neşêlandine.

Bi bihîstina peyva 'şêlandin'ê re her sêyan li çavên hev nihêrî, wekî ku bibêjin 'ev kes naşibihînin rêbiran û kesî naşêlînin; belkî dixwazin vî erdî bi ser tixûbên xwe ve berdînin, ji çiyên dakevin bajarên, li şûna we serweriyê bikin'. Komîserê tirk beriya ku bi Mêhranê Deregezî bikaribe biaxive pîrsî:

-Tu tirkî dizanî?

-Belê, azerîkî dizanim, -Mêhranî bi devkenî bersiv da-

-Ji Xwedê re şikir ku tişteke bi birayekî me yî azerî nehatiye, bibexşîne ku welatiyê cînarê me rastî rewşeke nexwestî hatiye. Mixabin ev terorîst dek û dolabên xapandinê dizanin, bi hunera reşê sevê bi ser dikevin, Xwedê silametiya we bide. Fermo li siwareya xwe siwar bibin.

Her sê xerîb tevî rêwiyên mayîn ber bi mînîbusê meşiyên, piştî ku tevahiya rêwiyên siwar bûn komiserî polêsek şande hinda rêwiyên û got:

-Heke terorîstan pere-mere ji we standibin netirsî ji me re bibêjin ku em raporê bigirin û hewl bidin ku tazminatê bidine we.

Bi vê gotinê polêsî dixwest hêza dewletê li welatiyan nîşan bide û bi taybetî jî peyamek dida welatiyê îranî, Mêhranî.

Çend deng bilind bûn, yekî got ku 'jixwe bi lezgînî li nasnameyan nihêrîn û em şandin', yekî din got ku 'Xwedê zewalê nede dewletê' û çend kesan jî tiştin gotin ku di nava dengên axaftina wan nehate bihîstin. Bi rastî her kesî dixwest zû ji wê rawestgehê derkevin û xwe biavêjin nava bajêr.

Dema ku mînîbus hinekî ji xala kontrolê bi dûr ket Siwar vegeya ser Mêhranî bi dekekî ken got:

-Cengên niha û berê jî naşibihin hev. Wekî ku ji filmên dîrokî xuya dike di meydana cengê de ji axaftinan zêdetir deng û ahenga çeng û daholan tê bihîstin. Herwiha ahenga fors û alayan wekî nîşaneyêke rêxistinê tê ber çavan. Bi vî awayî çeng û dahol ji bo kesê ku nabihîze û ber bi cihekî ve dimeşe mînanî çav û guhan kar dibînin. Kesê ku nabihîze bi yekîtiyêke bedenî ve tevdiqere û girseya artêşê wekî bedeneke yekparçeyî tê birêvebirin.

-Rast e, -got Mêhranî û piştî xulekekê dûmahîka axaftina xwe bi pisekê anî,- gelo leşkerên artêşan bi muzîkê wêrek dibin û ber bi şeran tê kişkişandin yan newêrekiya xwe bi muzîkê vedişêrin?

-Her du jî mumkin in, -bersiv da Siwarî, serê xwe wekî merivekî şaşmayî û mereqdar li ser aliyekî de xwar kir û dîsa peyivî,- ji zanyariyên min ên li ser fîlman dizanim: di şerê sevê de ji bo ku bandoreke bêtir li ser çav û guhên artêşa bihêlin gelek nîşaneyên rewneqdar û daholan bi kar tînin; di şerê rojê de jî artêşê bi gelek fors û alayan pergal dikin.

Dema ku mînîbus li termînalê xwe sekinî her rêwiyekî hanzûka xwe avête derve, hinekan cixareyên xwe ji berê ve amade kiribûn ku bi peyabûnê re bisotînin, hinekan telefonî xizmên xwe yên li Bazîdê dikirin ku gihiştine Îdirê û hinekan bi telefonê agehî didane dost-nasên xwe yên li Îdirê ku ji mînîbusa Bazîdê peya bûne, hinek jî bêdeng û zû zû dimeşiyên, kesî nizanibû bê ka çî di hişê wan re derbas dibe.

Li gorî van her sê mêvanan derûniya tevahiya rêwiyên vê riyê hatibû talankirin; herwiha hişmendiya ajovanî jî bê hatibû belawelakirin; lêbelê di rastiyê wisan nebû. Ji ber ku danê sibehê derûniya rêwiyên xurttir û çalaktir e; ev derûnî ber bi nîvro alaya xwe diçikilîne û ber bi êvarê jî hişê wan tenê bi vegera cih-warê xwe re mijûl e. Serê sibehan ajovanê kone û rojdîtî rû bi rûyî rêwiyên giyanxurt nabe; lê gava ew rêwî diwestin, laşgiran dibin û bala wan tenê li ser vegeerê be wê hingê fortên xwe li ser serê wan saz û caz dikin. Vî karî wisa hînî wan kiriye ku rewşa derûnî ya rêwiyên xwe baş binirxînin. Lewre sibeha zû ajovan û sîmsarên termînalên bi disîplîn û aramiyê karê xwe bi rê ve dibin; gava di kontrolkirina siwareyan a li serê riyên de tevlihevî û şulixî derkeve mîna mirîşka ku xwedî li cûcîkên xwe derdikeve bi moda xweparastinê tevdiqerin. Gava li rawestgehan xalên venêrîne tunebin ajovan bi leza bayî derbas dibin, gava liv û tevgereke neasayî li ser riyên hebe ji her tiştî re amadebaş disekin, gava peywirdarên kontrolan -her kî hebe- birçî û zibilî bin, ew xwe têr û givirî nîşan didin, gava kontrol di danê nîvro de be birçîbûna rêwiyên ji xwe re dikin bihane, gava di danê êvarê de be bihaneya şereş û tarîbanê dikine hinceta leza xwe; jixwe di danê sibehê de gelek sedem hene: nexweşên nexweşxaneyan, peywirdarên fermî, rêwiyên balafiran û kesên dîtir.

Bala wan rêwiyên rojane û asayî nekişandibû; lêbelê her sê mêvanên xerîb bûne şahid ku hem peywirdarên fermî yên dewleta tirk hem jî çekdarên kurd baş rêzakirî û pergalkirî bûn, armanca her du seriyên jî xwenîşandan bû, rawestandî û eglekirina rêwiyên di ber hişê her du aliyan re derbas nedibû. Rast e, çekdarên kurd teletel amadekariyên cengê dikirin û yekîneyên xwe

pisporane rêza kiribûn; lê armanca wan ne êrişkirina welatiyan bû, bi hunerê mercnasyê doza xwe radigihandine gel. Ji aliyekî din ve peywirdarên dewletê bi rêbazeke leşkerî yekîneyên xwe ber bi jor nedişandin ser dijminên xwe yê li jorê bicihbûyî; herwiha çekdarên kurd jî yekîneyên xwe ber bi jêr nediajotin ser dijminên xwe yê li jêrê bicihbûyî. Ji tevgera operasyonî ya her du aliyan diyar bû ku tu kes dijminê xwe yê fêlbaz naşopîne, êrişê nabe ser hevrikê xwe yê dilxurt, çav bernade xwarina ku di kemîna dijminî de ye, bi hevrikê xwe yê ku vedigere baregeha xwe re nakeve pevçûnê. Mirovî bi hêsanî dikaribû texmîn bike ku her du alî gava gemaroyê datînin ser hev û hêzên hev dorpêç dikin riyeke revê dihêlin, bi tundî naçine ser dijminekî bêhêvî, bi rê û resmên hunera cengê tev digeriyan.

Tarîbanê Îdir hingaftibû, ajovanî mînîbusa xwe kişande parkê, çû nivîsgeha kooperatîfa xwe û piştî hînbûna dora xwe ya sibehê dê riya mala xwe ya li Îdirê bigirta. Rêwiyên îdirî dê biçûna malên xwe, mêvan dê biçûna malên mazûvanên xwe û her sê rêwiyên xerîb jî dê li otêlekê bigeriyana. Bazirganê şêxbizîni di nava çav girtin-vekirinekê de averêyî kolaneke tarî bû, Siwarê Cûdikî li otêleke baş geriya û Mêhranê Deregezî jî çavên xwe li pansiyoneke erzan gerand. Piştî saetek-du saetan her kesî hêlîna xwe dîtibû û Mêhran li pansiyonekê li ser piştê veleziyabû, bûyerên nava rojê di ber hişê xwe re derbas dikirin û bi çîroka xwe ya li pey strana lehengekî celalî dikeniya.

10. Bîranînên mirovnasekî kurd

Ez îro çûm pirtûkfiroşekî, min ji xwe re lînûskeke hera stûr kirî û dest bi nivîsandina bîranînên xwe kir. Ez ê dîroka her bîranînekê nîşan nedim û nivîsên xwe bişibihînim romanekê. Dizanim ev bîranînên min dê neşibihin romanekê û çêja wê nedin; lê dizanim ku ew dê ji rêza bîranîn û romanên jî derkevin, dilop dê bibin aveke herikbar û ji xwe re riyeke nû vekin.

Sedema nivîsandina min jî helbesteke kurdî ye ku îro li ser rûpeleke medyaya cîvakî rast hatimê. Helbestvanê kurd wiha digot:

Min terka vî bajarî kir,

dema li sikak û kolanên vî bajarî bi tenê navên zarokan man bi kurdî.

Min terka vî bajarî kir,

dema li ser tenûran pîrekan hew civat gerandin û zimanê kurdî ma sêwî.

Min terka vî bajarî kir,

dema gundî bûn bajarî û bajarî di bajarên xwe de bi şewba xwekustînet ketin.

Min terka vî bajarî kir,

dema cîran hew çûn şevbihêrka cîranan û henûnî mir.

Min terka vî bajarî kir,

dema her kes li gorî pereyê xwe peyivî û li gorî pereyê xwe cîh ji wan re veqetiya li civatan.

Min terka vî bajarî kir,

dema di civatan de nezanan hew hesabê zanayan kirin û zana ji peyvê xeyidîn, hew peyivîn.

Min terka vî bajarî kir,

dema însanan û kûçikan cîh guherîn û ji dêvla kûçikan însanan dest bi hestîkojîyê kirin û bext û ûjdanê xwe bi hestiyekî guherîn.

Min terka vî bajarî kir,

dema dîn bû kiras û bedenên bêehlaq û bêşexsiyet veşartin.

Min terka vî bajarî kir,

dema ji bêkêriya mêran, jin berî wexta xwe ketin menopozê.

Min terka vî bajarî kir,

dema li ser navê wekhevîyê, qedir û qîmet mirin û edeb û xatir bar kirin, çûn.

Min terka vî bajarî kir,

dema zarokên ji xwîna min, li ser vê axê li şûna xwe şopên neyarên xwe hiştin.

Min terka vî bajarî kir,

dema bi tenê di şevên vî bajarî de ez li kulmeke hizûr geriyam û ew jî bi destê min neket...

Navê min Rênas e û 24 salî me.- Ji bilî çar salên perwerdehiya li zanîngehê- hingî ku Xwedê serê min daye li vî bajarî, li Bazîdê dijîm. Ev bajar hêlîna min a yekem û dawîn e, penageh û

êwirgeha min e. Ji aliyekî din ve tarawgeha min e jî: wisa xuya dike ku ez ê li vê derê bijîm û bimirim; lê sizayê min ê hetahetayê dê neqede û ez ê deyndar biçime gorê. Ji ber ku tu xebateke min a hêja ji bo vî bajarî tune.

Sê lehengên min ên dîrokî hene ku her sê jî Celalî ne: Koroxlî, Serdar Eyvaz Xanê Celalî û Brahîm Axayê Hesesorî. Hûn ê bibêjin bê ka Koroxlî ji ku bûye kurd? Belê, min bihîstiyê ku dîroknasê ermenî “Araklê Tewrêzî” di dîroka xwe ya bi navê “Axarşapad” de gotiyê ku Koroxlî, kurdekî celalî û hevalê Gizîroxlî Mistefa Begê Celalî bûye.

Li Bazîdê, li taxa Ehmedê Xanî hatime dinyayê, nixuriyê hêwiye me û biçûkê birayan im. Ji diya min çar xwişkên min hene û tenê min zanîngeh qedandiyê.

Li gorî dayika min a nexciwanî ez zivistaneke sala 1992an hatime dinyayê, ango salek piştî hilweşîna Yekîtiya Sovyetê. Dema ku Sovyet hildiweşe, birçî û belengazên wê bi kel û pelên xwe derdikevin bazarên derve; kalikê min Şemdînê Brahîm Hogirov jî çend kumên zivistanî, du heb wêneguhêz, hinek gore-lepikên tiftîk, du-sê karton cixareyên rûsî hildide û ji Başnoreşîna Nexciwanê (Şerûra niha) derbasî Îdirê dibe. Bi rastî mebesta wî serdana eqrebayên xwe yê li bereka çiyayê Agiriyê bûye û ev kel-mel kirine hinceta derketina derveyî sînorên Êris. Dema ku kalikê min ê Şemo eşyayê xwe difiroşe derbasî Bazîdê jî dibe. Li dikana bavê min a nalbendiyê dibe mêvan, bazara hinek hacetên çandiyariyê dike, bihayên tiştan dide ber hev û pêşniyar dike ku bi nîrxekî erzan jê re gelek amûrên gundewariyê derbasî Bazîdê bike. Her du alî jî ji vê bazirganiyê kêfxweş dibin, diravekî rind qezenc dikin û kalikê min ê Şemo bavê min Hesenê Nalbend vedixwîne bajarokê xwe. Çûyîna bavê min ew çûyîna e: dibe mêvanê nexciwaniyan, keçeke Şemoyê Bilo ji xwe re dixwaze, vedigere Bazîdê û piştî salekê ez tîm dinyayê.

Min çavên xwe di nava malbateke mezin de vekirin, heta ku xwişk û birayên jinbavê bi firê ketin, zewicîn an jî mêr kirin min jî eş û azarên xanim û hêwiye pareve kirin. Di dawiya dawîn de bav, jinbav, dê û çar xwişk para min ketin ku li wan binêrim.

Piştî vê kurtenasîne divê qala zarokatiya xwe bikim:

Ez zarokêkî heftmehî me, ango min neh meh di zikê diya xwe de temam nekirine û zû hatime dinyayê. Bi gotina diya min ez hê di zikê wê de şûm bûme. Rojekê min gelek eş dane diya xwe, hêwiya ciwan rakirine nexweşxaneyê û bijîjkê wê demê biryara welidandina min daye ku diya min ducaniya heft mehan bûye. Piştî bûyîna min diya min bi qasî çend salan xwe diparêze û zarokan nayîne; lê jinbava min zorê didê ku pêşiyê negire. Bi vî awayî diya min çar keçan bi ser hev tîne, vê carê jinbav zorê didê ku dîsa xwe biparêze û mala bavê min neke mala jinan.

Min wan rojên han ji diya xwe pirsî:

-Dayê, zaroktiya min çawa bû? Min gelekî eziyet da te yan na?

Diya min serê xwe bilind kir, wateyek neda vê pirsê; lê bi kurtî got:

-Zarok bê eziyet nabin, heta ku tu bi firê ketî û te dinya fehm kir min heft kiras qetandin.

Jinbava min a ku li bin dareke bêxçe rûniştibû û tîzbî dikişand jî pîrsa min bihîst, bêyî ku hejmara zikr û wirda xwe şaş bike bi destekî îşaret da min ku “were vir”. Dema ku çûme hindê wê pêşên xwe dane hev, destekî xwe li erdê xist ku rûnê. Jixwe bêîtiraz hatibûm hindê; lewre dîsa bêîtiraz li kêlekê li ser kulêv rûniştim. Lêvên wê qasekî livîn, tiliyên wê moriyên tîzbiyê gihandin dawiyê û devê wê bi kenekî xweşik vebû:

-Bihêle bila diya te dora me bide hev û bersiva xwe ji min hilde.

Ez li bendê bûm jinbava min a ku me jê re digot “Etê” qala zaroktiya min bike; lê wê bi hostatiya derhênerekî film ji serî da destpêkirin:

-Em li Bazîda Jorîn rûdiniştin; lê xana kalikê te yê Nizamedîn (Hecî Nizoyê Celalî) hebû û hal-wextên me xweş bûn. Paşê erebe-merebe zêde û hesp kêmbûn. Lewre kalemêre kalikê te ji xwe re ev dikana nalbendiyê vekir, bavê te yê livajen jî piştî rabûna kulavan karê xwe feramûş kir, berjêrî Bazîdê bû û ghişte kalikê te. Her duyan bi tevahî heta demekê dikan gerandin û kalikê te çû rehmetê. Salên nodî dema ku Sovyet belav bû bavê diya te derbasî vî aliyê bûbû, nasiya xwe dabû

bavê te, bi hev re bazirganî kiribûn. Rojekê bavê te jî pasportekê derdixê û derbasî wî aliyî dibe, li wê derê rastî diya te tê, wê li xwe mar dike û tûne vir.

Di nava vê kurteagehiyê de her hevokekê pirsek heq dikir; lê min xwe ranegirt, axaftina wê birrî û ji nişkê ve pirsî:

-Wê çaxê te dilê xwe ji bavê min kir, êşiyayî, suh hatî?

-Erê, -wê nermînga got, li diya min nihêrî û bi dengê nizmî berdewam kir- bi rastî min ew nas nedikir, li gorî xwe hema hema min kesek ji ser xwe re nas nedikir. Ez xweş a gihan bûm, kêmasiyeke min tunebû, şeş kur û du keçên min hebûn, jixwe bavê te jî temenê çilî girtibû. Îcar çima zewicîbû? Lê paşê ez razî bûm, razî nebûma jî min dê çi bikira?, -got, kenîya û berdewam kir:- Pêşiyê diya te nikaribû li vir zêde bisekîniya, divê her du-sê mehan carekê biçûya mala bavê xwe, dîsa vegehiya û mora teze li pasporta xwe bixista. Paşê tu hatî dinyayê û ev yek çareser bû.

Li vê derê hate bîra min bê ka çima paşnavê min Hogirov e û min pirsî xwe ya berê dubare kir:

-Etê, min pirsî zaroktiya xwe ji diya xwe kir, te ez kaşî vir kirim û qala hatina hêwiya xwe dikî. Ez naxwazim têkevim nava lec-nîqasha hêwiyan. Ji kerema xwe re qala zarokatiya min bike!, -min hinekî xwe xeyidand.-

Jinbavê destekî xwe da ser navmîla min û got:

-Ma tu ji çiyayê Waqilwaqê hatî? Helbet divê tu hatina dayîka xwe bizanibî ku çêbûna xwe jî pê ve girêdî. Îcar diya te dîsa ji bo tezekirina mora pasportê çûbû mala bavê xwe. Li wê derê çi dibe êdî dibe û sancî lê digirin. Wê radikin nexweşxaneyê, bijîjk dibêje ku zarok daketiye jêrê û rewş xeternak e. Lewre tu li malxalanê xwe tîyî dinyayê, qeyda te li wir çêdibe, navê te li pasporta diya dikeve û paşê dikarî derbasî vî aliyî bibî.

Min derz kir ku ev mijara pasportan a navneteweyî dê gelekî dirêj bikêşe û min dîsa pirsî anî ser xwe:

-Heta ku min dinya fehm kir ez zarokê çawa bûm Etê?, -min bi navlêkirina me ya navmalî navê wê kişand.-

Jinbavê vê carê destê xwe yî li ser navmîla min şidand, ez ber bi xwe ve kaş kirim û qîrç navçava min nihêrî. Carekê rûyê xwe pîrçî kir, carekê lêvên xwe givaştin hev, serê xwe çeperast hejand û pişt re bi zarê miroveke xeyidî got:

-Tu hatî û nehatî, te ez û hêwî li hev kirin agir. Her careke ku min giriyê te dibihîst ez dibeziyamê û geh geh wê jî bersiva min dida. Min teme dabû xwişk û birayên te ku cudahiyê nekine navbera zarokên dê-bavê û bav-jinbavê. Jiyên wan dirêj bin, ji xebera min derneketin, hertim piştî te mizdan, ji gewriya xwe birrîn û berdane qirika te, -bi vê hevokê re wê destê xwe li zikê min xist û berdewam kir.- Aha vî zikê te totik-motikên dikana taxê gişt xwarine.

Piştî vê agehiya kurt -ji ber ku min dizanibû felsefe li ser pirsên baş ava dibe- min wê gavê biryar da ku zêdegaviyê nekim, berdewamiya axaftinê bihêlim demeke din, bêhn bi bêhn pirsên teql û xweşik raberî Etê bikim û gotinên wê baş analîz bikim. Lewre min xwe kerr kir, li darên bêxçe nihêrî, seveke sor li ser çiqlekî bijart û jê kir. Dema ku min sêva xwe dida ber gezan, jinbava min jî dîsa noqî nava zikê û wirdên xwe bûbû. Min şukra Xwedê kir ku jinbavê gazî min nekir û ez bêdeng çûme hinda dayîka xwe, min gêzî ji dêst girt û gotê:

-Dayê, tu gelekî zehmetê dibînî, êdî dem nehatiye ku bûkekê ji kurê xwe re bînî, hem derkevî firêqetiyê hem jî neviyan bibînî?

Wê gêzî ji destê min girt, bi kotika wê yek raweşande teşikên min û got:

-Devşekalo, ka tu bi keçikên xwendî qayîl dibî? Îcar ez ê keçeke reşkurmançî ji ku peyda bikim?

-Ma tu ne dayîk î? Ji ku peyda dikî bike; lê bila xaskurd be. Ez reşê şevê me, êvaran tîm malê. Bûka te dê piraniya rojê li ba te bimîne, îcar tu dizanî, -min bi devekî ken got, sêveke din jî jê kir, ji bêxçe derketim kolanê.-

Êdî min carekê babeta zewacê li ber guhê dayîk û Etê xistibû, dê şeva xwe bikirana roj roja xwe bikirana şev û bûkeke minasib ji xwe re hilbijartana; lê tirsek kete dilê min, gehên min qusiyan ez bi zorî dimeşiyam: gelo ji avakirina malbatekê re hazir bûm an na? Dibêjin bawermendekî ji pêxemberekî Xwedê pirsîye: “Roja qiyametê kengê ye?” û ev bersiva pirsîyariyê hildaye: “Te ji bo

wê rojê çi tevdîr girtiye? Li gorî her kesî zewac hunerek e: li gorî hinekan çêkirina hêlîneke ewle ye, hinek bi çavê huzûra can û bedenê lê dinêrin, dibe ku fantaziyeke nenas be û belkî şerek e.

Heke zewac şer be divê ez xwe ji vê cengê re amade bikim, wijdana xwe bikim serfermandar û hişê xwe jî bikim serok. Gava serfarmandêr ferman ji serokî wergirt, divê artêşa xwe rêza û pergala bike û hêzên xwe bigihîne hev. Heke dê-bavên min keçeke xerîb ji min re kifş bikin ez ê çawa wargeha xwe li wir daynim? Gava li hemşehriyeke min diyar bikin gelek rê derdikevin pêşiya min û ez ê bi ser kîjan riyê de averê bibim û kiyê bibe hevpaymanê min ê vê riyê.

Zewaca ji bo fantazyê şûnwarekî xewle ye, divê tevdîra xwe bigirim û bi tiştên tiroviro re egle nebim. Na, na! Divê ez dizgîna hespê xwe nedim hewes û fantaziyan, xwe ji jiyaneke zelal îzole nekim; nexwe gemaroya civakî li pêşberî min sekiniye, divê bi stratejî û xwexapandinê ji fantaziyan dûr bikevim. Pêwist e li ser riyên beraqil bifikirim, fantazî-mantazî dibe ku lazim bin; lê destpêk divê biihtîşam be. Rast e, hinek rê hene ku divê mirov tê re neçe; hinek regezên civakî hene ku divê mirov êriş nekê, hinek bajar hene ku divê keçên wan nexweze ku ji aliyê xerîban ve neyê dorpêçkirin; hinek keç hene ku ji bo wan şerkirin pêwist nake. Belê hişê min serokê min e; lê hinek fermanên serokî hene ku nayên daxwarin.

Gelo her zewac dibe huzûra can û bedenê, gelo her wijdan tê digihêje bê ka berjewendî di hilibijartina kîjan keçê de ye, gelo her hiş dizane bê ka ew dê çawa malbatekê bi rê ve bibe? Mixabin perwerdehiyên li zanîngehan karên kesane fêrî mirovî nakin, her tiştî ji bo berdewamiya sazûmana civakê hîn dikin, jixwe dewlet bi van perwerdehiyên cihêreng kadroyan ji xwe re amade dike. Divê ez birîna xwe bi destê xwe derman bikim, li ser şert û mercên mêrekî baş perwerdehiyê bidime xwe; hiş û wijdana ku bi van tiştan nagihêje her çiqas vî welatî qul bi qul bizanibe jî nikare vê zanîna xwe wergerîne berjewendiyeye berbiçav.

Êvarekê bavê min gote min ku sibetira rojê herime Makoyê; çend heb zîn, gem, hefsar û tiştên din bikirim. Min hê ji êvarê ve cil û bergên xwe yên çûyîné amade kirin, pasporta xwe ya azerbaycanî da kire cêbeke paşîn a şalê xwe razam.

Piştî nimêja berbangê çûme rawestgeha mînbûsên gumrika Gurcîbilax û Bazirganê, çendekê li çayxaneyê rûniştim ku rêwî temam bin û min bi çay û kadeyekê xurînî kir. Hema hema heta nîv saetê rêwî bi ser hev de kom bûn, ajovên berê me da merzê Tirkîya û Îranê. Riya 40 kîlometroyî bi qasî 40 deqeyî dikêşe û navên gelek gundên li kêleka riya Bazîd-Makoyê bi kurdî ne; lê hinekên ermenîkî, tatarkî, azerîkî, tirkî, farsî jî hene. Wekî mînak navên Noreşîn, Gurcîbilax, Kîşmiştepe, Kargakonmaz (Qerequymez) ne bi kurdî ne. Diyar e ku herêma çiyayê Agiriyê gelek caran rastî êrişên dagirkeran hatiye; lê heta niha tu kes lê neêwiriye, hertim jê reviyaye û erd hertim ji xwediyar re maye.

Dema ku em gihiştin merzê Gurcîbilaxê parêzvanên gumrikê pasaportên me tesele kirin û gava çavên wan bi pasporta min a azerbaycanî ket hewl dan ku bi çend peyvikên azerîkî yên şkestî pêşwaziya min bikin. Min qet eynî xwe neanî, wekî azeriyar bersiva wan da û derbasî Makoyê bûm. Piştî ku min daxwazên bavê xwe peyda kirin û bi destî kirêkaran şande Bazîdê, bi riya merzê Culfayê derbasî Şerûra Nexciwanê bûm. Bi rastî ez ji bo tomarkirina beşeke jiyana xwe ya pêşîn diçûm wir; min ê kalik-pîrik û xalanên xwe bidîtana, dîmenên jidayîkbûna xwe ji nû ve bijiyama.

Gava ku gihiştim Ordîavaya Nexciwanê tarîbanê bajar hingaftibû, çirayên kolanan li dijî seveşe têkoşîneke asayî didan û tenê ez mêvanê awarte bûm. Min çavên xwe li otêleke erzan gerandin, ji çend dikan û kafeyên vekirî pirsî û di dawiyê de gihiştim mebesta xwe.

Sibetirê bi otobûsa yekem ber bi malxalanê xwe bi rê ketim û nêzikî nîvro gihiştim mala kalikê xwe. Dema ku kalik-pîrikên min çav bi min ketin hem kêfxweş bûn hem mehtel mabûn hem jî tirsiyabûn. Piştî kêf-hal pirsîna pîrika min destek li ser sîng û yek li ber dêv nermînga got:

-Kurê min, însaallah rewşeke aloz li aliyê we tune. Te xêr e, çima ji kulekê daketû xênî?

Pêşiyê min wateya vê pirsê derz nekir; lê pişt re têgihiştim ku pîrika min dibêje: “Te çima berî hatina xwe agehî nedaye me? Gelo sedema vê revebezê çi ye? Dê-bavê te hay ji hatina te hene yan na?” Min sedema hatina xwe rasterast negot; lê min bi kurî got:

-Min xwest surprîzekê bikim û digel we bi diya xwe re biaxivim, bila piçekê bêhn were ber. Belengazê bi qasî salekê ye hûn nedîtine û tenê bi riya înternetê bi we re diaxive.

Gîştan bi hev re gotin: “Baş e, ya bi xêr!”

Xaltîka min a hera biçûk a hê mênkirî destek bi stûyê min re bir û yek jî li zikê min xist pirsî:

-Ma tu nebirçî yî? Ka em herin mitbexê, ez pêxwarineke sivik bikim nava keriyekî nê, heta ku firavîn amade bû.

-Erê welleh, te rind aqil kir, bîna diyan tê ji xaltiyên. Belengaza diya min jî beriya her tiştî rewşa zikê min dipirse û paşê derbasî mijarên din dibe, -min got û pê re çûme mitbexê.-

Rewşena xaltiya min niha li Zanîngeha Dewletê ya Nexciwanê beşa aboriyê dixwîne û saleke wê maye ku bawernameya xwe wergire. Dilê wê heye ku mastera xwe li aliyê me, li îdirê bixwîne û heke mênkirî baş jê re bibînim dê hertim sipasiya min bike. Bi eşkeretî dibêje:

-Xwarziya, te eyba xwe kiriye ku xwazgîniyek ji bajarê Ehmedê Xaniyî neaniye vir. Lawo ma ez badilhewa zikê te têr dikim û ji bo geşkirina rûyê te direqisim? Be hey bêbexto, ji pisîkî re gotinê ewkê te derman e û wî jî xwelî avêtiye ser.

-Ez şaş nebim ji pisîkê nêr re wisan negotine; hema ji pisîka mê re gotine, -min bersiv dayê, bû hîkehîka me û em kenyan.-

-Dibe ku tu dibêjî ‘ez mezin bûme, bi totik-motikan razî nabim’ û berdêliyêkê dixwazî. Haaa, vê yekê jî bibêjim ez ê êvarê te bi komeke hevalên xwe bidim naskirin, ecem jî hene kurd jî hene, êdî te kîjan ecibandîye.

Min bersiveke dirêj neda xaltîka xwe, tenê got “welleh, tu yeman î”, rewşa dersên wê, xalanên xwe û çend cîranên wan pirsî. Bi rastî di henek û axaftinên me de suhatin, dilmayîn û acizî tunene; em wekî du hevalan suhetên gelekî balkêş dikin, porê hev kaş dikin, enîşkan li hev dixin, dikenin û pê nahesin bê ka wext çawa derbas dibe. Her çiqasî du salan ji min piçûktir be jî hevaltîyeke me ya xweş heye û em her du jî hewl didin ku cînexweşî nekeve navbera me.

Xaltiya min parçeyek penêrê malê kiribû nava nîv nanî, nîv pamîdor û xiyarek hûr kiribû tasê, bîberek jî dabû kêlekê. Ji ber ku nedixwest ez zêde bixwim, têr bibim û ji firavînê bêpar bimînim qet negot: “tu têr bûyî an na?” Min nihêrî ku êdî tiştêkî xwarinê nade, min bi hinceta serşûştin û kincguherandinê destûr jê xwest ku derkevime hêwana malê û hinekî jî bi kalik-pîrikên xwe re rûnê.

Wekî ku kalikê min ê Şemdîn ji nehatina min aciz bibe berê xwe dabû mitbexê û em her du li ber dêrî pêrgî hev hatin. Pîremêrê rûpirçî hanzûka ve got:

-Mal avayo, tu bûyî hût, dixwî-naxwî têr nabî? Hela were em çend giliyan ji hev bibijêrin, Hesên qe çi dike?

-Welleh hê bi ser xwe ye, teqereqa wî ye diçe-tê, şukur azî-maziyên wî tunene, -min got û li çavên pîrika xwe ya li ser paldankeke hêwanê rûniştî nihêrî.-

Vê carê pîrika min dest bi pirsên şaxşaxî kirin, ji Gulnaza diya min bigire heta jinbava min Etê, ji xwişkên min bigire heta zarokên jinbavê. Pîrika min tenê carekê derbasî aliyê me bûye; lê qe navan ji bîr nake. Lewre bi pirsê hemû kes û karên me yên ku dîtine dilê xwe rehet kir. Min fikir ku ez jî hinek agehiyên derheqa zaroktiya xwe û diya xwe jê wergirim; lê kalikê min bi handanekê ev daxwaza min taloqî berêvarê kir:

-Rabe, avekê bi ser xwe de bike, bila cendekê hinekî rehet be û em piştî navrojê derkevime ger û gešta bajêr.

Bi vê pêşniyarê kelecaneke ez girtim, tenêmayîna bi kalikê min re dê derfeteke baş bida ku derbarê raboriyê de hinek tiştan jê hîn bibim. Jixwe bîranîn gopalê kal-pîran e ku bi sayeya wan dijîn; heke muxatabekî ku guhdariya wan bike nebînin wekî gul-giyayê bêav zû diçilmisin. Lewre min banzda ser xwe, berê xwe da çentîkê xwe yê destan ku ji berşoyan çend livan bibijêrim û min tenê got:

-Bi Xwedê, nûçeya hera xweş a roja îroyîn ev pêşniyara te bû kaliko!

Di serşokê de min gelek pirs di hişê xwe de gerandin: jiyana wî ya berî û piştî hevnasîna ligel bavê min, taybetmendiyên diya min, bîranînên wî yên derheqa roja bûyîna min û gelek pirsên mayîn...

Xaltîka min Rewşenê bere bere tas-qasik li ser maseya xwarinê rêz dikirin ku ez jî ji serşokê derdiketim, min porê xwe bi çimeke pêşgîrê ziwa dikir û pîrika min got:

-Ez qurbana enî-tûncikê, porê xwe bi wî pîne-potikî nehincirîne! Jixwe li derve hewa germ e, ew dê xwe bi xwe ziwa be û heta demekê serê te hênik bihêle.

Li ser vê temeyê ez dîsa vegeyame serşokê, min pêşgîr hilawist û vegeyame ser sifreya ku malxalan jê re dibêjin “destexan”. Navroj ji fasûliyên ter, birincekî zehferankirî yê zer û saleteyekê pêk dihat; ji ber ku xurekekî bêgoşt bû û min jî pêşwext nîv nan xwaribû êdî vepeliyame ber tasikan, bêyî dest bidim nê min beriya her kesî xwarina xwe qedand. Kalik-pîrikên min çiqasî israr kirin jî min êdî tiştêk nexwar, ji ser sifreyê ranebûm û me hineka din jî suhbet kir.

Gava kalikê min navroja xwe qedand devê xwe bi mendîleke kaxezî paqij kir û berê xwe da destşokê. Piştî çend kêliyan dîsa vegeyama ba me, destên xwe yê şil li porê xwe yê sipî dixist ku got:

-De rabe, rê dûr e û derîçe deng e.

Ez bêîtiraz û bi devekî jihevçûyî rabûme ser xwe, min sandûliya xwe kaşî bin maseyê kir û gote pîrik-xaltîka xwe:

-Bernameyê berêvarê amade bikin haaa! -min got û piştî çend gavan lê vegeyama- bila cînarên we yê ecem tunebin haaa; nexwe ez derê dîzika xwe venakim.

-Bernameya te ya şev hazir e, -xaltîka min got, -wekî ku gulokeke tayî bizî ser destekî xwe-carekê-diduyan destê xwe yê çepê çenberkî li hewa gerand, kevçiyê xwe yê di destê rastê de bire devê xwe û ez dame kenandin.-

Kalikê min li kolanê gopal di dêst de dimeşiya û hewl dida ku tava havînê ya tîr li paştû û tepa serê wî nexwe, ji sihekê xwe diguhaste siheke dîtir. Min jî ev baldariya wî dît; lewre piyek-diduyan li pey wî meşiyam, heta ku em ghiştin parkeke xweşik. Kalikê min çavên xwe li rûnişteke bin sihan gerandin, berê xwe da yekê û min da dî. Divê li vir bibêjim ku kalikê min mamosteyekî dîrokê yî xanenişîn bû; hem dema perwerdehiya xwe de hem dema mamostetiyê de hem jî piştî ji kar ketinê gelek pirtûk-ansîklopediyên dîrokî xwendibûn. Bajarê Şerûrê qul bi qul dizanibû; dîroka her avahî, park, tax û kolan-riyê di bîra wî de bûn. Hê di dema Sovyetê de dest bi xwendin-lêkolîna dîroka gelên Kafkasê û Rojhilata Navîn kiribû, di vê deryaya bêbinî de neghiştibû xîmê wê yê pêşîn; lêbelê noqî nava gelek agehiyan bûbû, gelek morî-mircanên wê derxistibûn, hinek tomar kiribûn û çavkaniyên hinekan jî dabûne hev.

Dema ku em hinekî di bin sihê de hênik bûn dest bi axaftinê kir:

-Min ê qala dîroka vê parkê, ew kolanên ku tê re derbas bûn, ew avahiyên qerase bikira; lê dibînim ku zanîna wê agehiyê dê bi kêrî te neyê. Lewre ez ê qala “çerxa qeyranê” ji te re bikim.

Xisleteke kalikê min hebû ku navê tiştinan li gorî bîr-baweriyên xwe diguherî, carinan hinekên nedîtî-nebînayî diafirandin û carinan jî navên heyî kelevajî dikirin. Lewre min ji gotina wî ya “çerxa qeyranê” tiştêk fêhm nekir, bi rastî “çerxa stresê” ya zarok û nûciwanan hate bîra min û tayê zirav ê di navbera her du hêmayan de nehate ber hişê min. Xwedê jê razî be, wî xwe bi xwe qala vê têgihîne kir û got:

-Îcar tu dê bibêjî “kalikê min ez anîm-derxistim vê derê û bi şorexebera pêlîstokekê hişê min digermixîne”. Binêre, herêma Nexciwanê wekî wê pêlîstokê ye û di destê Azerbaycanê de ye; lêbelê tenê xelega navê di destê wê de ye û dizivirîne, her sê guhên wê yê din di destê Tirkîya, Ermenistan û Îranê de ne.

-Kaliko, -min xwest beşdarî axaftinê bim û agehiyên bi dilê xwe jê wergirim- dibe ku îro ev der di destê hinekan de be; lê bi rastî bi navê xwe yê “Aran” milkê bav-kalên me bûye û demeke xurt Şedadiyan lê serwerî kiriye.

Kalikê min ê Şemdîn bi vê zanyariya min gelekî kêfxweş bû, gopalê xwe danî navbera her dî çokên xwe û bi ser ket, got, got û got. Ji neçariyê min tenê guhdarî dikir, bawer bikin ku bi qasî nîv saetê qala dîroka herêmê ya kevnare-serdema klasîk kir û ghişt heyama Kurdistana Sor.

Li gorî zanyariyên wî: sala 1923an bi biryara Partiya Komunîst a Azerbaycanê de vera Aranê wekî Kurdistana Sor hatiye eşkerekirin û sala 1929an ev biryar hatiye betalkirin, bi gotineke

rasteqîn ji nexşeyê hatiye derxistin. Sînorê berê yê Kurdistanana Sovyetê ghiştiye qûntarên çiyayê Mûrovdayê û besta Gencyê. Kurdistan ji aliyê çemê Kengûr-Alangezê de ser sînorê bajarokê Nor-Bayezîdê bûye ku dikete nav axa Ermenistanê. Ji aliyê başûr-rojavayê ve sînorên wê bi navçeyên Şerûr-Derelegezê û Zengezûrê re hebûne. Ji aliyê başûr-rojhilatê ve çemê Akerê bûbûye sînorê wê û bajarokê Cibrayîlê; wî sînorî ji gundê Efendîler ve dest pê kiriye, hatiye ghiştiye çemê Mîlhelwê ku ew jî dikeve nava çemê Akerê. Di aliyê mayîn de jî sînorê Kurdistanê bi Qerebaxê re jî hebûne, ji başûr-rojhilata çemê Akerê bigire, hetanî gêliyê Mûrovdayê. Parçê Kurdistanana Sor a bakurî çiyayî bûye. Çûyîna navçeyên bakur, xasma navçeya Kalbajarê, pir zehmet û bi xeter bûye. Başûrê wê yê ku navçeye Qubadliyê li wir e, ser sînorê herêma rex çemê Erez bûye. Şert û mercên Kurdistanê yên erdnîgarî mora xwe li ser taybetiyên deverê xistine û bandor li ser jiyana bineciyan û rengê vê herêmê bi tevayî kiriye.

Kalikê min paşê qala heyama surgûnan kir, tarovarokirina kurdan û gelek kambaxiyên din ên ku gunehê kafiran bi wan bûyeran tê dilê min eşandin. Min nihêrî kalikê min î belengaz jî li ber xwe neda, bû pîrepîra hêsiran û ji ser hinarikên wî yên qermiçî re gindirîn binçeneya wî. Lewre min nexwest ku vê mijarê zêde bikole, birînê biaxivîne û janê bikêşe. Min bi pîrsekê berê gotebêjê zivirande ser roja îroyîn:

-Kaliko, serokê we kurd e û hûn ewqasî zarî-giriyan dikin. Îcar ew ne kurd bibûya we yê çi bikira?

Kalê rojdîtî hinekî ponijî, paşê giran giran dest bi axaftinê kir; lê vê carê hinekî kurt birî:

-Lawo, heke jimara me ji azeriyan zêdetir bibûya bawer bike em dê biketana pêsîrên hev û em ê mecbûr bimana ku kesekî azerî bikin serokê xwe. Îcar em hindik in û serok jî ji me ye; lê kurdên vir hişteral in, zû bi zû biryaran nadin, di zanist û teknolojiyê de paş ve dimînin. Azeriyan wisan dora wî serokê ji me girtine ku nahêlin kurd ber bi jor ve herin. Bi rastî kurd jî ewqasî ne heweskarên bilindahiyê ne, ji zimên dûr ketine, nifşa nû hema hema kurdî ji bîr kiriye -got û bi pîrseke ji nişkê ve ez dame axaftin- Demekê min ji te re gotibû derbarê Biroyê Hesikê de çi hîn dibî ragihîne min; lê qe sewt-seda ji te nehat.

Îcar ez bi ser ketim û min li gorî zanyariyên weşandî û devkî yên li aliyê me bûyer şîrove kir. Em bi qasî saetekê û diduyan li wê parkê rûniştin, axivîn û me nizanibû wext çawa bihurîbû. Di dawiya dawîn de em vejeriyabûn malê û ez bi çar çavan li benda êvariya keçan bûm.

Keçên hatî xwendekarên zanîngehan bûn, ango xwenda bûn; lê qe bêhna diya min ji yekê nedihat. Lewre min biryar da ku hatiyan ji ezmûnekê re derbas bikim û min bi pîrseke hevnasîne dest bi karê xwe kir:

-Bila tiştê neçe dilên we; lê ka binêrim taybetiyên diya min di vê nifşa nû de hene yan na. Îcar kîjana we nifirbêj e?

Keçan li çavên hev nihêrîn û yeke porkurt a lêvsor got:

-Bi rastî dema nifiran bihuriye, dem dema hezkirinê ye bi baweriya min.

Wanên din jî hev re hev re gotin ku rast e, dem dema evîne û jiyana aram e. Ez vê carê li taybetiyên jinbava xwe geriyam û min pirsî:

-Kîjana we bi bismillahê dest diavêje tiştan?

Keçan carekê li xaltîka min nihêrî û carekê li hev nihêrî yeke porgustik a bêmakyaj got:

-Ez bi xwe ewqasî ne dîndar im; lê gava tiştêkî xêrê dikim bismillah dikim. Îcar ev çi pirsên ecêb in, diyar e li aliyê serê jinan ji sicadeyan ranabe, ne wisan?

-Na, lê!, -min bi devekî ken got û sedema pîrsa xwe şîrove kir:- Jinbava min tu tiştî bê bismillah nake, min got bê ka ev cureyê jinan li aliyê we jî heye yan na.

-Helbet hebûne, lê niha hema hema nemane, -dîsa porgustikê got û wê bi pîrsekê em dane kenandin-, ma te zanîngeh nexwendibû? Li gorî gotina Rewşenê te Zanîngeha Stenbolê kuta kiriye. Bawer dikim tiştê ku te li bajarê xwe û zanîngehê nedîtiye tu li vî aliyê lê digêrî. Bidî xatirê Xwedê te çi wîndî kiriye?

Keç gişt keniyar û ez jî bi wan re. Li vê derê xaltîka min wekî dîplomatekê kete navberê û dest bi veşartina eyba min kir:

-Xwarziya wisan dixuye ku evîndarê keçekê yê û mehneyan bi keçên me digêrî. Ka bibêje xaltîka xwe te herî dawîn kîjan keç di xewna xwe de dît?

-Rastiyê bixwazî min çendek berê cînareke xwe dît; lê hema dîtineke wisan haaa, ne di rewşeke din de, -min got û soreve hatim-.

-Ev lolo ye, wê lêlêya wê jî dê were!, -got keça lêvsor û keça porgustik jî gotina wê bi serhejandinekê piştrast kir-.

Di wê êvariyê de me dest bi henek û galegalê kir û sibeh li xwe pak kir. Ber bi berbangê min destûr ji hevalsubbetan xwest û vekişiyame jûra xwe ku nimêja sibehê bikim. Peyva nimêjê li keçan ecêb hat û bi qerfî gotin ku di vî temenî de destpêkirina nimêjê xeternak e, ji ber ku heta kalîtîyê êdî ez ê ne li erdê bigerim, dibe ku li esmanan wekî Sindabad li ser sicadeya bifirim.

Piştî nimêjê ez ketime xeweke kûr û nêzikî nimêja nîvro ji xewê rabûm. Piştî navrojê min xatir ji malxalanê xwe xwest û ez ji mala kalikê xwe derketim. Rewşenê ez heta termînalê anîm, bilêtek ji min re kirî û layiqî gotina 'bêhna diyan tê ji xaltiyar' ez bi rê xistim.

Ez di riya ji Şerûrê ber bi Îdirê de ketim tatêla xwe, hinekî beziyame xwe û ghiştime vê qinaetê: perwerdehiya zanîngehan qalibek e, kesê ku vî qalibê qalikîn ji ser xwe nevéje tu carî nikare di civakê de serkeftî be. Qaşo ez mirovna bûm û min çar salan di zanîngeheke bijarte de li ser mirovan xwendibû; lê di dawiyê de hîn bûbûm ku mirovê kaxezîn û mirovê giyanewer gelekî ji dûrî hev in.

Dema ku ghiştime Bazîdê êdî tarîbanê her der rapêçabû û bêyî ku agehiyê bidime kesî ez xişt ketime hundir. Merivên malê hinekan got "reşê şevê hat", hinekan xêrhatiniya min kir û hinek li bendê bûn ku salixên vê gera xwe bidim; lê hemû bi hatina min kêfxweş bûbûn. Min beriya şivê dest bi salixan kir, xwarin hat û hê min digot ku digot. Piştî xwarin û salixdanê êdî çengeyên min ji axaftinê aciz bûbûn û ji bo nimêja eşayê çûme jûra xwe, êdî çûyîn ew çûyîn bû ku bi dengê melayê sibehê re hişyar bûbûm. Bi rastî ez ê şiyar nebûma, heke Etê li dêrî nexista û ez gazî nimêja şeveqê nekirama.

Etê bi ser min re sekinîbû û tinazeyên xwe bi min dikirin:

-Çi ye tu bi ser qûnê ketiyî û nikarî rabî? Tu mîna bavê xwe mêrê du jinan bibûyayî te dê çi bikira? Heke tu dê bizewicî divê tu ji niha ve xwe hîn bikî beriya nimêja sibehê serê te şuştîmûştî be haaa!

Xwedêjêraziya jinbava min di destpêka rojê de ez dîsa kaşî nava mijara zewacê kiribûm û min wê gavê bi neçarî biryar dabû ku bibim şagirdê wê û jiyanê ji nû ve bixwînim. Madem ku jiyan bi xwe şerek e, li gorî hunerên cengê divê kêmekê li ser guhertina planan perwerde bibim û sudeke baş ji mirovên li dora xwe wergirim. Bi rastî jî jinbava min, ango xanima bavê min a mezin kûpê kul-derdan e, çavkaniya dîtin-tecrubeyan, kana gilî-salixan e û heq dike ku bibe pêşengeke zana. Ew dikare bi pêşbîniya xwe sûd û xetereyan li ber çavan bigire û paşê teşeyekê bide planên min, ma jin jiyanê wekî hevîrekî nastrên?

Bi texmîna min gava ez berjewendiyên malbatî û kesane li ser bingeheke rast ava bikim ez dê bikaribim beşa bingehîn a pêşnumaya xwe bi awayekî serkeftî bigihînin encamê. Ji aliyekî din ve heke ez -digel dijwariyên heyî- hertim amade bim ku van berjewendiyên hevpar bi dest bixim wê hingê ez ê bikaribim xwe ji çewtiyan jî rizgar bikim.

Welhasil ez rabûme nimêjê, min piştî nimêjê çend rûpel Quran jî xwendin û dîsa ketime xewê; lê piştî du-sê saetan dîsa li derê min bû teqereq û ev lêdan lêdana bavê min bû:

-Rênas, lawo zereqiyên tavê nadine paceya te? Min taştê xwariye û diçim ku dikanê vekim, dereng nemîne haaa, îro gelek karên me hene, te bihîst?

-Bihîst, bihîst!, -min got, çavên xwe mizdan û pêwistî bi hevokerê din jî dît ku lê zêde bikim:- A niha taştîyê dixwim û xwe digihînim te.

Ez ciwanê berzewacê divê van rojan divê bibim berxê nêrê ji bo kêrê, kî çî karî bide min divê bêyî ofepof rahêjimê, badilhewa dijminan ji xwe re çenekim, ji her endamê malê re xizmetekê bikim ku ew jî seba zewaca min têbikoşin. Lewre min bi leza bayî taştîyeke sivik -ku zêdetir dişibihî xurîniyê- xwar û pê avête kolanê. Piştî çend gavan keça cînarana a ku hatibû xewna min li rawestega mînbûsan li benda servîsa xwe bû ku biçê dibistanê, çavên me bi hev ketin û bi qasî çend

çirikan ji hev neqetiyar, paşê min serê li aliyekî din de kir û çûm; lê li paş ve jî li min dinêrî, te digot ku bejn-bala min bihust bi bihust dipêve.

Ji nişkê ve di hişê min de çirûskek birûsî, ez paş ve veqeriyam û wekî ku li tiştêkî digirim heta hinda wê hatim, min bi her du destan berfêkên xwe tesele dikirin ku jê re got:

-Bawer dikim, min tizbiya xwe li malê hiştiye an jî winda kiriye, tiştêk li ber çavên te neket?

Min xwest ku balkêşiyêke xapînok derxime pêşiya wê; wisan bikim ku ew ji bo van xapxapokan ber bi kuncê nişankirî here; lê wê bi bersivêkê ez mat-mehtel hiştim:

-Çawa ku tu ji malê derketî çavên min li ser te ne û ez pê nehesiyam ku tiştêk ji destê te an jî ji cêba te ketibe.

-Bi rastî bi min jî ferq kir ku tu tûjetûje li min dinêrî û dibe ku te tiştêkî ketî dîtibe, -min got û bi devekî ken li benda axaftina wê mam-.

Têkiliyên mirovan an lihevkerin in, an jihevqetîn in, an jî bi hev re şerkin in; lê diviyabû ez bi hunera cengê rewşê îdare bikim. Dibe ku nasekî me her duyan derketa kolanê, em li ba hev bidîtana û li rawestgehê guh bida awayê afatinên me. Lewre divê ji bo bersivdana reqîban amadekariyên me hebûna, herwiha divê me vê carê bi destpêkeke baş pêwendiyêke dayîmî girêda. Bi gotineke din divê me rewşa xwe li ser vê rastiye ava bikira: Top li hêza me biketa jî divê belaw nebûya.

-Rast e, ez saet heft û nîvan li vê rawestgehê amade dibim û li benda mînbûsa servîsê disekinim. Di vê navberê de kî ji kîjan malê derdikeve ji ber çavên min nareve; lê bi rastî min dixwest pirsinan li te bikim û şîretan ji te wergirim, qe nebe te zanîngeh qedandiye û tecrubeya te heye.

-Fermo, -min got û li benda wê sekinîm ku pirsên xwe bi rehetî bike; lê wê bi pêşniyareke xweştir ez kêfxweş kirim-.

-Hema dike ku servîs were û divê ez biçime dibistanê, berêvarê ez ê Sidîqê me bişînim mala we, gava tu li malê bibî ez ê digel diya xwe werim û gelek pirsan ji te bikim.

-Ez ê a niha pênc çewtiyên xeternak ji te re bibêjim û berdeamiya wê bila bimîne êvarê: 1. Cidî bibe, xemsarî mirovî kaşî helakê dike. 2. Wêrek bibe, newêrektî mirovî dike dîl. 3. Bêhnfireh bibe, ji ber ku zûtengijîn bi riya tehn û niçên reqîban hê disincire. 4. Ji bo rûmeta xwe hestiyar bibe, nehêle ku têkevî rewşa şermezariyê û bila hişê te talan nebe. 5. Nekeve tatêla kesî, xem û tengzariyê nekêşe. Bi rastî tu ciwan î, şîreta min li te: di vê pêvajoyê de aşiq nebe.

Ji ber peyva 'aşiq'ê keça cînanan hinekî soromoro bû; lê min hanzûka perdeya şermê ji ser rewşê rakir û got:

-Heke tu dê guh nedin van şîretên naskirî dev ji ezmûnê berde, mêr bike û bibî dayik baştir e. Bi rastî dibêjim haaa!

-Meriv mecbûr bimîne goştê kewan jî dixwe, li aliyê me tu keç naxwaze biçe xwendinê û bi hezkiriyê xwe re bizewice; lê şert û mercên jiyane keçan ji mal û malbatê dûr dixin, -wê bi serberjêrkî bersiv da min-.

Min wekî ku wateya hevoka wê ya dawîn fêhm nekiribe şîretên xwe berdeamiyê kirin:

-Ev pênc şaşî tu carî pêsîra mirovî bernadin, encamên wan gelekî wêranker in. Gava guh nedî van şîretan saleke te dê vikvala derbas bibe, dibe ku bandorê li ser tevahiya jiyana te jî bike. Li ser vê mijarê hûr û kûr biponije û bipokine haaa!

-Rênas, bibexşîne, va ye mînbûs hat! Em ê berêvarê berfirehtir biaxivin, bi xatirê te!

-Oxir be!, -min got û ber bi dikanê beziyam-.

Ez Rênasê 24 salî, xwediyê dîplomaya mirovnasiyê û nezanê avakirina hestên mirovane. Îro li rawestgeheke nêzîkî malê bi keça cîranekî re axivîm. Min ji xwe re got: "Mirovnasî ev bûye; îdarekirina vê têkiliya mirovane bi awayekî rewa û serkeftî zanîngeha rastîn a jiyane bûye û min riya xwe domand." Ez di nava xeyalên hevdiyênê de dimeşiyam ku dengêkî ez kaşî jiyana rastîn kirim, Meta Dilşa ji marketeke nêzîk derdiket û alîkarî ji min dixwest.

Min kêf-halê Meta Dilşayê pirsî, çend kîsên giran ji dêst girtin, ev rasthatin û alîkarî wekî derfeteke hînbûnê bi kar anî:

-Meta Dilşa, tu cîrana me ya bi çendî çend salan î, zarokatiya min çawa bû? Min qe hûn aciz dikirin?

Meta Dilşa rawestiya, pišta xwe ya xûzbûyî çik rast kir, bêhneke fireh kişand û got:

-Qeşmero, te carinan camên me dişkandin û bavê xwe dixiste mesrefê. Bi rastî me dikir-
nedikir diya te cirm dixiste stûyê bavê te ku tu careke din wisan nekî; lê îlam te her havîn carekê
diduyan şûşeyek dianî xwarê.

-Wisan e, ez gelekî biînsaf bûme û min zivistanan qeşmerî nekiriye, -min bi kenekî bilind
got.-

-Na, derewan neke. Heke zivistanan mecbûrî çîrokên min nebûyayî te dê gelek qeşmerî
bikirana, -wê jî bi ken û niçeniç bersiva min da.-

-Êêê, gotine: “te hîn kir, ji bîr neke”. Te bêş-baca min birriye, lewre ceza xwariye. Ruhê min
birçî maye, zarok bi çîrokan qalib-exlaq digirin.

Bi ken û laqirdiyan em ghiştin ber dergehê malê, wê kulîçeyek ji kîsikekî derxist, dirêjî min
kir û got:

-Şaş fehm neke, ne wekî heqê alîkariyê ye. Min ev ji bo xêra apê te standine, ez ê li der-
cîranan belav bikim, noşî can be!

Min kulîçeya xwe wergirt, sipasiya wê kir, dîsa vegeyame kolanê, de gidiyo banzde...

Hevoka Meta Dilşayê ya ku digot “heke zivistanan mecbûrî çîrokên min nebûyayî te dê
gelek qeşmerî bikirana” bi hişê min ve aliqî ma, ji ber dergehê wê heta dikanê ketime nava çîroka
Koroxlî ya ku wê beş bi beş vedigot:

*Elî bi xwe Celalî bû. Beytarê şah bû; hesp, mihîn û revoyên wî dibirine ber Ayxirgolê
diçêrandin û jê re seyîstî dikir.*

*Rojekê hesp û mihîn birin ber Ayxirgolê. Nihêrî ji Ayxirgolê du hespên boz û kimêt
derketin û berê xwe dane du mihînên fehla. Hespê boz rapelikî mihîna boz, hespê kimêt jî
hilperikî mihîna kimêt. Her du dîsa zivirîn, çûn ketine ava golê. Dema ku her du mihînan za,
her yekê canûyekî nêr î bi rengê xwe û hespê lêketî anî. Elî beytar bû, dizanibû ku ew dola
hespên behrî ne.*

*Rojekê Elî dîsan li ber hespan bû, şîrçîn ji ezmîn hat, birûskê li erdê xist. Elî çû dewsa
birûskê. Lê nihêrî parçekî hesin ê mezin li wir heyê, ev hesin kire hevana xwe, êvarê hesp
anîne malê, hesinê dîtî derxist, da jina xwe û got:*

*- Jinik, min îro ev hesina li cîyê ku birûskê lê xistibû dît, vî hesinî hilde, wê wextekê lazimî
me bê. Jinê hesin hilda, avîte têrê, da bin sitêr, got bira li wira bimîne.*

Dema ku her du canû du salî bûn, du canûyên çîpxwar û çîpzirav derketine holê.

*Rojekê “mêvanê şermê” yê şêh hate mêvandariyê. Şêh gazî Elî kir û gotê: “Kuro Elî, tu
beytar û seyîsê min î. Sibê hevsaran biavêje serê du canûyên çeleng û ber dêrî hazir bike.”*

*Elî sibetirê her du canûyên çîpxar anîn, hevsar kirine sêrî, li ber derê şah amadebaş
sekinî. Şah digel mêvên derkete derve. Nêta şah ew bû ku her du canûyan pêşkêşî wî merivî
bike. Lê nihêrî, canûyê ku Elî anîne çîpxar û qor in, fikirî got: “Ne layîq in ku ez bi pêşkêşiya
van canûyan navê xwe riswa bikim”. Lewre gelekî şerm kir, mêvanê xwe li hespekî din siyar
kir û şand. Pişt re Şah gazî Elî kir û gotê: “Te çima li ber wî merivî ez rûreş kirim? Ma di
nava hespên min de hespên hêja tunebûn te bianîyanana, ku te ev canûyên çîpxar anîn?” Eliyî
got: “Şah xweş be, heke beytar ez bim, bi fikira min canûyên herî hêja ev bûn ku min anîn.”*

*Şahê ku şermezariyê çav lê korkirî bi hêrs got: “Ku te canûyên layîqî min anîne, bira wisa
be!” û gazî eskerên xwe kir, her du çavên wî dane derxistin, danîne ser kefa destê wî û got:
“De here, min her du canû dane xwîna çavên te!”*

*Eskeran milê Elî girt û digel her du canûyan gihand mala wî. Kurekî Elî hebû ku navê wî
Ûrîşan bû. Qîrîn ji kur hat û pirsî: “Bavo, çi bû ku wan ev yek anî serê te?”*

-Lawo, -bavê got-, axir şah ya xwe ji min re kir.

*Ûrîşan diranên xwe çirikandin û got: “Bira soz û qirar be; heta ku ez sax bimînîm, ez ê
dijminê wan zulmkaran bim.”*

Bi dengê masîfiroşekî ez ji nava bûyerên çîrokê derketim: “Taze balik, masiyê teze!” Bi
rastî vê gaziya tirkî-kurdî ez anîme ser hişê min; gelekî balkêş bû ku Meta Dilşayê jî di nava
çîrokê de stranên Koroxlî bi tirkîyeke şkestî digotin. Diyar bû ku mijara bişaftinê ne teze bû û
hingî ku romî hatibûne ser erdê me wan bi awayekî zimanê xwe jî li ser me ferz kiribû.

Ez hema hema ghiştım kolana Meyremanê ya ku dikana me lê ye; min di rê de silav da gelek hevalên ciwan, dikandarên cîran û dost-nasan. Dema ku di dêrî de ketime hundir, bavê min bi çavekî xeyidî li min nihêrî û got:

-Teralê Bexdayê bi xêr hatî! Ez bi rûyê te de ji nimêja nîvro mam, neghiştım cimaetê. De daxwazên apê xwe peyda bike, heta ku ez neyê m dêrî kilîd neke û neçe cihinan.

Piştî derketina bavê min ez bi kiriyarê hatî re mijûl bûm. Mirovekî pir sosret bû û her gotineke xwe bi nifirekê vedikir:

-Qolo qurbana te be, ka pîjekî stûyê kûçikan jî bîne, -got û ew pîjê ku min anîbû bi baldarî tesele kir.-

-Xeneqreş li xeneqê bikeve, bi kûçikên cîranan nikare. Nanê min lê heram bibe, cîranên malwêrtas li me dide kenandin cehimiyê cehimî, -got û keniya.-

Kêfa min bi axaftina wî ya reşekurmancî re hat û min pirsî:

-Çima segê we pîr e yan tûle ye?

Mebesta min dirêjkirina axaftinê bû; lê gundiyê paksurişt bêyî ku guh bide devbelaşiya min bersiv da:

-Welleh, ne pîr e ne jî tûle ye, hema segekî bi dilê me ye; lê Xwedê sûra rehmê ji ber dilê millet derxistiye. Xwedê ya qenc neke nesîbê wan ku Colek kûçik li hev rêz kirine û emanê nadine me. Hema ev pîj jî têrê neke, divê ez herime cem melayekî û nivîstekî jê re bikim.

-Mal ava, îcar nivîst li stûyê kûçikan? -bi tehrekî mehtelmayî min jê pirsî.-

-Xorto, helbet em ayet-hedîsan nakine stûyê kûçikan û morî-mircanan jî navêjine stûyê berazan; em ê li hêşiya kon ve yan jî li stûnekê ve girêdin, -bersiva min da û çavên xwe li teregên dikanê gerandin.-

Xuya dikir ku kiriyarê gundî zozanvan bû û gelek pêwistiyên wî hebûn; lewre min çayek jê re xwest ku hinekê bidime axaftin. Camêrî çend mêtro zincîr ji bo kapên dewêr, şîşên hesinî, şirîteke stûr standin, pereyên wan dan û di vê navberê de çaygerî çayên me anîn.

Min pirsî zozan, ajal, çêregeh û rewşa giştî ya jiyana çolterê jê dikir û wî jî hevokên xwe bi nifirên nebihîstî ve dixemilandin. Min bala xwe dayê ku ev "mirovê derdomerdo" kana nifiran e; min kêf-coş guh didayê, her agehiyeke wî di hişê xwe yê analîtîk de bi cih dikir û carinan bi bîranînên xwe yê zaroktiyê beşdarî suhbetê dibûm:

-Dema ez zarok bûm ez û bavê xwe em diçûne zozanên Eledax, Girdehol û Sînegê. Me pergârên xwe yê nalbendiyê diavêtine terkiya qantira me, zome bi zome digeriyan; me ker, hesp, qantir û carinan jî ga nal dikirin. Qe ji bîr nakim: nalên gayan du hebên nivî nivî bûn, ji ber ku simûçkên wan du şaxî û nazik bûn me naline zirav lê dixistin. Di vejerê de jî me bi têra xwe toraq, penêr, rûnê nivîşk, liva, hirî, hêk, gore-lepik, tejên konan, xalîçe, carcim, xurc, tenekeyên pelixî dianîn.

Gundiyê ku bi bihîstina van navan kêfxweş bûbû bi awayekî mestane kete nava galegalê û me hey nihêrî ku bavê min silav da, kete hundir. Êdî gotebêja me dawî bûbû, mêvên qurta dawîn li çaya xwe xist, xatir xwest û derket; lê nifirên wî hejeke xurt li mêjiyê min xistibûn.

Tiştê herî balkêş ew bû ku vî camêrî ji bo her endamekî nifirek digot: "dest bikişê, kezeb lê reş be, serî hesret be, kilîda reş li zimên bikeve, dil-hinav ji derdan xalî nebin, ling lê bikişê, êşa heftsalî ji piştê dernekeve, çav lê birije, dermên ji derdan re nebîne..." û bi dehan nifirên din. Herwiha ji bo her cure mirovekî jî nifireke wî ya sivik an jî giran hebû: "*bêxîretê mal bi ser de tep bûyî, çikûsê Xwedê ji nêz de kuştî, devşepirzeyê ku Xwedê ziman di dêv de werimandî, kîndarê ku Xwedê firsend jê standî, malwêranê nesitirî, kepazeyê ku segkî zimandaliqandî, heramxurê ku Xwedê ji derî-dîwana xwe avêtî...*"

Helbet ji bo antropologekî mîna min vegotin û şîroveyên vî camêrî gelekî watedar bûn. Min got "antropolog" û hate bîra min: divê bibêjim ku min perwerdehiya xwe li ser antropolojiyê, ango li ser mirovnasiyê wergirtiye; herwiha teza min a qedandina zanîngehê jî li ser etnopsîkolojiyê, ango li ser derûnînasiya gelan bûye; lê ez ê vê mijarê bihêlim paşê, di beşa "heyama ciwaniyê" de binivîsim.

Piştî çûyîna camêrê gundî bavê min li ser sandûliyê rûnişt, berê xwe da min û bi kenekî lihevhatî got:

-Tu ji muşteriyân re çayê dixwazî û ji bavê xwe re naxwazî?

Bêyî ku herime çayxaneyê min telefonî çaygerê me kir ku bi lezgînî du çayan bişîne dikana me û min pêwistî bi şîrovekirina gotebêja me dît:

-Bavo tu vî merivî nas dikî?

-Welleh, ji dûr ve nas dikim, xelqê Mêrkîşeyê ye. Bi texmîna min bi hinek êl-eşîran re çûye zozana Sînegê. Qe we çî xeber da?

-Me ji gelek tiştan xeber da, wî dilê xwe yê tijî nifir vala kir û min jî bîranînên xwe yên li wan zozanan teze kirin, -min got û dengê xwe birrî.-

-Erê, erê, -got bavê min û keserek kişand- hindik mabû ku wan zozanên kambax tu ji min bîstandayî. Tê bîra te wexta ku ji terkiya min şiqitîyî û serê te şkest?

-Qe ji bîr dikim, xwezî bi wan rojên hîr û bîr, tijî bîranînên tehl-şîrîn...

Bi vê pîrs û bersivê ez vegeyame bîranîneke xwe ya zarokatiyê: -wekî her zarokê şûm-havînekê ez bi pêşa bavê xwe ve daliqiyam ku min jî bi xwe re bibe zozanan û bigerîne; lê dê-bavên min bi tundî dijî vê xwesteka min derketin û xwestin ku ji ber temenê min ê biçûk min ji vê daxwaza min dagerînin. Ez gelekî giriyam û zêriyam; lewre jinbava min bi min hate şefqetê, temeya miqatbûnê da bavê min û ez li terkiya wî siwar kirim.

Dema ku em ji geliyekî re derbas dibûn simên qantirê di xişir-xîstorên hevrazekî de gut bûn, deverûyî çû erdê, dîsa vehundirî ser xwe. A wê hingê destê min ji nava bavê raqetîya û ez şimitîme jêrê. Ne hebû ku bavê min ji qantira şaşbûyî peya biba û ez hildama ne jî min dikaribû xwe bi tûmên hewşanê xwe bigirta. Ez bi qasî çend teqleyan gindirîm û li zindarekî asê bûm. Zindêr jiyana min xelas kiribû; lê heqê jî ji min standibû: serê min ji du cihan şkestibû û milekî min bedref herişbû. Piştî ku li zinêr asê bûm, çavên min bi xwîne ketin û bi êşa birînên germ hesiyam min dest bi qajewajê kir. Bavê min hanzûka qantir kişande berwarekî dizgîna wê bi dareke diriyê ve girêda û destek li ser kumê wî ber bi min ve beziya. Hema çawa xwe gihande min hemêz kirim, ramûsam û bi ber dilê min ve hat:

-Kuro tu hema mîna aktorên filman teqle diavêjî û nabêjî “ez ê hot bim û herim, derkevime binê kendêl”, tu çiqasî wêrek î malnemîrato!

Bi vê laqirdiya wî ruhekî teze bîmin de hat, min birînên xwe ji bîr kirin û pesna xwe da:

-Te dît, ez çiqasî mehkem im û dikarim çareya serê xwe binêrim. Nebê nebê tu bibêjî “ez careke din te bi xwe re nabim tu cihî!”

Bi rastî hûrgiliyên vê bûyera xembar baş nayên bîra min; lê ev ezmûna min a yekem bû bi xweza û ajalan re. Bavê min bi destmala berîka xwe serê min pêçabû û tevahiya wê ger-geşta pêşîn ez bi qafekî birîndar û milekî herişî-xwînbûyî geriyabûm. Divê bibêjim ku ez ji rewşa xwe tengezar nebûbûm; em diçûne kîjan zomeyê zarokan bi nazikî miameleya min dikir, jinan totikên herî xweşik didane min û mêran jî hinek pereyên hûr ên hesinî dixistine cêba min. Şîrçeşîrqa cêbên min bû; dengê pereyên hûr û şekirokan tevî hev dibû. Îcar min şekirokên xwe bi zarokên zomeyê re pareve dikirin; lê pereyên xwe dianîn û didane bavê xwe ku di xurcika me ya pergaran de veşêre.

...

11. Qotika derebiharê

Bihar hat, ji ber ku beybûnekê serê xwe ji nav berfê hilda; ew beybûn bê qurçimandin, an ji aliyê ajaleke giyaxur ve bê xwarin an jî di bin pê û siman de bê pirçiqandin, êdî ferq nake ji bo wê, wê peyama xwe daye cîhanê. Bi rastî wekî ku feylî dibêjin “Îsa û Mûsa tunebûna jî Xwedê dê xwedatiya xwe bikira”; herwiha heke beybûnan serî ranekirana jî bihar dê bihata. Lêbelê beybûnan wê derebiharê peywira xwe ya rewekî ya di nava pergala surîştê de bi serbilindî û serhevrazî pêk anîbû, li paş hemcînsên xwe yên rewekî nemabûn, beriya her rewekê şoreşa jiyana kesk dabûn destpêkirin, wan bi teşe û rengên xwe yên nuwaze rûkalê erdê xemilandibû.

Li çiyayê Şengalê berf beriya çiyayên Agirî, Sîpan, Cûdî, Gabar û Zagrosê heliyabû, beybûnên derê biharê bi hevahengiya gelek çêreyên din dest bi meşa hêşînbûnê kiribû. Di nava van çêreyên curecureyî de hinekên wan derman bûn; hinek jehr, hinek têrker û hinekên din jî

acizker bûn. Pez û dewarê biharê bi hinekan kok û qelew dibû, bi hinekan diperçîfî û bi hinekan jî mirar dibû.

Gundê Gireqemer ê li qûntara Çiyayê Şengalê beriya gundên deştê beybûn dîtibûn, pez-dewarên xwe berdabûn çêreyê, ajalên bê zar û ziman heta belekiyên li gupikê çiyayî çêrandibûn; lê sewal têr nedibûn û divê li deştê bihatana çêrandin ku giyyayê şov-xozanan zêdetir bû.

Wê sibehê Apê Sertûp jî 12 mihên xwe yên şîr û bizina xwe ya jarik û stewr ber bi bestê berdabûn ku li nava şov û xozanan pariyekî xweş bixwin, têr bibin û ji bo berxan şîr têkeve guhanan. Li xozana mala Şadî ya ku wê salê neçandibûn gihayî diavête saqa mirovan, sewalên çavbirçî wekî ku ji xelayê derketibin êrişî her çêre û pirparê dikir. Dema ku Apê Sertûp bi pêçana cixareyekê re mijûl bû terpîniyek bihîst û serê xwe bilind kir; qutiya titûnê ya di destê xwe de avêt û ber bi berdîra xwe ya nûzayî reviya. Belengaza mihê çav lê zoqbûyî xwe li erdê vediçirikan, hewl dida rabe ser xwe, radibû û cardin diket, kefeke gilêzkî bi devê wê ketibû û Apê Sertûp dizanibû ku berdîrê pirpareke jehrîn xwariye û pê ketiye. Li Gireqemerê ji vî cureyê nexweşiyê re digotin “qotik” û ji rizgarkirina ajala qotikî re du çare dizanibûn: ji guhan xwîn berdan û serjêkirin. Lewre pêşiyê xwe gihande berdîrê, serê guhên wê yên rast û çep qelaştin, jê xwîn berda û çend kêliyan sekinî ku miha wî ya nûzayî bi ser xwe de were; lê wisa nebû, gilêza her ku diçû zêdetir dibû, wê xwe vediçirikan, li erdê dibir û dianî. Apê Sertûp dilê wî bi dîmena berdîrê şewitî û kêr avête stûyê wê ser jê kir ku mirar nebe, nebe xurê seg, gur, rovî û çeçelan.

Pişî serjêkirinê telefona xwe ya destan hilda, telefonî malê kir ku guhdirêjê bînin û berdîrê bibine malê. Meta Xezalê hanzûka kurtan li guhdirêjê kir, da pêşiya pişkûriyekî û bi ser bavê de rê kir.

Meta Xezalê ev “qotika derbiharê” wekî bûyereke şûm û bêyom hesiband; lê dîsa jî şukra Xwedê kir berdîr gihîştîye kêrê û mirar nebûye. Dema ku Apê Sertûp pez anî danan berxika berdîra hêşînkew a sêwî dilê wî şewitand, çav kire Xezalê ku wê li ber guhanê mihekê-diduyan bimêjîne. Meta Xezalê berxika berdîrê wekî mijoyeke sêwî mezin kir û gihande havînê. Havînê êdî pez diçû çêreya çiya-baniyan û bi “qotika derebiharê” nediket; lê qotikeke derebiharê ya din li şûnwarê wan peyda bûbû. Cola ereban digel hevpeymanên wan Mûsil dagir kiribû çav berdabû cih-warê kurdên êzidî yên li Şengalê jî. Edeta wan bû; gava ev cola pirneteweyî ber bi erdekî dimeşiya ter-hişk nedigot û her tiştê li pêşiya xwe dişewitand. Serhildanên derebiharê yên li dewletên ereb têk çûbûn, lewre çeteyên serhildêr ber bi welatên neereb dimeşiyên û misilman-file-êzdî nas nedikirin; kî li pêşberî wan bisekîniya dipelîxandin.

Dema ku vê cola ereban bi hevahengiya hinek cînarên kurdan êriş birine ser Şengalê Apê Sertûp jî pezê xwe ber bi çiyayî biribû, cixareyek dikişand û li besta jêrîn dinêrî. Refên jin û zarokan ber bi lûtkeya çiyayî dikişiyên, barên wan sivik û zêrezêra wan giran bû. Hey nihêrî ku Xezalê jî daye pey zarokan û di nava hêwirzeyê de ber bi jorê dimilmile, bi rastî ji lingê wê yê topal ew nas kiribû û bi wê meşa wê ya taybet ew ji sitemzedeyên din veqetandibû. Wî engala xwe derxist, eniya xwe ya xwihdayî malaşt û bi firîna hêsireke ji çavan ji xwe re got: “Xezalê, te digot qotika derebiharê nûçeyêke şûm e û min sebr dida ber dilê te. Va ye erebên bi qotika derebiharê ketî erd-esmên diqelînin.”

Meta Xezalê û zarok bi hilkehilk gihîştin hinda Apê Sertûp, tûk di qirikên wan de miçiqîbûn, rengê wan zermiçîbû, bi lêvên ziwa digiriyan û tozê xwe avêtibû dev-bêfilên wan. Sertûpî demildest qutoyê xwe avê ji milê xwe vekir, her yek qurtek av berda dêv û heyfa wî bi avê hat ku beytû xerc bike. Xezalê bûyera cegersoş serdanpê jê re vegot û ji xwe ve çû; Sertûpî qurtek av li devê xwe werda û bi devê xwe li rûyê wê reşand û Xezalê bi ser xwe de hat. Dema ku êdî baş bi ser hemdê xwe de hat Sertûpî pez û bizin dane pêşiyê ku ber bi lûtkeya çiyayî herin, gava tî bin pezekê bidoşin û bi şîr îdare bikin ku ji têhnan nemirin. Xezalê jê pirsî bê ka ew dê çi bike, Sertûp lê veşariya û bi awireke tûj gotê. “Tiştê ku di rojêke wiha de mêr dikin” û piştî xwe da wan û ber bi jêrê daket.

Apê Sertûp di rê de rastî kîjan mêrî bihata digot: “Hûn çima direvin malneketino! Werin em mêraniya xwe bikin, ka bi kê re çek hebin em eniyeke berxwedanê ava bikin.” Bi vî awayî Apê Sertûpî karîbû çend mêrên destbiçek berhev bike, ji bo dewisandina wargehekê û şopandina rêçên dijminî çeperekê ava bike. Mêrên destbiçek bi biryareke giştî hanzûka û ji çiyayî derbas

bûn, li nêzikî deştê rawestiyên, li şûnwarekî bilind wargeha xwe dewisandin ku berê wê li tavê bû. Mêrên temenmezin ciwan hişyar kirin ku ji bo şerkirinê hilnekişin kêrt û girikan, bila zar û zêçên xwe li çiyayan dûrî minaweriyên şer di nava ewlehiyê de bin. Fermana derheqa şerê li çiyayan de evqas bû, vê zanyariyê têrê dikir bê ka berxwedêr dê çawa tevbigerin.

Di vê navberê de êriş li dijî êzidiyan ketibû rojeva tevahiya kurdan û cîhanê; herwiha colên êrişker jî ber bi cihê bûyerê dimilmilîn. Kurdên ku ji deverên dorberê dihatin alîkariyê bi lezgînî ji rûbaran dibihurîn, gava hêzeke dagirker bi meşa xwe ya asayî ji rûbarekî derbas dibû kurdan di nava rûbarî de pê re şer nedikir, radiwestiyên, heta ku nivê artêşa dagirker derbasî aliyê din dibû paşê êriş dibirin serê. Heke ji bo şerkirinê metirsiyên kurdan hebûna li qeraxê rûbaran dernediketîn pêşberî dagirkerê ku dil heye jê derbas bibe, keleka xwe li fêza keleka dijminî girêdidan û berê wê didane tavê, dijraberî herka avê bi dijminî re şer nedikirin, stratejiya wan a yekane ya derheqa şerê rûbaran de evqas bû.

Kurd ji her aliyê ve dihatin, hejmara wan ne bi pesnê be jî dihatin, gava ji golgeniyên şorik derbas dibûn, giringiya xwe didane ser vê yekê ku bêrawestan û hanzûka ji wan deran derbas bibin. Gava mecbûr bimana ku di golegeniyê şorik de şer bikin hem nêzikî ava vexwarinê û çêreyê dibûn hem jî piştî xwe didane dar û zinaran.

Qotika derebiharê ya ereban gelekî xeternak bû, pirañ bajar û samanên suriştî yê gel dikirin armanca êrişan. Diviyabû kurdan li şûnwarên ziwa û rast cihekî berdest û firêqet bi dest bixistana ku ji aliyê piştê û rastê ve nêzikî kêrtekî bilind bibûya, bi vî awayî ji xencera piştê û newqê rizgar bibûna, armanc bidana pêşberî çavên xwe û piştî xwe di ewlehiyê xwedî bikirana. Di wê keys-veysê û wê heys-beysê de ewqas zanyariyên wan hebûn, derheqa raperînen li şûnwarên rast dema wan a ramanê berteng bû. Ev zanyariyên leşkerî yê kurdan xwezayî bûn; kurd li erdê xwe yî çiyayî, rûbarî, tijî gol-golegenî û şorgehan serwerê erdnîgariya xwe bûn, bi wan zanyariyên xwe dagirker têk dibirin. Herwiha kurd hertim hem kêrtên bilind tercîhî yê nizm dikin hem jî berojan tercîhî qûzeyan dikin.

Di vê heyama xela-belayê de divê kurdên xwedanxîret li mirovên xwe xwedî derketana û di erdekî asê de wargeha xwe bidewisandana; hem artêşa xwe ya dilxwaz û xîretkêş hem jî gelê xwe yê şerpeze û aştîxwaz ji hemû cureyên êriş û nexweşiyên rizgar bikirana, li ser xaka xwe serkeftin bi dest bixistana.

Apê Sertîp û çend mêrên destbiçek û destvala gihiştibûn kêrtekî bilind, li qeraxekê çiyayî şûnwarekê berbiroj desteser kiribû, piştî xwe dabûn hevrazê ku li aliyê wan î rastê ye. Bi vî awayî wan dê di destpêkê de berjewendiyên endamên koma xwe biparastana û derfetên xwezayî yê wî erdî bi kar baniyana. Li wê devera bilind jî hewa germ bû, her çî ku li deştê bû ji german diqeliya, her kesî dua-dirozge pêşkêşî Xwedê dikirin ku li wir baraneke xurt bibare, newal û rûbar tijî ava lehiya bibin, çem hilpingirin, kef bi ser sêlavan bikeve, her tişt û her kes li şûna xwe bisekine, kesek nikare ji aliyên xetereya derbasî nava belengazên rût-repal bibe.

Apê Sertîp hay ji erdnîgariya deverê hebû, taybetmendiyên çiya-baniyên wê, deşt-newalên wê, çol-pesarên wê dizanibû. Lewre bi lezgîniyê nedîtî û bêrawestan ji wê qûntarê derbasî qûntareke din dibû, carinan meriv dişandin û carinan bi xwe diçû, çavek li kozikê û çavek li aliyên xetereyan bû. Erdnîgariya Çiyayê Şengalê gelekî balkêş e; ji bajariyan zêdetir gundiyên deverê çal-kortalên wê, şkerên kûr, çemên sernişivî yê xurt, çalên suriştî yê bêbinî, şûnwarên dorgirtî, darên diriyê yê gurbiz, hezge û qelîştêkên wê yê veşartî dizanin. Meta Xezal digel zarokan ji wan deran bi dûr ketibû, ji şûnwarên xewle ber bi cih-warên ewle çûbû, dizanibû ku mêrên kurd dê dijminên mirovahiyê kaşî şûnwarên xewle û xeternak bikin, di demeke wisan de ew dê derkevin pêşberî dijminan ku piştî xwe bidin van şûnwarên xeternak. Lewre divê wê jî bi alîkariya zarokên xwe û sitemdîtiyên din bi qasî hêza xwe ya berdest lêgerîneke baş pêk baniya û ew dever bi dorfirehî tesele bikira. Wargeha şengaliyan li kêleka herêmeke çiyayî bû; lê êrişkaran nizanibû bê ka golegeniyên li der û dorê bi çêreyên avî ve rapêçandî ne, çal û kortên wê tijî qamîş in, daristanên wê ji binî ve lihevaliyayî ne yan na. Zêrezêr û qîjevîja zar û zêçan a ber bi lûtkeya çiyayî xîreteke nedîtî didane kurdên berxwedêr; loma jî ev şûnwar veğerandibûnên rêzekemînan, pêşî li sîxurên ziyankar girtibûn, li gelek cihan dafik-tele danîbûn.

Kurdên berxwedêr ne di zefta destê dijminan de bûn; lêbelê dijminên mirovahiyê wekî tîmsahên bêdeng rawestiyayî hewl didan piştgiriyê ji derfetên xwezayî wergirin û mineta wan zagonên şeran tunebû. Hinek erîşkar dûredest sekinîbûn û dixwestin şerekî bidin lidarxistin, ji pêşketina dijberên xwe yê kurd ditirsiyan û di nava tasewasan de diqehirîn. Gelo şengaliyan nikaribû dakevine bajêr û biryargeha dijminî ya nêzikî zefta destan tar û mar bikin? Gelo dora bajêr tijî dafik-kemîn bûn, gelo liv û tevgera çeteyan a di nava kolanên bajêr de nîşaneya pêşketina wan bû? Gelo ev teqereqa çekan a li nava avahiyan û qîjevîja dengên têkel çima bûn? Kerê kor jî texmîn dikir ku karên hovane li wê derê rûdidin, tu kes di nava şik û gumanan nedigevizî. Jixwe helîkopterên alîkariyê mînanî teyrên berateyan dinişiyên ser kêrt û girikên qûntarê, çend meriv hildidan û ji wir bi dûr diketin. Diyar bû ku ew jî ji êriş û kemînan ditirsiyan, lewre wekî ajalên kovî ji nişkê ve disilikîn û vediciniqîn, wisan e wan jî êrişeke yekcarî pir nêzik dipa.

Carinan li dora bajêr toz û xubar mînanî maran dikişiyên û piştî jî mîna stûnên bilind qulozî esmanan dibûn, vê yeka han nîşan dida ku siwaryên cengî tînan meşandin. Carinan ev toz û xubar nizim bûn, lêbelê li qadeke fireh berbelav dibûn, diyar bû ku komeke piyade diçe-tê. Carinan her yekîneyek ber bi aliyekî ve dihat şandin; diyar bû ku komên çeteyan ji bo berhevkirina qirş û êzingan nehatine şandin, helbet ji bo veğerandina reviyayekî, kuştinekê, talanekê û desteseriyekê hatine peywirdarkirin. Carinan çendek ewrên toz û xubarê radibûn û dadiketin, diyar bû ku çete konên leşkergeha xwe li dora bajêr vedigirin.

Kurdên berxwedêr bi axaftinên mitewazî û amadekariyên girseyî dixwestin artêşekê bidin meşandin, bajarê xwe yê pîroz ji destên dagirker derxin; lê zimanê çeteyan tund û tevgera wan êrişkar bû, te digot rojekê ev hov û kovî dê hêzên xwe bi şun de vekişînin, ji ber nîşanayeke mirovatiyê ji wan peyda nedibû, bi zimanê kal-pîran 'sûra rehmê' di rûçikên wan de tunebû.

Çeteyên dagirker di destpêkê de siwaryên cengî yê sivik şandibûn, paşê baskên çep-rast bi cih kiribûn, wan eniya cengê ya colên xwe rêza kiribû. Şengaliyan wisan bawer dikir ku kirîvên wan ên ereb ên xwecihî peymandarên wan in; lê ev peymana wan a devkî ne elameta xêrê bû, nîşaneya komplo û kemînekê bû. Her kesî dizanibû ku bêyî peymaneke morkirî pêşniyarên aştîyê nayên pêşkêşkirin; lê êzidiyên ku çanda nivîskî qedexe kiribû bi sozê mêrê berê tevdigeriyan. Bi rastî beriya êrişa cegersoj li der û dorê gelek liv û tevger hebûn, gelek erebên xwecihî wekî leşkerên Xelîfetiye tevî refên çeteyan bibûn û êdî kêliya xeternak dest pê kiribû. Komên artêşa wehşetê wekî moristanan dixebitîn, sûresata kesên bêgane bû, bi rûyekî bêmeşde li şênîyên şengalê dinêrîn, xap û teleyên xwe didewisandin.

Şeva pêşîn a nobedariya li hinek kozikan ewqasî ne dijwar bû; lêbelê bi zereqa tavê re hinek berxwedêrên xwebexş bi alîkariya çekên xwe yê sivik li piyan radiwestiyan, ji birçînan derman di çongên wan de nemabû û ji ber tênahiyê gewriyên wan veğeriyabûn çoleke bêav. Dîsan jî dev ji çek, kozik û payîne bernedidan. Gava mezinê kozikê ji bo bidestxistina çend qurtên avê berxwedêrek bişanda der û dorê, wî kesî ava dîtî pêşiyê bi xwe venedixwar, ji ber tînahiyê peywira xwe ji bîr nedikir, tenê ji bo ku nebehice gulmek-didu dadiqurtandin û ava bidestxistî bi leza margîseyê digihande kozika xwe.

Heke çete bi wê leza xwe ya ku ketibûn bajêr berê xwe bidana Çiyayê Şengalê serkeftina wan pêkan bû; lêbelê hewl nedidan ku vê destkeftinê garantî bikin, tengezar û westiyayî bûn, gelek jin û zarok girtibûn, gelek mal-milk bi dest xistibûn. Çavên wan li xwarinê bû, li ziqûm-zehermana razanê bû, kêf-şahiya bi jinên xenîmetê bû.

Şeva pêşîn a malbata Apê Sertûpî bi bihîstina qîrçe-qîrça guleyan, girmegirma topan û dengê qiyametî yê rûxîna avahiyan derbas bûbû; lê hêrsa hemûyan li xalekê kom bûbû, tîrojên vê hêrsê ji edeseya berxwedêran derbas dibû û ev cola keriyê wehşetê mîna pûş-pelaşê ziwa dişewitand.

Serê sibehê çivîk bi kêfa xwe li her derê nediniştin, her çiças ew çiyayê pîroz ne dagirkirî bû jî hêwirze û hawara li quntarê bandor li jorê dikir; ew jî şaşopaşo bûbûn, ew jî neditebîfîn, te digot qey wan jî lehnet û nifir li wehşetê dikirin.

Di kozika Apê Sertûp de hertişt berkemal bû, vîdonek ava wan û bi qasî niv teştê nanê wan hebû, hemû berxwedêran ji vê hebûnê re şukra Xwedê dikir, wan qûntara çiyayî bi çavan û bajar bi dûrbîna ji hêzeke alîkar a dereke peydakirî raçav dikir. Di nava endamên wê çeperê de kurtepişt

tunebûn, te nikaribû awazeke bêçaretîyê bibihîzî, kes li ser miriyê xwe de nedigiriya, şîneke giştî dihate girtin, kesî zêmar nedinehwirandin, payedarî û peywirdarî hatibû ragirtin, dîmeneke nerazîtiyê di navbera wan de nedihate dîtin. Ne di destpêkê de gef û gur li hev dixwarin, ne jî piştî xurtbûna hejmar û hêza dijminî miameleyeke baş li hev dikirin, te digot zar-zêçên li lûtkeya çiyayî artêşa wan in û ew jî sîxur-nûnerên saziya wan a parastinê ne; lewre bi dîplomasiyeke xwezayî li berjewendiyên xwe yê giştî xwedî derdiketin. Hejmara hêzên wan ji ya kêmtir kêmtir bû; lewre wan nikaribû êrişên rasterast li dar bixin, tiştê herî kêrhatî ew bû ku hêza xwe ya berdest têkuz û rêza bikin, ji nêzik ve dijminî bişopînin, bi xurtkirina hêzên xwe yê xwecihî ve mijûl bibin. Demeke dirêj bû ku ev berxwedêr ne tevî şerekî bûbûn ne jî guleyek teqandibû; lê dilê wan tunebû ku xwe bidin aliyekî û vekişin, dîsan jî bi baldariyeke baş li xwe û gelê xwe miqate dibûn. Wan tevger, pêşbînî û çareseriyên xwe didane ber hev, dijberên xwe sivik û hêsan nedidîtin, dizanibûn-dibihîstin ku dîlketin koletiya ber destê zebaniyan e. Her yekî baş dizanibû ku divê ji vê pêngava pêşîn heta serkeftinê miameleyeke mirovane nîşanî hev û malbatên mişextî bidin; lêbelê divê bi disiplîneke xurt her livû tevgerê bikin bin kontrola xwe. Wê kêliyê her kes mecbûrê hev bû, bi awayekî xwezayî-mecbûrî gotinên hev dikirin, herwiha divê bi exlaqê civakeke li ser karesatan perwerdekirî miameleya hev bikirana, çiviyên wan hanzûka sist nebûna.

Di nava çeteyan de pir caran alozî û tevliheviyan rûdida, hêza serçeteyî qels bû û wekî çawîşê talanê tevdigeriya. Te dinihêrî ku komeke çeteyan bi ala û nîşaneyên xwe ji cihekî bo cihekî din tê guhastin, te texmîn dikir ku serhildaneke navxweyî li dar ketiye, dibe ku li ser talaneke giranbiha yan jî li ser jineke dîlgirtî ya bedew hev û din bi kufre tawanbar bikirana, gule bi hev bireşandana. Çawîşên talanê carinan engirî û bihêrs bûn, ji ber ku êdî ji kuştinê canbêzar bûbûn; ev canbêzarî ne ji ber sûra rehmê ya di dilên wan ên reş bû, ji ber azweriya wan a li ser talan-terîşên mişextiyên bû. Vî keriyê hêstiran ê bi cêhê talanê têrkirî riyên kolanan bi meşînê dipîvan, serçeteyan bi çavê qesabekî bêmerhemet li welatîyên şengalî dinihêrî, te digot ku pez û dewarê serjêkirinê dineqînin dilên kurd kaş-berkaş dikirin, kuştîyên xwe li gorên komî çehl dikirin ku tu delîl-îsbat li paş wan nemîne. Çeteyan sîtilên xwe yê aşpêjiyê li ser kuçikên Şengalê nedihîştin û nedîçûn, baweriya wan bi niştecihan tunebû, wan malbat-dewletên xwe terikandibûn û ew dê tu carê venegeriyana jî, ma vegeyriyana jî dê çawa vegeyriyana, ji xwe ew neyarên gelên xwe bi xwe bûn. Her kesî dizanibû ku ev çete ji bo şerekî hetanî mirinê re amade ne; lê wan mirin avêtibû pişt guhên xwe, di destpêkê de -wekî ku agirbestek di navbera wan de hebe- ji samana talanê diyarî belav dikirin, heta ku fitik li binê têra xwe bixistana zewq-sefa dikirin, paşê çav berdidane timakarên xwe, bi derûniya bêhêviyan bihêrs dimeşiyên, bihane ji hev re didîtin, ceza didane hev û bi xwînxwarî hev dixwarin. Wan carinan beriya ku serweriya hev bipejiranda û girêdana xwe ya bi Xelîfeyî re diyar bikira seza didane hev, pirî caran guh nedidan fermanên xwe yê derxistî; carinan jî wan serweriya hev dipejirand, girêdana xwe ya bi Xwelîfeyî re diyar dikir, lê kesî nikaribû sezayekê bide kesî. Wan ji xwe re dewlet digot, bi perwerdehiyeke çendmehî kar û barên dewleta xwe bi rê ve dibir, artêşa wan wekî tevna pîrê sist, hizhizî, belawelayî bû; lêbelê ji derve ve rastiya wan nedihate dîtin. Baweriya serçeteyan bi endamên koman tunebû, fermanên xwe yê qaşo pîroz diavêtin pişt guhên xwe û tiştê herî balkêş di bîr û ramana her kesî de çûyînek hebû, dê bi awayekî biçûna.

Dilê berxwedêrên şengalî bi tu çûyînekê qayîl nedibû û wan dê ji bo mayîneke sermedî li ber xwe bida, ji bo vê yekê gelek sedem hebûn ku ya hera girîng gor û mezelên bav û kalên wan bû.

12. Kaniya Bilbilan

Kalekî hizhizî bû, şîva miriyan lê diçû û ji xwe re nedidît ku berde mêşa li ser bêfila xwe jî; lê zêhna wî ya bîranînan hê xurt bû, bi rastî bîranînen heyama wî ya xortaniyê hê zindî bûn: Demeke xortaniya xwe bûbû gavanê Mala Delîl, li gundekî Erdexanê dewar berdida çil-çiyayan, best-beyaran û zozan-aranan. Dewarê ku diçêrand ji erdên curecureyî re derbas dibû: bestên rast, çal-kortal, hendef û şkerên xeternak, bazgehên teng, gelî-gebezokên kûr, dolên fireh...

Belengaziyê ew di temenekî biçûk de şandibû qurbetiyên, xerîbistanan û olama xelqê; hê di deh saliyê de dest bi xebatê kiribû ku zarokên di temenê wî de diçûne dibistanên Komara Tirkîyayê

yên nû vebûyî. Bi berxvaniyê gav avêtibû cîhana olamê, bi şivaniyê pisporî û jîrtiya xwe îsbat kiribû, piştî leşkeriyeke tijî êş û keder xwe avêtibû bextê gavaniyê ku bikaribe qelendekî bide hev.

Ji jinbaveke total a stewr û bavekî derdomerdo re jî xizmet dikir; diya wî rojek piştî welidandina wî miribû, gelek xwîn jê çûbû û malzaroka wê wekî birînekê axivîbû. Ew dewran here û qe venegere; ne bijîjk hebûn ne jî nexweşxane, heke dem-dezgehên tenduristiyê hebûna jî bêfayde bûn, ji gundên çiyayî çûyîna ba doxtir-hekîman nedibû nesîbê her nexweşî.

Piştî mirina Nêrgiza diya wî, bavê wî jinebiyeke ji zarokan qutbûyî xwestibû ku li kurê wî yê sêwî binêre. Bi rastî jî jinbava wî ya total -a ku ji ber bêzaroktiyê hatibû berdan- kurê hêwiye li ser destan xwedî kiribû; lê belê bavê wî ji kerba jina pêşîn nexweş ketibû, êdî ne paletî pê dibû ne jî şivanî-gavanî. Jinbavê bi bîst û heşt pezên beriya nexweşiyê Sebrî bi firê xistibû, mêrê nexweş ê li nava nivînan xwedî kiribû û malek kiribû tev malan. Çavê wê lê bû ku heta xortaniya kurê hêwiye çend pezan li hebûna malbatê zêde bike ku bikaribe wî kurikî bizewicîne jî; lewre axlêveya sala ku dibistan li gund hatibû vekirin wê kurik şandibû berxvaniyê, piştî hînbûna alfabeyê êdî wî rûyê qelem-defteran nedîtibû û di deh saletiyê de dest bi qezencê kiribû.

Jiyan dijwar bû, lê Sebrî jî ji jiyane dijwartir bû, di nava xizmeta xelqê de pijiyabû, di bin porê wî yê çûr de rengê wî qemirî bû, çermê wî ji xebatê qalind û rakişiyayî bû. Ji ber ku tirkî nizanibû di leşkeriyê de gelek zehmetî û çetinahî dîtibûn; lê ne xema wî bû, bavekî nexweş û jinbaveke dilbirehm li pey xwe hiştibûn, divê bi silametî vegeriya malê ku mirazên çavdêran ên nîvcomayî hasil bikira û wisan jî kir.

Ew sal sala wî ya pêşîn bû ku gavanî dikir, naxirek dewar dida pêşiya xwe, heta êvarê çol-pesar serobino dikirin û karê xwe baş dikir ku saleke din jî wî bigirin gavaniyê. Roj bi roj hînê erdê gund dibû, pisporiya erdekî nenas karekî ne hêsan bû; lê ew layiqî navê xwe bû, bi sebreke nedîtî çêregeha gund nas dikir û te digot ku Sebrî her bihusteke erdnîgariya gund bi wêneguhêzekê di hişê xwe de tomar dike. Bi rastî divê wisan jî bikira, naxir neajota çeregehên xelqê, nav-nûçikên xwediyên dewêr û dijûn-devbelaşiyên gundên cînar li pey xwe rêz nekirana.

Sebrî heke dewar biajota bestê, nedihîşt ziyan bigihêje zevî û mêrgên xelqê. Jixwe besta rast mîna leganeke tehevêlkî xuya dikir û dewareke li nava zeviyekê mîna hêka li ser kefedestê êşkere dibû. Lewre divê li besta rast gelekî hişyar bibûya; teralî û laqirdiya vî karî tunebû, divê hertim çalak û cidî bibûya. Jixwe gundiyan ji bo bihusteke zeviyê, kulmek dexlê wê û gurzek giyayê mêrgekê diranên xwe didan şkandin. Ma ecelê wî hatibû ku di vî karî de teraliyê û kêmasiyê bike? Helbet şivanan beriya gavanan pez ji gom û hevşiyayan derdixistin, xwe digihandin bestê, berî ku tav biqijirîne li çalên kort pez diçêrandin, ber bi saet nehan derdiketine ser girikên hewadar û badar, dema ku tavê xwe dida zikê esmên jî wan kerî direvandine ber kevirên sîdar yan jî dikişandine ber çeman. Şivan ji gavên pêsiviktir bûn û keriyên wan jî ji naxira wî. Hevpariyeke wan jî hebû: her du alî jî divê li kel-melê xwe xwedî derketana, heta êvarê bi wan tiştên ku ji malê anîne debara xwe bikirana.

Ji ber ku dewêr ziyan digihande pêz, ajalên ji xwe biçûktir pêpest û qiloç dikirin piraniya şivanan dûrî naxir û garanê disekinî. Heçî ku berxvan bûn Sebriyî bi xwe bera wan dida ku jê dûr bikevin, carinan di dilê xwe de ji wan re digot “qirniyên virnî” ango “acizkerên biçûçik”.

Îcar kula bi ser kulê de mêşvanên Laz jî hebûn, her du jî ji hev aciz bûn: gavan ji koma mozan ditirsiya ku dewarê wî tarovaro bikin û mêşvan ji telefûna hingivên xwe. Mêşvanên laz bi kamyoneke sindoqan dihatin, li dûrî malan konek vedigirtin û bêyî ku têkildarî kesî bibin sindoqên xwe li der û dorê rêz dikirin. Ji bo ku bikaribin di nava gundên kurdan de biêwirin keçên xwe

didane kesên naskirî yên deverê û ji wan bûk dibirin. Bi riya zewacê wan pêgehek ji xwe re ava dikir. Heke kurdan di vî erdê xwe yê bêserûber de mêşvanî bikira dê sindoq sindoq pere bidana hev; lê bi awayekî sosret kurdên deverê li cîhana dora xwe nedinêrî, karê mêşvaniyê bi pêş ve nedibir, tenê boça pêz û dewêr girtibû, tenê maça cotî girtibû, tenê destiyê das û kêlindiyê girtibû.

Tenêtiyê jî dilê Sebriyî kul kiribû, lê divê wî li ber xwe bida. Ji bo vê yekê jî xwe spartibû stranan û hema hema tevahiya stranên li ser nêrgizan ji ber kiribûn, bi destî van stranan xwe digihande navê dayika bêmiraz û bi wan hewesa dilê xwe dida der. Wî dikaribû qe stranan nebêje û dîsa jî sebra xwe bîne; lê divê ew stranên li ser navê nêrgizan ji bîr nekirana, windabûna wan bêwefayî bû, bîrkorî û nankorî bû. Dibe ku careke din rastî dorhêleke dengbêj û stranan nehata, ev stran ji bîr bikirana û wesfên li ser nêrgizan bi ro de biçûna. Loma ev stran ji bo wî ewqasî girîng bûn ku bêhna dayikê digihandin bêfila wî, her wiha wî germahiya hembêza wê di wan de didît. Ev stran milkê wî yê kesane bûn, li nava civatan jî ew nedigotin, ji xelqê re qedexe bûn, wekî lawijên derwêşekî amûrên zikra wî bûn. Wî di dema xwe ya hera xewle de dengê xwe li esmanan berz dikir, ji nişkê ve êrişî jibîrkinê dikir û bi şadî strana xwe tamam dikir. Jibîrkin marekî di kovelanê de veleziyayî bû, her dem dikir ku pê vede, riya wî ya bîranînê bibire, wê herême lê qedexe bike, felaketekê bîne serê keda wî ya jiberkirî; lê ew amade bû ku her carê wesfên nêrgizan bide, her carê bi straneke dorvegerî vegere hiş û bîra xwe. Carinan teşqeleyên gavaniyê û hevaltiyê ew ji bîranînan dûr dixistin, berzkirina stranekê ji bîra wî derdixistin, gulên nêrgiz û Nêrgiza diya wî ji bîra wî diçûn; lê ew hê ciwan bû, îhmaleke demkurt ziyan nedida bîra wî. Her çiqas teşqele derketana pêşiyê û riya dubarekirina stranan bibirriyana jî, ew ji teşqeleyan vedikişiya sebra xwe, tenêtiyek peyda dikir û êriş dibire ser jibîrkinê.

Bihura Gakoviyan hê di bîra Sebriyî de bû, kaniya Bilbilan a li zikê Zinarê Zer jî. Bi rastî bilbil-milbil li ser kaniyê peyda nedibûn; lê tenê çivîk û balindeyan dikaribû xwe bigihîne çavkaniya wê. Ji ber ku hertim dengê çivîkan lê dihate bihîstin gelê deverê ew nav lê kiribû. Ava wê ji zinêr dadiquîlî jêrê, bi şireşira kişînê û şîrçeşîrqa dilopan zindîtiya xwe li zindiyan nîşan dida. Hinekan digot ku ev kanî bermayeya ava destnimêja Şêxê Ziyaretê ye, “*dema ku Êris ketiye deverê û pêşiyê şêx-mela kuştine, Şêxê Ziyaretê jî hilkişiyaye vî zinarî, lê heban wî ya avê qetiyaye û di zinêr de aliqî maye. Paşê heban qul bûye û av jê rijiyaye, bi xatirê bêhn-berekata wî ava wê hebanê vegeyiyaye kaniyekê*”. Sebriyî tenê ev agehî bi dest xistibû; bawer nekira jî, rêz ji heybeta wê kaniyê re digirt, xweziya xwe bi çivîkên li ser kaniyê dianî ku ji bilî bêbaskan kesekî nikaribû bibe şîrkê wan ê vexwarinê. Du zinarên mezin ên li devê bihurê hema hema digihiştin hev, yek zer û yê din spî bû. Çar çêlek bi hev re ji dihurê nedibihurîn, herî zêde sê çêlek yan du çêlek û du noginên jar yan jî çar noginên jar dikaribû bi hev re jê derbas bibin. Dîsa li gorî gotinan divê meriv ji bo çivîkan kevir û tiştan ber bi kaniyê werneke, ji ber ku ew kevirên avêtî bi paş ve dipekiyan û li merivî vedigeriyan, her wiha tevgerêke wiha betûm û bêyom jî dihate hesibandin.

Gava dewar di bin kaniyê re derbas dibû Sebriyî bi zorê ew diajotin, hinekan devên xwe vedikirin, hinekan piştên xwe didane ber ava hênik û bihurîna naxirê asteng dikir. Lewre wî naxir li hev asê dikir ku hev bidehfinin û derbas bibin. Piştî ku dewar derbas dibû wî qutoyê xwe yê avê dida ber şîrotaneke avê, tijî dikir û dida ser kevirêkî, carinan xwe li ber dişûşt û carinan xwe li ber şil dikir. Ji ber wan salixên li ser Kaniya Bilbilan wî kevir, şiv û tişt li çivîkan wernedikirin; carinan ji xwe re digot “*heke pisîkek li pişt çêlekekê be û çêlek bimîze, a baş ew e ku ji mîza bêwext bireve, ne ku xwe hilperîne jêderka mîze*” û dikeniya, carinan jî -brevajî wê yekê- çavê xwe li jêderka avê digerand, pê dihesiya ku herka avê rê nade dîtina navenda wê, jêderk veşartî û parasî ye; lewre wekî ku di dêlindêzeke leşkerî de bimeşe hem li avê dinihêrî hem jî bi rêzgirtin derbas dibû.

Her du zinarên li devê Bihura Gakoviyan bi qasî heybeta xwe mirov didane fikirandin jî. Du zinaran serên xwe dabûne ber hev. Gopîtka yê spî rast bû û nêzikî jêderka yê zer ê sertûj bû. Zinarê Zer rê nedida ku mirov derkeve ser; lê ji aliyê kêrtê piştê ve riyeke teng hebû ku mirovî dikaribû derkeve lûtkeya Zinarê Spî. Carinan Sebriyî hebana xwe ya li ser piştê guhrêjê şidiyayî girêdida, serê wê digirt û bi baldarî û dûrî herka avê ji bihurê derbas dikir, paşê vedigeriya û xwe rût-tazî dikir, cil û bergên xwe gişt dikirin devlinga şalwarê xwe, ew dûrî avê datanîn, xwe dişûşt û piştê -ji ber ku bihur tijî herîrêtik bû- piyên xwe li ser gopîtka Zinarê Sipî dişûştin. Kembera şalwarê xwe dibestî û diavête stûyê xwe, wekî margîseyekî bi wê tengerêya ji piştê ve derdikete ser zinê û pêyên xwe heta çîpan didan ber avê. Piştî ku lingên xwe yên herî lê geriyayî dişûştin, kincên xwe ji devlingên şalwarî derdixistin û li xwe dikirin.

Sebrî paleyê xelqê bû, nikaribû zêde bibile û egle bibe; lewre divê ji Kaniya Bilbilan peya bibûya û xwe bigihanda naxirê. Kanî bi nav û ava xwe hebû, ji bilî eleqedaran kesekî xwe ranedigirt ku ewqas zehmetiyan bide ber xwe û derkeve wê jorê. Lê belê Sebrî bi heweseke nedîtî û nebînayî derdikete jorê, çendekê bi kêfeke kesane ya bêdeng dijiya, paşê jî dadiket xwarê û diçû kar û barê xwe. Li gorî bihîstinên wî *“berê ev bihur û kanî cihekî xeternak bûne, diz û keleşan malên gelean li wê derê xera kiribûne, heta hinek dibêjin ku gur û wawîkan pez-berxên gelean li wê derê pirteve kiribûne. Behsa hirçekê jî dihate kirin. Li gorî salixan hirç di gel kudikên xwe dihate ber Zinarê Spî, kudikên xwe wekî leşkeran di ber keviran de didewisandin û bi tevahî li hêviya keriyekî disekinîn. Gava kerî bi şivanên temenmezî û kûçikan parastî ba, wan êrişeke xeternak nedikir; awayê tevger û parastina keriyî dişopand, gava çavên hirçan li êrişê nebiriya, birçîbûn bi ser kuştinê re digirtin.”* Gundiyan çîrokên hirçê yên ewqasî balkêş digotin ku tevziyek dikete canê guhdarî, beriya cendêk lêvên mirovî dilerizîn, reng û rûçik lê zer dibû. Gelean digot ku *“gava hirç keriyekî li kendêl asê bike, bi lekman dikeve nava pêz; wan diavêje jêrê û paşê jî diçe ser û wan dixwe. Hirç serdarê bilindahiyên e ku beroj û sîdarên wan deran, çal-kortên wê erdnîgariyê baş nas dike; her wiha qul-qelîşteken zinarên wan deran koşk-serayên wê ne ku bi kêfa dilê xwe carê cihekî ji xwe re dike lan.”*

Sebrî gavan bû, li gorî şivan û berxvanan temenmezî bû, çend segên wî yên mîna guran hebûn û ji êrişên gur û hirçan zêde neditirsiya; lê ew jî mirov bû û berî her tiştî ew paleyê xelqê bû, divê dewarê wan baş biparasta. Lewre gava dewar dibire cihekî xewle bi *“çêle-çêle”* û *“ho-ho”*yan, qîreqîr û fîtefîtan tirs li rawirên çolê difirand. Te wisa texmîn dikir ku dijminên naxirê dîtine û ditirse; lewre wisa bi qîjevîj e. Na, wî bi vê tevgera xwe tirs dikire dilê mêvanên xwe yên nexwestî û hewl dida ku wan ji cihê veşartî bileqîne. Gava gurek, roviyek an jî hirçek lê derketa cola kûçikên xwe li wan rast dikir, bi fîştefîşt û qîreqîrê zirav li wan diqetandin. Heta wê demê rastî tebayeke çolê nehatibû, lê hertim di amadebaşiyê de bû. Carinan gur û rovî li berwarên çiyayan, li delavên avên dûredest didîtin û dengê xwe nedikir. Dikete wê xemê ku gava kûçikan bişîne cihekî dûr û tebayeke xeternak jî li nêzikê be, ew dê ziyane bigihîne naxirê. Her çawa hebe, ew pisporê wan deran bû û berpirsiyarê her tevgerê xwe ya hesabkirî û nehesabkirî bû.

Sebriyê pîremêr carinan ji nava bîranînen xwe derdiket, derbasî nava jiyana xwe ya rasteqîn jî dibû. Gava vedigeriya bûyerên jiyane, hewl dida ku rabe ser xwe, daxwazên bedena xwe bi cih bîne û bi serbilindî karên xwe bigerîne; lê çiviyên wî sist bûbûn, teral bûbû û wekî femandarekî leşkerî difikirî ku hêza xwe ya heyî dêrz neke. Di vê pareyê de liv û tevgerên wî yên leşkeriyê dihatin bîrê û bi wê dîsîplîna leşkerî dixwest çendekê xwe yî wekî kelaxekî bide hev; lê belê bedena wî ya sistopisto gefa ketinê lê dixwar, wî jî bi stûxwarî guh dida hestiyên xwe yên riziyaî û xwe li teraliyê datanî.

Perwerdehiya wî ya hera dijwar li nizamiyeke leşkeriyê pêk hatibû, wê hingê berferman bû, vîna wî ya kesane tunebû, bi fermanên fermanaran radibû û rûdinişt. Wî hewl dida ku bibe fermanarê hestî-movikên xwe û fermanên hişê xwe bi ser endamên xwe de bisepîne. Lewre gava ku bixwesta têkeve nava liv û tevgerê ferman dida çong û piştta xwe ku wî li ser piyan bigirin; gava çong û piştê xebera wî nekirana û taqet nedanê, îcar bi alîkariya destan hewl dida ku cendekê xwe yê mîna artêşeke bêpergal bide meşandin. Gelek caran operasyonên wî yên rabûn, rûniştin, xwarin û mîstinê nivco diman. Dema ku tevgera cendek ne bi dilê wî bûya, xortaniya wî dihate bîrê û li xwe mikur dihat: *“-Hey lingo, tu hê bikişî, tu çima wisa kişiyayî! Piştê tu qurbana piştta hevtemenên xwe bibî, tu çima xebera min nakî! Ka cendek jî li ser hejekê maye, wey lê qurbana Refîqê Piştîkûsî bûyî, tu çima wisa têk çûyî!”*

Piştî van af û nifiran tevgera wî ya derûnî jî xera dibû, mêjiyê wî tev li hev dibû û cira wî ne dihate kişandinê ne jî dihate bihîstinê. Heke yekî bi xêra xwe ew bibira ser destavê, wî dest bi duayan fikir, pesna wî dida û heta ber derê kelefeyê ku bibû destavxane her digot û dibiland.

Ji bo Sebriyî liv û tevger dijminêkî sêalî yî xedar bûn: hilm, xwarin û mîstin; lêbelê ji bo berdewamkirina jiyaneke di nava cîhana bîranînan de ev her sê liv û tevger pêwistiyê leşkerî bûn. Kesî nizanibû çima ewqasî ji bîranînan xwe hez dike, çima ewqasî dixwaze van bîranînan veguhêze nevî-nevîçirkên xwe û herî girîng çima ewqasî diçerçire ji bo axaftinê. Hema hema mirov dikare bibêje ku ew ji bo bîranên xwe dijiya, hilma xwe digirt û berdida, dixwar, dicût û dadiqurtand, diçû ser destavê. Heke yekî li şûna wî nefes hilda, bixwara û bimîsta wî dê qebûl bikira; lê artêşa cendekê wî yê totalîter razî nedibû û divê hemû kar û bar bi xwe bikirana. Lewre hewl dida ku fermanên hişê xwe li ser cendekê xwe ferz bike, gava bidîta ku dijminê wî deh qatî wî xurtir e, paş ve vedikişiya; lê dev ji berxwedanê bernedida.

Wan rojên han mewlûda çilî ya rehmetiya Pakîzerê bû, ew jî gazî xwarinê kiribûn; lê cendekê wî nedixwest here. Hişê wî yê xurt wekî serbazekî ferman fikir ku rabe, beşdarî civaka camêran be û hem xwarina xwe bixwe hem çend gilî-gotinên mewlûdê bibihîze hem jî silavê bide merivan; lê çongên wî û piştta wî yên sist leşkerine isyankar bûn û mirazê wî di çavan de dihîştin.

Biryar bû ku biçûya mewlûda dotmama xwe ya bi navê Pakîzer; lewre bi destopiçko û çalepîka çû hinda sindoqa kincên xizmetkirî, taxima xwe ya axatîyê ji nava kel-mel kişand ku li xwe bike. Ji bo xatîrê Pakîzerê hêz û wîzeyek ketibû reh û gehên wî, lê dest û tiliyên wî mîna serbazên xayîn diricifiyan, nikaribû kincên lixwekirî bixîne û yên paqij li xwe bike. Wekî fermanarekî xîretkêş î tîkçûyî pidûyên devê xwe yên bêdiran digiviştin hev û nifir li endamên xwe dikirin: *“-Çawa xişxişe ketiye destan ha, dest jî xeberê nakin ha, wey lê hê qurbana Pakîzerê bî, hevalên wî dê werin û vepelin ser destexanan, ew dê jî nikaribe doxîna xwe girêde ha, wey lê qurbana Keza Parsek bûyî!”*

Sebriyî hîn nifira xwe ya dawîn kuta kiribû ku çireçira deriyî bihîstibû, wekî kergedanekî bi nivê cendekê xwe li dengê deriyî zivirîbû ku Keza Parsek di gel neviyekî xwe yê panzdeh-şanzdeh salî li devê deriyî çik sekinîbû. Kezê, ango Kezbana jina rehmetiyê cînarê wî wekî peykerekî bêlebat li tevgera pîremêrê bi himehim û inteint dinêrî. Vê nihêrtinê zêde nekişand û Kezê bi destekî niçande navmîla neviyî ku alîkariyê bike:

-Kuro, destê apê xwe bigire, rake û bila kincên xwe li xwe bike!

-Erê Kezbanê, apo teze bûye xort û ji piyan bisekine ku kincan li xwe bike, -got Sebriyî û qûn veda erdê.-

Keza Parsek li tevgera Sebriyî dinihêrî û ew bi hevtemenên wî re berawird dikir. Li gorî wê divê Sebriyî rûniştî lingê xwe di kincê re bikira, bi alîkariya destan rabûya ser xwe û li piyan bişkoka şalwêr girêda, kember lê bişidanda. Dîsa li gorî wê Sebrî dest ji ber rewşa xwe berdaye û bûye sedema ketina xwe; divê biqilqiliya û venekişiya, zor bida endamên xwe yê isyankar, nehişta cendekê wî bitewtewe, xebera bedena xwe ya rehetîxwaz nekira, nehişta ku endamên wî ji hev de bikevin û belawela bibin. Lê belê rastî ne wisa bû: liv û tevgerên asayî jê re zor dihatin, hêzeke deh qatî hêza wî ya heyî dixwastin û lewre ew vedigeriya bêlebatîyê. Carinan vîn û bîra wî xurt bûn, lê endam isyankar bûn; carinan jî berovajî wê yekê endam xurt bûn, lê vîna wî ya kirinê tunebû ku tişteki bike. Carinan destên wî li benda fermana seriyî nedisekinîn û hewl dida ku tişteki bikin; lê zû dibizdiyan.

Vê carê Kezê rahişt milekî Sebriyî, ew ji binçengê ve girt û gote neviyê xwe ku milê wî yê din bigire, da ku li ser sindoqê bide rûniştandin. Piştî ku qûna wî dane ser sindoqê, Kezê gote neviyî ku qutikê wî yê qirêj bixîne û yekî paqij lê bike. Neviyî rahişt bişkoka, ji qulpa jêrîn dest pê kir û heta bişkoka li ber stûyî hat û bi dijwarî vekir. Kezê xwe negirt û got:

-Malxirabo, wê polikê li xeneqa xwe neşidîne, tu yê tengenefesî bibî û bixeniqî!

-Mala tengenefesiyê û xeniqînê xerab bibe, ka wan jî riya xwe şaş kiriye û nakevine vê qirika min a bêfayde, -Sebriyî bi himehim û kuxtekuxt bersiv dayê.-

Kezê nihêrî ku êdî Sebrî ji xwe bêzar bûye, hewl da ku dilê wî hilde û taqetê bidê.

-Te ji xwe re dikire şer û digot Keza Parsek, îcar min parga kê kiriye, te kengê tûrikê min ê parsê li milê min dîtiye?, -bi henekî got; lê bersiva wî amade bû û bi devekî nîvkeniyayî got:-

-Tê bîra te? Min deh sal berê got ku min bike û te timatî kir. Tu parsek nebûyayî te yê bigota erê.

-Va ye tu li ser qûnê dikevî jî dev ji doxîna xwe bernadî, -got Kezê, doxîna Sebriyî girt ku neşiqite jêrê û neviyê wî şalwarê wî lê bike.-

Bi girtina doxînê re tevziyek kete bedena wî ya jar, te digot ku birûskeke ciwaniyê li cendekê wî vedaye û ji nişkê ve bi ser milê xwe re li Kezê zivirî û got:

-Te hema bigota erê, ma kevir dê bibariyana? Heke tişteki di min de hebûya, ji xwe hebû. Heke tunebûya me yê ava germkirî bikira çay û vexwara ha!, -bi kuxtekuxt kenîya û ji ber vê gotinê rûyê neviyê Kezê hinekî tîrş bû. Lewre kembera wî zêde şidand û li ser vê yekê Sebriyî berê xwe da ciwanî got:- lawo, pîrika te zimanê min hilqetand û tu yê jî navkêlka min biqetînî, bi qasî qulpekê diduyan kemberê sist bike!

Ciwanî mehsên wî danîne ber piyan û nihêrî ku kalemêr nikare li piyan bike; lewre bi destên xwe mehs derbasî piyan kirin û bi alîkariya pîrikê ew rakire ser lingan. Her sê bi meşa kûsiyan ber bi mala Pakîzerê meşiyên. Serê Sebriyî li ser navmilan dihejhejî û serweriya cendêk nedikir, tiştên ku di sêrî de derbas dibûn bi xwestina endamên din bûn, raman û bîranîn wekî qeretûyan ji hev derbas dibûn. Raman û bîranînan êdî hev nas nedikir, peywirên wan nediyar bûn; wekî çil roviyên ku dabeliyane nava keriyekî dîk û mirîşkên bêxwedî, her yekî dida pey nêçîrekê, qîjevîj û hêwirzeyek di serê wî de hebû. Di vê aloziyê de Sebrî bi hêza xwe ya rastîn nedihesiya, Kezê û neviyê wê bûbûne darê bin milan û wan ew dibir, ne ku lingên wî.

Li mala Pakîzerê civateke zindî rûniştibû, ciwan li hinda ciwanan, navsale li rex navsaleyan û pîremêr li teniştaya melayî rûniştibûn. Mewlûdê hê dest pê nekiribû û qewlikbêjê gund bi henekan kurtepişt dikire nava civatê. Di wê navberê de kuxikekê bi helbestvanê gund girt û demeke dirêj serî di ber de û destek li ber dêv kuxiya. Qewlikbêjê ji civatê re got ku “qirika Apê Cangîr ziwa bûye, de ka avekê bidinê ku bila helbestekê bixwîne”. Ji Apê Cangîr re şerbetek anîn, wî bi sê qurtan îskana şerbetê qurteve kir û qewlikbêjê bi henekî:

-Apê Cangîr, te berî cimaetê şerbet vexwar û divê tu çend helbestan bibêjî, -got û li aliyê melayî nihêrî û berdewam kir:- helbet heke destûra seydayê hebe!

Mela Cindiyê ku gundiyan jêre digot “Mela Cidî” her axaftineke li dijî xwe êriş dihesiband, li gorî hêza civakî û aborî ya her êrişkarî bersivê dida, bi hevokerê pirwateyî bersiv dida hejaran û ji bo hêzdarên jî çend hevokên nermik ên jehrkirî dihûna. Ji bo melayî her dengê bêdestûr dijminek bû û divê bersivêke bijarte bidaya xwediyê dengî ku alozî geş nebe. Her çiqas destûrxwestina qewlikbêjê di dawiya hevokê de pêk hatibû jî, melayê ku wekî serfermandarekî di nava cimaetê de rûniştibû bi hêza xwe hesiya, pêşniyaza fermanberê xwe beraqil dît û erê kir. Apê Cangîr bi rûyekî şermoke li çep û rasta xwe nihêrî, dest bi dîbaceya helbesta xwe kir:

“-Bi navê Ellah dest pê dike her karê qenc

Bi penaha Wî dawî dibe êş û renc.

Silav ji Cenabê Muhammed re digel malbata wî

Rehmet li xwendevanê vê helbestê û guhdarê wî.”

Bi rastî Apê Cangîr medrese xwendibû û çend salan melatî jî kiribû; lê belê piştê ketibû nava karên siyasetê, dest bi xwendina dîwanên Cegerxwînî kiribû û xwe li helbestan danîbû. Li gorî gotina rêhevalê wî, gava ku ji ber tevgerên xwe dikeve zindanê bi têra xwe helbestên çepgirî bi tirkî dixwîne. Wî nikaribû helbestên xwe bi heng û benga helbestvanên kevn bibêje, nikaribû dawiyên wan li hev bîne; lewre zanîn û şîretên xwe yê kevn li ser şopa helbestvanên ciwan vedigotin. Carinan peyvên ewqasî nû bi kar dianîn ku ji bilî wî tu gundiyekekî nizabû bê ka çi dibêje.

Piştî dîbaceyê Apê Cangîr dîsa li der û dorê nihêrî û berdewam kir:

“-Feqiyê Teyran li ser te nivîsî destanek ey ava delal,

ez ê çi bibêjim ey ava zelal,

ey vexwarina hera helal!

Piştî destana mamostayî dev û lêvên min goristanek;

kêmasiya xwe çawa vebêjim ez ê kerr û lal?

Êdî em ji çavkaniyên te dûr ketine;

bi lûle û şûşeyan têyî ber me,

şîreşîra te naşibihe xûlexûla te ya suriştî.

Li ser te şer û siyaset dimeşin

û haya kesî nîn e ku şer biryareke jiyânî ye:

Bi rastî gola xwînê ye ku giyanên gelek şervanan tê de dixeniqin.

Bi rastî kedêke civakî ye ku her kesek misteke jiyana xwe diavêje navê.

Dibe ku şer welatekî tar û mar bike,

kêvir li ser kêvir û sêrî li ser cendêk nehêle.”

Qewlikbêjê li devê dêrî nihêrî û got:

-Apê Cangîr bi avê dest pê kir, kesî tasek şerbeta din jî nedayê û wî jî lomeya xwe vegerande şer-meran, de ka aveke din jî bînin jê re!

Bi vê gotinê bû pirxînî-tîqetîqa civatê û melayî mirûzê xwe tirş kir. Melayê ku berpirsiyarê civata mewlûdê bû, nexwest ku qewlikbêjek û helbestvanek dizgînê bigirin; lewre hewl da ku ken û henekên civatê jî bike bin kontrola xwe û got:

-Şerbetekê jî ji Şemsedînê me yê qewlikbêj re bînin, ew jî di navberê de çû-hat û westiya, -vê carê beşdarên mewlûdê li qewlikbêjî kenyan û melayî bi devekî ken berê xwe da Apê Cangîr:

- Êêê Xwedê jê raziyo, ilmê te heye, ka li ser nimêj û taetê jî tiştêkî bibêje. -got û ji bin çavan ve li cimeata hazir nihêrî.

Beşera Apê Cangîr bi şerbetê û pesndana ilmê wî xweş bûbû ku di dilê xwe de “berî nimêjê destnimêjê bidime girtin baştir e” got û di hişê xwe de gerand ku dest bi helbesteke dirêj bike. Lê belê di wê navberê de -neviyê Kezibanê di milan de- Sebriyî silav da civatê, haziran jê re rê û şûn vekirin û ew li hinda hevtemenên wî dane rûniştandin. Piştî silav, rûniştin û xêrhatinê Sebriyî gote civakê “bibexşînin ku min suhbeta cimaeta hazir teribandibe, xeberdana we di ku de mabe dewam bikin” û bi vê yekê Apê Cangîrî cur’et kir ku helbestekê bixwîne:

*“-Paqijî bi “Av”a Feqiyê Teyran e seba edebiyatnasekî,
bi “edalet”ê ye seba serwerekî,
bi “xîret”ê ye seba berxwedêrekî,
bi “dildarî”yê ye seba dengbêjekî.
bi “destnimêj”ê ye seba misilmanekî.”*

Piştî “sihetxweş” gotina melayî, çend kesan jî gotina wî dubare kir. Apê Cangîrî bi cesareteke xurttir domand:

*“-Misilman dibêje: “Heft cureyên avê hene:
Ava baran, derya, çem, bîr, kanî, berf û zîpikê.”
Dengbêj dibêje: “Tek rengêkî dildariyê heye
û hezar cureyên tengezariyê.”
Berxwedêr dibêje: “Her roj roja xîretê ye
û her der meydana berxwedanê.”
Serwer dibêje: “Pêşiyê li dijî xwe adil be;
tu ji her kesî zêdetir muhtacê edaletê yî.”
Edebiyatnas tiştêkî nabêje derheqa avê de,
li gorî wî av pîroz e, rê û resmên miameleya wê diyar in
û lewre divê şagirt bi meşq û bêdeng noqî wê bibin.”*

*Gava av nebe, gotî meriv lê bigere
bêyî wê heyat ne mumkin e, ne ku zor e.
Dibe ku bi kevirên qûnê îdare bikî heta demekê;
lê dîsa jî gotî meriv xwe bigihîne avekê.
Li Kurdistanê av pîr e;
lê dibe ku dijminekî xwemalî yan jî dereke
bi ser te de avê bibirre.
Loma gotî çavkaniyên avê ewle bikî,
seba ku gelê xwe bi pergal û dewlet bikî.
Ji bo pergal û dewletbûnê,
divê tu hunera şer û aştiyê bizanibî.
Heyat bi xwe geh şer e geh ceng e ji bo her kesî.”*

Bi behsa şer û cengê mehdeyê keyayê gund nemabû, bi mirûzekî tirş berê xwe dabû Apê Cangîr ku devê wî tehl bike; lê mixatabê wî bi îşareta destekî xwe got ku “fehmdarî ye û ez ê

mijarê biguherînim". Keya bi niçenîçekê serê xwe kire ber xwe û Apê Cangîr bi terzekî din berdewam kir:

*"Çima mirov ji bihuştê hatiye qewirandin?
Ma ne bi handana Iblîsî bû,
ma ne ji xwarina mêweyê darê bû,
ma Adem û Hewa rût û repal nemabûn,
ma nehatibûn cihanê ku şerê Iblîsî bikin?"*

Min çendîn carî bihistiye ku feqîh û mela dibêjin:

*"Gelî xwişk û birayan!
Qedrê avê bizanibin
û gemarê bernedine nav ava rawestiyayî.
Qedrê daran bigirin
û ber-binê wan gemar nekin.
Li ser û berê riyân,
li cihên qûze, talde û sîwanan gilêşê nehêlin.
Xwe paqij bigirin
û di kunên ajalan de mîz nekin.
Li ser destavê neaxivin,
Li zevîne servekirî
ber û piştê xwe nedine tav û hîvê
û mîz nekin.
Herwiha gava hûn li ser destavê bin
ber û piştê xwe nedine qibleyê û bayî jî."*

Min çendîn carî bihistiye ku sofî jî dibêjin:

*"Gelî xwişk û birayan!
Guh bidine qalikfiroşan
lê dîsa jî werin cem me kakilfiroşan!
Rast e, gotina feqîh û melayan;
lê dilsaxî û giyanpaqijî jî pêwîst e.
Kesê ku gotin, kirin û hizra xwe zelal bike durîst e."*

Pirsa min ev pirs e:

*"Gelî sofî û meleyan!
Em çima hatine vê cîhanê,
Ma bi Iblîsî re nîn e cenga man û nemanê?
Heke we got 'na',
ji xwe karê min bi we neketiye,
ez ê bikim xebera Quranê,
we bihêlim wekî segê zimandirêj
ku bi hilkehilkê hilma xwe berdide.
Heke we got 'erê',
wisan e lêkolîn û xebatê bikin,
ji bo cenga li dijî Iblîsî pergaleke xurt ava bikin,
çi ji destê we tê kêmasiyê nekinê,
şerê digel wî melûnî paşguh nekin
û bawer bikin ku wî soz daye Xwedê
da ku bi rijdî şerê we bike."*

Ciwanekî rihdirêj ê ku xuya dikir bi bandora cimaetên tirkan diaxivî bi dengêkî nizim got “Iblîs êdî mîrê dinyayê ye, Qudsa Şerîf ji destê misilmanan girtiye û heke derfetê bibîne dê Qulba Şerîf jî ji me bistîne” û li dorhêla xwe nihêrî bê ka kesek dibêje “gotina te rast e” yan na. Bi rastî gelek kesan bêyî ku li rûyê ciwên binêrin û “aferîn”ekê bidinê serên xwe bi wateya “sihetxweş”ê de hevraz-berjêr hejandin. Apê Cangîr axaftineke wiha nedipa; lê -wekî razîbûyî- kêliyêkê bêdeng ma, peyvên çors ên karhatî anîne bîra xwe û bi xwe jî ji şêweyê ristina helbesta xwe aciz bû. Dil hebû ku bibêje cimaetê ku “*bibexşînin, min parsenga devê xwe xera kir, rehme li şîrê wî camêrî be ku em hişyar kirin*”; na, wê tiştêkî wisa nekira û devê wî xortê rihdirêj tehl bikira:

-Xorto, ez temenê te nizanîm; lê divê bizanibî ku jidestçûna Qudsê bi destê kurdan nebûye. Dema ku alema îslamê di kêf û xewê de bû, Siltan Silhedînê me nivê kurdan da qirê û mizgeft vegehand. Îcar dawî çî bû? De haydê bibêje min bê ka dawî bû çî? -got û di her du hevokên dawîn de dengê xwe bilind kir, diranên xwe givaştin hev, çêrmê dêmên wî rakişyan, rehên stûyê wî rabûn.

Ciwên hêza hêrsa Apê Cangîr texmîn nekiribû, nizanibû ku gava ezberên wî biqedin, dê rûreş bibe û zimanê di dêv de wê bibe kulav. Dibe ku gotina ciwên heta cihekî rast bûya jî; lê belê wî berê xwe dabû lehiyeke serejêr, bi çend gotinên bijare rê û dirb ji merema xwe re venekiribû, hema her du hevokên wî wekî “keçeke bêdê û çiyayekî bêrê” li hola sohbetê mabûn. Lewre serî di ber de bersiveke kurt dabû:

-Apê Cangîr, rûyê min li ber piyên te be, aciz nebe! Tu baştir dizanî ku dîsa ji destê misilmanan derket.

Apê Cangîr di dilê xwe de got “varikên teze rabûne û hêkên sor dikin, lê hêkên bê dîk cûcîk jê çênabin” û wekî pîrê zikirxaneyekê çend caran serê xwe hejand. Her kesî texmîn nedikir ku ew ê darikekî hilde û li agirê qoncan bigere; lê wî wisan kir, ji nişkê ve û bêyî ku serê xwe bilind bike pirsî:

-Biraziya, dibêjin gava kul hate malekî çî dibe?

-Çavê her kesî li şivên e, Apê Cangîr -got ciwanî û Apê Cangîr wekî sermestekî dest bi axaftinê kir:

-Dema kula xaçperestan hate ser alema îslamê, serşivan ereb bûn û em jî dûajo bûn. Ne wezîfeya gelekî bindest bû ku bersiva filehan bide, lê me dîsa jî Quds rizgar kir. Piştî Silhedînê me ereban fermandarî ji destê me girt û da kolemandan. Xulaman em heta Kurdistanê ajotin. Ewên ku ji bo eşqa xulaman Quds ji me girtin, bila digel xulamên xwe herine hawarê.

-Tu gunehkar dibî Apê Cangîr, gava mizgeft bikevin destê kafiran dibe ferza eyn ku meriv wê biparêze -got Mele Cindiyî, usûleke fiqh û şerîetê anî bîra feqîhê kevn û helbestvanê nû.

Bi qasî deqîqeyekê kesek neaxivî, Mele Cindiyî li saeta xwe nihêrî û xwest ku nîqaşan bibire. Jixwe çavên beşdarî li wî bûn, zikên wan jî li benda fatiheyê dawîn bû. Meleyî dest avête pirtûkçeya Mewlûda Kurmancî, çend rûpel bi ser hev de birin û anîn. Sebrîyî li destê meleyî dinêrî, mewlûda ku rûpelên wê mîna bawêşînekê vedibûn û dihatin girtin, ew ajote nava bîranînên wî yê takekesî û wî dîsa berê xwe dabû Kaniya Bilbilan. Ew bi xwe kalekî endelmendelketî bû, lê bîranînên wî mîna leşkerekî zîrek dimeşyan. Vî leşkerî xwezaya çolterê nas dikir, rîya kaniyê jî dizanibû, dijwarî û xetereyên li dora kaniyê pê ve eyan bûn, dever bihust bi bihust dizanibû; lê dîsa jî divê ji her ezmûnê re amade bûya û bi texmînên xwe pêşbîniya xwe tûj bikira.

Êdî Mele Cindiyî “bismilah”ek kişandibû û gotibû “hemdê bêhed bo Xwedayê alemîn, ew Xwedayê daye me dînê mubîn”. Piraniyê serî di ber de guhdarî dikir; lê hinekan hem tizbî dikişand hem jî beşdar û xwediyên malê dişopandin. Hinek ciwanan tenê guh dida dengên jinanî bê ka kîjan nêzikî dêrî ye, heke dengên keçên xama bihata guhên wan dilên wan dikire pirtepert, heke dengên jinên navsere û mêrkirî bihata jî serên xwe dixistine ber xwe û wekî ku mewlûdê guhdarî dikin tevdişeriyên.

Di destpêkê de galegala civatê wekî loriyekê dihate guhê Sebriyî, geh dihênijî û geh hişyar dibû; lê bi xwendina mewlûdê re veciniqî ser xwe, carekê li çeperastên xwe nihêrî û carekê jî li melayî nihêrî, bi serhejandinan beşdarî tevahiya cimaeta hazir bû, ne xwe ne jî mêvanên din kesî nizanibû bê ka dikare bi çavên hişyar tevahiya mewlûdê guhdarî bike yan na.

13. Rûpelek ji rojnivîska endamê Tevgera Nivîskarên Pirdeng

Rojnivîsk ji deftereke şeşrengî ya 120 rûpelî pêk dihat; bîst rûpelên pêşîn çîlspî bûn û xwediyê rojnivîskê tiştê li ser wan nenivîsandibû. Ew beşên din li ser rengên gulavî, turincî, hêşînê pîrozeyê, keskê efûngê û xweliya çolistanê leva dibûn; her wiha her beşek (ji bilî beşa pêşîn a spî) bi sernavên wekî “Mor”, “Dor”, “Jor”, “Pispor” û “Gor” hatibû binavkirin û tenê beşa “Mor”ê hatibû kemilandin. Kesî nizanibû gelo çî berhemek dê ji vê rojnivîskê derketa, lê beşa pêşîn a nivîsê nimûneyek ji pexşana kurdî bû; roj hebû ku van hevokên nekemilî rûpelên gelek kovaran bixemilandana.

Mor

Heta niha te peyva “hezkirin”, “evîn” û “evîndarî”yê ji devê min nebihîstiye ne wisan? Rast e, min negotiye û heke wiha here, ez ê nebêjim jî. Ji ber ku ez bi çavê terazûyekê li “hezkirin”, “evîn” û “evîndarî”yê dinihêrim. Heke min misqalek danî tayekî terazûyê û te tiştê daneynî, tayê min ê giran were û ez ê hing li erdê kevîm; dizanim, her wisan ji bo te jî pêwîst e û bergindekê dixwazî. Berî her tiştî, ka were em hev nas bikin; piştê terazûyekê daynin ber xwe, misqalên xwe bi jimar daynin tayên wê û bi hevsegekê bimeşin.

Ez ê pêşiya pêşîn behsa xwe bikim û piştê vegerim bi çavdêriyên xwe behsa te bikim; hêvîdar im ku tu jî wisan durist behsa xwe û min bikî ku em bi tevahî bigihêjin encamekê.

Kî me ez? Bi dilnizmî dibêjim ku şivanê kurê şivanekî me; di malzaroka jineke biyanî de hatime meyndin (ango havênê min ji bavekî sakî û dêyeke keçelî ye), li guhê gundekî bi qîr û zarînekê hatime ser rûyê cîhanê, tenê bi şîrê diya xwe mezin bûme û beşdarî jiyana malbatê bûme. Piştê xwendinên min ên bêdawî dest pê kiriye ku min ji gundê min derxin û nehêlin ez careke din vegerimê.

Di zaroktiya min de sê dizên sereke li gundê min bicihkirî bûn; avahiyên du dizan sabit û neguherbar bûn û xaniyê yekî hertim diguherî. Avahiyê melayê mizgeftê û mamosteyê gund hertim li şûnên xwe bûn, hurmeteke mecbûrî mafê wan ê parasû bû; lê xaniyê keyayê (muxtar) gund her carê ji taxekê derbasî yeke din dibû. Te fêhm kir, ne wisan? Li gundê me mizgeft û dibistan û mora keyatiyê sê dizên sereke bûn. Keyayê ku mora fermî di berîkê de, girîngiyeke dîname dida pêwendiyên bi bajêr re û di bin saw-sehmeke hovane de qala hêza jopê qereqolan dikir. Gava keyayî mafê bikaranîna morê bi dest dixist, xwediyê morê du alîkarên nenas dikirin hevalê wî ku yek mela bû û yê din mamoste bû. Melayê mizgeftê bi şîretên xwe gundî sernerm dikirin û mamosteyî zarokên wan ên jîr û yax dişandin rêya hatenehatê; bi vî awayî her duyan zarokên jîr di çemê perwerdehiyê de bi ro de berdidan, zarokên yax û eware (nejêhatî) jî dişandin paletiya bajarên dûr.

Mor dihate wateya zorî û zordariyê; her çiqas qewareya wê bi qasî pereyekî hûr ê hesinîn bû jî, hêza li pişt wê xurt bû: dem û dezgehên fermî, artêş û karmend, çek û posat, şûr û qelem, nan û xwê li pişt wê bûn. Lewre keyayê ku ev mor werdigirt, divê xwediyê morê razî bikira ku listeya

rizamendiyê dirêj bû; lê bi kurtasî divê gundiyên nexwendî bi alîkariya melayê mizgeftê sernerm bikirana ku li dijî xwedyê morê derneketana, her wiha bi rênasiya mamosteyê dibistanê jî zarokên gundiyan ên jîr ber bi xwendingehên bilind bişandana. Her çiqas min carekê hewl dabû ku li gund bimînîm, çend tiştên sereke ji melayê gund hîn bibim û wekî her gundiye asayî bijîm jî, bi dîtîna û naskirina alfabeyan re hewldana min beytu çûbû. Di dawiyê de alfabeyan ez ji jiyana devkî û kevneşopî veqetandim û ber bi xwedyên alfabeyan ajotim.

Gelo derfeta gundiyan hebû ku nehêlin ew mor têkeve gund an na? Bêguman tunebû; jixwe carekê ev raman ceribandibûn, di Şoreşa Agiriyê de sê salan nehiştibûn ku mora romiyan têkeve devera wan a qedexekirî, ji bo wê yekê têkoşîneke bêhevta dabûn, lê şoreşa wan serê xwe negirtibû, hêviyên wan têk çûbûn, xeyalên wan şkestibûn. Şoreş bi mirî, birîndar, dîl û saxên peregende qediyabû; lewre kesî xwe ranedigirt ku careke din li dijî wê mora xwînxur û mêrkuj raweste, xwe û hevalên xwe biavêje nava wê dojhê.

Heta wê roja ku navê min li defterekê hate tomarkirin ez azad bûm; mîna bazekî bêtirs li esmanê xeyalên xwe difiriyam, wekî şerekî serwer di nava daristanên çirokan de digeriyam, fenañ masiyekî bêwestan di nava deryayeke bêserûber a peyvan de hînî zimanê bav û kalên xwe dibûm. Lêbelê moran ez dizîm; piştî tomarkirina nav û paşnavêkî ji bo min, keyayê gund şabaşek qezenc kir û ez pîroz kirim. Melayê gund jî dua li min kir, destê xwe li serê min da û “aferîn”ek beşişande min. Heçî ku mamosteyê gund e, ew jî gelekî kêfxweş bû; rûyê wî keniya, şîret li min kir ku asta xwendina xwe her bilind bikim, heta ku nekevim zanîngeheke paytextî û negihêjim bawernameyekê ranewestim.

Ez dibêjim “moran” ez dizîm; lê di rastiyê de morek tenê hebû, her çiqas nivîsên li ser neqîşandî cihêreng bûn jî hêmaya wê yek bû: heyv û stêrkek li ser hebû. Piştî dema ku ez mezin bûm, min ev heyv û stêrk dîsa dîtibûn; heyv û stêrka romayiyên berê bûbû nîşaneyê neviçirkên osmaniyên teze ku dabûn ser şopa neviçirkên romayiyên hevçerx. Ne wê hêmayê em kurd temsîl dikirin ne jî ew nivîsên li ser bi zimanê min bûn; pejirandina wan hêma û nivîsan rîya hatenehatê dida pêşiya merivan û nepejirandin jî ha îro ha sibê mirin bû.

14. Mecbûrê goştê kewê

Heweskarê kevotkan li esmana dinihêrî, bi rastî li teqleyên kevotkên xwe dişopandin û derdê tenêtiya xwe derman dikir. Her berêvarê derdikete ser banê xênî, li refa kevotkên xwe temaşe dikir û carinan jî di bin çavan ve li dora xwe dinihêrî bê ka keçeke gund tevgera wî dişopîne yan na. Tam bîst û şeş salî bû, li gorî ciwanên heyama xwe di malê de mabû û bala keçekê nekişandibû ser xwe. Dê çawa keç bidîtina? Biharan diçû şivaniyê û heta meha îlonê li bajarekî dûr dima, payîzan diçû paletiya silqê ya gundên nêzîk, zivistanan ber bi bajarên Deryaya Sipî koçber dibû. Bi ser hev sê-çar mehan li malê nedima, ji xebatekê direviya yeke din.

Gava diçû şivaniyê teme dida endamên malê ku baş li kevotkên wî miqate bibin; lê gava biçûya xebat û paletiyê berêvaran bi kevotkên xwe re dilîst. Zivistanan gava diçû xebata bajarên xerîb gelek teme didan mezinan, soz dida zarokan ku gava tişteke neyê serê kevotkên wî ew dê diyariyên baş ji wan re bîne.

Dê û bav rarûyî wî ketibûn ku bizewice; lê her carê digot “ka min kesek nedîtiye”. Gava bigotana “ka em ji te re yekê hilbijêrin” bersiva wî amade bû: “Min bihêlin, ez di kula xwe de bişewitim û kula kesî nekine dilê min. Ma piraniya stranên evîni li ser zewaca bêdil nehatine gotin?”

Payîza dereng bû, gavanê gund heqê xwe berhev dikir û hatibû ber derê wan jî. Bavê wî ji bo du çêlek û noginekê hinek pere amade kiribûn û li malê hiştibûn, ji jinê û zarokên mezin re gotibû: “Gava ez ne li malê bim û gavan heqan kom bike van pereyan bidine wî.”

Dema ku gavan hate ber dêrî xwişkan gazî kirê, li gorî adetê divê mêran bi mêran re miamele bikira û soz-qerar girêdana. Kevotkek di dêst de derkete pêşiya gavên, dema nêzîk bû ew hilfirande esmanan û bi qasî çend çirikan perwaza wê temaşe kir û xêrhatiniya xalê xwe yê gavan kir. Gavên pereyên xwe jimartin, kire bêrîka xwe û gotê:

-Êdî dema te hatiye ku kevotkeke cins bikî paşila xwe, pê re têkevî kurkê û çend cûcîkên te jî çêbin Diyar!

-Ka Şiyarê kekê min li pêşiyê ye, hê dora min nehatiye kambaxê! -got Diyarî û ji şerman serê xwe kire ber xwe-.

Gavên xwe negirt û beziyayê:

-Kuro, mala we ava be! Hûn du bira ne, pişt bikutine hev, hev û din bizewicînin. Ma mîna min artêşek kulfet li pey we ketiye ku jê ditirsîn?

Gavanê gund ji xalanên wî bû, ji dûr ve pismamekî diya wî bû û ji gundekî cînar hatibû gundê wan. Keçeke wî ya “sext, zorbe û mêrane” hebû ku Diyarî qet jê hez nedikir; herwiha wî dizanibû ku xal bi ber re diavêje, çav diqirpînê ku keça wî ji xwe re bixweze.

-Meriv mecbûr bimîne goştê kewan jî dixwe! Hema hûn nikarin keçekê jî birevînin û berê xwe bidin bajarekî dûr. Paşê xelq têkeve navberê, qelenekî bidin bavê û xelas, -got xalî û mêraniya wî gidgidand-.

-Welleh xalo, kewê çolê bi dest min nakevin û dilê min bi ber kewên min jî dernakeve, hema dibêjim ez ê edetî nasan kîloyek goştê mirîşkan ji çarşiyê bistînim çêtir e, -got Diyarî û bi kenekî sivik qerfên xwe bi pêşniyara xalê xwe kirin-.

Xêl nihêrî ku xwarza tiraneyên xwe pê dike; lewre li aliyê kolika xwe nihêrî û got:

-Ew jî karê mêr û mêrxasan e lawo! Her kes nikare wan îşan bike! Min jinxala te revand, bire cem melayekî, nikaha wê birî û paşê alem pê hesiya ku felek çi felek e?

-Welleh tu hem mêr î hem mêrxas î xalo. Îcar em çi bikin? Xwîna me li ser apan de kişandiyê û hişê me hişê bavo ye, ne hişê lelê ye.

Vê bersivê dilê xalî eşand; lewre hanzûka got “de min î got, îcar bi xatirê te” û bi rê ket. Piştî ku çend gav avêtin li xwe zivirî û got:

-Merivê ku hînî sîr-pîvazan bûbe, destê wî naçe kevotkan, kewên çolê ne jî kevotkên malê! Ji bîr meke, gava meriv mecbûr bimîne goştê kevotkên xwe jî dixwe!

15. Çîrokê vegeîne jiyanê û mirinê vegeîne dîrokê

Min dixwest ku çîrokine baş binivîsînim û herka zimanê kurdî bigihînim asteke bilind ku kurd bikaribin hemû mijarên xwe yê rojane bi zimanê xwe vebêjin. Divê zimanê kurdî têra her tiştî bikira; di rastiyê de zimanê kurdî têra her tiştî dikir û çendî çend zêdehiyên wê jî li derve diman, lê kesî bi min bawer nedikir. Jixwe ne xema min bû ku kesek bi min bawer bike yan neke, hema min radihişte qelemek û çend rûpel kaxezan û carê çîrokeke cuda dihûna. Min di destpêkê de çîrokeke gelekî kurt ji hevalekî xwe yê tirkîhez re vegot û bala wî kişande ser hêza vegotinê ya kurdî. Me navê wî danîbû “Nehso”, ji ber ku navê wî “Nasih” bû û wekî zarokê şûm mezin bûbû. Sedemeke tirkîheziya vî hevalî hebû: di zaroktiya xwe ya serdema dibistana navîn de li mala hevalekî xwe gelek fîlmên heşayî huzûrê “navran”ê, “berzik”ê, “ji navikê heta berzikê” temaşe kiribûn. Vî hevalê wî yê halxweş întereteke bêsînor girêdabû û di odeya xwe ya yekkesî de ev cureyên filman temaşe dikirin; ji ber ku kurê tekane yê malbatê û birayê çar xwişkan bû, bi toleranseke fireh dema xwe bi kêf û şahiyên xwe yê nizm re dibihurand, her wiha carinan hevalên xwe yê nêzik jî dikirin “hevalê parê”. Lê belê dema ku Nehso hate zanîngehê, ji bereketa wî hevalê halxweş bazdabû nava hereketa me sê hevalên desteng. Xelq bi hereketê digihişt bereketê, lê Nehso ji bereketê pekiyabû nava hereketê, nava hevalên desteng ên ku bê hereket û xebat nedigihîştin tu mirazan. Gava Nehso kete teleya me sê hevalan, me hertim zêhna wî bi mijarên zimanê kurdî re mijûl dikir. Di pêşiyê de min ev qelsiya wî nizanibû, hevalekî me yê qewlikbêj û teral pê hesiyabû û em jî pê hesandibûn. Min beşa civaknasiyê dixwend, lê wî hevalê ku qelsiya Nehsoyî vereşandibû û ew kiribû pêşkeniyê me rewannasî, ango psîkolojî dixwend; lewre wî dizanibû bê ka Nehsoyî ji ku derbe xwariye û dixwest wî derman bike, lê ji ber ku gelekî teral bû jî ez didame xebatê. Min cara pêşîn çîrokeke kurt jê re amade kir û radest kirê; wî piştî çîrokwendinê Nehso gelekî da axaftin, bi ser navê nirxandinê kesayeta wî ya veşartî rût-tazî dikir, ev karê wî bû, dizanibû kesayeta mirovan wekî goreyeke kevnîk vereşîne û ji rîsê derketî tiştêkî din bihûne. Kurteçîrokê devê Nehsoyî “jev” hiştibû:

<-Hewar ji destê vê kerxaneyê, emrê min pûç kir vî şêherê qûnek. Kurap, min ji vê wêrtasê derxe û bigihîne malê; a wiha here, ez ê li vir bêmelle bimirim û serneşûştî biçime huzûra Xudê! Ez qurbana baweriya te, bibe mela û rehberê min!

Qirika Rodiyî ziwa bûbû, êdî nizanibû çî bigota û bersiveke çawan bidaya dotmama xwe. Peyvên wekî "kerxane", "qûnek", "bêmelle" û "serneşûştî" di ferhenga wî de tunebûn û divê ev çêr qet neketana deftera mişkên koxikê wî jî; lê êdî ev peyv û hevok ji devê Sarayê şehitbûn û wî jî ew bihîstibûn, lewre divê tişteke bikira.

Her du li ser piyê pêlekana çend-pêlikî rawestiyan; wan carekê li hev nihêrî û carekê jî berejêr. Gelo xebera dotmamê bikira û biketa ser riya malê yan çîroka xwe ya neqedandî bigihanda encamê? Ji aliyekî ve piyên Rodiyê navsale li hev aliyabûn û nedixwest berjêrî nava çîrokeke encamdûr bibe, ji aliyê din ve biryardariyekê hişê wî rapêçabû û nikaribû agirê dilê dotmama ciwantemen danemirîne.

-Pitê, ew Rodî û Sara nebûn ku ghiştin malê? Çima dengê xwe nakî?

Merhemê ji hêwanê bangî Nûranê kir, lê bersiv wernegirt; lewre rabû ser xwe û ber bi dêrî û kurtepista dangan çû, lê heta ku ghişte ber sivdera hêwanê, Nûranê derî vekiribû, kurap û xwişka xwe hildabûn hundir jî. Her du -bêyî ku sedema derengmayîna xwe eşkere bikin- derbasî jûra Sarayê bûbûn û derî bi ser xwe de girtibû; pêşiyê dengê hemwext ê vebûna du circirkên kincan hate bihîstin û piştî çend kêliyan şeşşeşeke ahengdar tenê dihate guhê mirovan.

Merhem negihîstibû pêşwaziyê û serê xwe çeperast bi wateya "çi qewimî?"yê de hejandibû, lê Nûranê bi lêvên givaştî her du sermilên xwe bi wateya "çi dizanim?"ê hevraz rakiribûn. Dê û keç bi qasî du-sê kêliyan bêdeng li şûnên xwe sekinîn û piştî bihîstina dengên circirkan, Merhemê Nûran dehşand ku derbasî hêwanê bibe. Nûrana mereqdar hewl da ku piçêke din jî raweste û axaftinekê yan jî dengê watedar î din jî bibihîze; lê gava ku dengê şeşşeşê hate bihîstin, dayikê milê dotê quraft û bi quncirûkan ew ajot hêwanê. Merhem û Nûran piçêkê rûniştin an jî rûneniştin, kurmê mereqê dil û mêjiyê xwişkê kot; lewre bi bihaneya vexwarina avê rabû ser xwe ku biçê metbexa li kêleka jûra dangan, lê diya fehma beziya dotê û got:

-Weyla ziqûm xwarê, hema gerê niha avê vexwî, ma tirtûla kulê ketiye ber te?

Dotê guh neda dayikê û di ber deriyê Sarayê re derbasî metbexê bû û qasekê xwe egle kir ku berdewamiya dangan bibihîze.

-Çawan bû? Te tişteke jê fehm kir yan na? - dipirsî Rodiyî û Sarayê jî bersiva miroveke rewşecibandî didayê:

-Wellehî qehremanê te xweş xebitî, min nizanibû ku tu ewqasî ciwan û zîrek î. - û piştî vê bersivê, dîsa dengê şeşşeşeke ahengdar a hinekî girantir dest pê dikir, lê di vê navberê de Rodiyî bi dengê dişibihî ken û henekê digot:

-Çûrê jî wisan digot, ka tişteki teze bibêje ku te ji çûyî û hatiyan cihê bike!

-Tolazo, qe nebe niha behsa çûr û qemeran neke ku çiviyên min sist nebin! Ez ê te bidim ber gezan ha! - lê vedigerand Sarayê; îcar dengên xijexij û şeşşeşeke tund digihîste korîdorê jî. Êdî Nûran ji şerman vegeriya hêwanê û heta bîstikeke xurt ne kesek ji hêwanê derket ne jî dengê girtin-vekirina her du deriyan, deriyê hêwanê û deriyê jûra Sarayê hate bihîstin.

Îcar birastî çi qewimîbû û bûyer çawan ghiştibû vê radeyê?

Dîroka bûyerê vedigere par payîzê. Di galegaleke êvarî de Rodiyî gotibû dişa xwe ya Merhem ku "di jiyana xwe de ghiştiye hemû xewn û xeyalên xwe, lê tenê daxwaziyê wî ya dawîn ji Xwedê heye ku pejiirîna vê tikaya wî bibe taca mirazan". Merhemê nepirsîbû bê ka ev çi daxwazî ye, keça wê ya xama Nûranê bazdabû nava axaftinê û jê pirsîbû; lê dayik beziyabû dotê, pirs tepisandibû qirikê û nehiştibû ku zava raza xwe jê re eşkere bike:

-Melahata mereqdar, li te maye ev daxwaziya dawîn? Tu dê çi bikî bi razên mirovan?

"Melahata mereqdar" nav û nûçikekî tirkî ye ku hêmaya jinên pîr mereqdar, lafgerok û pirsonek e; bûka tirkan Merhemê jî bi vî navî rexne li keça xwe ya tirknijad digirt ku li pey sir û

razên xelqê nekeve. Dibe ku Merhemê ji bo parastina agehîyên derbarê mêrê xwişka xwe de nehiştibû Rodî gotina xwe bigihîne sêrî; her wiha dibe ku reha wê ya kurdî nedixwest ku tirk derbarê kurdan de bigihêjin agehîyên girîng. Her çiqas Nûran keça wê be jî, di dawîya dawîn de tirkê bû, lê bûka tirkan Merhemê baştir dizanibû bê ka divê kurd kîjan agehîyên xwe ji hevrikên xwe veşêrin; lewre Merhemê diniçande zavayê xwe ku her ramanên xwe li pêşberî tirkan eşkere neke ku dijberên wî yê kevneşopî bi belaşî hînî qewareya xeyalên wî nebin û piştî qelaşiyê pê re nekin.

Rodî û Saraya westiyayî li ser piştê velezîyayî li arîkî dinêrî û ji ber ku serê sibehê bû, çiraya li navenda arîkê vala yê çîlsipî damirandibû. Piştî çend kêliyan Sarayê niçande newqa Rodiyî û hewesa wî vejand:

-Wîsan dixuye ku artêşa Daryûşî ji şer kerixîye û sistesist vedigere biryargeha xwe; gelo stratejiya fermandarî ya nû çî ye?

-Li gorî qanûnên şeran, divê qerewilek têkeve nava artêşa wî û rewşê ji nêz ve bişopîne. – lê vegerand Rodiyî û Sarayê nermînga destê xwe li berzika wî ya kurkirî gerand:

-Tu dibêjî artêş bi tevayî ketiyê xewê û nobedarên çavjîr jî nehiştine. – bi devkenî got Sarayê û li benda bersivê ma.

-Baldar be, qerewilê te li bintara biryargehê ye û tevgerêke biçûk dikare artêşê bi hêrs veciniqîne haa! Deqeya ku bi wê hêrs û mereqê ji xew rabû, dê heta desteserkirin û serkeftinê li pey qerewil û sîxuran bikudîne, alaya xwe li biryargeha dijminî biçikîne û piştî bêhna xwe vede. – bersivand Rodiyî û han da Sarayê ku huner û pişeyên xwe yê hişyarkirinê biceribîne.

-Gelo te dizanibû ku carekê şahê aryayî yê serhişk bi tundî êriş bir ser romiyan; lê fermandarê romî keysa xwe feramûş nekir, qestîka navenda artêşê da revê ku aryayî bikevin zefta tunekirinê. Dema ku aryayî noqî nava romiyan bûn, fermandarê romî ferman da ku revokên dekbaz li şer vegehin û her du kêlek li wan bîn hev. Li gorî salixan, kesek ji eniya pêşîn zindî nefîlitiye ku şah jî di nava refên pêşîn de bûye. – got Sarayê û gog avête ber piyê Rodiyî ku bersiva wî ya di amadebaşiyê de jî dereng nema:

-Bav û kalên min gotiye ku “qûn bi qûnkaşkê ji çapa kîrî xelas nabe!” - got Rodiyî û hêdî hêdî pêgeha şerekî serkeftî xurt kir.>

Vê gotina pêşiyar a bikarhatî kêfa Nehsoyî anîbû; birastî kêfxweşiya wî han dabû min ku çîrokeke balkêş a biyanî jê re hilbijêrim û wergerînim kurdî, yan jî wê çîrokê teqlîd bikim û bi şêwazekî kurmancî çîrokeke xeyalî biafirînim. Di dawîya dawîn de min çîrokeke mîna polîsiyeyeke pêkenokî ya dirêj afirand, lê nekemiland ku Nehso hinek tiştên veşartî û negotî ji min bipirse, hinek rexneyên xwe bi min ve pareve bike. Bi rastî min dixwest ku nehêlim ew rojevekê dagire, min ê jê re rojevek dagirta, bi çîrokên xwe jiyana û ramanên wî biguherandana û bi alîkariya hevalê xwe yê rewannas mirovekî nû, endamekî civakê yî bijarte ro bikira. Gelo qalibê wî yê ku me dê ro bikira dê çiqasî serkeftî biba? Min û hevalê xwe biryar dabû ku hemwelatîyê kurd î nimûneyî biafiranda, me nizanibû me çima destwerdan di jiyana vî camêrî de jî dikir, çî mafê me hebû ku bi vê destwerdanê qalibê mirovekî ro bikin. Me çima bi endazyarî genetîka hevalê xwe diguherand? Ev kesê guherandî gelo dê karibûya li ser qalibê xwe yî nû jiyaba yan ew dê piştî destwerdanê biba mirovekî ji vê cîhanê ne ji cîhaneke din? Ma ne mumkin bû ku kesayeta wî ziyarî bidîta û qelşeke bêtelaflî li wijdan û giyanê wî biketa?

Ev pirs û bersivên wan ji bo me ne girîng bûn, -çi rast çî şaş me- klînekek ji xwe re vekiribû û li ser kerên xelqê xwe hînî nalbendiyê dikir. Bawer nakim ku me ji wijdana xwe ev reftar hilbijartibû, lê dîsan jî kêfa me dianî ku em hevalê xwe yê ji nû ve formatkirî li pêş çavên xwe

bibînin. Hûn jî vê çîroka min a nivîsandî bixwînîn û binêrin bê ka min kîjan tele û dafik danîne pêşiya hevparê xaniyê xwe, wî hevaldersê xwe yê ku haya wî ji fend û fûtên min tunebûye:

<Çerçiyûs Bartotikûs û çend ger û geştên wî yên li biyanistanê>

<Rojekê Vendîtorus, anga bi kurdî Çerçiyûs dîsan rûniştiye ser mêzeke textîn a kevnîk, piyaleyek meya erzan ji meygerî dixwaze û çavên xwe li rebenekî digerîne ku pê re têkeve galegaleke qerfî; lê kesekî bi wê qewareya xwestî nabîne û dil berdide galegala bi meyxurekî cidî re. Li goşeyê meyxaneyê karmendekî dewletê yî rûpirçî, enîqurmiçî û çavkuskusandî bi tena serê xwe rûniştiye; ji cil û bergên wî dixuye ku heta dawîya saetên xebatê qet newestiyaye, loma jî bi qezenca bertîlê şûşeyê meya biha daye pêşberî xwe û li ser maseyê şayanî zengînan diponije û vedixwe. Dibe ku ev kesê han jî guh bide çîrokên Çerçiyûsî yên qerfî û piyaleya wî heta nivî ji meya xwe ya biha dagire. Bi vê hêviyê Çerçiyûs radibe ser xwe, lê pê li hev dialin û bi dijwarî xwe digihîne kêleka mêza karmendî; karmend bi çavekî hêrsok û bi yekî pirsavêj li vî xerîbî dinêre, ne ku ji ber şefqet û merhemeta dilê xwe, lê bi hêviya karekî bertîlê û bi tehrê gazîkirina mişteriyekî dibêjê “fermo”. Bi bihîstina “fermo”yê re, Çerçiyûs jî ji nişkê ve li çep û rasta xwe dinêre, wekî ku dozeke qezencê ya girîng vedişêre nermînga li pêşberî karmendî rûdine û dest bi xwe nasandinê dike.

-Navê min Çerçiyûs Bartotikûs e, teze ji rêwîtiyê dûr vegeyame malê û li zengînekî digirim ku hinek kel û pelên min ên giranbiha bikire yan jî sîmsariyekê bike û bide firotan. Bi rastî çavê min ji te dibire û temtêla te jî nîşan dide ku ji malê giranbiha fêma dikî.

Karmendê pîspor ê ku ji bazarkirina bertîlan hînî nirxê karên erzan û biha bûye, piştî xwe rast dike; destê xwe yê rastê dibe ser boçika zirav a simbêlê, bi fetlekê serê wê tûj dike û bi mereqa kesê neeleqedar dipirse:

-Bi rastî ez karmendê dewletê me, karê min bi miameleyên fermî, mor û kaxezan re ye; ez ji kirîn û firotanê, karê bar û bazirganiyan fêma nakim.

-Xuya ye ku tu teze hatiyî vî bajarî, berî şeş mehan min qet tu li van deran nedidîtî. Xem nake, dibe ku nasiya te bi bazirgan û sîmsaran re hebe.

Karmendê ku ji mêj ve rêbazên nîqaşê û bazara sercema bertîlê hîn bûye, bi pirsekê Çerçiyûsî ji çerxa felekê diavêje û wî virvirkî diavêje nava fikar û pêşniyazên nû:

-Madem ku tu akincihê vî bajarî û vê cihwarê yî û çûyî-hatiyan jî nas dikî, çima malê xwe nafroşî ehlê wê û nahêlî em vê quzilqurtê bi rihetî vexwin?

-Bibexşîne, bibexşîne, -wekî ku tiştê girîng hê negotiye, fetlekê dide stûyê xwe û berdewam dike- mebesta min ew e ku cenabê te riya qanûnî ji bo firotana kel û pelên min diyar bike, hinek dibêjin ku divê ez destûreke fermî wergirim, loma...

Wê hingê beşera rûyê karmendê kone xweş dibe, lê vê yekê nade der; pêşiyê çavekî li doraliyê digerîne û wekî ku han bide mişteriyê xwe, bi devekî nîvbiken dibêjê:

-Tu teze bi ser çavan re hatî, aha wisan ha, ka çî destûr e ew, ew destûra ku hinekan pifî guhên te kiriye?

-Ez benî mala min, ya rast mala çî halê çî, ew kelefeyê ku ez tê de dijîm li berpala çiyê ye, wêraneyêke dîrokî ye; bavê min qala çîrokekê dikir û min jî piştî mirina wî ew cihê destnîşankirî kola, çend tiştên di vir de û wê de dîtî. Ez bawer dikim ku tiştên nirxdar ên din jî derkevin; lê hinek dibêjin ku kel û pelên dîrokî malê dewletê ne, kî bi dizîka wan bifroşe tê cezakirin û bi Xwedê ez jî dixwazim hînî qanûna van tiştan bibim. Îcar tu karmendê dewletê yî, dibe ku destên cenabê te yên dirêj çareseriyekê ji derxistin û firotana wan re bibîne.

Karmendê zana û fêlbaz dixwaze ku bi tîrekê du armancan wergire û bersiveke hişkonermo didê:

-Filan kes, divê tu wan tiştan teqez radestî dewletê bikî; dibe ku xelatekê bidine te û dibe ku ji bo pirsiyarê çend rojan te bikin mêvanê jûreke yek-kesî jî. Îcar riyeke din jî heye ku xeternak e, hem ji bo min hem ji bo te; ji bo min xeternak e, ji ber ku ez nikar înkâr bikim û bibêjim te tiştê negotiye, her wiha ji bo te xeternak e û tu jî nikarî înkâr bikî ku te tiştê negotiye.

-Welhasil?

-Welhasil û malhasil.

-Çawan, min fêm nekir?

-Wan kel û pelan bîne û ez li wan binêrim, dibe ku tiştêkî tirsê tê de tunebe!

-Ez benî, ditirsim ku peywira cenabê te bikeve xetereyê, dewlet bi erebeya gayî kerguhê digire û me her duyan jî bike mêvanên jûreke tarî ya bi diz û keleşan dagirtî.

Ev gotina Çerçiyûsê nenas kêfeke ku tenê karmendên dewletê dizanin belavî dil û hinavê wî dike, karmend hema destekî xwe dibe şûşeya meya xwe ya biha û piyaleya wî lap dadigire. Piştî, wekî ku çareseriyê nefermî dîtibe û ev dîtina wî bi kêrî her duyan jî tê pêşniyar dike:

-Min got ku divê ez lê binêrim, lê belê ev nayê wê wateyê ku divê li vir lê binêrim; dibe ku em derkevin wêraneya te jî, qe nebe wekî karmendê dewletê rewşa welatîyekî hejar bibînim û xizmetekê ji daxwaza dilê wî re bikim. Bi texmîna min ev tişt bi xweşa Xwedê jî diçe, ne wisan?

Hê ku kêteya paşîn a peyva “wisan”ê neqedandibûye, Çerçiyûs hem serê xwe bi wateya “erê”yê de dihejîne hem jî çend caran li ser hev dibêje:

-Belê, belê, helbet wisan e, helbet bi gotina cenabê te ye ez xulam!

Piştî vê peymanê her du qurtên dawîn ên meyê vedixwin, ji meyxaneyê derdikevin û ber bi taxa Çerçiyûsî diçin. Di rê de Çerçiyûs dide pêşiyê û karmendê dewletê Vîtûs, ango Jiyanûsê xelqê Pompeiyê jî dide pey; germahiyek dikeve dilê Jiyanûsî ku rastî gencînegerî hatiye, dibe ku êdî zengîn bibe û pêwistiya wî bi bertîl û gendeliyê jî nemîne. Çerçiyûs hêdî hêdî ber girikekî hildikişe û çavên Jiyanûsî li qarçik û kemaxên wî ne; di hişê wî de derbas dibe ku heke vî feqîrî sernerm bike, dê demeke xweş pê re derbas bike. Çerçiyûs hay ji vê daxwaza dilê Jiyanûsî tune; geh geh pirsan jê dike û hevrêyê xwe baş nas bike:

-Ez benî tu xelqê kê derê yî?

-Ez ji Kêkîgayîsê me, ev gundekî Pompeiyê ye, te Pompeî bihîstiyê ne wisan? - bersivê didê, bi devekî ken û çavên birqonek lê dinêre û berteka wî dipêve -.

Çerçiyûsê xelqê Napoliyê -bêyî ku hêrsa xwe ya ji navê Pompeiyê re diyar bike, bersiveke kurt didê:

-Belê, ma kesê ev nebihîstibe heye?

Jiyanûs hêviyek tê ber dilê wî ku ev mêrikê xizan dê sernerm bibe û bedena xwe radestî pereyan bike; lewre dest bi nasandina gundê xwe dike, şîroveyên pêwist ji tevgera wan a zayendî re tîne:

-Li gundê du destê hene, bi rastî her du destê jî kurê bavekî ne; lê di dîrokê de hinek tişt qewimîne ku her desteyek xwediyê hinek taybetmendiyên e. Wekî mînak desteya Mintugayîs hertim bi ser dikeve, zor û sitemê li xelqê dike; desteya Tezgamûs jî hertim li ber xwe dide, hewl dide ku jiyana milyaketên bêguneh bîna nava gund. Dawiya dawîn, dîsan desteya Mintugayîsê bi fend û fûtekê zorê Tezgamûsan dike.

Ev navên han gelekî bala Çerçiyûsî dikêşin, wan yek bi yek di hişê xwe de kîte dike: “kî-kê-gayî-s”, “min-tu-gayî-s”, “te-ez-gam-ûs”. “Ev çi navên bêexlaqiyê ne?” difikire û rûyê wî hinekî sor dibe. Jiyanûs vê bêdengiya wî wekî pejirandîneke şermoke şîrove dike; lê berevajî vê yekê, Çerçiyûs diranên xwe dişidîne, wan ji hêrsan diçirikîne û gotinê tîne ser dirav û pûlên kevnare yên ku mêvanê xwe ber bi wan ve dibe:

-Ez benî, min ew pere û pûl li goşeyekê veşartine, mereq neke min kevirê mezî daye ser devê qulê û çend heb fêraqên qirêj jî danîne ser kêvir. Kesek înc nake û şikê nabê, hêvîdar im ku berde wamiya wan me her duyan jî zengîn bike. Ji kerema xwe tu jî çavên xwe li dorê bigerîne; heke darek li ber çavên te bikeve, bibêje min ku em çiqekî jê bikin, wekî lomekî dêr bikin bin kêvir û ji şûnê bileqînin.

-Ez ê bi darê xwe kêvir bileqînim. - dibêje Jiyanûs û bi destekî xwe îşaretê li mîziya xwe dike

- .

Ev tevgera wî ya bêexlaq kêfê bi tevahî ji dilê Çerçiyûsî derdixwe û êdî bi dijwarî tehemula wî dike; ji aliyekî din ve pê dihese ku Jiyanûs hertim li qarçik û kemaxên wî ji paş ve dişopîne. Ji ber ku berê cil û bergên îtalyan kurt bûn, wan şalwar li xwe nedikirin, tûmanekî kinik navrana wan vedîşart. Çerçiyûs êdî nade pêşiya wî, lê keleka wî dimeşe û ev tevgera wî hêviyekê dide ber dilê Jiyanûsî ku hevrêyî wî jî li ser zewq û fantazyên wî ye. Lewre dîsa qala gundê xwe dike:

-Bi navê xwedawendan, mintugayîsî û tezgamûsî heman tiştî nakin? Mintugayîsî bi zorê yekî didin pêşiya xwe, bêyî rizaya dilê wî kêfa xwe jê direvînin; lê tezgamûsî gelek melaqîyan dîkin, heta ku carekê bidin hevalê xwe û carekê jî jê bistînin. Rast e, kesê ku carekê dikeve ber pêla mintugayîsiyan careke din pêwendiyeye dildarane pê re girênade, hertim jê direve û wî wekî dijminekî dibîne; lê tezgamûsî jî ne rast in, ji bo pêwendiyeye mayinde ewqas derewan dîkin ku mirov nikare tehemula wan bike. Mixabin ez jî tezgamûsî me, ev saetek e ku lavayiyan li te dikim û tu teze hatî hinda min; heke dixwazî, em piçekê li ber siya vê darê hinekî rûnin. Bi bihîstina peyva "dar"ê re, hate bîra wî ku divê çiqilekî qalind jê bike; lewre hanzûka hilkişiya darê, lê Jiyanûsî xwe dirêj kir, tûmanê xwe yê kurt bilind kir û got:

-Bila ev malmîrat jî hinekî hewadar be, vê berêvarê de hildikişê û dadikişê, gelekî xwih daye rebenî! - got û bi destekî bi mîziya xwe lîst û rep bike - .

Çerçiyûsî çav li çiqilên dara merxê gerandin, çiqilek hilbijart û pê ve bi dar de bû ku qut bike; lê Jiyanûsê li jêrê, ango ew karmendê nermik û nazik hate heyecanê ku hevrêyê bike, hem ji kêfekê bêpar be hem jî ji dergehê rizqê belaş:

-Li xwe miqate be, çiqilê li bin piyên te dê bişkê, tu yê bi ser qemerê min de bikevî ha! - got û kenîya -.

Li ser vê hişyariyê Çerçiyûsî bi baldarî çiqil qut kir û li ser çiqilê qalind ê li bin piyên xwe rûnişt; dema lingên xwe daliqandin, nihêrî ku Jiyanûsî navrana xwe vekiriye û bi xwe de ketiye. Bi mereq û tinaze jê pirsî:

-Îcar ji gundê Kêkîgayîsê çî dîkin? Wan rebenan jî ji xwe re çareseriyek dîtiye gelo?

Êdî Çerçiyûsê li jorê Jiyanûsê li jêrê da ber lehiyeye pirsan û piştî her bersivê pirsek afirand?

-Wan di destpêkê de nizanibû çî bikin, çend mêrên ku jin dipejirandin hebûn û diçûn cem wî; lê mêrên wan jinan bi vê yekê razî nedibûn, li wan didan û wan jî gund hişt û reviyane Napoliyê û bajarên dîtir.

-Niha qe jinek di gund de nemaye?

-Çend hebek hene, wan jî dest bi darikên şutî û şimşat kiriye; di nava civatên xwe yên bêmêr de hev şa dîkin.

-Ez mereq dikim, îcar tu çawa hatî dinyayê? Diyar e ku ev rewş ji zû ve ye di nava we de heye!

-Na, na. Dema ku ez zarok bûm, ango berî sih û pênc salan tişteki wiha tunebû, hema hema vî deh salê dawîn ev bûyer diqewimin; gundiyên me cotkar û baxçevan in, gava pale tèn nav me jî ji destê mintugayîsan nafilitin.

-Îcar ew desteya din paleyên biyanî naporêzin, ma mirovatî di nava we de nemaye?

-Heye, heye; lê di dawiyê de ew jî heman tiştî dîkin. Tu dizanî çawa? Gava mintugayîsiyek bêyî gazî û vexwendin rarûyî yekî bikeve û mixatabê wî li ber xwe bide, hem lê dixê û hem jî kêfa xwe jê werdigire; lê em tezgamûsî ne wisan in. Piştî ku evê biyanî ji destê wan difilite, em gazî wî dîkin; tasek av didinê, rewşa wî dipirsin û bi ber dilê wî ve tèn. Di dawiyê de em dibêjine wan ku mintugayîsî pir hov in, bêyî rizamendiya mirovî dilê xwe tê de rehet dîkin û mîna me bi zimanekî şirîn carekê nadin û yekê nastînin.

-Ma li gundê we konsûla dewletê tuneye û kesek kesî gilî nake? Diyar e ku hişk û nerm bi hev re dişewitin, ne wisan e?

-Gava serokê konsûla gund tezgamûsî be, mintugayîsî di civatên xwe yên taybet de dibezine hev, gotina xwe dîkin û piştî demekê soz didine hev ku careke din kesekî mintugayîsî bikin serok. Dibe ku bala te jî kişandibe, em tezgamûsî gelekî baş in; di hevrêtiya xwe de qencyê dîkin, ji vê berêvarê ve min malê xwe li te nîşan da ku dilê te biavêjê. Heke te dil hebe, ez xwe bi ser dêv biavêjim; deverûyî û çavgirtî bimînim ku şerma te nemîne. - got Jiyanûsî, wekî ku ji axaftinê tengazar bûbe û dixwaze bertekeke cidî bibîne, rûyê xwe pirçî kir û xwest ku Çerçiyûs jî bi vê canbêzariya bihese -.

Çerçiyûsê ku plana wî tişteki din bû û ji van tevgeran heta ku bixwazî dût bû, hewlek da xwe ku rabe, ji ser darê dakeve xwarê û mêvanê xwe bibe koxikê xwe; lê di vê navberê de qirçîniyek bihîst û bihîstin ew bihîstin bû ku xwe li erdê dît. Çiqilê qerese di bin giraniya wî de şikestibû, serê

guçilekî tûj di navmîla Jiyanûsî re derbas bûbû û di dilê wî re derketibû. Êdî nekxa Jiyanûsî çikiyabû, bi dijwarî digot:

-Heval, min negote te ku baldar be, baldar be ku nekevî xwîna min. -got û stûyê wî di rû de hat, çav lê zoq bûn û mir -.

Çerçiyûsî bi çavên ibretî li dewsa şkestina çiqilî nihêrî, li birîna Jiyanûsî nihêrî û plana xwe anî bîra xwe.

-Gelî xwedawendan, min tenê dixwest ku wî bixapînim û bibim koxikê xwe; belê min ê ew bikuştta û bişêlanda, lê ew çû ser heqîya xwe. Dibe ku dilê min paqij be; her çiqas min plana kuştinê kiribe jî, di vê mirinê de sûc-gunehê min tunebû, ez lêborîna xwe dixwazim.

Bi vê gotinê re kenek li ber lêvên wî ket û di ber xwe de nehvirî û dest bi taselekirina bêrik û berpiştên wî kir "min ev dixwest, xwedawend dizanin ku tenê li dirav û pûlan digeriyam, va ye mîna rûnê nivîşk hate ser nanê min, şikir xwedawendino!"

Dema ku wî Jiyanûsî dişêland, girmîniyekê erd-esmanê Pompeiyê hingaft ku bi qasî 30 fersaxî dûrî Napoliyê bû; çiyayê Vesûviyûsê, ango çiyayê Vijevejê diteqîya û bizot mîna lehiyê zêrîn berejêr dikişyan ser bajêr. Ev dîmen ji dûr ve jî dihatin dîtin; lê bajarê Napoliyê hay ji vê teqîn û vijevejîa êgir tunebû. Wan hedizanî ku dijminî bi ser Napoliyê de girtiye û êgir bi ser de dibarîne; loma jî jin û zarok bi tena kiras-derpiyan direviyan ser kêrt û girikan, her wiha mêran dilezande tewleyan ku hespan zîn bikin, digel şûr, rim, gurz û mertalan derkevîne pêşberî dijmin.

Dema ku Çerçiyûsî her dera Jiyanî tesele kir, çend kîsik zêr û zîv ji paşil, bêrik û berpiştê derxistin, êdî wekî paleyekî karqedandî an jî rêbirekî mirovşêlandî dilniya bûbû; lewre êdî pêwîst nedikir ku bisekine, li ser cendekê ku bûye termê bêgiyan dê çi bikira? Hema temtêla xwe çêkir, kembera li ser tûmanê xwe şidand û pêşîra xwe sererast kir, here ku tu neçe.

Gava pê bi pê berejêr dadiket, dît ku komeke jin û zarokan di devê gêlî de ber bi jor hildikişin; wî jî nermînga xwe gihande wan û pirsî bê ka çi bûye û çima direvin. Jineke navsere ya ku destê zarokê kurî girtibû, bersiveke lezgîn dayê û destê zarokî hişkehişk girt:

-Dijmin bi ser bajêr de girtiye, min ev tekane neviyê xwe yê sêwî hilgirt û ber bi çiyê reviyam.

-Mêrê te, zarokên te yê din çawa bûn?

-Mêrê min ji ve miriye, ez bûm û tenê keçeke min hebû, belengazê bi vî zarokî welidî û di tengasiyê de mir.

-Zavayê te çawa bû, çima tenê jin û zarok direvin?

-Mêr reviyam bereyên şêr û bavê wî jî xwe gihande wan; ma tu ne mêr î, tu çima naçî şêr? - bi ecêbmayî jinikê jê pirsî -.

-Ez ji bo ewlehiya jinan peywirdar im, werin em ji vî aliyê ve derkevin ser kêrtê han ku ewletir e; her wiha li wir wêrane jî hene, qe nebe hûn dê serma nekin.

Jinika belengaz di destê zarokî de girtî çav kire neviyê xwe ku mêrikê biyanî bişopînin; bi rastî qinaeta jinikê bi gotina wî çêbûbû, ji ber ku potikê karmendên dewletê Jiyanûsî di dêst de bû û haya Çerçiyûsî ji vê pêhesîna jinikê tunebû. Dîsan jî nûçe û bûyerên Pompeiyê bihîstibûn û ditirsiya ku neviyê wî tûşî destdirêjiyê were.

Çerçiyûsî koma jin û zarokên tirsîyayî, şerpeze û xwînmiçiqî bi rê ve bir û hemî gihandin xerabeyan; ji jinika navsere re jî got ku dilê wî bi sêwiyan dişewite û dixwaze wan her duyan li cihekî ewletir biparêze.

Jinikê bi neçarî da pey û ghiştin kelefeyekî ku nîvê banê wî mirov ji şilî-şilopeyan diparêze; Çerçiyûsî teme da jinikê ku ji şûna xwe neleqin, heta ku jin û zarokên din jî biêwirîne. Lê belê jinikê israr kir ku li hinda wan bisekine, heta zarok bi xew re here û piştê here, lê zû li xwe vegere; ji ber ku ew bajarî ne, derbarê van xanî-xerabeyên li vê derê de tiştêkî nizanin, her wiha ji mar, ajalên dirinde û diz-keleşan ditirsîn. Rehm hate ber dilê Çerçiyûsî, destê xwe bir bêrika xwe û pûlekî zîvîn da destê zarokî ku zû binive; bi rastî wî dixwest hanzûka ji wê derê bi dûr bikeve û berî ku termê karmend Jiyanûsî bê dîtin, xwe bigihîne bajêr û ji wir jî bireve gund û bajarine din.

Rûyê jinikê li ber heyveronê xweş xuya dikir û çakûçê wê yê jinanî gazî mêran dikir; lê mirov ji axaftina wê sehm û şerm digirt ku pêşniyarekê bibêje. Çerçiyûsê bêsebr hewl dida ku jinaniya jinikê

ji bini ve vîz bike û heta berbangê di paşilê de bimîne; lew re carinan bi çepelî û carinan jî bi awaza mêrê binamûs jinik li pirsan asê kir:

-Goştê berxan e û li ber çavan e; va ye tu hê ciwan î û karê jinaniyê bi te dibe, îcar piştî mirina mêrê xwe te çima şû nekir, heke pirs ne şerm be?

-Bi rastî min heta demekê dil dikir, lê piştî derketina vî dîne teze hema ez dixwazim berê xwe bidim Orşelîmê û herim li wir. Êdî li wir çi dibe, Xwedê bizanibe?

Peyva “xwedê” bala Çerçiyûsî kişand, ango jinikê qala xwedayekî tiktenê dikir, bi kevneşopiya romayîyan nedigot “xwedawend bizanibin” û pirjimarî bi kar nedianî. Loma bi mereq pirsî:

-Ev çito dîn û ayîn e ku xwedawendan dike yek? Orşelîm li ku û Napolî li ku? Ma tu li ser hişê xwe yî, tu dizanî devê te çi dibêje guhên te?

-Belê, baş dizanim ku çi dibêjim û bawermenda vî dîne nû me jî. Jinên taxê ji hev re gotegot dikirin û min jî rapirsî; di dawiyê de rastî keşîş û derwêşekî filehan hatim, hînê dîne nû bûm û dilê min ji bo Orşelîmê diavêje.

Peyva “Orşelîm”ê kêfa Çerçiyûsî anî; pêşniyarî wê bikira ku wê bibe û derxe wê derê, gelo wê dê bipejiranda ku pê re şû bike? Lewre bêrawestan gote wê:

-Îcar di wê rêwîtiya dûr de tu nikarî vî zarokî jî bi xwe re bibî; her wiha divê ew li kêleka dayika xwe be û biçe gîmnasiyûmê (dibistanê), ne wisan?

Jinik bi pirsê Çerçiyûsî bi ser hişê xwe de hat; rast e, divê ev zarok hînê xwendin-nivîsandinê û perwerdehiya werzîşî bibûya, perwerdehiya hespsiwari, şûrkêşî, tîravêjî û avjeniyê bidîta. Ji ber ku li pêşiya wî zarokî leşkeriyeke neçarî hebû û divê heta wê çaxê cendekê wî xurt bibûya ku bikaribe peywira xwe bi serbilindî bi cih bîne. Ji aliyekî din ve gotî hînê matematîkî gelemperî ya hêsan jî bibûya; bikaribûya heta hezarî bijmire, hesaban bigire, jimareyan kom bike, ji hev derxe, li hev bixe û li hev pareve bike. Jixwe komkirina jimareyan di pergala perwerdehiyê ya Romayê de gelekî dijwar bû, jimare bi tîpan dihatin nimandin, loma jî nivîsandina jimareyan pir dijwar bû, pirî caran tevlihevî çêdibûn. Dîsan zarok di 12 an 13 saliya xwe diçûn dibistana rêzimanî; fêrî yûnanî, latînî û edebiyatê dibûn, tekst dixwendin û hînê axaftinê dibûn. Dema ku xort dibûn 16 salî, diçûn dibistaneke din û li wir jî fêrî axaftinê dibûn; ji bo ku bibin “orator” (gotarvan) xebatên meydanî dimeşandin, beşdarî dersên pratîkî dibûn, li pêşberî civatekê gotar pêşkêş dikirin.

Jinik maweyekê kûrekûr hizirî; lê di hişê Vendîtorusî, ango Çerçiyûsî de berq û birûskan çik vedida. Niha tenê li ser sîng û berên jinikê û navrana wê difikirî; na, na, hema tenê li ser navrana wê difikirî. Ji ber ku di vê hêwirze û seferberiyê de, di vî kelefeyê req û rût de fantazyên li nava nivînan ne pêkan bûn; lewre divê piştî şêlandina bertîlxurekî û hilgirtina kîsên zêran, divê hanzûka ji bajarî derketa, lê bedewiya jinikê gazî çêjekê dikir ku bibe destpêka çêjê bêpayan. Ji bo ku jinikê jî biavêje terkiya xwe û heta demekê kêfa xwe jê birevîne, pêşniyarek arasteyî jinikê kir:

-Ez ê ji bo peywireke taybet biçim Romayê û ji wir jî biçime nêzikî Orşelîmê; heke dixwazî heta wê derê bi min re were, piştê bigihêje karwanekê û biçe bajarê dilê xwe.

Çavên jinikê ji eşqan biriqîn û hewl da ku sipasiyekê bike; lê belê ji bo erêkirina vê pêşniyarê divê ev biyanî hinekî nas bikira. Îcar çima dê ew nas bikira? Ma jihevqetînek li pêşiya wan nebû? Ma têra wê nedikir ku hema karê xwe pê bidîta û piştê bigihiştê armanca xwe?

Çerçiyûs maweyekê li rûyê wê nihêrî, piştê li çep û rasta xwe nihêrî, ji şûna xwe rabû û derkete ser dîwarekî kelefeyê talde, deng ji dûr ve dihatin, kesek bi vî aliyê de nedihat; qirtevirt, xiştexst û teperep nedihatîn bihîstin. Dîsan peya bû, hate hinda jinikê û nihêrî ku zarokî serê xwe daye ser çonga dapîra xwe nivistiye; Çerçiyûs ew potikê ku ji Jiyanûsî çilfîsandibû avête ser gedeyî; lê şeytaniyeke şehwanî di hişê wî de çik veda û gote jinikê:

-Dixwazî çimeke potikî, na na milekî wî bide ber serê wî; yê mayîn biavêje ser, heta sibehê çonga te dê biqerime, te jî guneh e.

Jinikê gura wî kir, bêaxaftin potik du qatî kir, qatek kire bin sêrî û yek lê werkir; wisan dixuya ku çonga wê bi rastî jî qerimîbû yan jî tevizîbû. Piçekî ji zarokî dûr ket, li ser kevirekî li ber dîwêr rûnişt û êdî bi dengê nizm diaxivî. Çerçiyûs jî bi wê re kete hevahengiyê, li nêzikî wê li ser kevirekî din rûnişt û pirsê xwe ya bêbersivmayî dubare kir:

-Heke bi rastî jî bawermendeke durist bî, ez dixwazim alîkariya te bikim û bigihêjînim mirazê te. Çi dibêjî, erê yan na? Bi rastî ew hewesa dilê te gelekî beraqil e; te temenekî xurt girtiye, wisan dixuye ku te mêr ji jiyana xwe avêtine û hema ev ramana te baştir e ku li ser bimeşî. -got û bi kenekî Xwedê bizanibe çi fêl û fût di binî de hebin berwam kir: - Jixwe niha tu çûyî ser darê mêran û nakevî kincan jî, ne wisan?

Jinik bi salan li ser van mijaran nefikirîbû yan jî ji rojeva xwe derxistibû; çûyîna ser darê mêran, ketina kincan, serşûştina ji ber pêwendiya zayendî, zayîn û tiştên din êdî nedihatî bîrê. Niha divê heta sibehê sebr û tebat bikira, binêriya ka çi diqewime û çawan tevdigeriya; lewre wekî jineke navsere ya ku biryarên lezgîn nade û bi qinaetê tevdigere got:

-Ka bila sibeh zelal bibe, Xwedê mezin e; em ê wê hingê biryarekê bidin. -got û di bersiva xwe de kete gumanê "Ma ev mêrik ê heta sibehê li kêleka min bisekine ku bersiveke wiha didimê, ew merivekî peywirdar e û dê biçe ser karê xwe; dibe ku careke din qet rûyê me bi hev nekeve jî. Kurê bavê merivî jî qencyeke wiha li merivan nake, hema ez bawermend im, xwe radestî vîna Xwedayê yekane bikim û binêrim ka çi dibe"; lewre vê carê gotina sererast kir û bi pirsekê dest pê kir ku pêvajoya biryardanê hêsan bike- Tu dê kengê herî, heta kengê dikarim biryara xwe ji te re bibêjim?

-Bendeya Xwedê, herî dereng ez ê bi berbangê re li hespekî siwar bim û ji bajêr derkevim; Roma dûr e, kar jî girîng e û divê zû biryarê bidî. Tu jixwe ditirsî, ji jinaniya xwe ditirsî, yan ji şêlandin û kuştinê ditirsî? Te got ez bawermenda dîne nû me û dixwazim herim ser çavkaniya vî dîni, loma merhemet hate ber dilê min û min xwest alîkariya te bikim. Baş e, heke tu bi min re neyêyî jî ji kerema xwe re van çend zêran wergire û ji xwe re bike rêpî. Ev ji destê min tê, bi rastî min dixwest mesref û mezaxtinên te yê heta wê derê bikim stûyê xwe; lê va ye tu mîna her jinebiyê dikevî qirika mirovî û her axaftinê bêjing dikî. Di nava vê heys û beysê de ez ê nikaribim heta hetayê li kêleka te rûnim û mîna pîrejinan bi te re gotegotan bikim; vê gavê bi xatirê te, ez ê carekê derkevim teseleya jin û zarokên li nava van kelefeyan, piştî werim, potikê xwe hildim û herim.

Jinikê dema ku dirav ji destê Çerçiyûsî girtin, nexwest ku van destên qencîbexş berde; ew dest ramûsan, hestek pê re çêbû ku Xwedê xelatek dayê, ji bo duristiya dilê wê qasidekî xêrê jê re şandiye ku wê bigihêjîne mebesta wê. Ji tevgera wê matmayî Çerçiyûsî jî lê nihêrî, dîsan çîkek li ber çavên wî xuya bû û got:

-Min gelek cihû nas kirine, di baweriya xwe de durist in û hertim sipasiya xwedayê xwe dikin; bi rastî heta niha ez ji wan neêşiyame, ez bi wan re derketime gelek rêwîtiyan jî, camêr in, lê hesabê xwe jî baş digirin. Navê te çi ye? Min heta niha nepirsî; ji ber ku dilê ciwanekî mîna min nakêşe pîrejinan, wan coş û peroşiya xwe wînda kiriye.

-Her pîrejin nabin yek, dibe ku te jin jî nas nekirine karmendê ciwan! Dibe ku tu jî ji ehlê Pompeyûsa me bî? -jinikê bêyî hemdê xwe got û wekî ku ji peyva pîrejinê aciz bibe, bersiveke fêlbazane dayê -. Navê min jî Semîramîs e.

-Aha min teze fêm kir, tu ji Pompeyûsê yî; tu jî bi darik-marikên serşimşad îdareya xwe dikî, loma ew qas sal in pêwistiya te bi mêrekî tune. -Çerçiyûsî enîşkek li tengala wê xist, bersiveke ji ya wê tundtir dayê û bi kenekî hêrsokî lê nihêrî -.

Jinikê nihêrî ku mêrik jî ji hinek karên jinên Pompeyûsê haydar e û hema dike ku here; dibe ku firsenda temenekî vikvala bi ro de berde, êdî careke din nikaribe valahiya wan salên bihurî bi baweriya xwe ya nû dagire û lewre dest laloşî û melaqiyên kir:

-Birêz, ez hê navê te nizanim; heke navê xwe bibexşî, ez jî bikaribim bi wî navî gazî te bikim.

-Navê min jî Vendîtorûs e xanima hêja, ez nikarim solan bi te re biqetînim; tu mîna cendekê xwe qermiçî yî, êdî te jinanî-minanî jî ji bîr kiriye, hişê te li ser keça te û neviyê te ye, çûyîna te ya Orşelîmê û dîne nû jî fantazyek ji fantazyên pîrejinan e. Vê gavê bi xatirê te! -got Çerçiyûsî û rabe ser xwe ku here -.

Jinikê nihêrî ku ev mêrikê qemer û naşibihe napoliyan dibe ku hewariyek ji hewariyên Îsa Mesîhî be, dibe ku rengê wî yê qemer nîşaneyek ji nîşaneyên wan erdnîgariyên germ be ku wekî karmendekî dewletê hatibe wan deran. Hema dest bi lavahiyan kir, destê xwe bi hêmaya xaçî bire ser bedena xwe, bi dengê kelogirî dest axaftinekê kir:

-Birayê birêz, ez te nas nakim, bibexşîne nezaniya min; ez ê bi te re werim, jixwe ez gihîştine hemî mirazên xwe yên jiyaneke, min temenekî têr û tijî derbas kiriye, şû kiriye, neviyên xwe dîtine û ji vê saetê şun de hema ez dixwazim ber bi Xwedayê xwe ve bimeşim. Tenê tikayeke min ji cenabê te heye ku heta sibehê sebr bikî, bila sibeh pak bibe, çav çavan bibîne, ez vî zarokî radestî bav an jî metika wî bikim, hema didim dû te û em bi rê dikevin.

Çerçiyûsî gava pakbûna sibehê bihîst, ew karmendê dewletê yî mirî yan jî kuştî, potikê wî yê li ber serê zarokî hate bîrê û zêrên wî yên li ber piştta wî hatin bîrê. Lewre dest bi pirsan kir ku çareseriyê lezgîn bibîne:

-Gava tu derketî, kesek ji nas û eqrebayan bi we re derneket; ji taxa we, ji doralîya we?

-Bêguman em gişt hev nas dikin, piraniya jinên ku hildikişîyan van kelefeyan nasên min in, ji taxa me ne, cînarên me ne; lê nizamim bê ka niha kî bi ku de çûye? Loma dibêjim ku bila sibeh zelal be.

Çerçiyûsî hema rahişte zarokî, da hembêza xwe û gote jinikê:

-Bide pêşîya min, em li nas û cîranan bigerin, vî gedeyî radestî wan bikin û derkevin ser rîya; ma ez ji te re nabêjim ku divê bi berbangê re ji vî bajarî derkevim û biçime Romayê?

-Camêro, îcar Roma kî der e û Orşelîm kî der e? Orşelîm li başûr e û tu berê me didî bakur?

-Binêre xanim Semîramîs, heke tu bi rastî jî dixwazî bigihêjî Orşelîmê divê: yek, tu bi min re nekevî nîqaşan; didu, ji vir heta Orşelîmê pirsan ji min nekî. Baş e?

-Baş e, ser çavan. - got Semîramîsê û da pey Çerçiyûsî -.

Çerçiyûsê ku zarok hembêzkirî mîna kulê ji nava kelefeyan derket, di ber ronahiya heyveronê hinekî meşîya û dît ku komeke mirovan li ber agirekî xwe germ dikin; rasterast berê xwe da wan, silav da û li çavên Semîramîsê nihêrî ku bibêje bê ka nasên wê ne yan na. Semîramîsê jî ev fêhm kir, bi wataya “na”yê çav kirê ku biçin; lê dîsa zivirî ser komê, pirs çend kesan û taxekê kir û pîrejinekê bi dest îşaretî kelefeyekî li nêzikê kir. Vê carê Semîramîsê bi çelengî da pêşîya Çerçiyûsî, ji nişkê ve pêşîya wî û berê xwe da kelefeyê jorîn. Çawa ku gihîştin wê derê, pirs jinekê kir û zarokê got ku digel zarokên xwe taqê jêrîn de nivistiye. Hema bi xwe rahişte zarokî, gote

Çerçiyûsî “li vir bisekine, a niha têm” û peyayî qatê jêrîn ê kelefeyî bû. Zêde nekişand ku dapîra zarokî bi hilkehillik derkete jorê û got “çareser bû, em bi rê kevin”.

Ew hanzûka peyayî bajêr dibûn ku Çerçiyûsî “hêvîdar im ku min di nîvê rê de nehêlî, ez ê ji bo te gelek zehmetîyan bibînim, divê tu bi tevgera bawermendan bibî rêhvala min, ne ku bi dekbaziyên jinebiyan?” gote Semîramîsê, pê bi pê berejêr dadiket û wê jî bêdeng dida dû.

Gava gihîştin navenda bajêr hêwirzeyek ketibû kolanan, siwar hevraz-berjêr dibezîyan, destyên peyar ên leşkeran bi rev li vî û wî aliyî belav dibûn. Çerçiyûsî da pêşîyê, gihîştin ber derê xanekê, kilîta odeyekê ji xandarî sitand û jê pirsî “bi boneya xanima xwe ez hinekî dereng mam, heval hişyar bûne?” Xandarê ku çav lê sor bûbûn, bi mizemiza serxweşekî got “na, ez ê a niha yan jî piştî bîstekê wan hişyar bikim; lê vê yekê jî bibêjim ku hûn ê sibê piştî nîvro bi rê kevin, serokê bazirganan wisan teme da min”. Çerçiyûsî “Baş e, ez kel û pelên xwe didime hev, gava ew hişyar bûn û çûyîneke hebe, agehiyê bide min jî.” gote xandarî, kilîta destê xwe li ber ronahiya meşaleyekê hilfirande hewayê, dîsa girt û da pêşîya Semîramîsê. Gava bi pişt deriyê jûrê ketin, Çerçiyûsî ji paş ve derî zirze kir û hê neçûyî ser nivînan bi Semîramîsê ba ket. Semîramîsê kir ku bibêje “ev çi tevger e” û “çi dixwaze bike”, “ma şerm nake”; lê her hişyariyên Çerçiyûsî hatin bîrê: “heke tu bi rastî jî dixwazî bigihêjî Orşelîmê divê: yek, tu bi min re nekevî nîqaşan; didu, ji vir heta Orşelîmê pirsan ji min nekî”. Lewre li ber xwe neda; ma qey mêrikî ji xandarî re negotibû ku “ev jina min e”, wê jî îfraz nekiribû û îcar çima niha aciz dibû?

Çerçiyûsî pêşîyê qutikê wê bilind kir û li rewşa hingilan nihêrî; mereq dikir bê ka çîçik zindî ne yan çilmisî û pûç in. Dît ku ne wekî sîng û berên jineke navsale ne, tu dibêjî qey keçeke sih û çil çalî ya maldemayî ye. Vê yekê kêfa wî anî û pê hesiya ku kêfekê li Semîramîsa bêdeng jî girtiye; tu dibêjî qey naxwaze ku ciwan raweste û wê jî hewl da ku bersivê bide peroşîya wî.

Dema ku di nava şahîyan de bûn, hate bîra Çerçiyûsî ku xew jê re pêwîst e; rîyêke dûr li pêşîya wan e, divê hinekê bêhna xwe bistîne, bivehêse û bi berbangê re amadeyê rêwîtiyê be. Her duyan jî cil û berg ji xwe nexistibûn, hema her duyan jî bi şahîyê li ser piyan hev tehm kiribû,

kincên xwe yên piçekê daxistî dîsan hilkişandibûn xwe, li ser textebendî velezîyabûn û bêyî axaftin nivistibûn.

Semîramîs beriya Çerçiyûsî ji xewê hişyar bûbû; bêyî ku ji ser textebendî rabe û hevalê xwe jî hişyar bike, li dora xwe nihêrîbû. Paceyêke biçûk li ser odeya xanê ya yektetebendî vedibû, ronahiya tavê penc vedabû, heke nîvro nebe jî nêzikî nîvro yê bû û du barên pirtiyên qumêş li ber dîwêr bûn. Hizirî ku Çerçiyûsî hişyar bike û riya hera nazik ramûsaneke li ser eniyê bû. Dema ku lêvên wê gihiştin eniya wî, ji nişkê ve veciniqî ser xwe, lê dîsan dest çûne ser navrana Semîramîsê, dîsan bêyî xwetazîkirinê bi doxîna wê bi ba ket. Piştî hilkehilkekê, Çerçiyûs dîsan bi qasî saetekê telexewî bû, lê Semîramîs hişyar ma û li ser serpêhatiya xwe ya nediyar hizirî.

Di vê navberê de dengê li pişt dêrî hate bihîstin, bi zimanekî biyanî dihate axaftin û piştire dengê girmegirmê ji dêrî hat. Dema ku Çerçiyûs bazda ser xwe û derî vekir, mirovekî navsale li ber dêrî bû û kulma wî li hewayê de mabû. Ji ber ku Çerçiyûsî bi kaşkirina zirzeyê re derî jî vekiribû û kulma mêrikî li dêrî neketî li hewayê mabû. Çi gotine hev û êdî gotin, lê çavên mêrikî bêyî hemdê wî dibijiyane ser Semîramîsa li ser textebendî rûniştî û cardin vedigeriyane ser Çerçiyûsî. Gava axaftin piçekê dirêj bû, Semîramîs ji ser textebendî rabû, hate ber paceyê, li derve nihêrî ku tu nîşaneyêke hêwirze, sûresat, heytehol, rev û beza şeva çûyî nedihatîn sehkirin; tevgera kolanê asayî bû, bazara li pêşberî xanê wekî her roj mişteriyên xwe pêşwazî dikirin, lê kêmasiyêke mirovan a berbiçav hebû, hizirî ku şeva çûyî her kes li derve mabûye, piraniya bajariyan mîna wan di xewê de mane.

Piştî ku mêrikê li dêrî xistî vegeriya, Çerçiyûs hate hinda Semîramîsê, bêyî ku tu şîroveyekê bike dîsan bi hingil û doxîna wê re mijûl bû; lê belê piştî hevşabûneke kurt vê carê xewa wî nehat, gote hevrêya xwe ku derkevin bazarê û jê re du kole-berdestiyên bikirin.

Êdî bazar û navenda bajarê Napoliyê ji Semîramîsê re biyanî xuya dikir; wê neviyê xwe sipartibû metika wî, bi xwe jî derketibû ser riyêke nediyar û tiştê herî dijwar ew bû ku hevrêyê xwe nas nedikir, lê kêfa wê pê re dihat û di bersivdana peroyîya wî de jî ev kêfa xwe venediştart. Êdî wê mereq nedikir bê ka şeva çûyî çî qewimiye, lê Çerçiyûsî ji hevalên xwe agehiyêke balkêş wergirtibû; li gorî salixên salixdaran çiyayê Vesuviyûsê teqiyabû û bajar bi tevahî di binê lehiyên êgir û bizotan de mabû. Her duyan li bazara koleyan du keçên ciwan kirîn, temenê yekê derdora 16an xuya dikir, lê ya din hema hema 12-13 salî bû. Xwedê bizanibe ku bi çî serpêhatiyê hatibûn kolekirin, li bazarekê dihatin firotan û dibûne malê ciwanek û jineke navsale. Ji bo ku di rê de xizmeta wan bikin, wî ev her du kole kirîbûn; dibe ku sedemeke din jî hebûya, lê belengaza Semîramîsê ne dikaribû tiştêkî bipirse ne jî nîqaş bike; hema dabû pey ciwanekî û ber bi paşerojêke nediyar dimeşiya.

Semîramîs û Çerçiyûs digel her du koleyan û hinek xwarin vegeyriyane xanê, ew barê qumaşan êdî ne li şûnê bû; textebendê Çerçiyûsî hê li dewse bû, lê ji bo her du koleyan cilikeke peritî li erdê hatibû raxistin. Piştî şivê, Çerçiyûsî xwe li ser textebendî dirêj kir; geh telexewî bû û geh hişyarkî kete nava ramanên kûr, lê Semîramîsê bi her du koleyan re galegal dikir. Ya mezin demêke dirêj bi latîniyêke şkestî qala kolebûna xwe dikir, ji çend destan derketibû û ketibû destê Semîramîs û Çerçiyûsî; lê ya biçûk tenê li devê her duyan dinihêrî, guhdarî li axaftinên wan dikir, te digot latîni baş nizane û hewl dide ku bi guhdariyê hînî axaftina latîni bibe.

Bi berbangê re bêyî ku kesek li derê wan bide, Çerçiyûsî Semîramîs û her du kole hişyar kirin, bi lezgînî taştê xwarin, hatine cem xandarî û Çerçiyûsî kilîda jûrê radestî wî kir. Dema ku derketin ber dêrî, du hesp û du guhdirêj amade bûn; Çerçiyûs û Semîramîs her yek li hespekî siwar bû, her yeka koleyan jî li guhdirêjekî û bi rê ketin. Li gorî ku Semîramîsê dizanibû, divê ber bi bakurê Napoliyê biçûna; lê diyar e ku guherînek di plana çûyî de çêbûye û haya wê ji tiştêkî tune. Ji ber ku ew ber bi başûrê Napoliyê, ber bi deryayê ve diçûn; gelo ew dê li keştiyekê siwar bûna û biçûna Romayê yan riyêke din li pêş wan hebû?

Dema gihiştin ber peravên deryayê, ji hesp û guhdirêjan peya bûn û ajel radestî merivekî kirin; merivî werîsek avête hevsarê her du keran û ew bi terkiya hespekî ve girêdan, dizgîna wî

hespî girt û li hespê din siwar bû; dema ku siwar û ajal ji paş ve zivirîn, Çerçiyûsî jî da pêşiya hevrêyên xwe ku bigihêjin keştiyê. Li benderê komên mirovan cuda cuda li ser kel û pelên xwe rûniştibûn û li benda gazîkirinê bûn. Semîramîsê cara pêşîn li keştiyekê siwar dibû; her çiqas nişteciha bajarê Napoliyê bû û her havîn di ava deryayê de avjenî kiribû jî, li keştiyekê siwar nebûbû. Bi rastî romayî di destpêkê de ne keştîvan bûn, kevneşopiya wan a deryavaniyê piştî peyda bûbû.

Îcar keştiyên romayî çawa hatin çêkirin? Berevajî yûnanî û qerteceyiyên keştîvan, piraniya romayîyan li bejahiyê bûn; ji bindestên xwe fêrî avakirina keştiyên leşkerî û bazirganiyê bûbûn, karê keştîvaniyê wekî pîşeyê ne-romayî dihate hesibandin. Keştîsaziya kevnare xwe nedisparte zanistekê, ji wê bêhtir mîrateyêke bav û kalan bû, hinek malbatan ev pîşe dizanibûn û wan hîni doraliya xwe dikir; di destpêkê de qalikê derve dihate çêkirin, bi dûv re çarçove û parçeyên mayîn bi hev ve dihatin dirûtin. Çêkirina keştiyêke ku ji qalikê derve dest pê dikir karekî pir dijwar bû û pêwistî bi ezmûneke giran hebû; lê ji sedsala şeşan a berî zayînê û pê de, girêdana daran bi hev re û rêbaza dirûtinê hate terikandin, êdî çêkirina keştiyan ji çarçoveyê dest pê kir, piştî metna keştiyê lê hate barkirin û hûngiliyên din hatin temamkirin. Di dawiya sedsala çaran a berî zayînê de, romiyên bi qasî bîst keştiyên şer hebûn û hemû jî sêstûnî yên badar bûn; lê qerteceyîyan bi sedan keştiyên pirstûnî yên badar hebûn û hêza deryayî ya herî bihêz a cîhanê bûn. Carekê romayîyan ji van keştiyên qerteceyîyan yek qelibandibû, ew kaş kiribû bendera xwe û kopyeyên wê çêkiribûn; lê dîsan jî hêza wan a manevrayê nedigihîşt yên qerteceyîyan. Piştî gelek ezmûn û ceribandinan, romayîyan hem qerteceyî têk biribûn hem jî hêza xwe ya deryayî xurt kiribû.

Îcar Çerçiyûs, Semîramîs û her du koleyên wan li benda keştiyêke bayî bûn ku tenê Çerçiyûsî dizanibû dê bi ku ve herin. Piştî qederekê hate gazîkirin ku gotî rêwî li keştiyê siwar bibin; gava Çerçiyûsî ev bang bihîst, çav kire koleyan ku kel û pelan hilgirin û ber bi keştiyê bimeşin. Rêza mirovan ewqasî ne dirêj bû û diyar bû ku hejmara rêwiyan kême; lê keştiyêke bazirganiyê ya mezin bû û ji aliyê du keştiyên cengî dihate parastin. Her çiqas piştî têkbirina qerteceyîyan êdî korsaniya li nava Deryaya Spî nemabû jî, lê dîsan jî keştî dihatin parastin û geştên deryayî dihatin teşwîqkirin; loma Çerçiyûsî bi dilekî aram berê xwe da keştiyê û hevrêyên wî jî dan dû wî.

Dema ku derketin ser piştî keştiyê û li goşeyekê kel û pelên xwe danîn, Çerçiyûsî pala xwe da kel û pelan û dîsan hewl da ku piçekê binive; lê kesên li der û dorê diaxivîn û qala tiştên balkêş ên şeva çûyî dikir. Ciwanekî bi kelecana behsa bûyerên şeva teqîna Vesûviyûsê dikir:

-Li derdora Vesuviusê esmanekî sor xuya dikir ku te digot roj diçe ava; manek sorbûyî ya rojavabûnê nîşan dide. Xelqê Pompeyûsê ji bo teqîna Vesûviyûsê ne amade bû, jiyana xwe ya rojane didomand û her tişt ji nişkê ve qewimî. Dibêjin bi qasî ku mirov li ser xwarinekê rûne, xurekê xwe bixwe û ji ser sifreyê rabe kişandiyê; erê, erê... mîna çavgirtonekê bi navê xwedawendan.

-Gelo kesî kesî nîşaneyên vê karesata nêzîk nedîtibûn û kes ne li bendê bû? -jê pirsî hevlekî wî -.

-Heyran, ka gelê Pompeyûsê guh didan çî nîşaneyê? Mêrên wan hev pompe dikir û jinên wan hev mizdida. -bersiveke qerfî dayê wî ciwanê ku serê mijarê vekiribû-.

Gava hevoka "mêrên wan hev pompe dikir û jinên wan hev mizdida" bi ber guhên Çerçiyûsî ketin, beşeve hat û carekê li Semîramîsê û carekê jî li her du koleyan nihêrî. Piştî wekî ku ji kenê xwe poşman bibe, bi çavên hêrsokî li her du koleyan nihêrî gote wan:

-Nebê, nebê ku bibînim hûn her du hev mizdidin, ez ê ewkên we dax kim ha! -got û kanikên çavan li hev givaştin, wekî mirovê ku pêwistiya wî bi xewê heye lihêf kişande ser serê xwe -.

-Qet laqirdiya wî nîn e. -got Semîramîsê û gefa Çerçiyûsî ya ji bo koleyan piştrast kir -.

Di vê navberê de hê galegala ciwanan li ser heman mijarê bû:

-Dibêjin bêçalakiya demdirêj a volkanê bi awayekî xwezayî gelê herêmê xistibûye nava hesteke ewlehiyê ya derewîn, tevî ku haya wan ji çendek nîşaneyan hebûye jî.

-Çito nîşane, ma karesat ji dût ve gazî dike? -got ciwanekî din û keniya -. Lê xwediyê agehiyê bi xwe erah û bi arxweyîni bersiva wî henekbazî dayê:

-Dibêjin ku berî çendekê gelek caran erd hejiyaye, xultexult û qirçeqirç ji binê erdê hatiye bihîstin; her wiha çîkên şewatê bijiqîne esmanan û dûtkeya ji lûtkeya çiyayî rabûye, piştî bêhna

agirekî dogehî jî hatiye hilkirin. Hinek dibêjin ku ajelên bejahiyê û heta perindeyan jî ji wê deverê koç kiriye; dibe ku xwedawendan nexwestiye ku ew ajelên bêguneh bikevin ber sûcê nezaniya mirovên firofahşî.

-Kijan mirovên firofahşî? Ma hev pompekirin firofahşîti ye? Binêre, du heban amadehiya xwe kiriye û hema hema li benda tarîbanê ne; dibe ku hê beriya tarîbanê dest bi pompevaniyê bikin jî!? -got hevalê wan ê henekbaz û bi destê xwe îşaretî ciwanek û mêrekî navsere kir ku li kêlekeke keştiyê mîna du kevokên evîndar diaxivîn -.

Tinazeya wî ciwanî rastiyeke civaka romayî bû ku Çerçiyûs dîn dikir; lewre piçekê lihêf bilind kir, li doralîyê nihêrî, lê ji ber ku îşareta destê ciwanî nedîtibû tiştekî xuya nedikir û hema kêfa wî jî hat ku tiştek nedîtiye.

-Bi rastî, di civaka romayî de hertim behsa mêran tê kirin; heta edebiyata latînî jî ji bo mêrên bijarte hatiye hûnandin. Hemû tekstên dîrokî, helbestî û siyasî ji aliyê mêran ve hatine nivîsandin; di wê edebiyatê û di vê împaratoriya gewre de jînenîgariya jinekê an jî axaftinên siyasî yên jinekê nabînin. Rast e, carinan nav û kiryarên hinek jinan derbas dibe, lê ew ne kesayetên rastîn in; çendek hêmayên exlaqî ne, heta mirov dikare bibêje ku ew tekst berpirsiyariyên li ser jinan ferzkirî ne û mêr dixwazin ku wan di jin û keçên xwe de bibînin. -hêdîka gote Çerçiyûsî, li çavên her du koleyan nihêrî û çav kire wan ku berê xwe ji wan ciwanan biguhêzin -.

Ev cara pêşîn bû ku Semîramîsê bi hevokên ewqasî dirêj berê xwe dida Çerçiyûsî û zanyariyên xwe pê re pareve dikirin; jixwe Çerçiyûsî pirs jê re qedexe kiribûn, ne ku belavkirina zanyariyan. Vê yekê bala Çerçiyûsî jî kişandibû, lê herî zêde parastina wê ya koleyan ji nihêrtin, gotin û kiryarên biyaniyan kêfa wî anîbû; ji xwe re dihizîrî ku nijada jinan çî dibe bila bibe, hevqirtineke veşartî di navbera wan de heye, hem gura hev dikin hem jî sexbêriyê li malê mêrên xwe dikin. Diyar bû ku Semîramîsê “parastina koleyên nûciwan ji biyaniyan” wekî erkeke jinaniyê didît; lê sexbêriya wan ji bo ku hînî tiştên firofahşî nebin û mêrê wê yê mêrtiya xwe li ser ferzkirî aciz nekin jî, wekî erkeke hevseriyê dihesiband.

Di vê navberê de mîrderyayê keştiyê ferman da alîkarên xwe ku bend û werîsên çengalî ji benderê vekin; bi vê fermanê êdî destûr dihate dayîn ku bêrikvanên li taqa jêrîn bikevin amadebaşiyê û rêwî jî li şûnên rawestin. Semîramîsa ku bi dilekî keribî li benda livîna keştiyê bû, dilxweşiya xwe veneşart û gote koleyan:

-Rabin ser xwe, kel û pelan hilgirin; va ye rêwî dikişin hundirê eywana sergirtî û divê em li ber paceyekê cihekî zeft bikin ku li bedewiya deryayê binêrin.

Keştiyên bazirganiyê yên romayî ji sê taqan pêk dihatin; taqa jorîn a servekirî, eywana sergirtî û pacedar a rêwî û kel-pelan û taqê koleyên bêrikvan. Gava rêwî derdiketin ser piştê keştiyê, yekser nedîçûne eywanê; koleyan kel û pelên bazirganiyê li gorî giraniya wan a texmînî li nîveka keştiyê keys dikirin. Piştê destûr dihate dayîn ku rêwî li gorî çîna xwe ya civakî bi cih bibin û mafê malbatan hebû ku digel koleyên xwe li cihekî kom bibin; lê rûniştina koleyan a li ser rûniştekan qedexe bû, -her wekî ku nikaribûn li hespan jî siwar bin- ji gelek mafên azadan bêpar bûn.

Bêyî ku Semîramîs dengî wî bike, Çerçiyûsî lihêf ji ser serê xwe kişand û qat kir; cil û bergên xwe sererast kirin, kembera xwe şidand û digel lihêfa xwe ya qatkirî û ya Semîramîsê ya girêdayî kete pêşiya hevrêyan. Çawa ku ji pêlekanê dakete xwarê, li ser milê xwe yê çepê zivirî; hema ew goşeya teng a ku têra wî û malbata wî dikir zeft kir. Gava koleyan sindoqa dûvdirêj danîn, hema tenê riya piyan dima; jixwe sê alî girtî bûn û sindoqa kel û pelan jî aliyê mayî digirt. Cihê destkeftî ji bo malbatekê pir guncayî bû; du alî ji çûyîn hatinan re bi tevahî girtibûn, ango aliyek dîwarê çeperî yê pêşîn bû û yek jî dîwarê kêleka pêlekanê bû. Aliyê sêyem jî paceyek bû ku li ser deryayê vedibû û rûniştekeke du-sê kesî li berê bû; wan her duyan dikaribû li serê rûnin û derve temaşe bikin, lê kole dê li erdê rûniştana û tenê bi destûr rabûna karekî yan jî biçûna destşokê.

Çerçiyûs ji axaftinê aciz bû û tenê guh dida axaftinên li derdorê; lê Semîramîsê ji axaftinê hez dikir. Dema ku mêrê wê nedixavî, ew bi koleyan re diaxivî; carinan şîret dida wan ku ji bo xizmeteke guncayî perwerde bibin û carinan jî guhdarî li serpêhatiyên wan dikir, lê tu carî behsa xwe û mêrê xwe ji wan re nedikir.

Dema ku keştî bi rê ket, Çerçiyûsî ji paceyê li peravên deryayê temaşe dikir û dizanibû ku ew ê piştî çend saetan êdî bejahiyê nebîne; Xwedê bizanibe, dibe ku çend rojan an jî çend mehan tenê ava deryayê û cîranên xwe yên rêwî bibîne. Lewre bi baldarî li tevgera derveyîn dinêrî û çavên Semîramîsê jî li ser tevgera wî bûn; wî derve dişopand û wê jî ew. Piştî demekê wê xwest ku balê bikêşe ser xwe û hêdîka dest bi xwendina helbestekê kir; kurtehelbesteke dilşewat a Ovîdiyûsî ji lêvên wê diherikîn, helbestvanî li ser hevdiîna xwe ya bi “Korîna”ya xeyalî ev riste rêz kiribûn û qala hevşabûneke danê nivroyê dikir:

*“Nîvro bû, germahiya havînê çong vedabû ser sîngê erdê û ez nivistibûm
Da ku lingên xwe yên westiyayî vehêsînim, ez li ser nivînê veleziyabûm*

*Paşê Korîna bi kirasê xwe yê peraş, tenik û dirêj ve hatibû
Guliya daliqî li ser gerdenê hema stûyê wê yê spî veşartibû*

*Dema ku ew li pêşberî çavên min rawestiyabû şilf û tazî
Min nikaribû ji bo kêmasiyeke laşê wê bikim gilî û gazî*

*Çawa ku çavê min pê ket, mil û baskên min jixweberê vebûn
Dema ku min ew givaşte xwe, sermemikên me li tûşa hev bûn*

*Çi berzikeke xweşik li bin navkêlkê rawestiyaye min dît
Çi ranên zindî û hêtên pehn pê ve hene, min bi çavan dît...”*

Gava ku gotin gihişte vê derê, Çerçiyûsî lê nihêrî û beşeve hat; piştî tiliya xwe da ser lêva wê ku huş be, lê wê tiliya wî ramûsa û got:

-Tu dizanî, xîmê helbesta romayî li ser agehiyên şaş hatiye avêtin; jinên helbestan hertim zinêkar in û mîrên helbestvanan hertim gemarî ne. Helbestvanên wekî Propertiyûs, Tîbûlûs û Ovîdiyûs helbestên evîndariyê wekî beşeke jînenîgariya xwe nivîsandine; di rastiye de ev helbest di cîhaneke xeyalî de hatine danîn û bandoreke mezin li ser tevahiya helbesta romayî kiriye. Di ciwantiya min de helbestên Katûlûsî gelekî navdar bûn; lehengeke wî ya bi navê “Lesbia” hebû ku ji bo wê lîrikên kurt nivîsandibûn, piştî ev nav vegeriya navê jinên ku bi hev şa dibin û hêrsa wan ji mêran tê.

Semîramîsê nihêrî ku Çerçiyûs qet bi helbest û gotinan re eleqedar nabe yan jî eleqedariya xwe nîşan nade; lewre gelek pirsnîşan di hişê wê de li hev siwar bûn: “gelo ji çanda wêjeyî ya romayîyan dîr e, tişteki nizane”, “heke neçûbe gîmnasyûmê çawa bûye karmendê dewletê”, “heke wekî her karmendî neçûbe kolezyûmê, jiyaneke çawa derbas kiriye?” “ew li xana Napoliyê bi zimanekî biyanî diaxivî, heke ne romayî be çawa hînî zimanê latînî û yûnanî bûye?”, “gelo eslê wî kole ye?”.

Çerçiyûsî jî inç kir ku Semîramîs dixwaze bi awayekî wî bide axaftin; loma qet guh neda wê hewesa wê û hema meriv dikare bibêje ku ev hewes, mereq û mirazê wê di qirikê de hişt.

-Helbest û edebiyat xewa min tînin, ez ê hinekî velezim; dixwazî tu jî hinekî rûne û li deryayê nenêre. Dibe ku liv û leqa keştîyê, tevgera pêlên deryayê ji te bigirin û vereşî van deran; a baş ew e ku em lihêfekê li bin xwe raxînin û yekê biavêjin ser xwe. -got û berê xwe da şûna nivînan; Semîramîsê jî hema daxwaza wî neda dubarekirin û gotina wî ragihande koleyan-.

Dema ku koleyan lihêfek raxist û balgehekî dirêj danî aliyê diwarê pêşîn ê keştîyê, Semîramîsê belgehî guherand û danî aliyê paceyê; bi xwe derbasî aliyê diwarê pêşîn bû, Çerçiyûs kete navberê û her du koleyan jî cilikeke kevnîk avêtin ser çongên xwe û piştî xwe dan sindoqê. Cihê wan teng bû, lê lihêfa wan mezin bû; gava Çerçiyûsî xwe werdigerande aliyê koleyan, çimeke lihêfê dikete ser çongên wan jî. Êdî çî hatibe hişê wî, gote wan ku cilike biavêjin ser navmilên xwe û çongên xwe bikin bin lihêfê; ew bi xwe jî fetilî ser aliyê Semîramîsê û ew hembêz kir.

Vê rewşê bi qasî saetekê kişand yan nekişand, Semîramîs telexewî bû û xurîniyeke sivik jê hat; lewre destê xwe ji ser wê hilda û hêdîka xwe wergerande aliyê koleyan. Koleya temenmezin hê

hişyar bû û dihênijî, lê koleya biçûk zarokek bû, zû ketibû xewê û serê xwe spartibû ya mezin. Di bin lihêfê re niçande çonga mezinê; gava veciniqî û çavên xwe lap vekirin, Çerçiyûsî destê xwe derxiste ser lihêfê û îşaret kirê ku serê hevala bide ser têrika xwarinan. Bêyî ku lingên xwe ji bin lihêfê kaş bike, wê jî serê biçûkê sparte têrikê û li çavên wî nihêrî. Çerçiyûsî li wê nedinihêrî, di çapa çavên xwe de li eywanê dinihêrî; te digot doralîya tesele dike, bê ka tişteke xuya dike, li piyan kesek heye, çavên kesinan li ser wan e yan na. Her hal qanî bûbû ku tişteke tirsê û şermê nîn e; lewre dîsan destê xwe kir bin lihêfê, hem li çavên koleyê nihêrî û beşeve hat ku sil nebe hem jî di bin lihêfê re destekî xwe bire ser navrana wê. Lê dêreyê wê ketibû bin lingan û dest negihişte ser berzikê; loma hêdîka tûmanê wê kaş kir û wê jî fêmkir ku xwediyê wê bilindkirina pêşan jê dixwaze. Hema wê jî destên xwe yên li ser çima lihêfê kirin binî û hêdîka pêşa xwe hevraz hilkişand ku daxwaza xwediyê wê bi cih bê. Dema ku riya çûyîne hate hêskirin, koleyê çavekî şermoke li xwediyê xwe gerand, ji bin lêvan ve kenîya û çavên wê yên sût di nava rûyê zerîn de biriqîn. Koleya slavîniyad Olga bi aramiyê nedîtî li benda hilkişîna destê xwediyê xwe bû; destê ku gihîştê navranê tevziyek avête canê wê û te digot ku tayek ji tevahiya bedena wê hate kişandin. Çerçiyûsî tê derxist ku keçe teze derbasî nûciwanîyê bûye, zîxên çêreyê teze li mêrga wê belav dibin û piştî mizdaneke sivik destê xwe bi paş ve kişand. Çerçiyûsî bi vê tevgera xwe dixwest ku biniçîne hestên zayendî yên koleya xwe; da ku çav bernede biyaniyan, dil nebijîne kesên nenas û bizanibe ku xwediyê wê jî bi van tiştan re mijûl dibe. Terafeke xwihê li eniya Olgayê girt, zîpikên biçûk gihîştin hev û hêdîka ji nav birûyan re daketin ser pozê wê yê bi sîmayê re lihevhatî; lê çavên wê yên şikestî li ser lihêfê bûn, êdî şerm dikir ku li navçava xwediyê xwe binêre û Çerçiyûsî jî ev yek fêmkir; lewre dixwest şerma wê bişkêne û vê carê ji çima jêrîn a kurtikê wê de girt û di bin lihêfê re ber bi xwe ve kaş kir. Wê jî wekî ku xwe xwarî ser çongên xwe bike û nivistibe, xwe duqat kir û sîngê xwe nêzikî ber destê wî yê gerok kir. Çerçiyûsî bi baldarî qewareya çiçikên wê pîva, pêşiyê ya rastê mizda û piştê derbasî ya çepê bû, bi dûv re tiliyê xwe ji navbera her du hingilan heta ser kortika navikê anî, di dawîya dawîn de destê xwe bi tevahî ji ser cendekê wê kişand û zivirî ser aliyê Semîramîsê. Bi liv û tevgera wî re, wê jî çavên xwe vekirin; bawer nedikir ku razaye û demeke dirêj derbas bûye. Lewre hema vehundirî ser xwe û nihêrî ku Çerçiyûsî hişyar e.

-Hê ku roj neçûbe ava ez carekê li asoya sor binêrim. -got Semîramîsê, çimeke lihêfê ji ser xwe rakir û derkete ber paceyê-

Çerçiyûsî jî dil hebû ku li asoya sor temaşe bike; lê belê nedixwest ku bersivê bide pirsên muhtemel ên Semîramîsê.>